

**T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

TARİHTEN GÜNÜMÜZE NOTERLİK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ahmet MIDIKHAN

**Enstitü Anabilim Dalı: Kamu Hukuku
Enstitü Bilim Dalı: Kamu Hukuku**

Tez Danışmanı: Prof.Dr. Seyithan DELİDUMAN

ŞUBAT – 2015

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİHTEN GÜNÜMÜZE NOTERLİK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ahmet MIDIKHAN (127220004)

Enstitü Anabilim Dalı: Kamu Hukuku
Enstitü Bilim Dalı: Kamu Hukuku

Bu tez 03/ 02/ 2015 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği /oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof.Dr. Seyithan DELİDUMAN **Yrd.Doç.Dr. M. Sinan KILIÇOĞLU** **Yrd.Doç.Dr. Kemal ŞAHİN**

Jüri Başkanı

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Ahmet MIDIKHAN

03.02.2015

ÖNSÖZ

Gerek hukukun ve gerekse yazının icadının, insanlık tarihi kadar eskiye dayanan köklü bir geçmişi vardır. Noterlik kurumunun da bu tarihi süreçte yazının icadına paralel bir şekilde doğup geliştiğini söylemek mümkündür. İnsanların ve devletlerin yazışmalarını güvence altına alma ihtiyacı noterliği doğurmuştur. Hukuk tarihine baktığımızda sadece belli başlı hukuk sistemlerinin uygulandığı bölgelerde değil, hemen her hukuk sisteminde tatbikattaki bazı farklılıklara rağmen, resmi yazışma usulü şeklinde de olsa, bir anlamda noterliğin var olduğunu görmekteyiz. Noterlik kurumu her dönemin kendine özgü siyasi, sosyal ve ekonomik yapısından etkilenmiştir. Bunun sonucu olarak zaman içinde noterler için kullanılan terimler, noterin görev alanı, işleyişi ve bu kurumun önemi değişerek gelişmiştir.

Bu kadar kadim bir tarihi olan noterliğin nasıl ve hangi ihtiyaçlardan doğduğunu ve nasıl geliştiğini bir yüksek lisans tezi etrafında ele almak istedik. Aslında daha dar çerçevede ve belli başlı hukuk sistemleriyle konuyu sınırlamak mümkündü. Ancak şimdiye kadar, görebildiğimiz kadarıyla bu konuda kapsamlı bir eserin yazılmamış olması bizi, noterlik tarihine dair ulaşabildiğimiz bütün bilgileri gözden geçirmeye ve incelemeye sevketti. Konuyu tamamlayıcı olması için de hukuk sistemlerinin tamamına göre noterlik kurumunu incelemiş olduk. Böylece çalışmamız yüksek lisans tez sınırlarını biraz aşsa da noterlik tarihine dair genel fikir veren bir monografi haline geldi. Tezimiz her ne kadar “Tarihten Günümüze Noterlik” adını taşıyorsa da; noterliğin “sözleşmeleri onaylama ve yazılı belgeleri tasdik edip resmiyet kazandırma” faaliyetini de kapsamamasından dolayı, ”yazılı belge ve noterlik” olarak çalışmamızı yürüttük. Ülkemizde bugün noterler, meslekleriyle dolaylı ilgisi olan defter tasdiki v.b. iş ve işlemleri yapabilmekte; buna mukabil noterlerin asli görevlerinden sayılan sözleşmeleri onaylayıp resmiyet kazandırma faaliyeti içinde yer almasına rağmen, gayrimenkul devir sözleşmesi, evlenme akdi v.b. işlemleri yapamamaktadırlar.

Bu tez çalışmamız esnasında, başta danışman hocam Prof. Dr. Seyithan Deliduman ve çalışmalarında her zaman manevi desteklerini yanımda hissettiğim ailem olmak üzere yardımlarını esirgemeyen herkese teşekkürü borç bilirim.

Ahmet MIDIKHAN

03 Şubat 2015

İÇİNDEKİLER

BEYAN.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR.....	x
ÖZET.....	xi
SUMMARY.....	xii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

NOTERLİĞİN TANIMI VE HUKUKUMUZDA NOTER SENEDİ.....	3
I- NOTERİN TANIMI, İŞLEVİ, GÖREVLERİ VE YETKİ ÇEVRESİ.....	3
A. Noterin Tanımı ve İşlevi.....	3
B. Noterlerin Görevleri.....	5
C. Noterlerin Yetki Çevresi.....	6
II- NOTER SENETLERİNİN TANIMI, ÇEŞİTLERİ, ÖNEMİ VE TARİHİ GELİŞİMİ.....	7
A. Noter Senetlerinin Tanımı.....	7
B. Noter Senetlerinin Çeşitleri.....	8
a- Düzenleme Şeklinde Noter Senetleri.....	8
b- Onaylama Şeklinde Noter Senetleri.....	9
C. Noter Senetlerinin Önemi.....	9
D. Noter Senetlerinin Tarihi Gelişimi.....	10

İKİNCİ BÖLÜM

GEÇMİŞ MEDENİYETLERDE NOTERLİK	12
I- SÜMER VE AKKAD HUKUKU'NDA YAZILI BELGE VE NOTERLİK.....	12
II- BABİL HUKUKU'NDA YAZILI BELGE VE NOTERLİK.....	15
A. Hammurabi Öncesi Mecelleler.....	15
B. Hammurabi Kanunları'nda Yazılı Belge ve Noterlik.....	16
C. Ammi-Şaduqa Fermanı'nda Yazılı Delil ve Noterlik.....	22
D. Orta Assur Kanunları'nda Yazılı Belge ve Noterlik.....	23
III- ASSUR HUKUKU'NDA YAZILI BELGE VE NOTERLİK.....	23
IV- İRAN HUKUKU'NDA YAZILI BELGE VE NOTERLİK.....	25
V- ÇİN HUKUKU'NDA YAZILI BELGE VE NOTERLİK.....	25
VI- HİND (KADİM BRAHMAN) HUKUKU'NDA YAZILI BELGE VE NOTERLİK.....	26
VII- İBRÂNİ HUKUKU'NDA YAZILI BELGE VE NOTERLİK.....	27
VIII- MISIR HUKUKU'NDA YAZILI BELGE VE NOTERLİK.....	27
IX- YUNAN HUKUKU'NDA YAZILI BELGE VE NOTERLİK.....	31
X- ROMA HUKUKU'NDA YAZILI BELGE VE NOTERLİK.....	32
XI- BATI ROMA İMPARATORLUĞU'NUN YIKILMASINDAN SONRA AVRUPA'DA NOTERLİĞİN GELİŞİMİ.....	39

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLÂM'DA NOTERLİK VE ŞURÛT İLMİ.....	42
I- NOTERLİK VE ŞURÛT İLMİ HAKKINDA GENEL BİLGİ.....	42
A. Tanımı.....	43

B. Konusu.....	45
C. Gayesi.....	46
D. Önemi ve Faydaları.....	46
II- NOTERLİĞİN ASLÎ KAYNAKLARDAN DELİLLERİ.....	48
A. Kur'an-ı Kerim.....	49
B. Sünnet.....	52
III- NOTERLİĞİN (ŞURÛT İLMİ) TARİHÇESİ.....	54
A. İslâm'dan önce Hukukî Muâmeleler ve Tevsîk.....	54
B. İslam'dan Sonra Tevsîk (Noterlik).....	55
a- Teşrî Dönemi.....	60
b- Gelişim Dönemi.....	60
c- Olgunluk Dönemi.....	61
IV- BORÇ VE ALACAĞI YAZIYLA BELGELENDİRMENİN HÜKMÜ.....	61
A. Muâmele Bakımından Hüküm.....	63
B. Tasarrufta Bulunan Taraflar Bakımından Hüküm.....	64
C. Noter (Şurûtî) Bakımından Hüküm.....	64
D. Belge (Şart) Bakımından Hüküm.....	64
E. Noterlik Belgesinin Muhtevasına Şahitlik Yapan Şahitler Bakımından Hüküm.....	65
V- ŞURÛT (NOTERLİK) İLMİNİN UNSURLARI (RÛKÛNLARI).....	65
A. Taraflar.....	65
B. Hukukî Muamele.....	66
C. Noter (Şurutî).....	67

D. Noterlik Belgesi (Şart).....	68
E. Şahitlerin Şehâdeti.....	70
VI- NOTERLERDE BULUNMASI GEREKEN VASIFLAR VE NOTERLERİN YÜKÜMLÜLÜKLERİ.....	71
A. Adalet.....	72
B. Akıl.....	73
C. İslâm Hukuku (Fıkıh) Bilgisi.....	73
D. Yazı ve Lisan Bilgisi.....	74
VII- İSLÂM HUKUKU'NDA YAZILI BELGELERLE İLGİLİ KAVRAMLAR....	80
VIII- ŞURÛT İLMİ ALİMLERİ VE ESERLERİ.....	83
A. Belge Yazarı: Şurûtî- Vesâikî- Kâtip.....	83
B. Şurût ve Vesâik Alanında Yazılmış Eserler.....	85
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
TÜRKLERDE NOTERLİK	88
I- UYGURLARDA YAZILI BELGE VE NOTERLİK.....	88
II- OSMANLI ÖNCESİ TÜRK DEVLETLERİNDE YAZILI BELGE VE NOTERLİK.....	97
III- OSMANLI DEVLETİ'NDE YAZILI BELGE VE NOTERLİK.....	99
A. Klasik Dönemde (Tanzimattan Önce) Yazılı Belge ve Noterlik.....	99

a- Şer'iyeye Sicillerinin Osmanlı Hukuku'ndaki Yeri ve Noterlik Hukuku Açısından Önemi.	102
aa- Şer'iyeye Sicillerinin Önemi.....	103
bb- Şer'iyeye Sicillerinin Tanımı,İhtiva Ettiği Belge Çeşitleri.....	107
cc- Şer'iyeye Sicillerinin Hukukî Açısından Değerlendirilmesi.....	111
b- Hücetlerin Noterlik Hukuku Açısından Önemi.....	111
aa- Hücet Çeşitleri.....	114
bb- Hücetin Bölümleri.....	114
B. Osmanlı Devletinde Tanzimat'tan Sonra Yazılı Belge ve Noterlik	119
SONUÇ.....	127
KAYNAKÇA.....	131
EKLER	137
EK- 1 MECELLE-İ AHKÂM-I ADLİYE (Yazılı Delillerle İlgili Maddeleri).....	137
EK- 2 BİLÂ-BEYYİNE MAZMÛNUYLA AMEL VE HÜKÛM CÂİZ OLABİLECEK SÛRETDE SENEDÂT-I ŞER'İYYE'NİN TANZİMİNE DÂİR TA'LİMÂT-I SENİYYEDİR	139
EK- 3 TİCARET DEAVİ KALEMİ NİZAMNAMESİ.....	145
EK- 4 TİCARET-İ BAHRİYE DEAVİ KALEMİ NİZAMNAMESİ... ..	152
EK- 5 GİRİD MUKÂVELÂT KALEMİ NİZAMNAMESİ.....	153
EK- 6 MUKAVELÂT MUHARRİRLERİ NİZAMNAMESİ.....	161
EK- 7 KÂTİB-İ ÂDİL (NOTERLER) KANUN-U MUVAKKATİ.....	167
EK- 8 1938 TARİHLİ MÛLGA NOTERLİK KANUNU.....	186
ÖZGEÇMİŞ.....	210

KISALTMALAR

a.g.d.	: Adı Geçen Dergi
a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a. g. m.	: Adı Geçen Makale
bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
D.İ.A.	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
Haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
İ.Ü.H.F.Y.	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
M.Ü.	: Marmara Üniversitesi
N.K.	: Noterlik Kanunu
NOTEV	: Noterlik Hukuk Araştırma Enstitüsü Vakfı
(r.a)	: Radiyallahu Anhu
s.	: Sayfa
(s.a.v.)	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
Terc.	: Tercüme Eden
U.Ü.	: Uludağ Üniversitesi
v.	: Vefatı
v.b.	: Ve Benzerleri
Y.İ.E.	: Yüksek İslam Enstitüsü

ÖZET

İnsanlığın bilim-teknik ve medeniyet alanındaki ilerleme serüveninde en fazla kullandığı ve desteğini gördüğü şey kuşkusuz “yazı”dır. Noterlik mesleği de yazı ile doğrudan bağlantılı bir meslek olması nedeniyle medeni ve gelişmiş toplumlarda tarih boyunca hep görülmüştür. Noter ve noterlik mesleği kamuya mal olmuş, insanlar arasında güven telkin eden bir kurum olarak önemini hep muhafaza etmiştir. Tarihsel süreç içerisinde noterlik mesleği hukuk düzenlerinin yapısına bağlı olarak değişik ad ve statüde varlığını daima korumuştur.

Bu bağlamda çalışmada öncelikle noterlik mesleğinin ve noter senetlerinin günümüzdeki şekli hakkında genel bir çerçeve çizilecek, ardından muhtelif medeniyetlerin (Sümer- Akkad, Babil, Assur, İran, Çin, Hind, İbrâni, Mısır, Yunan, Roma, Batı Roma ve Avrupa) hukuklarında yazılı belge ve noterliğe dair ne tür anlayışların ve kurumsal yapılanmaların olduğu anahatlarıyla ortaya konulacaktır. Sonrasında daha etraflı bir şekilde İslam medeniyetinde noterlik kurumuna, yazılı belgeleri inceleyen ve belge düzenleme esaslarını ortaya koyan “Şurût ilmi”ne değinilecektir. En son bölümde ise Türk hukukunda noterlik kurumu incelenecek; İslam öncesi ve İslamiyetin kabulünden sonraki dönemler olarak iki başlık halinde ele alınarak, özellikle Osmanlı hukukunda noterlik kurumu ayrıntılı olarak izah edilecektir. Türk hukuk tarihi boyunca "yazılı belge ve noterlik"le alâkalı gerçekleştirilen yasal düzenlemelerden önemli olanları "Ekler" kısmında bir araya getirilecektir.

Anahtar kelimeler : Hüccet, Kâtib-i Adl, Noter, Senet, Şurût.

SUMMARY

There is no doubt that during the adventure of advancement in scientific-technical and civilization field; the thing mainly humanity has used and been supported by is “writ”. For the reason reason that notaryship is directly associated with writ, it has always seen in civilized and advanced societies throughout history. Notary and notaryship, have become public knowledge and always kept its importance as an trustworthy institution between people. In the historical process, notaryship has always kept its existence in different names and status according to structure of legal orders.

In this context, a general frame will be drawn about the form of notarial deeds and notaryship in present day in this praxis; afterwards institutional structuring and understandings related with written documents and notaryship in laws of various civilizations (Sumerian- Akkadian, Babylonia, Assyria, Persian, Chinese, Indian, Hebrew, Egyptian, Greek, Roman, West Roman and European) will be present with the main lines. After then, notaryship institution in Islamic civilization and comparative law (“*şurut ilmi*” in *Ottoman Turkish*) which researches written documents and presents the principals for preparing document will be mentioned in detail. In the last part, notaryship institution in Turkish law will be analyzed and especially notaryship institution in Ottoman law will be explained in detail by two headings as before Islam and after acceptance of Islam. Important legal arrangements during Turkish legal history, related with “written document and notaryship” will piece together in “Appendices” part.

Key Words: Hujjat, notary (“Kâtib-i Adl” in Ottoman Turkish), Notary, Deed, Conditions (“Şurût” in Ottoman Turkish).

GİRİŞ

Tarihin başlangıcı olarak kabul edilen yazının icadı, insanlık tarihinin en önemli olayıdır. Zira yazının icadıyla insanoğlu, ulaştığı medeniyet seviyesini ve anlayışını sonraki nesillere en mükemmel şekilde aktarma vasıtasına kavuşmuştur. İnsanlığın bilim-teknik ve medeniyet alanındaki ilerleme serüveninde en fazla kullandığı ve desteğini gördüğü şey kuşkusuz "yazı"dır. Noterlik mesleği de yazı ile doğrudan bağlantılı bir meslek olması nedeniyle, medeni ve gelişmiş toplumlarda tarih boyunca hep varlığını sürdürmüştür. Noterlik mesleği kamuya mal olmuş, insanlar arasında güven telkin eden bir müessesese olarak, önemini hep muhafaza etmiştir. Tarihsel süreç içerisinde noterlik mesleği hukuk düzenlerinin yapısına bağlı olarak değişik ad ve statüde varlığını daima korumuştur. "Noterlik mesleği", kalem ve yazının tarihi kadar kadim bir geçmişe sahiptir.

Günümüzde noter, hukuki güvenliği sağlamak ve anlaşmazlıkları önlemek için hukuki işlemleri belgelendiren, Adalet Bakanlığı'na bağlı ve özel statüye tabi kişidir. Noterlik faaliyeti tüm milletlerin tarihinde, toplumların kültürel ve hukuki düzenlerindeki birtakım farklılıklardan ötürü kurumsal yapısı itibariyle bazı değişiklikler gösterse de, yazıyı kullanan her toplumda çok eskiden beri varlığını devam ettirmiştir. Fransızca kökenli bir kelime olan "le notaire" kelimesi, günümüz Türkçesinde "noter" olarak kullanılır.

Mahkeme kayıtlarının belli bir sicile kaydedilmesi uygulaması, İslam tarihinin çok erken devirlerinde başlamış olup günümüze kadar devam edegelmiştir. İslam hukukunda noterlik işlevi gören müesseseye farklı bir çok isim verilmişse de Asr-ı saadet'den beri noterliğin pratik uygulamasının İslam dünyasında mevcut olduğu görülmektedir. Nitekim Emile Tyan da " Le Notariat Et Le Régime De La Preuve Par Écrit Dans La Pratique Du Droit Musulman " adlı Fransızca eserinde noterlik hakkında bilgi verirken, bu müessesenin Batı'ya İslam hukukundan geçtiğine dikkat çekmektedir.¹ İslam hukukunda noterlik işlerini yapacak kişilerin adil, güvenilir, kusurdan uzak ve açıktan günah işlemeyen kimseler olması gerektiği belirtilmiştir. Zira Kur'an-ı Kerim'de Bakara suresinin 282. ayetinde "***Ey inananlar, belirli bir süreye kadar birbirinize borç verdiğiniz zaman onu yazın. Aranızda bir yazıcı, adâletle yazsın.***"² buyurulmuştur. İslamiyette noterlik işleri, Kur'an-ı Kerim'de bir borcun adil bir katip tarafından şahit huzurunda yazılmasının emredilmesiyle başlamış ve bu

¹ M. Salih Köse, **İslam Hukukuna Göre Noterlik Müessesesi İlmü's- Şurût**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), U. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü , Bursa 1995, s.12; Ayrıca bkz. Emile Tyan, **Le Notariat et Le Régime De La Preuve Par Écrit Dans La Pratique Du Droit Musulman**, Beyrouth, Liban 1959, s.6 'dan naklen,

² Kur'an-ı Kerim, 2 / 282

işlemi yapana “katib-i adil” denilmiştir.³ Belge tanzimi esasları hakkındaki ilim için ise “ilmü’ş-şurût” teriminin yanında Osmanlı uygulamasında “*ilm-i sakk*” veya “*sakk-ı şer’î*”, Mağrib ve Endülüs’te ise “*ilmü’l-vesâik*” terimleri kullanılmıştır. Ayrıca “*ilmü’ş-şurût ve’l-vesâik*”, “*ilmü’ş-şurût ve’s-sicillât*”, “*ilmü’l-mehâdir ve’s-sicillât*” gibi terkipler de aynı ilmi ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Şurût ilmi ile uğraşan kimseye “*şurûtî*” ya da “*vesâikî*” denir. Belge düzenleme mesleği olarak şurûta ise *el-Adâleh*, *Ta’dîl*, *Hitatü’l-Vesâik*, *Kitâbetü’l-Vesâik*, *Kitâbetü’ş-şurût* gibi isimler verilmiştir. Bu mesleği icra eden, mukavele ve muameleleri yazan kişilere *udûl*, *şuhûd*, *şurûtî*, *kâtibu’ş-şurût*, *el-Katib el-Adl*, *kâtibü’l-vesâik*, *el-adlü’l-kâtib* (çoğulu *el-udûlü’l-küttâb*) denir.⁴

Bize kadar ulaşan Uygur vesikalarından, Türkler’de ilk defa Uygurlar’da bugünkü noterlik işlevini yerine getiren uygulamanın ortaya çıktığını öğreniyoruz⁵. Zira Uygurlar, yerleşik kültürü tercih eden bir Türk boyudur. Yerleşik yaşam biçiminin doğal sonucu olarak yazılı kültür ve edebiyat Uygurlar’da, diğer Türk boylarına nazaran çok daha ileri bir düzeyde gelişim göstermiştir.⁶ Osmanlı Devleti’nden bize intikal eden onbinlerce mahkeme defteri vardır. Bunların içerisinde sayılamayacak kadar çok "noterlik belgesi" bulunmaktadır. Kadıların çekişmesiz yargıya ilişkin kararlarına "hüccet" denirdi ve bu tür işlemler umumiyetle noterlerce yapılan işlemlerdi. Osmanlılar’da noterlik görevi esas olarak "kadı"lar tarafından üstlenilmişti. Bazen de kadılar noterlik işleri için ayrıca memurlar tayin ederlerdi.⁷ Kâtib-i Adl Kanun-ı Muvakkati esbab-ı mucibe layihasına göre Osmanlı’da Tanzimata kadar noterlik işlemleri kısmen şer’iye mahkemeleri, kısmen de mahalle ve köy imam ve muhtarlarıyla esnaf kethüdaları tarafından yerine getirilmekteydi. Ülkemizde Tanzimat Devrine kadar noterlik işlemleri "kadı"lar tarafından yerine getirilmiş, Tanzimat sonrasında ise adli ve hukuki sahalarda reform / ıslahat çalışmalarına paralel olarak Fransa örneği esas alınarak noterlik kurumu tesis edilmek istenmiştir. Hem hazineye / devlete gelir sağlamak, hem de "beynelahali akd olunacak ukûd ve mukâvelâtın ahkâm-ı şer’iye ve kanuniyeye tevfikân hüsni temin ve tevsikine masruf’ olmak üzere "noterlik" kurulmuştur. Tanzimattan sonra adli teşkilatımızda, nizamiye mahkemeleri, savcılık ve avukatlıkla beraber noterlik de yerini almıştır.⁸ Fakat, kadılar da aynı işlemleri yapmaya devam etmişlerdir.

³ İsmet Kayaoğlu, **İslâm Kurumları Tarihi**, Ankara 1983, s. 43

⁴ Fahreddin Atar, **İslâm Adliye Teşkilatı**, Ankara 1979, s. 134

⁵ Özkan İzgi, **Uygurların Siyasi ve Kültürel Tarihi (Hukuk Vesikalarına Göre)**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1987, s. 51 - 147

⁶ Sadri Maksudi Arsal, **Türk Tarih ve Hukuku**, İ.Ü.H.F.Y., İstanbul 1947, s. 79 - 80

⁷ Davut Yaylalı, **"İslam'da Noterlik Müessesesi"**, (Y.İ.E.Yıllığı), Bursa 1980

⁸ Fethi Gedikli, **Kâtibiadllere Mahsus Sakk**, Türkiye Noterler Birliği Yayınları, Ankara 2012, s.14

BİRİNCİ BÖLÜM

NOTERLİĞİN TANIMI VE NOTER SENEDİ

I- NOTERİN TANIMI, GÖREVLERİ VE YETKİ ÇEVRESİ

A. Noterin Tanımı

Noter, Latince de işaretlemek, belirtmek, yazılı kayıt, yazılı belge demek olan “nota” kökünden gelmekte olan “Notarius” sıfatının isimleştirilmiş halidir ve kavram olarak, yazıcı anlamına gelmektedir. Türk Hukukunda noter ve noterlik müessesesi 1512 sayılı Noterlik Kanunu ile düzenlenmiştir. Hukukumuzda noteri; *“hukuki güvenliği sağlamak ve anlaşmazlıkları önlemek amacıyla çeşitli belge ve işlemlere resmiyet kazandıran ve kanunların öngördüğü diğer görevleri yerine getiren, belli nitelikleri ve kendine özgü bir hukuki statüsü olan kamu görevlisi”* şeklinde tanımlayabiliriz. Noterlik müessesesi, bir kamu hizmeti görmesi bakımından Devletin idari yapısı içerisinde Adalet Bakanlığı'na bağlıdır. Noterler, hukuki işlemlerin belgelendirilmesini ve bu belgelerin düzenli bir şekilde saklanmasını sağlamakla görevli kılınmışlardır (NK m.72). Bu yönüyle noterler hukuk güvenliğini sağlamak ve anlaşmazlıkları önleme işlevini yerine getirmektedir. Noterlik müessesesinin toplumsal önemi oldukça büyüktür. Zira, her ne kadar kişilerin hakları kanunlarla teminat altına alınmış ve ihlalleri durumunda mahkemelerin koruması sağlanmış ise de, bilhassa özel hukuktan doğan bir çok hakkın etkin olarak kullanılması ve kolayca ihlâl edilememesi açısından noterlik müessesesi çok önemli bir işleve sahiptir. Diğer bir ifadeyle noterler, yaptıkları işlemlere resmiyet kazandırmakla, o işlemlerle ilgili olarak hukuki uyuşmazlık çıkmasını büyük ölçüde azaltmakta ve çıkan uyuşmazlıkların kolayca çözümlenmesine yardımcı olmaktadır. Bu cümleden olarak noterliğin toplumsal barışa katkıda bulunduğunu rahatlıkla söylemek mümkündür. İşte bu önemli işlevi nedeniyle ki, noterlik müessesesi tarih içerisinde hemen hemen her toplumda, değişik ad ve statülerde yerini koruyarak bugünlere gelmiştir.⁹

Noter tarafından düzenlenen hukuki işlemlere ait belgeler "kesin delil" niteliği arz etmekte ve aksi ya da sahteliği sabit oluncaya kadar geçerli sayılmaktadır. Bu bakımdan, noter tarafından yapılan işlemlere ait belgeler ihtilafların mahkemelere intikal etmesini önlemekte, intikal eden ihtilafların ise daha çabuk sonuçlanmasını sağlamaktadır. Böylece noterler kişiler arasındaki uyuşmazlıkları genel olarak önleme, ya da çabuk sona ermesine katkıda bulunmak

⁹ Ömer Ulukapı ve Murat Atalı, **Noterlik Hukuku**, Mimoza Yayınları, 2. Baskı, Konya 2001, s. 6

suretiyle adaletin tesisine, mahkemelerin iş yükünü hafifletmek suretiyle de yargı sistemine yardımcı olmaktadır. Kısaca noterler, mahkemelerinkine benzer bir işlev yerine getirmektedirler. Daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse, mahkemelerin birinci işlevi meydana gelen uyuşmazlıkları gidermek, ikinci işlevi ise - ki bu bir bakıma birinci işlevin sonucudur- yeni uyuşmazlıkları önlemektir. Noterlerde ise, birinci işlev uyuşmazlıkların meydana gelmesini önlemek; ikinci işlev, meydana gelen uyuşmazlığın sona ermesini sağlamaktır. Şüphesiz mahkemelerin uyuşmazlığı sona erdirmedeki doğrudan müdahale ve etkisi inkar edilemez. Ancak, arzu edilen husus uyuşmazlıkların giderilmesinden ziyade onların meydana gelmemesi olduğundan, noterlerin işlevinin önemi burada daha da ortaya çıkmaktadır. Şunu belirtmek gerekir ki, mahkemelerin işlevi ile noterlerin işlevi aslında birbirini tamamlamaktadır. Bu yüzden noterlerin işlevlerinin mahkemelerin işlevlerine paralel olarak düzenlenmesinde büyük yararlar bulunmaktadır. Belli özellikleri haiz noter senetlerinin mahkeme kararı gibi icra edilebilmesi de bunun gerekliliğinin en önemli dayanağını teşkil eder. Özellikle çekişmesiz yargı alanındaki bazı işlerin noterlere bırakılmasıyla noterlerin hukuki barışa katılma işlevi daha da etkin hale gelecek ve adalet sistemimizde büyük bir rahatlama da sağlanacaktır. Noterlerin belirttiğimiz bu işlevleri dışında birtakım işlevleri (devlet adına vergi tahsil etmek vb.) daha vardır.¹⁰

1512 sayılı Noterlik Kanunu'nun 1. maddesinde de açıkça belirtildiği gibi noterler, hukuki güvenliği sağlamak ve anlaşmazlıkları önlemek için işlemleri belgeleyen kamu görevlileridir. Noterlik kurumu, toplumsal gelişmelere hızla ayak uyduran bir yapı göstermektedir. Noterlerin, hukuki güvenliği sağlamak amacıyla işlemlere resmiyet kazandırması ve işlemleri belgelemesi görevi, müstakbel uyuşmazlıkların dava konusu olmasını önlemekte ve dava konusu olan uyuşmazlıkların çözümünü kolaylaştırmak suretiyle ispat hukuku yönünden büyük yarar sağlamaktadır. Zira noterler, hukuki işlemlere resmiyet kazandırmak amacıyla işlemleri belgelendirerek, "uyuşmazlık öncesi delil" üretmektedirler. Doktrinde haklı olarak vurgulandığı üzere uyuşmazlık öncesi deliller, tarafların iradelerini, tanık beyanlarını, maddi olayları ve emareleri ayrıntılı olarak belgelendirmek suretiyle, uyuşmazlık konusu hukukî ilişki ve maddi olayı her yönüyle ortaya koyduklarından dolayı, uyuşmazlık sonrası delillerden daha üstündürler. Noterler, uyuşmazlık öncesi delil elde etmede hiç kuşkusuz en güvenli kamu görevlileri arasındadır. Noterler yargılamanın işleyişine

¹⁰ Seyithan Deliduman, **Medeni Usul ve İcra İflas hukukunda Noter Senetleri**, NOTEV, Ankara 2011, s.31 - 33

doğrudan katılmamakta ise de, görevleri itibariyle mahkemelerin faaliyetlerine dolaylı olarak yardım etmekte ve geniş anlamda yargı görevlisi sayılmaktadırlar.¹¹

B. Noterlerin Görevleri

Noterlerin yapacakları işler, diğer bir ifadeyle noterlik işlemleri, noterlerin görevlerini oluşturur. Şöyle ki, noterlik dairesi, kendisine kanunlarla verilen görevleri yapmak üzere kurulmuş olup, bu dairenin başında bulunan noter, söz konusu görevleri yerine getirmekle yükümlü kılınmıştır. Noterlik Kanunu'nun "Noterlerin Görevleri" şeklindeki sekizinci kısmı (NK m.60 vd), noterlerin yapmakla görevli oldukları işlemleri düzenlemektedir. Noterlik Kanunu bu başlık altında noterlerin yapacakları işleri mahiyetine göre bir ayrıma tabi tutmakta ve "noterlerin genel olarak yapacakları işlemler" ile "noterlerin özel olarak yapacakları işlemler" ayrımını yapmaktadır. Noterlerin genel olarak görevli oldukları işler şunlardır (NK. m 60):

- Yapılması kanunla başka bir makam, merci veya şahsa verilmemiş olan her nevi hukuki işlemleri düzenlemek,
- Kanunlarda resmî olarak yapılması emredilen ve mercileri belirtilmemiş olan bütün hukuki muameleleri bu kanun hükümlerine göre yapmak,
- Gayrimenkul satış vaadi sözleşmesi yapmak,
- Noterlik Kanunu'na uygun olarak dışarıda yazılıp getirilen kâğıtların üzerinde imza, mühür veya herhangi bir işareti veya tarihi onaylamak,
- Noterlik Kanunu hükümlerine göre yapılan işlemlerin dairede kalan asıl veya örneklerinden veya getirilen kâğıtlardan örnek vermek,
- Belgeleri bir dilden diğer dile veya bir yazıdan başka yazıya çevirmek,
- Protesto, ihbarname ve ihtarname göndermek,
- Kanunen tescili gereken işlemleri tescil etmek,
- Noterlik Kanunu ve diğer kanunlarla verilmiş sair işlemleri yapmak.

Özellik gösteren bazı noterlik işlemleri ise noterlerin özel olarak yapacakları işleri oluşturur ve bu konuda özel hükümlere yer verilmiştir. Noterlik Kanunu'nun 61 ve devamı

¹¹ Mustafa Serdar Özbek, **Noter Senetlerinde Sahtelik**, Yetkin Yayınları, Ankara 2009, s.33

maddelerinde düzenlenen bu işlemler şunlardır: tespit işleri, emanet işleri, vasiyetname ve ölüme bağlı tasarruflarla ilgili işler ile tebligat işleri.

Noter senetleri, noterlerin genel olarak yapacakları işlemler arasındadır. Noterlerin görevlerinin belirlenmesinde yukarıda noterlerin işlevi ile ilgili belirtilen hususlar ve diğer ülkelerdeki, özellikle Avrupa Topluluğu Ülkelerindeki noterlerin görevlerinin de dikkate alınmasında büyük yarar hatta zorunluluk bulunmaktadır. Her ne kadar Avrupa Topluluğu Ülkeleri noterlerinin görevleri arasında fark bulunsa bile, bu konuda birlik sağlanması yolunda çalışmalar bulunmaktadır. Avrupa Birliği'ne katılma sürecine girmiş bulunduğumuz için noterlik hukukumuzun, Avrupa Ülkeleri noterlikleri hukukuna yakınlaştırılmasında zorunluluk bulunmaktadır. Noterler görevini yerine getirirken kanunların emredici hükümlerine uymak zorundadırlar. Örneğin, noterin yaptığı bir işlemin (düzenlediği senedin) konusu kanunun emredici hükümlerine aykırı olamaz. Aynı şekilde, kamu düzenine, ahlaka, adaba veya kişilik haklarına aykırı bir işlem yapamazlar (senet düzenleyemezler). Noterlerin görevlerinin incelenmesinden görüleceği gibi noterler Türkiye'de özel hukuk ile ilgili konularda hukuki güvenliği sağlamak ve uyuşmazlıkları önlemek için kişiler arasındaki hukuki işlemleri belgelendirmekle görevlendirilmiştir.¹²

C. Noterlerin Yetki Çevresi

Bir yerde kurulmuş bulunan noterliğin yer itibarıyla yetkisi Noterlik Kanunu'nun 2. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre, "her asliye ve münferit sulh mahkemesinin bulunduğu yerde, o mahkemenin yargı çevresindeki noterlik işlerini görmeye yetkili olmak üzere bir noterlik kurulur". Bu madde hükmü ile noterliğin yer itibarıyla yetkisi asliye (veya münferit sulh) mahkemesinin yargı çevresi ile sınırlandırılmıştır. Kanun koyucu bu madde hükmü ile, her ilçede bir noterlik kurulması esasını getirmiştir. Zira her ilçede bir asliye mahkemesi bulunur. Noterlik kurulması Adalet Bakanlığı'nın yetkisindedir. Ancak, Noterlik Kanunu'nun 3. maddesinin dördüncü fıkrasına göre Adalet Bakanlığı, bir yerde birden fazla noterlik açma ve bir yerde bulunan birden fazla noterlikten birisini kapatma yetkisini kullanmadan önce Türkiye Noterler Birliği'nin görüşünü alır. Noterlik Kanunu'nda bir açıklık bulunmamasına rağmen, noterliklerin yukarıda genel olarak belirtilen yetki çevresinin dışında bazı işlemler ile ilgili olarak, o işlemleri maddi hukuk yönünden düzenleyen kanunlarda, işlemi yapacak olan noterlik (yer itibarıyla) açıkça belirlenmiştir. İşte böyle bir hükümle, herhangi bir noterliğin özel olarak yetkili kılınması durumunda, söz konusu noterliğin özel

¹² Deliduman, a. g. e., s.33 - 35

yetkisi karşımıza çıkmaktadır. Yetkili noterliğin, böyle özel bir hükümle belirtildiği durumlarda ilgili işlemin mutlaka o noterlikte yapılması gerekir. Çünkü, bu durumda Noterlik Kanununun 2. maddesinin birinci fıkrasına nazaran özel bir düzenleme söz konusudur. Kanun noterlere açıkça bazı yetkiler vermiş ve bu yetkilerin hangi şekiller altında kullanılacağını da sıkı bir şekilde düzenlemiştir. İşte herhangi bir noter kanunen kendisine verilmemiş bir yetkiyi kullanırsa veya kanunen kendisine verilmiş olan yetkiyi, yine kanunda gösterilen sıkı şekil şartlarına uymaksızın, başka bir ifade ile bu şekil şartlarını ihlal ederek kullanırsa, onun tarafından yapılmış olan bu işlem batıl olacaktır. Demek oluyor ki, noterin kendisine Noterlik Kanunu ile tanınmış olan yetkileri aşması halinde, yaptığı işlem geçersiz olacaktır. Yetkisiz bir noterlikte yapılan işlemlerin akıbeti konusunda Noterlik Kanunu'nda herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır ve bu yüzden ortaya bazı tereddütler ortaya çıkmaktadır. Bu konuda ileri sürülen bir görüşe göre üçlü bir ayırımın yapılması gerekir. Buna göre:

- Özel yetkisi kesin olarak belirlenmiş bir noterlikte yapılması gereken işlem başka bir yer noterliğinde yapılırsa, Türk Ticaret Kanununun 633. maddesindeki gibi geçersiz bir işlem söz konusu olur.
- Özel yetkinin söz konusu olmadığı durumlarda, (genel yetki kuralına göre) yetkisiz bir noterlikte yapılan işlem şekil ve esas yönünden diğer geçerlilik şartlarını taşımaktaysa geçerliliğini korur,
- Yukarıdaki her iki durumda da tarafların kötü niyeti söz konusu ise, yapılan işlem batıl sayılmalıdır.

Noterlik Kanunu (yer itibarıyla) yetkisiz bir noterlikte yapılan işlemler için genel bir müeyyide öngörmemiştir. Ancak, noterliklerin yetkisiyle alâkalı olarak, yetkisizlik için herhangi bir müeyyide öngörülmüşse bu sadece ilgili işlem için geçerlidir. Noterler bu genel yetki kuralını mutlaka gözetmelidirler. Aksine davranışları, disiplin sorumluluklarının yanında ortaya çıkan zararların kendilerine yükletilmesi anlamında hukuki sorumluluklarını da doğurur.¹³

II- NOTER SENETLERİNİN TANIMI, ÇEŞİTLERİ, ÖNEMİ VE TARİHİ GELİŞİMİ

A. Noter Senetlerinin Tanımı

Noterlik Kanunu noter senetlerini tanımlamamıştır. Burada da senetlerde olduğu gibi tanım yapma işi doktrine düşmektedir. Noter senetleri, resmi senetlerin tanımına paralel

¹³ Deliduman, a. g. e., s.35 - 40

olarak, Şu Şekilde tanımlanabilir; "noterler tarafından Noterlik Kanunu hŐkŐmlerine göre dŐzenlenen senetler noter senetleridir."

B. Noter Senetlerinin ŐeŐitleri

Resmi memurların yetkileri dahilinde, mevzuata uygun olarak belli usul ve esaslara göre dŐzenledikleri senetler resmi senetlerdir. Noterlerce dŐzenleme ve onaylama Şeklinde belgelendirilen işlemler resmi sayılır (NK m. 82). Noterlik Kanunu'nda yer alan ve noterlerin genel olarak yapacakları işler (NK m. 60) ile Özel olarak yapacakları işler (NK m. 61-70) işin iki ŐeŐit dŐzenleme Şekli ŐngŐrŐlmŐŐtŐr. Bunlar, dŐzenleme yoluyla tanzim edilen (re'sen dŐzenlenen) senetler (NK m.84-89) ve onaylama yoluyla tanzim edilen (NK m. 90-93) senetlerdir.

I-DŐzenleme Şeklindeki Noter Senetleri: DŐzenleme Şeklindeki noter senetleri bizzat noter tarafından tutanak tanzim etmek suretiyle yapılır (NK m. 84). Tutanakta, noterin adı ve soyadı ile noterliğin ismi, işlemin yapıldığı yer ve tarihi, ilgilinin ve varsa tercŐman, tanık ve bilirkiŐinin kimlik ve adresleri, ilgilinin gerÇek arzusu hakkındaki beyanı ve nihayet işleme katılanların imzalarıyla noterin imza ve mŐhŐrŐ aÇık bir Şekilde yer almalıdır (NK m.84). Tutanakta, noterin ilgiliyi tanıyıp tanımadığı, tanımıyorsa ilgilinin kiŐiliđi hakkında ne yoldan kanı sahibi olduğu belirtilmeli, gerekli kanaate ulaŐılamamasına rağmen işlemin yapılması istenmekteyse, bu durum ile kimliği tespite yarayan ispat vasıtaları gösterilmelidir (NK m. 85). Her sayfası, ilgili ve noter tarafından imzalanması gereken tutanak (NK m. 81), Önce okunması işin ilgiliye verilmeli ve ilgilinin gerÇek iradesine uygun bulunması halinde, onun tarafından imzalanmalıdır (NK m.86). İlgili, okuma ve yazma imkânına sahip değilse, isteğini iki tanık huzurunda beyan etmelidir. Daha sonra tutanak ilgiliye okunmalı, ilgili ve tanıklar beyanın aynen yazıldığını ifade etmeli ve bu husus da tutanağa geŐirilip imzalanmalıdır (NK m. 86). Bu işlemlerin ardından noter, tutanağı imzalayıp mŐhŐrler ve aslını saklayarak Örneğini ilgiliye verir (NK m.84). Noterlik Kanunu'nun 89. maddesi, dŐzenleme Şeklinde yapılması zorunlu olan işlemleri göstermiştir.

DŐzenleme Şeklindeki noter senetleri, iÇerik ve Şekil bakımından sahteliği sabit oluncaya kadar kesin delil teşkil ederler (NK m. 82,II). Hakimi mutlak suretle bağlayan bu senetlerin ispat kuvveti, adı senetlere göre daha gŐçlŐ olup, inkar edilmesi halinde kendisine izafe edilen kişiden olduğunun ispatı gerekmemekte, bunun aksini iddia eden ispat yŐkŐ altında bulunmaktadır. DŐzenleme Şeklindeki noter senetlerinde noterin dŐzenlemesi, senedin

imza ve tarihi yanında içeriğini de kapsar. Böylece bu senedi inkâr eden sahteliğini kanıtlamak zorundadır.

Medeni Kanun'un 7. maddesi şu hükmü içermektedir: "Resmi sicil ve senetler, belgledikleri olguların doğruluğuna kanıt oluşturur. Bunların içeriğinin doğru olmadığının ispatı, kanunlarda başka bir hüküm bulunmadıkça, her hangi bir şekle bağlı değildir". Düzenleme yoluyla yapılan noter senetleri, Noterlik Kanunundaki şekil şartlarına uygun olarak tanzim edilmiş olmaları ve kayıtsız (tek taraflı) para borcu ikrarını içermiş bulunmaları halinde ilâm niteliğinde belge sayıldıklarından, ilâmlı icra takibine dayanak olabilirler.¹⁴

II- Onaylama Şeklindeki Noter Senetleri: Onaylama şeklindeki noter senetleri, noterlik dairesi dışında düzenlenen işlemlerdeki imzaların onaylanması yoluyla yapılır. Bu onaylama, imzanın, imzayı atan kişiye ait olduğuna dair bir şerh verilerek belgelendirilmesiyle gerçekleştirilir (NK m. 90). İmzanın noter önünde atılması mümkün olduğu gibi, dışarıda atılıp ilgilisince kendisine ait olduğunun (noter önünde) kabul edilmesi de mümkündür (NK m. 91). Onaylama şerhinde, işlemin yapıldığı yer ve tarih, ilgilinin kimliği ve adresi, noter ilgiliyi tanımıyorsa kimliği hakkında gösterilen ispat belgesi, imza noter huzurunda atılmışsa bu husus, imza dışarıda atılıp huzurda imzanın kendisine ait olduğu ilgilisince kabul edilmişse bu husus, işleme katılanların imzaları, noterin imzası ve mühürü yer almalıdır (NK m. 92). Onaylama şeklindeki noter senetlerinin, hukuki işlemlerin ispatını kolaylaştırmak ve mümkün kılmak amacıyla yapılmaları nedeniyle, resmîlikleri ispat şartı olarak kabul edilmelidir. Onaylama şeklindeki noter senetlerinde noterin onayı senedin içeriğini kapsamaz. Onaylama yoluyla senetler de kesin delil olmakla beraber, içerikleri aksi kanıtlanıncaya, imza ve tarihleri ise sahteliği ispatlanıncaya kadar geçerlidir (NK m. 82, III).¹⁵

C. Noter Senetlerinin Önemi

Noterlerin yaptıkları işlemler resmi işlemlerdir. Bu demektir ki, noterlik işlemleri doğru ve gerçektir. Noterlik Kanunu'nun 82. maddesinin birinci fıkrası "Bu Kanun hükümlerine göre belgelendirilen işlemler resmi sayılır" hükmünü getirmiştir. Resmi belge, devlet tarafından veya devlet adına hareket edenlerce düzenlenen belge olarak tanımlanmaktadır. Noter senetleri resmi senetlerdir. Resmi bir makam veya memurun düzenlenmesine herhangi bir şekilde (yalnız imza ve tarih onaylaması suretiyle de olsa) katıldığı senetler ispat hukuku bakımından resmi senettir. Noterler resmi kişiler olduğuna göre

¹⁴ Özbek, a. g. e., s.39 - 46

¹⁵ Özbek, a. g. e., s.42 - 46

bunların düzenlenmesine herhangi bir şekilde katıldığı senetler de resmi senetlerdir. Noter senetlerinin ispat hukuku bakımından resmi senet olması, bu senetlerin düzenlendiği resmi şeklin de ispat şartı mı yoksa geçerlilik şartı mı olduğu sorununun incelenmesini bertaraf etmez. Zira, resmi senet bir üst kavramdır ve bazı durumlarda resmi senedin şekli geçerlilik şartı, diğer bazı durumlarda ise ispat şartıdır.¹⁶

Noterler, kanunun kendisine verdiği konumdan dolayı emin ve tarafsız kişilerdir veya öyle olmaları gerekmektedir. Noterler bu çerçevede senet düzenledikleri veya düzenlemeleri gerektiği için bu durum noter senetlerini daha da önemli kılmaktadır. Noter senetleri bu özelliği sayesinde belirsizlikleri ve güvensizlikleri ortadan kaldırır. Noter senetleri, resmi bir memur huzurunda yapıldığı için tarafların yararını korumaktadır. Bu senetler, haiz oldukları ispat gücü sayesinde, davaların daha kısa sürmesini sağlamak suretiyle hem tarafların, hem üçüncü kişilerin ve hem de kamunun yararına hizmet etmektedirler. Noter senetlerinin uyuşmazlık sonrası işlevi dolayısıyla sahip olduğu bu önemin yanında ve hatta ondan çok daha önemli olan işlevi, “koruyuculuk”, “önleyicilik” işlevidir, yani uyuşmazlığın meydana gelmesini önlemek, bir başka ifadeyle, kişileri ve toplumu uyuşmazlıktan ve dolayısıyla uyuşmazlığın etkilerinden korumaktır. Noterlik Kanunu, noter senetlerinin bu işlevini şöyle ifade etmiştir: “Noterler, hukuki güvenliği sağlamak ve anlaşmazlıkları önlemek için işlemleri belgelendirir...” (NK m.1). Günümüz anayasalarında ve insan hakları ile ilgili uluslararası anlaşmalarda, kişiler arasında çıkan uyuşmazlıklarda hak arama özgürlüğüne ve uyuşmazlıkların tarafları ve geniş planda toplumu tatmin eder tarzda en iyi bir biçimde nasıl çözümlenmesi gerektiğine ilişkin çeşitli hükümler yer almaktadır. Ancak bu hukuki düzenlemeler yanında ve hatta belki bundan daha önemlisi, kişiler arasında uyuşmazlık çıkmasının önlenmesi veya uyuşmazlık sayısının en aza indirilmesidir. Bu konuda noter senetleri çok önemli bir işlevi yerine getirmektedir.

D. Noter Senetlerinin Tarihi Gelişimi

Noterlik mesleğinin doğuşu ile ilgili bilgileri incelediğimiz zaman noter senetlerinin geçmişinin noterliğin doğuşuna kadar uzandığını görmekteyiz. Ancak noterlerin değişik zamanlarda ve yerlerde üstlendikleri görevler ile düzenledikleri senetler arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Şöyle ki, varlığını eski Mısır’da dahi gördüğümüz noterlik vazifesi kimi zaman resmi, kimi zaman özel şahıslar tarafından icra edilmiştir. Kimi zaman vasıflı, kimi zaman da vasıfsız kişilerin yerine getirdiği bu görev, yapılan iş bakımından, bağımsız ve

¹⁶ Deliduman, a. g. e., s.47

sınırsız olmak veya bağımlı ve sınırlı olmak; bu mesleği yürütmek için müsaade alma zorunluluğunun olup olmaması gibi değişik şekillerde ortaya çıkmıştır. Noter senetlerinin tarihi gelişimi konusu, Baermann tarafından 1978 yılında ortaya atılan eski Mısır'daki senet düzenleyicilerinin modern anlamda noter sayılıp sayılmayacakları sorusuna cevap aranmasıyla biraz daha açıklığa kavuşmuştur. Bu sorunun ortaya atılmasıyla birlikte, hangi kriterlerin varlığı halinde noter senetlerinin varlığından söz edilebileceği sorusuna cevap aranmaya başlanmış ve şu kriterler tespit edilmiştir:

I- Belirli bir şekilde düzenlenme,

II- Düzenlenme için sonuç doğurucu şart olarak şekil,

III- Yüksek ispat gücü.

Böylece yukarıdaki kriterlere uygun olarak düzenlenmiş olan belgelerin varlığı halinde noter senetlerinden, bunları düzenleyen ve bu düzenlemeden dolayı sorumlu olan kişiden de noter olarak söz edilebilecektir. O halde, tarihte yazıyı ilk kullanan toplum olan Sumerler'den başlayarak günümüze kadar noterlik mesleğini ve yazılı belgeleri (noter senetlerini) inceleyelim.¹⁷

¹⁷ Deliduman, a. g. e., s.41 - 42

İKİNCİ BÖLÜM

GEÇMİŞ MEDENİYETLERDE NOTERLİK

I- SÜMER VE AKKAD HUKUKUNDA YAZILI BELGE VE NOTERLİK

Tarihte yazıyı ilk defa kullanan toplum Sümerlerdir. Bu nedenle noterliğin esasına ilişkin ilk bilgi ve belgelere Sümerlere ait tabletlerde rastlanmaktadır. Sümerler'de, ülkede idari ve ekonomik alandaki yazışmaları yapabilecek kâtipleri (yazmanları) yetiştirmek maksadıyla "Edubba (tablet evi)" olarak adlandırılan okullar mevcuttu. Başlangıçta mabetlere bağlı olsa da zamanla laikleşen bu okullarda botanik, zooloji, coğrafya, ticaret, matematik, astronomi, müzik, geometri, gramer, dil ve din bilgileriyle birlikte hukuk bilgileri de öğretilmekteydi. Sümer okullarını bitirenler kâtip olmakla birlikte meraklı ve ekonomik durumu iyi olan mezunlar yaşamlarını öğrenmeye ve öğretmeye adanmışlardı. Sümerlerde "Burgul" adı verilen kâtipler mabet ve saray kayıtlarının yanı sıra özel şahısların kayıtlarını da tutuyorlardı.¹⁸

Tabletlerden anlaşıldığı kadarıyla kâtiplik müessesesi bir meslek haline getirilmişti. Bu babadan oğula da intikal ediyor ve aynı zamanda, aynı aile içinde uzun seneler icra edilebiliyordu. Buna örnek olarak kâtip Apil(d)-Sin'in ailesi gösterilebilir. Onun oğulları İthabe/i ve Tai isimlerini o döneme ait birçok tablette görmek mümkündür. Başka sınıftan olan kimselerin oğulları da kâtip olabiliyordu. Belgelerde erkeklere göre az da olsa kadın kâtiplere de rastlanmaktadır.¹⁹

Sümerde, hep değilse de, mabedlerin pek çoğu ortaçağ Avrupasındaki manastırlar gibi hakiki bir okuldu. Buralarda genç kız ve erkekler okurlar ve yazıcı olurlardı. Birçoğu muhtelif anlamları ifade eden yüzlerce işaretten oluşan çivi yazısını öğrenmek herkesin yapabileceği bir şey değildi. Halbuki esas itibarıyla bir ticaret memleketi olan Sümerde yazılı haberleşme çok mühimdi. Birçok anlaşmalar tabletlerde tesbit edilmekte idi. Böyle bir toplumda resmî veya hususî kâtiblerin çok olması tabiidir.²⁰

Sümerlerden kalma yazılı metinlerin en eskisi M.Ö. 3600'lere kadar giden taş kitabelerdir. Kil tabletler üzerine yazılı metinler ise M.Ö. 3200'lere uzanmaktadır. Sümerler belgelerini zamana dayanıklı kil tabletler üzerine yazmışlardır. Bu sayededir ki binlerce yıl

¹⁸ Ali Arslan ve Abdurrahman Bozkurt, **Medeniyet ve Kültür Tarihi I**, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, s.141

¹⁹ Adil Alpman, **Eski Önasya Hukukunda Adoption**, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara 1988, s.49

²⁰ T.C. Adliye Vekilliği, "**Hukuk Tarihi; Belgeler- Birinci Kısım**", Ankara Türk 1935-1936, s.182

öncesine ait iş sözleşmeleri, resmi belgeler, tapu belgeleri, mahkeme kararları elimize ulaşmıştır. M.Ö. 2700’lerde Sümer’de kil tabletlerden oluşan büyük kütüphaneler vardı.²¹

Söz konusu metinlerin, daha sonra oluşturulan ve tabletleri elimizde bulunan mecellelere kaynaklık ettiği düşünülmektedir. Sümer ve onları izleyen dönemlere ilişkin Mezopotamya yasaları konusunda, yazım dilleri ve tarihleri göz önünde tutularak şöyle bir sıralama ve tasnife gidilmektedir:

ı- Sümerce yazılmış yasalar: Urukagina (M.Ö. 2351 - 2342); Ur-Nammu (M.Ö. 2111 - 2094); Ana-İttişu (M. Ö. 2000 civarı) ve Lipit-İştur (M.Ö. 1934 - 1924) Yasaları.

ii- Akkadça yazılmış yasalar: Eşnunna (M.Ö. 1950 civarı) ve Hammurabi (M.Ö. 1783 civarı) Yasaları. Orta Assur Yasaları (M.Ö. 1450 - 1250); Yeni Babil Yasaları (M.Ö. 625 - 539).²²

Sümer hukuku, evlenmeyi tek taraflı bir akit olarak mülhaza etmiş ve bu akdi yazılı bir belgeye istinat ettirmiştir. Evlenme muameleleri tabletin - evlenme aktinin - tertib ve imzasından ibaretti. Sümer hukuku evlenmenin bir akitle sağlanmasına, evlenmenin şartlarını tespit ve kocanın taahhütlerini ihtiva eden yazılı bir belgenin vücuda getirilmesi keyfiyetine büyük bir önem vermiş ve bütün bunları evlenmenin geçerli kabul edilmesinin bir şartı olarak mülhaza etmiştir. Bu şartların yerine getirilmemesi halinde evlenme geçerli kabul edilmez, kadın kocasının meşru karısı olamazdı. Birbiriyle evlenecek erkek ve kızın aileleri arasında bir mutabakat oluştuktan sonra, evlenecek erkek, şahitler huzurunda, evlenme aktinin şartlarına karşılık gelmek üzere, evleneceği kadının hak ve sorumluluklarıyla, karısını boşaması halinde ödeyeceği para miktarıyla ilgili hususları tayin ve karısının haklarına riayet ve ona karşı vazifelerini yerine getireceğini taahhüt ederdi. Bütün bunları ihtiva eden bir belge tanzim olunarak evlenecek erkek tarafından imza edilirdi. Bu merasimin ifasından sonra, kadın erkeğin evine gider ve bu andan itibaren de aralarında evlilik münasebeti başlamış olurdu.²³ Sümerde evlâdlık almak usulü de vardı. Bir eve böyle bir çocuk girdiği zaman bunun hakiki evlâdlarla eşit haklara sahip olduğunu bildiren bir belge tanzim olunurdu.²⁴ Çocukları henüz küçük ise, kocası ölen kadın ancak çocukların babalarından kalan malları üzerindeki haklarına bir hâle gelmemesi şartıyla yeniden evlenebilirdi. Hem annelerinin hem de evleneceği erkeğin bu konuda yazılı bir teminat vermeleri icap ederdi.²⁵

²¹ İbrahim Erol Kozak, **Genel Hukuk Tarihi**, Adalet Yayınevi, Ankara 2011, s.24

²² Kozak, **a. g. e.**, s.35

²³ A.Reha Yılmaz, **Medeniyetlerin Devlet ve Hukuk Tarihi**, Qafqaz Üniversitesi Yayınları, Bakü 2006, s.25 - 26

²⁴ T.C. Adliye Vekilliği, **a. g. d.**, s.177 - 180

²⁵ Kozak, **a. g. e.**, s.49

Sümer hukukunda, sözleşmelerin geçerliliği bakımından, bunların resmi makamlar tarafından tescili usulünün kabul edildiği görülmektedir. Sümer hukuku gerek menkul ve gerek gayrimenkul malların akte mevzu teşkil edebileceklerini kabul etmiştir. Bunlardan gayrimenkullerin satışının mutlaka yazılı bir mukaveleyle yapılması gerekmektedir. Mukavelede bedelin ödenme şekli, gayrimenkulün alıcıya teslim edileceği yer ve şartları gösterilmesi gerekmektedir. Gayrimenkul satışları, bazen veresiye olarak da yapılabilmektedir. Bu takdirde, mukavele de ona göre tanzim olunmakta ve alıcı, satıcıya, satın aldığı gayrimenkulün bedelini satıcıdan borç para almış gibi borçlanmaktadır.²⁶ Borçlar ve ticaret hukuku alanında da Sümer hukukunun önemli gelişmeler gösterdiği anlaşılmaktadır. Sözleşmelerin geçerliliği bakımından resmi makamlarca tasdiki, tescili gibi uygulamalara rastlanmaktadır. Sözleşme şartlarına uyulmaması halinde resmi makamların müdahalesi söz konusu olabilmektedir.²⁷

Şahsî mülkiyet bir istisnadan ziyade genel kuraldı. Hususî arazinin bir kısmı da, kralın eski askerlere verdiği topraklar anlamına gelen ilkulardı. İlku terkedilemez; çünkü askerî bir göreve karşılık olarak verilmiştir. Bu toprağın ferağ muamelesi yazılı belgelerle tesbit olunurdu.²⁸

Günümüze kadar ulaşan tablet belgelerin birisinde Ur'daki Nin-gal mabedinin hazırladığı bir geminin yüklerinin listesi vardır. Bu belgeye göre gemi Larsa krallarından Sumu-ilum'un sekizinci yılında (M.Ö. 2048) Dilmun'dan hareketle iki sene sonra Ur rıhtımına yanaşmıştır. Bu gemi altın, bakır filizleri, fil dişi ve güzel, değerli taşlarla yüklü idi. Sümer tacirlerinin uzak şehirlerde adamları veya şubeleri bulunuyordu. Bunlarla yazılı haberleşmeler ve bonolarla alım satım yaparlardı veyahud da eşyalarını serbest seyyar tüccarlara teslim ederler ve ücretle sattırırlardı. Yaptığı ticari muamelenin hesabını tutmayanlar veya herhangi bir şekilde hile yapanlar şiddetle cezalandırılırdı. Halbuki kanun, yolda vâki bir hırsızlık neticesinde kaybolan eşya için daha yumuşak davranırdı.

Bu devirde para henüz kullanılmıyordu. Bütün ticaret mübadele ile yapılırdı. Mahallî ve küçük işlerde fiatlar arpa cinsinden nesnelere konurdu. Uzak yerlerle ve daha geniş olan alım satımlarda ise altın, gümüş daha uygun bir makyasdı. Makyası gümüş shekel'i idi. Ticaret muameleleri bir tacirin diğer bir şehirde oturan ortağına gönderdiği mektubla tedvin olunurdu. Farz edelim ki bu ortak evvelce tacire on dört shekel değerinde bir talep mektubunu

²⁶ Yılmaz, a. g. e., s.31

²⁷ Kozak, a. g. e., s.49

²⁸ T.C. Adliye Vekilliği, a. g. d., s.184

Shamash-belilani adında birisi ile göndermiş olsun. Tacir şöyle yazar: ”Warad-İlishu ile bir gümüş mine’in (bir min=60 shekel’dir) üçde ikisini gönderdim. Makbuzunu şahidlerim önünde yazılı olarak aldım. Şimdi kendisi Assyr’e gitti. Shamash belilani ile istediğin on dört shekel’i vermedim. Şimdi sen Warad-İlishuyu bul, az çok bir kârla parayı tarttır ve bu paranın on dört shekel’ini al, gerisini bana gönder.”²⁹ Pazarlık hemen her zaman şahidlerin imzasını taşıyan bir belge ile tesbit edilirdi. Bir köle ile veya bir adamın oğlu ile yazılı bir kontrat yapmadan ve makbuz almadan pazarlık yapmak, şiddetle cezalandırılırdı.

Yapılan arkeolojik kazılarda elde edilen Sümerler dönemine ait tabletlerde, noterlik işlevini gören müessesenin de o günkü şartlara göre oldukça mükemmel bir şekilde mevcut olduğunu görmekteyiz. Bu tabletlerden birinde noterlik müessesesiyle alâkalı şu ibarelere rastlanmaktadır: “Bizim kanun ve geleneklerimize göre her sözleşme belirli kurallar içinde yazılmalıdır. Yazılı olmayan sözleşmeler için hiçbir hak ileri sürülemez ve mahkemeye de başvurulamaz. Bu yüzden ev, tarla, bahçe, köle, hayvan satmak, kiralamak, borç alıp vermek, mirasını ölmeden bölüştürmek, çocuğunu evlatlıktan çıkarmak veya evlatlık almak isteyenler, yanlarında tanıkları, boyunlarında mühürleriyle babama gelirlerdi. Evlenecekler de tanıklar önünde, evlenme koşullarını, boşanma olduğu zaman kimin ne alabileceğini belirleyen bir sözleşme yapmak zorundalar. Eğer yazılı bir sözleşmeleri yoksa, evlenenler evli sayılmaz. Kurallarımız kesindir, kentimizde yalnız sözleşmeleri yapan kamusal bir kuruluş olarak Burgul var; fakat babama da başkanımız tarafından özel olarak izin verilmiş. O çok sevilen, dürüst bir kimseydi. Sözleşmelere önce konusu, sıra ile koşulları, tanıkların adları, yemini, günü, ayı, yılı yazılıp iki tarafın mühürleri basılır. En önemlisi de sözleşme yazıldıktan sonra yazılanın üzerine yeniden yumuşak kil kaplanması ve üzerine içindikilerin tekrar yazılmasıdır. Böylece sözleşmenin üstü kırılırsa, içi sağlam kalır, hem de yazılanlar değiştirilemez. Biliyor musunuz bütün bu kurallar biz Sumerlilerden çıkmış.”³⁰

II- BABİL HUKUKU’NDA YAZILI BELGE VE NOTERLİK

A. Hammurabi Öncesi Mecelleler

Hammurabi Kanunnamesi’ne, daha önceki Sümer ve Akkad mecellelerinin, Sami örf ve âdetleri de dikkate alınarak yeniden derlenmesi olarak bakılabilir. Böyle olunca, Hammurabi öncesine ait bu mecelleleri tarihi bir sıra içinde tekrar hatırlatmakta yarar *var*:

²⁹ T.C. Adliye Vekilliği, **a. g. d.**, s.186 -188

³⁰ Muazzez İlmiye Çığ, **Sumerli Ludingirra**, İstanbul 2011, (Tablet 5), s.30

ı- *Sümerce yazılmış yasalar*: Urukagina (M. Ö. 2351 - 2342); Ur-Nammu (M. Ö. 2111- 2094); Ana-İttişu (M. Ö. 2000 civarı) ve Lipit-İştari (M. Ö. 1934 - 1924) Yasaları

ii- *Akkadça yazılmış yasalar*: Eşnunna yasası (M. Ö. 1950 civarı).

Bunlardan, özellikle Ur-Nammu (veya Dungi) ve Lipit-İştari mecellelerinin, *Hammurabi Kodu'na* esas oluşturan kaynaklar olduğu düşünülmektedir. *Hammurabi Kanunnamesi*, düzenlenme tarzı ve ihtiva ettiği maddelerin konuları bakımından hemen bütünüyle *Lipit-İştari Kanunları'nın* bazı maddelerini tekrarlar; alım-satım ve borçlarla ilgili hükümler, Sümerlerin formülleri ve terimlerini aynen sürdürmektedir. Ancak, daha önceki dönemlere ait bu mecellelerle kıyaslandığında, *Hammurabi Kanunnamesi'nin* bunların en kapsamlısı, en ayrıntılısı, en pratik ve en seküler olanı olduğu kolayca anlaşılır.³¹

Tarihte ilk şirketlerin Sümerler'de kurulduğu iddia edilmekte ise de, Babil çağında Nippur şehrinde kurulmuş, Muraşoğulları'na ait bir firma ile ilgili iyi muhafaza edilmiş kayıtlar ele geçirilmiştir.³²

B. Hammurabi Kanunları'nda Yazılı Belge ve Noterlik

Evlenme: *Hammurabi Kanunnamesi'nde* evlenmenin resmi şekle tâbi tutulduğu görülmektedir. Evlenmenin hukuki neticeler doğurabilmesi, hukuken muteber ve meşru bir özellik iktisap edebilmesi için, bunun yazılı bir belgeye istinat ettirilmesi, bu hususta bir mukavelenin tanzimi esasını kabul etmiştir. Bu mukavele, bazen nişanlısını zevce olarak alacağını beyan eden koca adına, bazen evlenen kızın ebeveyni adına, bazen da evlenebilme imkânını sahip olan esirin efendisi adına tanzim olunur ve bu belgeye tarafların birbirlerinden ayrılmıyacaklarına dair yaptıkları yemin ile şahitlerin listesi ve evlenmenin vukubulduğu tarih yazılırdı. Nikâh akdinde koca kendi taahhütlerini açıklamakla beraber kadının görevlerini de tayin etmeye mecburdur; kadının meşru eş olması bu şarta bağlıdır.³³ Nikah akdi olmaksızın yapılan fiilî birleşmeler evlilik sayılmazdı;

- *Eğer bir adam, nikâh sözleşmesi yapmadan bir kadınla beraber yaşarsa, o kadın o adamın zevcesi olmaz. (m. 128).*

Eşnunna Mecellesi'nde de evlenme akdi konusunda benzer bir hüküm yer almakta idi:

³¹ Kozak, a. g. e., s.76

³² Arslan ve Bozkurt, a. g. e., s.167

³³ Mahmud Esad Seydişehir, **Tarih-i İlm-i Hukuk**, Haz: Fethi Gedikli v.d., Yetkin Yayınları, Ankara 2012, s.82 ; Yılmaz, a. g. e., s.42

- Eğer bir adam, birisinin kızını ana babasının iznini almadan ve bir nikâh akdi yapmadan alırsa, kız adamın evinde bir yıl kalmış olsa da o adamın karısı olmaz (m. 27)

Evlilik sözleşmesinin, bazı durumlarda koca namına, bazen de ebeveyn namına düzenlendiği görölmektedir. Bu belgede, tarafların birbirlerine sadık kalacaklarına dair verdikleri söz yer alır, şahitlerin listesi ve evlenme akdinin tarihi belirtilirdi. Hammurabi Kanunnimesi'nde, evlenme yasakları ile ilgili bazı hükümlere de rastlanmaktadır. Mesela, küçük çocukları olan dul kadınlar çocuklarının mallarını ve ekonomik haklarını bir güvenceye bağlamadıkça yeniden evlenemezlerdi. Evlenecek dul kadının evleneceği erkekle birlikte, çocukların mallarının korunması hususunu müşterek olarak taahhüt edip, bu hususta sorumluluğu müştereken üstlendikleri ve bu durumu yazılı bir belge ile tespit ettikleri takdirde tekrar evlenebilirlerdi.

-Küçük çocukları olan dul bir kadın tekrar evlenmek isterse, hakimdenizin alacaktır. Çocukların mal varlıklarının korunması hususunu düzenleyen bir sözleşme yaptıktan sonradır ki, hakimler böyle bir evlenmeye izin vereceklerdir. Yetim çocukların, annelerine ve yeni kocasına mahkeme kararıyla emanet bırakılmış mallarını kim satın alırsa, satış geçersizdir, ödedikleri para boşa gider.(m.177)³⁴.

Evlât Edinme: Aile reisinin çocuğu olsun ya da olmasın evlat edinme müessesesi kabul edilmiş ve bu konuda düzenlemelere gidilmiştir (m.185-191). Evlat edinme sözleşmesinin şahitler huzurunda yapılması şart koşulmuştur. Evlat edinilen kişi, bu muâmeleyi takiben artık evlat edinenin meşrû çocuğu konumuna gelir ve meşrû çocuğa tanınan tüm haklar kendisine de tanınırdı. Diğer yandan, evlat edinene bazı mükellefiyetler de yüklenmiştir: Evlat edindiği çocuğa karşı sorumluluklarını yerine getirmezse, mesela, kendi mesleğini ona öğretmezse evlat edinme mukavelesi ortadan kalkar ve çocuk kendi ailesine dönebilirdi. Buna karşılık evlatlık da kendisine evlat edinene karşı saygı ve sadâkat dışı davranışlarda bulunur, onu inkâr veya terk ederse dili kesilmesi veya gözünün çıkarılması gibi çok ağır cezalara çarptırılırdı. Çocuğu olmadığı için başkasını evlat edinen kişi, daha sonra çocuğu olursa evlatlık ilişkisini sona erdirebilirdi ama bu durumda kendi mal varlığından bir erkek evlat hissesinin üçte biri nisbetinde bir payı evlatlığa vermesi icap ederdi.³⁵

³⁴ Kozak, a. g. e., s.82 - 83

³⁵ Alpman, a. g. e., s.66

Mülkiyet: Mülkiyeti iktisap yolları, akit, mîras, zamanaşımı ve birleşmedir. Akitle mülkiyetin intikali, Roma hukuku'ndaki gibi şeklî formalitelere bağlı değildir, yazılı irade beyanları yeterlidir. Gayrimenkul satışının yazılı bir belgeye dayanması zorunlu kılınmıştır.

Akitler: Hammurabi Kanunnamesi borçların teşekkülü ile ilgili olmak üzere akitler hakkında da dikkate değer hükümleri ihtiva etmektedir. Kanunname'de akitlerin muhtelif nevilerinden bahsolunduğu ve bunların her biriyle ilgili hükümlerin sevk edildiği görülmektedir. Mesela, satım akdiyle ilgili olmak üzere, gerek menkul ve gerek gayrimenkul malların satımı hakkında çeşitli hükümlere rastlanılmaktadır. Kanunname, gayrimenkullerin satımı hususunda bu hukuki muamelenin yazılı bir belgeye istinat ettirilmesini, bu hususun bir senede bağlanmasını zaruri kılmıştır. Gayrimenkul malların satımı peşin para ile olduğu gibi veresiye de olabilirdi. Eğer bir gayrimenkul peşin para ile satılmışsa, bu takdirde, bedelin ödenmesi anında, tanzim edilen senedin alıcıya teslim edilmesi gerekirdi. Gayrimenkullerin veresiye satılması halinde ise, gayrimenkullerin bedeli olan parayı o gayrimenkülü satan kimseye onu satın alan borçlanmış olur ve borcun miktarı da tanzim edilen senette açıkça belirtilirdi. Hammurabi Kanunnamesi, koca tarafından karısına, baba tarafından erkek çocuklarından birine, rahibe olan kız çocuğuna, odalığında doğma bir kızına yapılan bağışlamalara ait hükümleri de ihtiva etmekteydi. Menkul ve gayrimenkul malların bağışlanabileceğini kabul eden Kanunname, bu hukuki muamelenin şahitler huzurunda yapılmasını ve yazılı bir vesikaya istinat ettirilmesini zaruri kılmıştır.³⁶

Hammurabi Kanunnamesi'nde kira akdi ile ilgili hükümlere de rastlanılmaktadır. Bu akit yazılı bir belgeye istinat ettirilir ve bu belgeye, kiralayan veya kiracının isimleri, kiranın müddeti, kira bedeli, akdin başlangıç ve bitiş tarihleri yazılırdı. Keza, kiralanan şeyin bir ikametgah mahalli olması ve kiracının evi tahliyeye mecbur edilmesi halinde kiralayanın kiracıya vereceği tazminatla kiracı tarafından kira akdinin konusunu oluşturan eve verilen zararlardan dolayı kiralayana verilecek tazminat miktarı da tanzim edilen sözleşmede açıkça yazılırdı.³⁷

Hammurabi Kanunnamesi karz (ödünç verme) akdi ile ilgili hükümlere de yer vermektedir. Karz akdinde, tarafların isimleri, borcu ödeme yeri tarihi, şahitlerin isimleri, faiz verilip verilmeyeceği bu hususta tanzim edilen belgeye yazılır ve keza aynı belgeye onun tanzim kılındığı tarih de kaydolunurdu.³⁸ Borçlu borcunu ya para ile veyahut da tesbit olunan

³⁶ Recai G. Okandan, *Umûmi Hukuk Tarihi Dersleri*, İstanbul 1951, s.136 - 137 ; Yılmaz, *a. g. e.*, s.49

³⁷ Yılmaz, *a. g. e.*, s.51

³⁸ Kozak, *a. g. e.*, s.88 - 93

resmi tarifeye göre miktarı belirtilecek susam, buğday gibi şeyler vermek suretiyle öderdi. Alacaklı, borcunu ödemeyen borçlunun şahsı aleyhinde takibatta bulunabilir, borcunu ödemeye gücü yettiği halde bunu ödemeyen veyahut ödememek hususunda mütemerit olan borçludan zarar ve ziyan isteyebilir ve hatta borcunu ödemekten aciz olan borçlusunu "borç kölesi" sıfatıyla sattırabilirdi.³⁹

Vedia sözleşmelerine de yer verilmekte ve yazılı olarak yapılması şart koşulmaktadır: Adi bir vedia yapmak isteyen kimse tevdi ettiği şeyi şahitler huzurunda beyan etmeye ve usûlüne uygun, yani yazılı ve mühürlü bir sözleşme yapmaya mecburdur. Böyle bir senet olmadığı durumda ikame edilen dava dinlenmez.⁴⁰

- Sahip olduğu altın veya herhangi bir şeyi emanet olarak başka birine veren kimse, şahitler huzurunda ve bir sözleşme ile verecektir. Şahitsiz ve mukavelesiz vermiş ve karşı taraf da inkar etmişse bu kişinin şikayeti dikkate alınmaz (m.122,123).

Kölelik Hukuku: Bazı köleler, mesela hükümdarın köleleri hür bir kadınla evlenebilirlerdi ve böyle bir evlenmeden doğan çocuklar hür ve meşrû sayılırlardı. Nikâh akdi, evlenen kölenin efendisi adına tanzim edilirdi. Kadın kölenin satış işlemi sırasında satış belgesine bu kölenin odalık olarak alınamayacağı, bir hür ya da köleyle evlendirilmesi gerektiği de şart olarak konulabilirdi. Bu köleler evlendirilene kadar odalık olarak alınamazdı ve evlendirildikleri kimse ölse bile dokunulmazlıkları devam ederdi. Hiç bir hukuk sisteminde rastlanmaya bu son derece ilginç durumdan, efendilerin köle üzerindeki mülkiyet haklarının satış vesikaları ile sınırlandırılabilirdiği anlaşılmaktadır.⁴¹ Babil, köle kullanımının yaygın olduğu bir yerdi. Buna paralel olarak, köle ticareti de Babil ekonomisinde önemli bir yer tutmaktaydı ve özel olarak bu işle uğraşan kişilerce yapılırdı. Babil ticari faaliyetlerin de çok yoğun yapıldığı bir merkez olduğundan, onlardan kalan kil tabletlerin pek çoğu alış-veriş konularına dairdir: satış, kredi, sözleşme, ortaklık, mübadele, satış vaadi v.s. ile ilgilidir.⁴²

Hammurabi Kanunları'nda mukavelelerle ilgili hususları düzenleyen bazı maddeleri şunlardır;

Madde 48. Bir kimse borçlanmışsa ve bir fırtına tahılları yere yatırmış ya da hasat başarılı olamamışsa veya susuzluktan tahıllar büyümemişse o yıl alacaklısına tahıl vermesi gerekmez; borç tabletini (belgeyi) suda yıkar (tablet silinir) ve o yıl için hiçbir kira ödemez.

³⁹ Okandan, a. g. e., s.137 -140 ; Avram Galanti, **Üç Sâmi Kanun Koyucu**, İstanbul 2002, s.70

⁴⁰ Seydişehir, a. g. e., s.81

⁴¹ Kozak, a. g. e., s.95 - 98

⁴² Kozak, a. g. e., s.68

Madde 52. Eğer (tarlayı) işleyen tarlada arpa veya susam yetiştirmediyse (mahsul almadıysa) sözleşmesi değışmeyecektir.

Madde 72 e. (Eğer bir tüccar aldığı) bütün arpayı (hesaptan) çıkartmadıysa, onun üzerine bir tablet (belge) yazmadıysa veya faizini ana paraya kattıysa, o tüccar aldığı bütün arpanın iki katını ödeyecektir.

Madde 123. Eğer şahit ve sözleşme olmaksızın saklanması amacıyla teslim ediliyorsa ve teslim alan kişi bunu inkâr ediyorsa o zaman yasal olarak talep edebileceği bir hak yoktur.

Madde 128. Bir adam bir kadını karı olarak alır, ancak aralarında her hangi bir sözleşme olmazsa bu kadın o adamın karısı olmaz. (Sözleşme yapmadığı için karısı sayılmaz.)

Madde 151. Bir adamın evinde yaşayan bir kadın kocasıyla hiçbir alacaklının onu tutuklayamayacağına dair bir anlaşma yapar ve buna ilişkin bir belge alırsa bu kadınla evlenmeden önce adamın borcu varsa alacaklı borca karşılık kadını alamaz. Adamın evine girmeden önce kadın bir borç sözleşmesi yapmışsa alacaklı da bu borç için kocayı alıkoyamaz.

Madde 165. Bir kişi seçtiği oğullarından birine bir tarla, bahçe ve ev ile bunlara ait bir belge verirse ve daha sonra baba ölürse ve kardeşler malı-mülkü pay ederlerse; o zaman ilk önce babasının hediyesini ona vermelidirler ve o da kabul etmelidir. Daha sonra babadan kalan mallar pay edilebilir.

Madde 171. Ancak baba hala yaşarken hizmetçisinin oğullarına “Benim oğullarım” demezse ve ondan sonra ölürse hizmetçinin oğulları karısının oğulları ile malları paylaşamazlar; ancak, hizmetçiye ve oğullarına özgürlükleri verilir. Karısının oğullarının hizmetçinin oğullarını köleleştirmeye hakları yoktur; karısı çeyizini (babasından), kocasının ona verdiği hediyeleri, belge ile ona verdiklerini alır ve kocasının evinde yaşar. Yaşadığı sürece onu kullanabilir; ev para karşılığı satılamaz. Onun bıraktığı her şey çocuklarına aittir.⁴³

Madde 177. Çocukları henüz büyümemiş olan bir dul başka bir eve girmek (evlenmek) isterse hakim kararı olmaksızın bunu yapamaz. Eğer başka bir eve girerse hakim ilk kocasının evinin durumunu inceler. Bundan sonra ilk kocasının evi ikinci kocasına tevdi edilir ve kadın yönetici olur. Ve orada bir de kayıt tutulmalıdır. O evin düzenini sağlar, çocuklarını büyütür

⁴³ Galanti, a. g. e., s.70

ve evde bulunan kapları satamaz. Dul bir kadının çocuklarının aletlerini satın alan kimsenin parası yanar ve eşyalar sahiplerine iade edilir.

Madde 178. Bir merbut kadına ya da bir fahişeye babası bir çeyiz ve bunun için bir belge verirse; ancak, bu belgede onu dilediği şekilde miras bırakabileceği belirtilmemişse ve açıkça satma hakkına sahip olduğu belirtilmiyorsa ve bu durumda babası ölürse o zaman kardeşleri bahçesini ve tarlasını teslim alırlar ve hissesine göre ona mısır, yağ ve süt verirler ve onu memnun ederler. Eğer kardeşleri hissesine göre ona mısır, yağ ve süt vermezlerse o zaman bahçesi ve tarlası ona destek olur. Tarlanın ve bahçenin kullanım hakkına sahiptir ve yaşadığı müddetçe babasının ona verdiği her şey onundur; ancak, o bu malları ne satabilir ne de başkasına devredemez. Onun mirası kardeşlerine aittir.

Madde 179. Bir rahibe ya da bir fahişe babasından bir hediye ve dilediği şekilde onu satabileceği açıkça belirtilen bir belge elde etmişse ve babası ölmüşse o zaman kime isterlerse mallarını ona verebilirler. Kardeşleri hiçbir hak iddia edemez.

Madde 182. Bir baba kızını Babil'in Mardi'sinin karısı olarak adarsa ve ona hediye ya da bir tapu senedi vermeyip ölürse kardeşlerinden babasının evindeki mirastan bir çocuğun payının 1/3'ünü alır; ancak, Marduk onun malını kime dilerse ona bırakabilir.

Madde 183. Bir baba kızına bir cariye, bir çeyiz, bir koca ve bir tapu senedi verirse ve ondan sonra ölürse babasından kalan maldan bir pay alamaz.⁴⁴

Mahkemeler ve Muhakeme Hukuku: Hammurabi Kanunnamesi'nde, yargılama usulleri ve delillere ilişkin bazı hükümlere de rastlanmaktadır. Mesela davada tarafların iddialarını ispat edecek bir belge veya şahit sunamadıkları durumlarda yemine başvurulurdu. Mahkemede, tarafların karşı tarafın suçunu veya kendi suçsuzluklarını delillendirecek yazılı belgelerini sunmaları ve şahit dinletmeleri gerekiyordu. Hammurabi Kanunnamesi 'nde satışla ilgili bir ihtilafın görülmekte olduğu bir davada, hakimlerin davalıya, o mahallin dışında bulunan şahitlerini mahkemeye getirebilmesi için altı ay süre tanımaları gerektiği belirtilmektedir.[m.13] Şahitlerin, yumuşak kilden sayfalara kaydedilen ifade tutanaklarına, varsa şahitlerin mühürleri, yoksa bir el turnakları bastırılıyordu. Babil'de mahkemelerde avukatların bulunduğu dair bir kayda rastlamıyoruz. Ancak, rahipler noterlik, imza tasdiki, vasiyet düzenleme gibi hizmetler de ifa ediyorlardı. Ayrıca bazı durumlarda tarafları dinleyip karar verirler, resmi belgeleri saklama, ticarî anlaşmaları kayıt ve tescil gibi işlere de

⁴⁴ Mebrure Tosun ve Kadriye Yalvaç, **Sumer, Babil, Assur Kanunları ve Ammi- Şaduqa Fermanı**, Türk Tarih Kurumu Yayınları 1975, s.190 - 204

bakarlardı. Diğer yandan, verilecek ücret karşılığında vasiyetten sözleşmeye kadar istenen her şeyi yazıya dökmeye hazır bir katipler sınıfı da vardı. Mahkemelerin verdikleri kararlar taraflara tefhim olunur ve bu kararlar tabletlere yazılarak, hakim tarafından mühürlendikten sonra mahkemede saklanırdı.⁴⁵

C. Ammi- Şaduqa Fermanı'nda Yazılı Delil ve Noterlik

Madde 2- Tahıldan veya gümüşten bir Akkad'lıya bir Amurru'luya ... faizle veya ödünç olarak ... verirse bir belge tanzim ederse kral adaleti memlekette tesis ettiği için (tableti kırıktır) geçerli değildir. Arpa ve gümüş, tablet sebebiyle (tablete dayanarak) verdirilmeyecektir.

Madde 5- Eğer bir adam tahıl veya gümüşü (faizli) borç olarak verirse ve belge tanzim ettirirse, fakat belgeyi elinde alıkoyup, borç ve melketum (faiz karşılığında ödünç olarak verilen borç) olarak "kat'iyen vermedim, sana verdiğim tahıl ve gümüşü satış fiyatı karşılığı veya faizsiz ödünç olarak başka bir sebep için (sebeple) verdim" derse, tüccardan gümüş ve tahılı alan adam tabletin muhtevasına göre vereni inkâr eden, şahitler getirecek, Tanrının önünde ifade verecekler. Tableti inkâr ettiği için ve sözleri inkâr ettiği için altı katını ödeyecektir. Eğer mükellefiyetini yerine getirmeğe gücü yetmiyorsa ölecektir.

Madde 6- Tahıl, gümüş veya malı satın almak için yol (parası) olarak (bir yere giderken yapacağı masrafların karşılığı) veya ortaklık olarak faizsiz borç alan bir Akkad'lı veya Amurru'lunun tanzim ettiği tablet (vesika) kırılmayacak (bu ferman sebebiyle iptal edilmeyecektir.) Bu sözleşme dolayısıyla (borcunu) ödeyecektir.

Madde 7- Tahıl, gümüş veya malı satış fiyatına (satış fiyatı karşılığı), yol (parası) (yapacağı masraflar karşılığı) veya ortaklık (sermayesi) olarak bir Akkadlıya veya bir Amurruluya veren ve mühürlü belge tanzim ettiren (kimse), tanzim ettirdiği belgesinde süresini aşarsa, gümüş faiz getirecektir. Tüccar –bu ibareyi- yazdırırsa veya ilave bir anlaşma yaparsa, bu anlaşmaya göre (borcunu) döndürmeyecek (vermeyecek), aldığı parayı, gümüşü (geri) verecek fakat (ilave anlaşmalardan) Akkadlı ve Amurrulu serbesttir (kurtulmuştur).

Madde 9- Sarayın satılık malını satan bir tüccar, bir vergi yükümlüsünün bakiye borçlarına mahsuben, sanki saraydan satılık mal almış gibi, saraya mühürlü bir belge tanzim ederse ve vergi mükellefinin mühürlü belgesini alırsa, bu belgenin içindekilerine göre satılık mal ona verilmezse veya kral vergi mükellefinin vergi borçlarını affettiği için, o da ona bir şey

⁴⁵ Kozak, a. g. e., s.110

vermezse, bu tüccar Tanrı önünde “bu belgeye göre vergi yükümlüsünden hiçbir şey almadım” diye (yemin edecek), temize çıkacaktır. (Bu yeminle) temize çıktıktan sonra vergi yükümlüsünün belgesini ortaya getirecek, bir araya gelecekler, yeniden hesaplaşacaklardır. Tüccarın saraya düzenlediği belgenin muhtevasına göre satılık maldan, vergi yükümlüsünün tüccara düzenlediği belge muhtevasına göre, vergi yükümlüsünün vermesi gereken kadar muaftır.⁴⁶

D. Orta Assur Kanunlarında Yazılı Belge ve Noterlik

Orta Assur Kanunu'nun konumuzla ilgili maddelerinden bazılarının çevirileri şöyledir; Tablet-B *Kol. III,6-*)”... gümüş karşılığı (satın alıyor,) tarla ve evi para karşılığı almadan evvel, bir ay süreyle bir dellâli üç defa Assur şehrinin (satın alacağı mallar oradaysa) ortasında bağirtacaktır. Veya tarla ve evi alacağı şehirde üç defa şöyle bağirtacaktır; "Falanın oğlu filanın, şehrin yakınında bulunan tarla ve evini, gümüş karşılığı alacağım, onları almak isteyen veya onlar hakkında itirazı olan varsa, belgelerini çıkarsınlar (göstersinler). Qêpu'ların önüne koysunlar, şikayet etsinler, temize çıksınlar (sonra) alsınlar.” Bu bir aylık süre içinde, henüz daha zaman varken, unutmadan tabletlerini çıkaranlar, qêpu'ların önüne getirenler, tarlası hakkında böyle hareket edenler tarlası hakkında salim (temize çıkmış) olacak ve onu alacaktır. Dellâlın Assur şehrinde bağirdığı günde, kralın önünde olan (sukallu) vezirlerden bir tanesi, bir şehir kâtibi, dellâl ve kralın qêpu'ları hazır olacaklardır. Dellâlî çağirtacaklar, tabletlerini (belgelerini) yazacaklar ve vereceklerdir.

Şöyle diyerek: "Bu bir ay içinde dellâl çağirdı, bu bir ay içinde tabletini getirmeyenin ve qêpu'ların önünde onu göstermeyen tarla ve evden eli kalkacaktır (iddiası olmayacaktır). Fakat dellâlî bağirtan serbesttir. Dellâlın bağırması hakkında hakimlerin yazdığı üç tableten bir tanesini qepu'lar ... (alacaktır.)”⁴⁷

III- ASSUR HUKUKU'NDA YAZILI BELGE VE NOTERLİK

Genel olarak Assur Kanunları, ondan asırlar sonraki bir tarihe ait bulunmakla beraber, Hammurabi Kanunnamesi'ne kıyasla daha az sekülerdir ve daha ilkel bir yaklaşım sergilemektedir. Assur hukukuna dair bilgileri kanunlardan ziyade mukavelenamelere edinmekteyiz. Assur'da pozitif hukukun başlangıcının M.Ö. 3000 yıllarına kadar uzandığı tahmin edilmekte ise de bu eski dönemlere ilişkin belgeler elimize ulaşmamıştır. Takriben 90

⁴⁶ Tosun ve Yalvaç, a. g. e., s. 267 - 268 ; Yasemin Korkmaz, **Mezopotamya'da Ticaret Hukuku (Eski Asur ve Eski Babil Dönemleri)**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006, s.60 - 62

⁴⁷ Tosun ve Yalvaç, a. g. e., s. 256 - 257

maddeden ibaret olan *Orta Assur Kanunları*, *Hammurabi Kanunnamesi*'nden sonra kadîm Mezopotamya'nın en önemli hukuk belgesi olup, adından da anlaşılacağı gibi, Orta Assur devrine aittir. M.Ö. 1450-1250 yıllarında (aşağı yukarı Hz. Musa'nın döneminde belki de biraz daha öncesinde) tedvin edildiği ve hazırlanışında *Hammurabi Kanunnamesi*'nden yararlanıldığı anlaşılmaktadır. Yasa hükümlerinin yazıldığı tabletler incelendiğinde, metnin tek bir el tarafından, aynı zamanda ve aynı yerde kaleme alınmadığı, sistematik olmayan ve özel hukuk, ceza hukuku ve yargılama usûlüyle ilgili hükümlerin bir ayrım gözetilmeksizin ard-arda sıralandığı, daha çok ceza hukuku ağırlıklı bir düzenleme olduğu görülmektedir.⁴⁸

Assur hukuku, evlenme akdini, kadının vecibelerini belirleyen yazılı bir belgeye dayandırmıştır. Yalnız bazı durumlarda, böyle bir belge olmaksızın da evlenmenin gerçekleştiği kabul edilmektedir. Mesela, dul bir kadın, eğer bir erkekle asgari iki sene birlikte yaşamış ise, aralarında bir evlenme akdi olmasa bile, artık, hukuken bir evlilik bağının oluştuğu kabul edilirdi:

- *Eğer bir adam dul bir kadınla iki sene birlikte yaşamışsa, nikâh akdi yapılmamış olsa bile, o kadın eş sayılır(A/34)*. Bu hüküm, kadim Sümer mecelleleri (Eşunna m.27) ve *Hammurabi Kanunnamesi*'ndeki (m.128) aynı konuya ilişkin hükümlerden farklı bir yaklaşımı sergilemektedir. Önceki düzenlemeler, evlenme akdi yapılmayan fiilî birliktelikleri hiç bir şartta evlilik olarak kabul etmiyordu.

Assur hukukunda, alım-satım, ödünç, hizmet, kefalet gibi sözleşmelerin yaygın olarak yapıldığı ve bunlarla ilgili hukuki düzenlemelerin mevcut olduğu görülmektedir. Bir gayrimenkulü satın almak isteyen kimse, bu arzusunu tellal vasıtası ile bir ay içinde üç kez ilan ettirir, ancak bundan sonra resmi bir belge düzenlenerek taşınmazı satın alabilirdi. Bu ilan şartıyla, eğer bu taşınmaz üzerinde bir hak iddiasında olanlar varsa bunların haberdar edilmesi amaçlanıyordu.

- *Bir tarla veya evi satın alacak kimse, satın almadan önce, satın alacağı gayrimenkulün bulunduğu beldede, bir ay süreyle bir tellalı şöyle çağırtacaktır: Falan oğlu filanın, falan yerdeki tarlasını, evini şu kadar gümüş karşılığı alacağım. İtirazı olanlar varsa, vesikalarını göstere...* (B/III/6)⁴⁹

Assur'da yargılama faaliyetinin, 'karum" denen Pazar yerlerinde kurulan ve "*Tanrı kapısı*" adı verilen mahkemelerde, "*yaşlılar meclisi*" ve "*şehir meclisi*" tarafından yapıldığı

⁴⁸ Kozak, a. g. e., s.133 - 134

⁴⁹ Kozak, a. g. e., s.136 - 140

anlaşmaktadır. Bu şehir meclislerinin başında, o şehirdeki Assur yönetimin başı olan bir prens bulunurdu. Adli teşkilatın başı kraldı, ondan sonra kral adına adaleti icra eden devlet görevlileri gelirdi. Bu hakim veya hakimler heyetine, gerektiğinde şehrin reisi ve eşraftan kimseler de katılırdı. Aile/kabile şeflerinin de bazı durumlarda, yasaların verdiği sınırlar içinde yargılama yetkisine sahip oldukları anlaşılmaktadır. Şef, “*Kan’ın sahibi*” idi ve aile bireyleri arasında işlenen suçlarda da hükmü o verirdi. Yasada belirtilen belli başlı deliller şunlardı: şahit gösterme, yazılı belge, ikrar, yemin ve “*nehir tecrübesi*”.⁵⁰

IV- İRAN HUKUKU’NDA YAZILI BELGE VE NOTERLİK

İran hukuku, gayrimenkul mülkiyetin iktisabıyla ilgili olmak üzere bazı esasları da ihtiva etmektedir. Her şeyden önce bu tür mülkiyetin çeşitli şekil ve suretlerde iktisabı keyfiyetinin yazılı bir belgeye dayandırılması bir şart olarak kabul edilmiştir.

İran hukuku akidleri genellikle yazılı bir belgeye dayandırmış ve bu tarzda bir belgenin taraflar arasında tanzimi keyfiyetine büyük bir önem vermiştir. Mesela, karz akdinde, taraflar arasında senet tanzim edildiği, tanzim edilen senedin şahitler tarafından imzalandığı ve bu senedin, icabında, hiç bir yargı mercîne müracaat olunmadan icra kabiliyetini haiz bulunduğu görülmektedir. Keza, satım aktinde de, hususiyle gayrimenkullerin satımında, keyfiyetin yazılı bir belgeye dayandırıldığı ve bunun lüzumlu bir şart olarak kabul edildiği görülmektedir.⁵¹ Ancak kırk sene zilyed etmekle de mülkiyet iktisabı mümkündür. Bütün doğu kavimleri gibi İranlılar da yazılı delile çok önem verirlerdi. Yahudilerde olduğu gibi onlar da akitlerini bükülmüş, dikilmiş ve büküm şeklinde üç şahit tarafından imzalanmış senetlere bağlarlardı.⁵²

V- ÇİN HUKUKU’NDA YAZILI BELGE VE NOTERLİK

Çin hukukunda boşanma yazılı bir belge ile tarafların rızasını ispatla gerçekleşirdi. Çin hukukunda arazi kullanımı için araziyi tasarruf edenlere hükümet tarafından bir kullanma senedi verilirdi. Bu senet ilgili deftere kaydolunarak aleniyeti sağlanırdı.⁵³

Çin Hukukunda borçlar hukukunu ilgilendiren hususlara da rastlanmaktadır. Çin'de borçlar hakkında, ister taraflardan birinin ikrarına, ister tarafların müşterek beyanlarına dayansın, her iki halde de yazılı delil esası kabul edilmiştir. Aktedilen bir mukavelenin tam

⁵⁰ Kozak, a. g. e., s.146

⁵¹ Okandan, a. g. e., s.221 ; Yılmaz, a. g. e., s.164

⁵² Seydişehir, a. g. e., s.167

⁵³ Seydişehir, a. g. e., s.101 - 105

olabilmesi, bir mecburiyet ifade edebilmesi ancak tarafların sorumluluklarını yerine getirmeye başlamalarıyla mümkün olabilmektedir. Mukavele, ancak bu ifa anından itibaren tamamlanmakta ve bunun neticesi olarak da hükümleri ancak bu andan itibaren bir mecburiyet ifade edebilmektedir. Onun için, mukaveleyi yapan taraflar, mukaveleden, ancak tarafların vecibelerini ifaya başlamaları anına kadar rücu hakkına sahip bulunmaktadırlar. Mukavele mecburiyet ifade etmeye başladığı andan itibaren taraflar için bu tarzda bir rücu (geri dönüş) imkânı bahis mevzuu olamamaktadır. Çinde, borçlar hakkında, ister taraflardan birinin, ister tarafların müşterek beyanlarına dayansın, her iki halde de yazılı delil esası kabul edilmiştir. Borcun yazılı bir belgeye dayandırılmış olması ve hatta bu belgenin memurlarca tasdik edilip özel memuruna (memur-u mahsusuna) teslim edilmiş olması gerekirdi.⁵⁴

VI- HİND (KADİM BRAHMAN) HUKUKU'NDA YAZILI BELGE VE NOTERLİK

Borçlar ya senetle, ya şahitle ya da manevi tecrübe ile ispat edilir. Senede dayanan bir borcun ödenmesi anında belgenin ortadan kaldırılması icap eder. Mesela bir kişi diğer bir kişiye şahitler huzurunda ödünç bir para vermişse, bu tarzdaki bir borcun ödenmesi de şahitler huzurunda olurdu. Eğer borç bir senede istinat ediyorsa, borcun tamamen ödenmesi halinde senedin yırtılması, borcun kısmen ödenmemesi halinde de alacaklının ya senet üzerine keyfiyeti kaydetmesi veya borçluya ödenen paranın miktarını bildiren bir makbuz vermesi lazımdı.⁵⁵ Vasiyeştaha'ya göre mülkiyeti ispat eden delillerden birisi de yazılı delildir. Hükümdar tarafından yapılan hibelerin bir keten parçası üzerine veya bir bakır levha üzerine yazılması gerekir. Senet, bağışlayanın ve müteakiben üç derece usûlünün isimlerini ve verilen arazinin genişliğini içermiş olması gerekir. Bu muameleye taarruz edecek her şahsa karşı lanetle son bulurdu. Hükümdar tarafından imzalanıp mühürlenir. Yazılı delil üç türdür: Birincisi hükümdar tarafından imza edilen, ikincisi şahitler tarafından imza edilen, üçüncüsü yalnız tarafların imzasını ihtiva eden senetlerdir.⁵⁶

Manu düsturunun 3. babında, başkasının malının rızası dışında satışının batıl olduğu ve satıcının "hırsız" sıfatıyla muameleye tabi tutulacağı belirtilir. Mülkiyet karînesinde genel uygulama, senedin fiilî tasarrufa tercih edildiği yönündedir. Yalnız çarşıda şahitler huzurunda bir taşınır mal satın alınıp parasının ödenmesi durumunda tasarruf senet yerine geçer.

⁵⁴ Okandan, a. g. e., s.40 - 41 ; Yılmaz, a. g. e., s.85 - 86

⁵⁵ Yılmaz, a. g. e., s.112

⁵⁶ Seydişehri, a. g. e., s.139 -141

Narada Enstitülerine göre gerek borç ve gerek mülkiyetin ispatı yazılı belge, şahit ve tasarrufla olur. Alacaklı, dava ikame etmeden ölürse artık şahitleri dinlenmez, borcun ancak yazılı olarak ispat edilmesi gerekir. Yazılı delil iki türdür: Birincisi el yazısıdır, bunda borçlunun yazısı yeterlidir. İkincisi üçüncü şahıs tarafından yazılandır. Bunlar şahitler tarafından imza edilmedikçe geçerli olmaz. Bir senet hile ve tehdit ile imzalatılmışsa geçersizdir. Şahitlerle borçlu ve kâtip vefat etmişse senet hükümden düşer. Senet kaybolmuşsa yeni bir senet tanzim edilir.⁵⁷

VII- İBRÂNİ HUKUKU'NDA YAZILI BELGE VE NOTERLİK

Tevrat'ın, borçların teşekkülü ile ilgili olmak üzere satım, karz, vedia, ariyet, kira ve hizmet gibi muhtelif akitlerle ilgili çeşitli hükümleri ihtiva ettiği görülmektedir. Satım akdinde, satıcı ile alıcı arasında senet tanzimi usulü kabul edilmiştir. Satıcı ile alıcı arasında tanzim edilen bu senet katlanır, şahitler huzurunda taraflar onun üzerine imzalarını atarlar ve keza şahitler de aynı senedi imza ederlerdi. Yalnız şahitlerin imzaları, tarafların açık kimliklerini ve imzalarını teyid ve ispat maksadıyla alındığından, tanzim olunan senedin muhtevası ve şartları şahitler için tamamen meçhul kalırdı.⁵⁸

Taşınmazlarda mülkiyetin devri için satış bedelinin alıcıya ödenmesi ya da senedin alıcıya teslimi, hazaka (üç yıl malik gibi tasarruf etmekle) veya sınırların yüz yüze alıcıya gösterilmesi gerekmektedir. Mişna, senetler hakkında önemli kaideler koyar. Şahitler huzurunda yazılmayan adi senet geçersizdir. Şahitler huzurunda tanzim edilen kredi senetleri ise ilamsız icra kabiliyetini haizdir.⁵⁹

VIII- MİSİR HUKUKU'NDA YAZILI BELGE VE NOTERLİK

Devlete özel mülkiyete müdahale hakkı tanınmamıştır. Tinit krallığının sonlarında gayrimenkul devir ve devrine ait hukuku muamelenin kayıt ve teşçili, bu kayıt ve teşçille ilgili teşkilatlar ve bu kayıtların yazıldığı resmi defterler tesis edilmiştir.⁶⁰ Mısır'da eski krallıkta idari mekanizmanın (kadastro, hukuk, vergi tahsili ve ordu gibi) ihtiyacı olan yazıcı/kâtipler özel yöntemlerle yetiştiriliyorlardı. Orta devletten itibaren tapınak ve sarayların yanlarına

⁵⁷ Seydişehir, a. g. e., s.145 -155

⁵⁸ Okandan, a. g. e., s.184 ; Yılmaz, a. g. e., s.148

⁵⁹ Seydişehir, a. g. e., s.195

⁶⁰ Yılmaz, a. g. e., s.131

yazıcı yetiştirmek üzere “hayat evi” adı verilen okullar açıldı. Ayrıca kâtiplikte oldukça önemli bir görevdi. Kâtiplere “Sırların Başı” denirdi.⁶¹

Noterliğin temelleri eski Mısır’a kadar dayandırılmaktadır. Mısırlı ruhbanlar tarafından yerine getirilen ve yazı hocaları tarafından her bölge için seçilen genellikle “tapınak noteri” olarak adlandırılan kişiler resmi kişilerdi ve devletin gözetim ve kontrolü altında bulunmaktaydılar. Ancak, buna rağmen bu kişileri henüz daha dar anlamda (yukarıda kriterlerini verdiğimiz ölçüde) “noter” olarak adlandırmak ve düzenledikleri senetleri “noter senedi” olarak kabul etmek mümkün değildir. Milattan önce 2. yy.dan itibaren devlet noterliği olan “Agoranomeion” kurulmuştur. Devletin gözetim ve kontrolü altında bulunan Agoranomos, dar anlamda noter olarak kabul edilebilir. Onun görevi başlangıçta, pazar işlerini, mallarını kontrol etmek (adını buradan alır; agora: pazar, nomos: kontrol eden) ve pazarda bulunan, alış-veriş yapan kişilerin isteği üzerine taraflar için satılık yazılı belge düzenlemektir. Bu kişiler düzenleme memuru idi ve bunların düzenledikleri sözleşme sicilleri sonradan Enkteseon kütüphanesinde merkezi bir arşivde toplanmıştır. Bundan başka, eski Mısır’da “banka noterliği” de gelişmişti. Bunun sebebi, banka ticari defterleri kayıtlarında tercih edilen ispat gücü idi. Banka defterlerinin tutulmasının yanında bir “Diagraphe”nin oluşturulması da gelişmişti. Diagraphe esas olarak basit bir makbuz senedi idi ve eski Yunan hukukunda genel şekilsizlik yüzünden ispat amaçlı bir senet türü olarak görülmekte idi. Daha sonra banka noterliğini Romalılar kabul etmişler (benimsemişler) ve bununla “diagraphe” noter senedi olarak gelişmiş ve bu gelişme, paranın sözleşmenin edimi olmadığı tüm sözleşme türlerinde senet olmayı kapsamaya başlamasına kadar sürmüştür. Banka noterliğinin başlaması ile birlikte, bankalar, noter senetlerinin aynı şekilde kullanılmasını sağlamak (güvenceye almak) için hükümet tarafından konulmuş olan hizmet hükümlerine uymakla yükümlü kılındılar ve düzenleme ve şekil, devlet noterliği ile banka noterliği için aynı şekilde (ölçüde) geçerli idi. Sadece bir makbuz hükmünde olan ve bağımsız olmayan Diagraphe’nin fonksiyonunun ne kadar genişlediği tam olarak bilinmemektedir.⁶²

Mısır hukukunda satım, karz, kira, hibe gibi muhtelif akitlerle ve keza bağışlama dediğimiz hukuki tasarrufla ilgili hükümlerin de mevcudiyeti görülmektedir. Mesela gayrimenkul satışlarının şahitler huzurunda yapıldığı, resmi senet tanzim edildiği, bu senedin satışın yapıldığı mahallin yetkili resmi makamları tarafından dört şahit huzurunda ve onların da imzaları alınmak suretiyle mühürlendiği, satış muamelesinin devletin resmi kütüklerine

⁶¹ Arslan ve Bozkurt, a. g. e., s.142

⁶² Deliduman, a. g. e., s.43 - 44

kaydedildiği görülmektedir. Mısır hukukuna göre, ancak bu formalitelerin tamamlanmasından sonradır ki satış akdi taraflar arasında gerçekleşip, üçüncü şahıslara karşı da hüküm ifade edebilen geçerli bir akit telakki olunur ve bunun sonucu olarak da satım akdinin konusunu teşkil eden gayrimenkul üzerindeki mülkiyet hakkı alıcıya intikal ederdi.⁶³ Karz akdinde kısa müddetler nazara alınır. Bu müddet zarfında borcun ödenmemesi durumunda borçlunun cezalandırıldığı görülür. Faiz nisbetleri yüksektir, ancak faizler sermayeyi geçemez. Borcun ödenmemesi ihtimaline binaen yazılı rehin yapılabilir. Mısır hukuku borcun teminatı olarak rehin usulünü de kabul etmiştir. Yalnız, bu gibi hallerde, alacaklının borçlu tarafından borcun ödenmesi halinde rehnolunan şeyi iade edeceğini ve keza borçlunun da borcunu vaktinde ödemediği takdirde rehnolunan şeyi alacaklıya satmış olduğunu yazılı bir vesika ile taahhüt etmiş olmaları lazımdı. Borcun ödenmemesi halinde, alacaklı ancak teminat olarak gösterilen şeyden alacağını almağa çalışır ve fakat borçlunun şahsı aleyhinde takibatta bulunamazdı.

Mısır hukuku, borcun isbatına vasıta olmak üzere senet tanzimi usulünü de kabul etmiştir. Hakim olan esaslara göre, alacaklı ve borçlunun imzalarını taşıyan senedin evvela beş şahit huzurunda tanzim olunduğu ve bilahare şahitlerin sayısının yediye çıkarıldığı görülmektedir. Şahitlerden her biri senet üzerine alacaklı ve borçlunun mutabık kaldıkları hususları kendi el yazısıyla yazar ve altına da şahit olarak imza atardı. Bu suretle tanzim olunan her senette alacaklı ve borçlunun mutabık kaldıkları hususlar şahitlerin adedi kadar tekrar edilmiş, yazılmış olurdu. Gayrimenkuller bir sene için kiralanabilirdi.⁶⁴ Borcun sona ermesi konusunda senet tanzimi kabul edilmiştir. Alacaklı ve borçlu önceleri 5, sonra 7 şahit huzurunda senedi imzalayarak resmileştirmektedir. Şahitler de el yazısı ile senet üzerinde durumu yazıp ve imzalamaktadır.⁶⁵

Mısır hukuku, keza, bağışlama dediğimiz hukuki tasarrufla da ilgili hükümleri ihtiva etmektedir. Mesela, bir kimse, kendi mülkiyetine ait mallarını, bir gerçek veya tüzel kişiye, bunlar tarafından bazı şartların yerine getirilmesi kaydıyla veya herhangi bir şarta bağlanmaksızın bağışlayabilirdi. Bağış (hibe akdi) şahitler huzurunda yazılı resmî senetle yapılır, devletin resmi makamlarının mührünü taşıyan resmî bir senetle de tevsik olunurdu. Yalnız, lehine bağış yapılan gerçek veya tüzel kişinin, kendisinin yerine getirmekle yükümlü olduğu şartları yerine getirmemesi, onlara riayet etmemesi keyfiyeti, bağışlama tasarrufunu hükümsüz kılardı. Bağışlama, lehine bağış yapılan gerçek veya tüzel kişi tarafından,

⁶³ Yılmaz, a. g. e., s.132

⁶⁴ Ekrem Buğra Ekinci, **Hukukun Serüveni**, Arı Sanat yayınları, İstanbul 2011, s.38 -39

⁶⁵ Yılmaz, a. g. e., s.132

kendisinin yerine getirmekle yükümlü olduğu şartlara riayet edildiği müddetçe bir katiyet ifade ederdi. Bağışın bir gayrimenkule, bir irada ait olması halinde, bu hukuki tasarrufun bozulabilmesi ancak mahkeme kararıyla mümkün olabilirdi; ne taraflar, ne kral, hiç kimse, böyle bir hukuki muameleyi bozabilmek imkânına sahip değillerdi.⁶⁶

Mısırlılar veresiye bir satım akdetmek isterlerse muameleyi tahlil ile iki senet düzenlerlerdi, biri peşin para ile satışı, diğeri paranın tamamen veya kısmen satıcı tarafından ikraz edildiğini muhtevi idi. Mısırlıların akitleri hep tek taraflı idi. Borçlu tarafından alacaklıya verilen teminat, bir rehin, bir ipotek veya bir bey'i bi'l-vefa (vefaen satış) olabilirdi. Bu uygulamada işlem iki ayrı senette tanzim edilirdi. Birisi rehin alacaklısı tarafından borcun ödenmesi durumunda rehni iade edeceğine dair bir ikrarı, diğeri de rehin borçlusu tarafından vadesinde borcu ödeyemediği takdirde rehinli malı sattığına dair rehin alacaklısına yapılan bir şartlı satışı kapsamaktadır. Borç ödenmediği takdirde rehin alacaklısı, rehinli malı zapt ederdi. Mısır'da birçok kiralama senetleri de görülmüştür, arazi daima bir sene müddetle kiralanırdı.

Alışılan şekliyle sözleşmelerin yazılarak ispat edilmesi gerekirdi. Yazılı delilin kaybolması durumunda borçluya yemin teklifinde bulunulurdu. Senet ya şahıslar tarafından özel olarak, ya da noter tarafından beş kişinin tanıklığıyla tanzim edilirdi. İran'ın Mısır'ı işgalinden sonra "Dara"dan itibaren tanık sayısı yediye çıkarılmıştır. Tanıkların her biri senedin üzerine sözleşme metnini kendi el yazısıyla tekrar yazar ve altına da tanık sıfatıyla imzasını koyardı. Böylece papirüs kâğıdı tanıkların sayısınca aynı ifadeleri tekrar eder ve tarafların imza koydukları asıl senet doğal olarak bunlardan başka olurdu.⁶⁷

Mısır'ın Yunanlılarca işgal edilmesinden sonra Yunanlılar diğer hususlarda olduğu gibi Mısır'daki hukuk uygulaması alanına da müdahale ederek önemli değişiklikler yaptılar. Yunanlı vatandaşlar gibi dilerlerse Mısır'ın yerli halkı da Yunanlı noterlerde sözleşmelerini tanzim ettirebiliyorlardı. Daha önce tanıklardan her birinin sözleşmenin bir suretini yazarak altını imzalaması uygulamasına son verilerek, tanıklar yalnızca imzalarını senedin görünen kısmına koyarlar, senedin suretini yeniden yazmazlardı. Yalnız Batlamyuslar devrinde, mülkiyeti devir amaçlı sözleşmelerde tanık sayısı onaltıya çıkarılmıştı. Ancak adi kredi sözleşmeleri gibi rehinsiz ve ipoteksiz olan sözleşmelerde altı tanıkla yetinilmişti.

Mısırlı yerliler sözleşme tanzimi için Yunan noterlerine müracaat ettiğinde noterler, onların isimlerini, ana-baba isimlerini, sanat ve ikametgâhlarını kaydettikten sonra, başka

⁶⁶ Okandan, a. g. e., s.94 - 95

⁶⁷ Seydişehir, a. g. e., s.61

şahıslarca sahtekarlık yapılmasına meydan vermemek için ihtiyat tedbiri olmak üzere işlem için gelen şahısların eşkâl ve şemailini (tipini, dış görünüşünü) de yazarlardı. Mısırlı ve Yunanlı bütün vatandaşların yaptığı sözleşmeler yeni bir kural gereği tescile tabi tutuldu. Yerlilere ait tesciller çoğunlukla Mısır diliyle yapılırdı, ancak daha sonra sözleşmelerin tamamı Yunanca tescil edilmeye başlandı. Tescil kuralı Romalılar döneminde de devam etmişse de daha sonra basit olan eski usûle dönmüştür.⁶⁸

IX- YUNAN HUKUKU'NDA YAZILI BELGE VE NOTERLİK

Her ne kadar, tatbikatta, akitlerin genellikle yazılı şekilde yapılıp, yazılı bir belgeye dayandırıldığı görülmekte ise de, Atina hukuku, akitlerin geçerliliği bakımından bunu bir şart olarak kabul etmiş değildir. Taraflar, kendileri için en güvenli şekil, usul ne ise onu seçmekte tamamen serbesttiler. Bu böyle olmakla beraber, tarafların menfaati akitlerin daha ziyade yazılı bir belgeye dayandırılmasını gerektirdiğinden, genellikle ve bilhassa önemli hususlarda, akitlerin yazılı bir şekle tabi kılınması tercih olunmuştur. Bu gibi hallerde, tanzim olunan belgeyi evvela taraflar imza ederler ve ondan sonra şahitler de tarafların imzalarının yanına kendi imzalarını kordardı.

Akitlerin yazılı şekle tabi tutulması halinde taraflar arasında tanzim olunan belgeler iki nüsha olarak kaleme alınırdı. Bu nüshaların bir tanesi ilgili tarafta kalır ve diğeri de üçüncü şahıslar nezdinde saklanırdı. Yalnız, bilahare, bu ikinci nüshanın üçüncü şahıslar nezdinde saklanması usulünden vazgeçilmiş ve bu hususta bir arşiv dairesi kurularak bu ikinci nüshaların adli makamların da kontrolünden geçtikten sonra adı geçen arşiv dairesinde saklanması cihetine gidilmiştir. Arşiv memuru, ihtiyaç halinde, sakladığı bu sözleşmelerin tasdikli suretlerini ilgililere vermeye yetkili olduğu gibi, talep olduğunda, sözleşmelerin muhtevası hakkında gereken izahatı da verebilirdi. Bir resmî müessese olan arşiv dairesinde saklanan senetler, icra kabiliyetini haiz bir belge telakki olunurlardı. Sözleşmenin tarafları arasında bir ihtilaf ortaya çıktığı takdirde, yargılama kurumları (mahkemeler), arşiv dairesinde muhafaza edilen bu sözleşmenin muhtevasını dikkate alarak derhal onun hükümlerinin icrasına girişirlerdi. Yalnız, sözleşme tarafları arasında bu tarzda bir yazılı belge tanzim edilmemiş ve taraflardan biri de taahhüdünü ifa etmeyecek olursa, bu takdirde, karşı taraf, yine yargılama makamlarına müracaat ederek dava edilenle kendisi arasında bir akdin mevcudiyetini, dava edilenin akdin icaplarını yerine getirmediğini şahit, yemin gibi usullerle

⁶⁸ Seydişehir, a. g. e., s.65

de ispat etmek imkânını haizdi.⁶⁹ Yani yargılama makamlarına delil olarak muhakkak surette yazılı bir vesikanın ibrazı gibi bir mecburiyet kabul edilmiş değildi. Atina hukukunun bazı akitleri muayyen şekil ve merasimlere tabi tuttuğu da görülmektedir. Mesela gayrimenkullerin satımında, alıcının fiilî zilyetliği satım akdinin tamamlanması bakımından yeterli görülmemiştir. Her şeyden evvel satış sözleşmesiyle ilgili taraflar arasında tanzimi gereken belgenin muayyen müddeti zarfında Site'nin yetkili memuruna da tevdi edilmesi gerekirdi. Bundan başka, bu memurun, mezkûr belgenin kendisine tevdiini müteakip, keyfiyeti tescil ve ilan etmesi lazım gelirdi. Gayrimenkulün satılması da ancak bu tescil ve ilan keyfiyetinden sonra üçüncü şahıslara karşı bir hüküm ifade edebilirdi. Tescil ve ilan muamelesi yapıldıktan sonra da, rnevzubahis memur, kendisine tevdi edilen belgeyi saklanmak üzere Site'nin arşiv dairesine gönderirdi.⁷⁰

X- ROMA HUKUKU'NDA YAZILI BELGE VE NOTERLİK

Noterlik kurumu, Roma İmparatorluğunun klasik devlet yapısı içinden çıkmış ve tarih boyunca bu kurum için scriba, notarius, tabellio, tabularius ve bunun gibi çeşitli terimler kullanılmıştı. Bunlar, bugünkü noterlik anlayışının temellerini oluşturmakla birlikte, bu terimlerin aralarında bazı farklılıklar da bulunmaktaydı. Ancak tarihte, noterliğe benzer faaliyetleri yürüten kişilerin her dönemde farklı isimlendirildiği ve faaliyetleri, işleyişleri, idari yapılarıyla ilgili içinde buldukları dönemin özelliklerine göre, çeşitli değişikliklere uğradıkları belirlenmiştir.

Latince işaretlemek, belirtmek, yazılı kayıt, yazılı belge demek olan “nota” kökünden gelen, “yazıcı” “Notarius” sıfatının isimleştirilmesidir. Ayrıca, hızlı ve güzel yazı yazanlardan seçilen “TABELLİO” adlı katipler bulunuyordu. Roma İmparatorluğu'nun kuruluşundan Ortaçağ'a kadar, Noterlik kurumu gelişerek büyümüş, güçlü bir kuruluş haline gelmiştir. Noterler, genellikle üst sınıf mensuplarından oluşmuş, hatta bazen İmparator adına faaliyet göstermişlerdir. Dönemin siyasi yapısına göre şekillenerek, 12. yüzyıldan itibaren bugünkü noterliğe benzer bir yapı ile işleyiş göstermiştir.

(1) "SİCRİBA": Roma toplumunda, devlet adına belge düzenleyen, muhasebe defterleri tutan ve buna benzer idari ve kamu hizmeti yapan, aynı zamanda, Librarius anlamında, edebi yönden iyi yazı yazan kişiler için de kullanılmaktaydı. Kural olarak, özgür ve Roma vatandaşı

⁶⁹ Yılmaz, a. g. e., s.197

⁷⁰ Okandan, a. g. e., s.289 - 290 ; Sadri Maksudi Arsal, **Umumi Hukuk Tarihi**, İstanbul 1944, s.148 - 149 ; Yılmaz, a. g. e., s.198

olan kişiler yazıcı olabilirlerdi. “YAZICI” terimi, klasik dönemde, ilk olarak mahkemelerde, davalara ilişkin kayıtları tutan, kopyalayan, görevli kâtipler için kullanıldı. Daha sonra, sözleşme, vasiyetname ve benzeri hukuki belgeleri düzenleyen, devlet adına (mahkemelere veya senatoya bağlı) çalışan kişilere de yazıcı dendi. Yazıcılar, ilk zamanlardan itibaren modern noterlerin temelini oluşturmuştu.

(2) "NOTARIUS": M.Ö. 1.yüzyılda ve Cicero döneminde, notae tironinae denilen çeşitli işaretler ve kısaltmalar yöntemi, kamunun kullanımına girdi. Bu yöntemi kullanan köle ve azatlılara ise, “notarius” dendi. “Notarius”, söylenilen şeyleri aynen ama çeşitli kısaltmalar kullanarak yazan kişi anlamına gelmekteydi. Zamanla notarius, imparator sekreteri veya eyalet valisine bağlı çalışan, kayıtları tutan özel seçilmiş kişiler için de kullanılmaya başlandı. Notariuslar özel kişilerin işlerinin yanında magistra ve hukukçular için de hukuki yazılar düzenliyorlardı.

(3) “TABELLİO – TABELLİONES”: Roma’da kişiler arasındaki vasiyetname düzenlenmesi, toprak paylaşımı gibi özel işlemler ise, kural olarak tabellarii veya tabularii denen, kamuya bağlı olmayan ve tamamen profesyonel kişiler tarafından düzenlenmekteydi. İlk dönemlerde köleler tabularii olabiliyordu. Örneğin, bir kişiye ait malların ve değerlerin dökümüne (envanter) ilişkin düzenlemeler yapılırken, mutlaka bir tabularii’nin orada hazır bulunması gerekliydi. Tabellae (veya tabulae) terimi, o dönemde, bu kişilerin üzerine yazı yazdıkları balmumundan yapılmış levhalar için kullanılmaktaydı. Genellikle stipulatio şeklinde yapılan sözleşmelerin uyuşmazlık çıkması halinde taraflar açısından ispatı güçlük oluşturduğu için bu sözleşmelerin tabulae denen tutanaklara geçirilmesi gerekliliği doğdu. Bu şekilde yapılan işlem şahitler huzurunda imzalanıyordu. Tabellio yanında, belirlenmiş kurallar çerçevesinde çalışan kişilere ise tabularius denmekteydi. Tabularius tek başına kamusal yetkiye sahip değildi. Bunların düzenlediği belgelerin tabellio tarafından onaylanması gerekliydi.⁷¹

Romalılar milattan önce 4. ve 5. y.y.'larda dünya ticaretinde kullanılan düzenlemeyi bilmelerine ve kendileri de kullanmalarına (Kartacalılarla olan ticari sözleşmelerinde) rağmen, eski Roma özel hukukunda yazılı şekil ve senet türleri henüz bilinmemekteydi. 12 Levha Kanunu'nda senet uygulaması ile ilgili hukuken önemli bir işaret bulunmamaktadır. Yazılılığın klasik öncesi Roma döneminden itibaren hızlandığı gözlenmektedir. Bununla birlikte bu yazılılık sözleşmenin geçerliliği için gerekli olan yazılılıktır ve bu yönüyle sırf ispat için düzenlenen senetten ayrılır. Roma hukukunda senet başlı başına bir delil değildi ve

⁷¹ Seldağ Güneş Ceylan, "Noterliğin Doğuşu Roma Hukuku'nda Noter", Noterlik Hukuk Dergisi, Sayı.135

12 Levha kanununda senet bir ispat aracı olarak değil sadece tanık delilini kolaylaştıran bir delil idi. Ulpianus zamanına kadar, kamu hizmeti gören kâtipler ve mahkeme kâtipleri olmak üzere ikiye ayrılan ve “notarii” olarak adlandırılan kişiler sözleşme tanzim etme işleri ile uğraşırlardı. Ulpianus zamanında ise “Tebellion” adı verilen kişiler sözleşme tanzim ve tasdik işleriyle uğraşmakta idiler. Tebellionlar memur değildi, ancak devletin denetim ve gözetimi altında idiler. Tebellionların fonksiyonları ve organizasyonu Justinianus zamanında düzenlenmiştir. Bunlar alacaklının ödediği bir ücret karşılığında sözleşme tanzim ve tasdik ederlerdi. Tebellionlara zamanla devlet tarafından izin verilmiş ve bunlar belediye makamlarının denetimi altında lonca şeklinde örgütlenmişlerdir. Tebellionlar senet tanzim ederken belirli kurallara riayet ederler, tanık dinler, düzenlenen senedi tanıklara ve diğer katılanlara okur ve imzalarlardı. Tebellionların düzenledikleri senetlerin ispat gücü yüksekti, ancak henüz tam anlamıyla kamu güvenine mazhar değillerdi ve düzenledikleri senetlerin ispat gücü herkese karşı geçerli değildi. Çoğu zaman tebellion senedin gerçekliğini mahkeme önünde kanıtlamak zorunda kalıyordu. Sonuç olarak, tebellionların düzenledikleri senetlerin adi senet olduğu söylenebilir. Özel hukuk içerikli resmi senetlerin izlerine Roma hukukunda ancak Milattan sonra 3.yy.’ın başlarında *ius gestorium*’da rastlıyoruz. *Ius gestorium* ve *actorum* farklı magistralara özel hukuki ilişkiler konusunda kamu güvenini haiz kişiler olarak senet düzenleme yetkisi vermiştir.⁷²

Klâsik devirde olduğu gibi, nizam harici usulde de, davacı ileri sürdüğü iddiaların, davalı ise dermeyan ettiği defilere mesnet olan hadiselerin doğru olduklarını isbat etmek mecburiyetinde idiler. Formula usulünde, hâkim kendisine sunulan delilleri kıymetlendirmek hususunda tamamen serbest bırakılmış olduğu halde, yeni usulde imparatorlar, delillerin mahiyetine göre, her birisine verilecek olan değeri tesbit etmiş olduklarından, hâkim bu hususta eskisi gibi serbest değildi. Yeni usulde belgelere dayanan isbat vasıtaları, şahitlerle isbata nisbetle daha büyük bir öneme haizdi. Son imparatorluk devrinde şahitlere fazla itibar edilmemekte olduğu gibi, Constantinus’un koymuş olduğu bir prensip, tek şahidin şهادetine, hiç bir zaman isbat kuvveti tanımamakta idi: “Testis unus, testis nullus= Bir tek şahit, şahit yok” demektir. Yazılı bir belgenin çürütülmesi için ise en az beş şahide ihtiyaç vardı.⁷³ Nizam harici veya fevkalâde usûl (*Cognitio Extra Ordinem*)’de, delilleri kıymetlendirmek hususunda hâkim, bazı kayıtlara tâbidir. Bir iddiayı isbat etmek için başvurulacak deliller, bilhassa şahit

⁷² Deliduman, **a. g. e.**, s.45 - 46

⁷³ Ziya Umur, **Roma Hukuku**, İstanbul 1979, s.641 - 642

ve belgeler olabilir. Eski usûlde hâkim, bunlardan hangisinin daha mühim olduğuna bizzat karar verebildiği halde, nizam harici usûlde, şahitlere eskisi kadar itibar edilmemekte idi.

Yazılı belge şahitten üstün olup, tek şahit ispat kuvvetine sahip olmadıktan başka şahitlerin şهادeti sosyal durumlarına göre değerlendirilmekte idi. İspat bakımından yazılı belgenin rolü çok daha büyüktü. Bir belgenin çürütülmesi için en az beş şahit lâzımdı. Yazılı belgeler de çeşitli değerlerde idi. Bir devlet memuru, görev sırasında belgeyi bizzat düzenlemişse, bu, ispat niteliğinde olup sıhhatine itiraz edilemezdi. Devlet memuru tarafların yaptığı bir belgeyi tasdik etmişse, bu da çok kuvvetli bir delildi, fakat aksi iddia olunabilirdi. İlgililer, kendi aralarında, hususî nitelikte yazılı belge tanzim etmişler, bugünkü noterlere benzeyen memurlar ve şahitler huzurunda tasdik ettirmişlerse, yine sağlam bir delil idi. Aksi iddia olunabilir; fakat belge sağlam çıkarsa iddia sahibi ceza görürdü.⁷⁴

Bu devirde yazılı şekil büyük bir önem kazanmış olduğundan, yazılı belgenin önemi çok artmıştı. Yazılı deliller ise çok çeşitli olabileceklerinden, isbat bakımından arz ettikleri önem de farklı olmakta idi. Devlet memurlarının, vazife sırasında tanzim etmiş oldukları resmî belgeler (acta, gesta) ispat kuvvetini haizdiler. Söz konusu hadiseyi, memur bizzat beyan ederek tasdik etmişse, o hadise mutlak surette isbat edilmiş sayılırdı; şayet devlet memuru, üçüncü şahısların beyanlarını bir belge ile tesbit etmişse, böyle bir beyanın hakikaten yapılmış olduğu isbat edilmiş olur, fakat beyanın ihtiva ettiği hadisenin doğru olmadığını iddia etmek, imkân dahilinde kalırdı. Belgeyi tanzim eden, bir devlet memuru değil, bugünkü noterlere benzeyen kimseler (tabelliones) olabilirdi; o zaman belgede belirtilen hadiseler noter tarafından yeminle teyit edilirlerse, isbat edilmiş sayılırlardı.⁷⁵ Bir de fertlerin bizzat yazarak imzaladıkları hususî belgeler vardı (Chirographa; cautiones). Eğer bu hususî belgeler, en az üç şahidin de imzasını taşıyorlarsa, noterlerin yaptığı belgelere eşit kuvvetteydiler. Hususî belgelere itiraz edilmediği zaman veyahut itiraz edildiği halde magistra itirazın yersiz olduğu kanaatine vardığı zaman, tam isbat yerine geçmekte idiler. İbraz edilmiş olan belgelerin tahrif edilmiş olduğunu iddia eden tarafın bu iddiası tetkik olunur, fakat belgenin hakikî olduğu anlaşılırsa talep sahibi para cezasına çarptırılırdı.

Roma İmparatorluğu'nun ilk dönemlerinden itibaren noterlik kurumu özellikle, kamu, özel ve uluslararası hukuk alanlarında sosyal yaşam düzeni içinde geniş bir yer tutuyordu. İmparatorluğun kuruluş dönemlerinde ve sonrasında genellikle sözleşmeler sözlü olarak

⁷⁴ Belgin Erdoğan ve Bülent Tahiroğlu, **Roma Usul Hukuku- Özet**, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul 1980, s.40

⁷⁵ Ziya Umur, **Roma Hukuku**, İstanbul 1979, s.643 - 644

stipulatio yoluyla yapılıyordu. Dolayısıyla bu dönemlerde yazma sanatı çok gelişmemişti. Ancak bu şekilde sözleşmeler yapıldığında ve sonrasında, sözleşmeye ilişkin bir uyuşmazlık ortaya çıktığında, ispat açısından bazı zorluklar yaşanıyor. Eğer sözleşmeler şahitler huzurunda yapılmışsa, tekrar şahitlerin aranması, hayatta olup olmadıklarının araştırılması ve ifadelerine başvurulması gerekiyordu. Bu durum, taraflar açısından büyük güçlükler doğuruyordu. Bu nedenle bazı hukuki ilişkilerin kayıt altına alınması gerekliliği ortaya çıktı. Ticari hayatın gelişmesi, sosyal yaşamın daha düzenli hale gelmesi, taraflar arasında sözleşme ilişkilerinin gelişmesi sonucunda Roma toplumunda, devlet adına belge düzenleyen, muhasebe defterleri tutan ve buna benzer idari ve kamu hizmeti yapan, kendine bunu meslek edinmiş bir grup ortaya çıktı. Bu kişilere yazıcı (scriba) denmekteydi.

Cumhuriyet döneminin sonlarında, M.Ö. 1. yüzyılda ve Cicero döneminde, bu kayıtların tutulmasını kolaylaştırmak için yeni bir sistem geliştirilmişti. Buna göre, notae tironinae denilen çeşitli işaretler ve kısaltmalar kamunun kullanımına girdi. Bu yöntemi kullanan köle ve azatlılara ise, notarius dendi. Notarius, kelime anlamı olarak, "söylenilen şeyleri aynen ama çeşitli kısaltmalar kullanarak yazan kişi" anlamına gelmekteydi. Zamanla notarius terimi, imparator sekreteri veya eyalet valisine bağlı çalışan, kayıtları tutan özel seçilmiş bazı kişiler için de kullanılmaya başlandı. Notarii'ler özel kişilerin işlerinin yanında magistra ve hukukçular için de hukuki yazılar düzenliyorlardı. Magistralar'ın yaptıkları işlerin kamu hizmeti olarak vasıflandırılmaları dolayısıyla, onların yanında çalışan ve kamu hizmetinin görülmesi için mahkemede bulunan, notarius'ların yaptıkları işler de birer kamu hizmeti olarak düşünülmekteydi. Sözleşme, vasiyetname hazırlayan ve yüksek hakimlerin dava tutanaklarını düzenlemekle görevlendirilen kişiler, yani bir nevi mahkeme katipleri için "scriptores notarii libellenses" terimi kullanılmaktaydı. Bu kişilerin (scriba) yanında, onlara yardım etmekle görevli, hukuki belgelerin kaydını tutan köle ve azatlılar çalışırdı. Köleler, bu görevlerinin yanında efendilerinin diğer işlerini de yerine getirirlerdi. Roma vatandaşları genellikle, bu tür faaliyetleri küçük görüyorlardı ve kendi mevkilerine uymayacağını düşünüyorlardı. M.S. 401 yılında, Honorius kölelerin scriba olarak çalışmasını yasakladı ve bu şekilde çalışanlar için çok ağır cezalar koydu. 4. ve 5. yüzyıllarda Roma devletinin teşkilatında birtakım düzenleme ve ıslahatlar yapılmış, kamu hizmeti gören mercilerdeki katiplere exceptores ve kayzer nezdinde bu işleri gören kimselere de kayzer katibi - kayzer notarii'si- adı verilmiştir. Kayzerliğe müteallik notarii'ler hususî mahallerde vazife görerek bütün hukuki tasarrufları tanzim ederlerdi .

4. yüzyıl sonu, 5. yüzyılın başlarında, İmparatorluk Yüksek Mahkemesi`nde çalışanlar için de notarius terimi kullanılırdı. Bu dönemde noterler kendilerine verilen görevlere göre çeşitli derecelere ayrılırlardı. Devlet başkanının yardımcısı, noterlerin başkanı sayılıyordu ve kendisine "primicerius notariorum" deniyordu. Bunun altında yer alan tribinius ve notarius ise birlikte çalışarak, kamu görevlilerinin bir listesini oluşturmak suretiyle bu görevlilerin alacakları maaşları düzenliyorlardı. Zamanla, notarius kelimesinin kapsamı genişledi ve eyalet mahkemelerinde kayıt tutanlar, imparatorların özel sekreterleri, imparator adına imza yetkisi olanlar için de notarius terimi kullanılmaya başlandı.

Roma`da kişiler arasındaki (vasiyetname düzenlenmesi, toprak paylaşımı gibi) özel işlemler ise, kural olarak tabellarii veya tabularii denen, kamuya bağlı olmayan ve tamamen profesyonel kişiler tarafından düzenlenmekteydi. Aslında ilk dönemlerde köleler tabularii olabiliyordu. Tabellae (veya tabulae) terimi, o dönemde, bu kişilerin üzerine yazı yazdıkları balmumundan yapılmış levhalar için kullanılmaktaydı. Genellikle stipulatio şeklinde yapılan sözleşmelerin daha sonradan bir uyuşmazlık çıkması halinde, taraflar açısından ispatı güçlük yarattığı için bu sözleşmelerin tabulae denen tutanaklara geçirilmesi gerekliliği doğdu.

Tabellio yanında, belirlenmiş kurallar çerçevesinde çalışan kişilere ise "tabularius" denmekteydi. Tabularius tek başına kamusal yetkiye sahip değildi. Bunların düzenlediği belgelerin tabellio tarafından onaylanması gerekiyordu. Tabellio`ların ayrı bir çalışma büroları olmadığından, genellikle büyük meydanlar ve pazar yerleri, onların çalışma mekânlarıydı. Görevleriyle ilgili düzenlemeler kanunla yapılıyordu. Bunların işlerini takip eden kâtiplerine ise, notarii denmekteydi. Yukarıda değinildiği gibi, tabularius da tabellio yanında çalışan bir çeşit kâtip yani notarii olarak düşünülebilirdi. Daha sonraları, tabelliolar, şahitlerce onaylanan ve tarafların da imzasını taşıyan belgeler düzenlemeye başladılar ki böylece tüm işlemler bittiğinde, taraflar, kendilerini yaptıkları hukuki işlemle bağlamış oluyorlardı. Notariiler hazırladıkları taslak halindeki yazıları, tek başlarına hukuki işlem düzenleme yetkisi olan, tabelliones`lere veriyorlardı. Notarii`ler özel kişilerin işlerinin yanında magistra ve hukukçular için de hukuki kısa yazılar düzenleyebiliyorlardı. Bugünkü modern noterliğin temellerinin o zamanlarda faaliyet gösteren tabellio`lara dayandığını söylemek mümkündür. Tabellio`ların yaptıkları işlemler instrumenta publice (kamusal işlemler) sayılıyordu. Instrumenta publice, daha itibarlı ve kabul edilmiş olduğundan instrumenta private (özel işlemler)`dan farklıydı. Önceleri, kişiler arasındaki özel işlemler hukuken kayıt altına alınmıyorlardı ve ispat açısından sorunlar çıkıyordu. Bu yüzden bunların, kayıt altına alınması ve kamu arşivlerinde saklanması gerekliliği doğdu. Böylece, bu belgeler kaydedilip, bir yerde

muhafaza edilerek, tam ispat varakası olan instrumenta publica haline geldiler. Zamanla, tabelliones`lerin sayısı ve önemi arttı. Iustinianus zamanında, bunlar, prototabellio denilen bir başkan etrafında toplanmış bir birlik haline geldiler. İmparator Constantin`in yeniden yapılandırması sonucu, noterler imparator tarafından kendi görevlerinin dışında bazı önemli kamusal işlerde de görevlendirilmeye başladılar ve böylelikle imparatorluk kurumu haline geldiler.⁷⁶

Eski Roma Hukukunda bugünkü manada noterlik tanınmıyordu. Kamu hizmeti gören mercilerdeki kâtipler ve mahkeme kâtipleri olmak üzere ikiye ayrılmışlardı. Hususi kâtipler ekseriya köleler veya ücret alan kimselerdi. Bunlar sür`atla yazı yazdıklarından (notarii) diye isimlendirilmişlerdi. Notariilerin sözleşme tanzim etme yetkileri büyük hukukçu Ulpianus zamanına kadar devam etmiştir. Roma İmparatorluğunda yapılan hukuki muamelelerin isbatına yaramak üzere, bugünkü noter gibi, yazılı belgeler tertipleyip tanzim ve tasdik işleriyle meşgul olan kimselere Ulpianus zamanında TABELLION denirdi.⁷⁷ Bunlarda memur vasfı olmadığı halde bir ücret mukabilinde hukuki muamelelere ait senet ve saireyi yazmağa, vasiyetname tanzim ve beyanları zaptetme yetkileri vardı. Senet, sözleşme ve saire tanziminde bu kimseler muayyen formalitelere riayet edip şahit dinlerler, tanzim edilen evrakı okuyarak imza koyarlardı. Constantinus zamanında böyle bir belgenin isbat makamına geçebilmesi için hakikî olduğunu tabellio`nun yemin ederek tasdik etmesi lâzımdı. Iustinianus zamanında, belgenin tarafların iradelerine uygun olduğunu, imzası altında yazarak belgeye ilave etmesi lâzımdı. Tabellio`lar, aynı zamanda, ilgililere, vasiyetname, dilekçe v.s. yapacakları hukuki işlemlerde yol gösterirlerdi. İşlerini aleni olarak meydanlarda gören bu kişilerin, mesleklerini icra edebilmeleri için Iustinianus zamanında hususi bir müsaade almaları gerekli idi. Roma hukukunda noterlik işleri, başlangıçta hiç bir resmi sıfatı olmayan kimselere ücret karşılığında veya kölelere yaptırılıyordu. Zamanla bu konuda ıslahat yapılma ihtiyacı hissedilmiş ve Tabellionların devlet tarafından atanması esası kabul edilerek, bunlar Magistrantların (belediye makamlarının) denetim ve kontrollerine tabi tutulup adeta lonca şeklinde teşkilatlandırılmışlardı.

Roma İmparatorluğu`nun kuruluşunun ilk dönemlerinden ortaçağa kadar geçen süre içinde noterlik kurumu gelişerek büyümüş, önemli ve güçlü bir kurum haline gelmiştir.

⁷⁶ Okandan, **a. g. e.**, s.518 - 524 ; Sadri Maksudi Arsal, **Umumi Hukuk Tarihi**, İstanbul 1944, s.260 - 264 ; Türkan Rado, **Roma Hukuku Dersleri "Borçlar Hukuku"**, İstanbul 1980, s.107 - 110 ; Erdoğan ve Tahiroğlu, **a. g. e.**, ; Nurettin Gürsel ve İ. Hakkı Sunal, **Noterlik Mevzuatı ve Tatbikatı**, s.5 ; Ziya Umur, **Roma Hukuku**, İstanbul 1979, s.642 - 643 ; Ceylan, **a. g. m.**

⁷⁷ Ziya Umur, **Roma Hukuku Lügatı**, İstanbul 1983, s.207

Noterler genelde üst sınıf mensuplarından oluşmuş ve hatta bazı dönemlerde imparator adına faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Her dönemin siyasi yapısından etkilenen ve buna göre şekillenen noterlik kurumu, özellikle 12. yüzyıl ve devamında bugün anladığımız şekilde noterliğe benzer bir yapı ve işleyiş içine girmiştir.

XI- BATI ROMA İMPARATORLUĞU'NUN YIKILMASINDAN SONRA AVRUPA'DA NOTERLİĞİN GELİŞİMİ

5. yüzyılda, Batı Roma İmparatorluğu'nun çöküşüyle birlikte buralara yerleşen işgalciler, kendi örf adetlerini zorla kabul ettirmeye çalışsalar da, bazı eyaletlerde eski Roma hukukunu ve kurumlarını uygulamayı faydalı gördüler. Bu yüzden, yer yer belediye ve eyalet idareleri, mahkemeleri, hukuki düzenlemeleriyle eskisinin devamı niteliğinde varlıklarını sürdürdüler. Fethedilen yeni eyaletler, "conventus" denilen küçük bölgelere ayrılıyordu. Bu bölgelerde, eski Roma yönetiminde olduğu gibi, mahkemeler Romalı yargıçlar tarafından görülüyordu. Bu dönemde kıta Avrupasının büyük bölümünde noterlik kurumu önemini korumaya devam etti. Frankların himayesi altında olan her bölgede eyalet kontunun başkanlık yaptığı, kraliyet mahkemesi (curia regis) adı verilen, bir mahkeme bulunuyordu. Bu mahkeme, yüksek yargı da dahil olmak üzere farklı mahkemeleri bünyesinde barındırıyordu. Önemli satışlar ve devirler, curia regis'in son merci olarak, bunun onayıyla çıkıyordu. Bu mahkemelere bağlı çalışan ve hukuki ilişkiye ait belgeleri düzenleyen noterler de bulunuyordu. Memur olarak çalışan bu kişiler bağlı oldukları kendi bölgelerinde faaliyet gösteriyorlardı.

9. yüzyıla gelindiğinde, mahkemelerde bazı anlaşmazlıklar ortaya çıktı, mahkeme başkanları görevlerini reddettiler. Bunun üzerine büyük Karl (768-814), mahkemeleri kontrol altına almak ve adaleti sağlamak için hukuki işlere bakmakla görevlendirdiği "missi dominici" denilen hükümet temsilcisi olan memurları atadı. M.S. 803 yılında, imparator, bu memurlara kendi görev alanları içinde noter bulundurmaları ve o bölgenin valisinin (kontunun), hukukçuların ve dini görevlilerin noterlerle birlikte uyum içinde çalışmalarını talimatını verdi. Bu memurlar tarafından atanan noterlere de kraliyet noterleri dendi. 10. yüzyıla gelindiğinde, "saray noterleri" olarak da anılmaya başlanan kraliyet noterleri mahkemelerde tutanakları kaydetmekle ve aynı zamanda özel hukuki işleri de düzenlemekle görevlendirildiler. Görevlerini yerine getirebilmeleri için kendilerine devamlı ikamet edecekleri belli bir yer de verilmişti. 11. yüzyılda, noterlerin sayıları arttı ve artık tek bir düzen içine girdiler. Aynı yüzyılda eyalet valisi, curia regis'e yani yüksek mahkemeye başkanlık yapıyordu ve noter

atama yetkisi de kendisine verilmişti. Bu yüzyıldan itibaren İtalya'da Bologna Üniversitesi'nde yapılan çalışmalar ışığında Roma hukuku'nun yeniden canlandırılması aşamasında noterliğe ilişkin yeni uygulamalar da gün yüzüne çıktı. Özellikle glassator'ların ve commentator'ların katkıları noterlik kurumunu geliştirmiş ve güçlendirmişti. O dönemin önemli commentator'ları ve glassator'ları, teoriyi de çok iyi bildikleri için noterlik yapmaktaydılar. Bunlardan biri olan Bartolus da, bu konuda çok fazla çalışma yapmıştı. Bu dönemden sonra, İtalya ve diğer Akdeniz ülkeleriyle, Güney Fransa'da, Roma hukuku temellerine dayanan ve aynı noterlik geleneklerinin devam ettiği bir sistem uygulanmaya başlandı. Kuzey Avrupa'daki noterler, Güney Avrupa'da uygulanan Roma hukuku temeline dayanan noterlik modelini kabul etmemişlerdi. Kuzeydeki noterler özellikle bürokratik ve idari işlemleri yapıyorlardı. Orta çağda buradaki noterler sadece kamusal işleri yaparken, Güney Avrupa'da kişiler arasındaki çeşitli özel hukuki işlemler için de noterler görevlendirilmişti. Kendini kutsal Roma İmparatoru olarak niteleyen Frederick II (1215-1250), 1235 yılında tüm mahkeme tutanaklarının noterler tarafından kayıt altına alınması gerektiğine ilişkin bir kanun yayınladı. 12. yüzyıldan itibaren, kendilerini Augustus'un mirasçısı olarak gören Alman imparatorları, yüksek memurlara, belediye yetkililerine ve birliklere bazı ayrıcalıklar verdiler. Bu dönemde de noterlere "imparator noterleri" dendi. Papa o zamana kadar sadece kendi sınırları içindeki atamaları yaparken, 12. yüzyılın başlarında sınırları dışındaki noter atamalarını da kendi tekeline aldı. Bu noterlere ise "*notarii apostolicae sedis, sacri lateranensis palatii*" dendi. 13. yüzyıla gelindiğinde, ticari ilişkilerin artması, devlet kurumlarının çoğalması nedeniyle özellikle İtalya'daki noterlerin sayısında da artış meydana geldi. Pisa'da iki yüz, 1303'te Genova'da iki yüz, 1336-1338 yılları arasında Floransa'da altı yüz, Milano'lu yazar Bonvesin della Riva'ya göre, Milano'da bin beş yüz noter görev yapmaktaydı.⁷⁸

Cermenler'de de noterliklere rastlamaktayız. Bunlar da başlangıçta resmi memur olmamakla beraber, kral veya kilise tarafından atanırlardı. Krallığa ait işleri kral tarafından atanan kimseler, kilisenin işlerini de kilisenin atadığı kimseler görürlerdi. Resmi giysileri de vardı. Bunlar notarii adı verilen alelâde tabellion'lardan seçilirdi. Cermen hukukunun kabul ettiği tanzim ve tasdik sistemi ile noterlik müessesesi Almanya'da her eyalette ayrı ayrı gelişti.

Fransa'da, noterlik işleri, sinyorlar ve daha sonra mahkemeler tarafından görüldü. 16.ncı asırda bunlara Tabellion veya Garde-Note denirdi. Kral IV. Hanri zamanında bu

⁷⁸ Ceylan, a. g. m.

kimselere "noter" adı verildi ve babadan oğula intikal etmesi öngörüldü. Krallık noterleri bütün Fransa'da; Sinyorların memurları, sadece bunların arazisi içinde ve kilise papazları kilise içinde noterlik işlerini yapıyorlardı. Fransız büyük ihtilâlinde sonra 16/3/1803'de Notair Public adı verilen noterler, ölünceye kadar olmak kaydıyla iş görmeye başladılar.

İngiltere ise, kıta Avrupası ülkelerinin aksine Roma hukuku'na ilişkin gelişmelerden çok fazla etkilenmedi. Noterliğin İngiltere'ye girişi 13. ve hatta 14. yüzyıllara rastlamaktadır. 1279 yılında Papa, Canterbury Başpiskoposu'nu noter seçimleri için görevlendirdi. Bunun doğal bir sonucu olarak, İlk dönemlerde noter olarak seçilen kişilerin bir çoğu din adamıydı. 1533 yılında çıkarılan bir kanunla, Papa'nın elindeki bu yetki alınarak kral'a devredildi. İngiltere'de, kral ve kilise noterlikleri şeklinde iken, sonradan, sadece vasiyetname düzenlemesi, papazlara bırakılarak diğer işler noterler tarafından yapılmaya başlanmıştır.⁷⁹ İngiltere'de Baroya kayıtlı olmayanlar noterlik yapamazlar. Tanzim, tasdik ve tescil işlerinin başlangıcı İngiltere'de 1237 tarihine kadar götürülebilir. Bu tarihlerde İngiltere'de Romalıların tanzim işleriyle meşgul olan Tabellion teşkilatı şeklinde bir teşkilat mevcut idi. Tanzim işleri memurları kral ve kilise tarafından atanırdı. Bu teşkilat 1347 tarihinden sonra neşredilen muhtelif emirnamelerle inkişaf ettirilmiştir. Zaman içerisinde Tabellion'ların vazifeleri genişletilmiş, emirnameleri 1831 yılında bir araya getirilmek suretiyle kanun haline konulmuş ve bu suretle noterlik müessesesi geliştirmiştir. İskoçya'da noterlik teşkilatından evvel bu işler kiliselerde papazlar tarafından yerine getirilirdi. 1884 tarihinden sonra vasiyetname işi ruhani reislerin sorumluluğuna bırakılmış, diğer bütün muameleler noterlere verilmiştir. İngiltere'de noterlikle avukatlık beraber yürütülen bir faaliyettir.⁸⁰

Sonuç olarak, günümüzde Kara Avrupası (Latin) hukuk sistemini benimseyen ülkelerin hukuk düzenlerinde, çok önemli bir yere sahip olan noterliğin temelleri Roma hukuku'na dayanmaktadır. Bu konuda bulunan sınırlı sayıdaki kaynaklar incelendiğinde, Roma İmparatorluğu'nun kurulmasından itibaren tek bir noterlik kurumundan bahsetmenin mümkün olmadığı görülmektedir. Noterlik kurumu her dönemin kendine özgü siyasi, sosyal ve ekonomik yapısından etkilenmiştir. Bunun sonucu olarak zaman içinde noterler için kullanılan terimler, noterin görev alanı, işleyişi ve bu kurumun önemi değişerek gelişmiştir. Noterlik kurumu, özellikle 12. yüzyıl ve devamında bugün anladığımız şekilde noterliğe benzer bir yapı ve işleyiş içine girmiştir.

⁷⁹ Fahrettin Tanju, (Uygulama ve Açıklamaları ile) Hukukumuzda Noterlik, 1983, s.2- 3

⁸⁰ Gürsel ve Sunal, a. g. e., s.6 - 8 ; Ceylan, a. g. m.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSLÂM'DA NOTERLİK VE ŞURÛT İLMİ

I- NOTERLİK VE ŞURÛT İLMİ HAKKINDA GENEL BİLGİ

İslam hukukunda insanların haklarını korumak üzere yapılan düzenlemeler arasında hukuki muamelelerin yazıyla kayıt altına alınması da yer alır. İslam hukukunda çok erken dönemlerden itibaren muamelelerin belgelendirilmesi ve yazıyla kayıt altına alınmasına başlanmış, düzenlenecek belgelerin hangi esaslar çerçevesinde düzenleneceği ile ilgili kurallar tespit edilmiştir. Muamelelerin belgelenmesi konusunda uyulması gerekli esasları tespit etmeye dönük bu düzenlemeler, başlangıçta fıkıh eserlerinin "şurût", "mehâdır-sicillât" bölümlerinde ve "edebü'l-kâdî" eserlerinde ele alınmıştır. **Her ne kadar İran, Mısır, Roma ve diğer kadim hukuk sistemlerinde insanlar arasında yapılan hukukî muameleleri yazıya geçirme geleneğine ve yazılı belge düzenleyen kurumlara rastlanmakla beraber, yazılı belge düzenleme esaslarını belirleyen bir ilim dalı anlamında "şurût ilmi/ belgeleme ilmi"'nin benzeri müstakil bir ilim dalının varlığına İslam hukuku dışında diğer hiç bir hukuk sisteminde rastlanılmaması, bu ilmin İslam hukukuna özgü bir ilim dalı olduğunu göstermektedir.**⁸¹

İslam hukukunda noterlik işlerini yapacak kişilerin adil, güvenilir, kusur ve açıktan günah işlemeyen kimseler olması istenmiştir. İslamiyet'te noterlik işleri, Kur'an-ı Kerim'de bir borcun adil bir kâtip tarafından şahit huzurunda yazılmasının emredilmesiyle başlamış ve bu işlemi yapana "kâtib-i adil" denmiştir.⁸²

Şurût ilmi, modern çalışmalarda "İslam noterlik müessesesi" olarak kabul edilse de noterlik, şurût ilminin ancak bir bölümünü oluşturur. Şurût sadece noterlikten ibaret olmayıp, insanlar arasındaki işlemlerin yazıya geçirilmesi veya tescil edilmesi anlamında noterliği içine aldığı gibi, mahkeme sürecinin kayıt altına alınması, yazılı belgelerin muhafazası ve kanun önünde geçerli belge düzenlemenin kuralları gibi konuları da kapsamına alır. Bu yüzden "şurût ilmi, yazılı belgeleri inceleyen ve belge düzenleme esaslarını ortaya koyan bir ilimdir." Örfi ticaret hukuku ile tatbikatta bir bütün olarak ele alınan İslam hukukunun daha başka bir hususiyeti de yazılı belgelere dayanmış olması idi. Bu belgelere *sakk*, *sukûk* veya

⁸¹ Şenol Saylan, "İslam Hukukunda Belge Tanzimi: İlm-i Şurût (Belgeleme İlmî)", 1. Türk Hukuk Tarihi Bildirileri, XII Levha Yayınları, İstanbul 2014, s.373

⁸² İsmet Kayaoğlu, *İslâm Kurumları Tarihi*, Ankara 1983, s. 43

vesika, *vesâ'ik* veya *zukur*, *ezkâr* veya *zukru hakk*, *ezkâru hukûk* adı verilir. Belgeleri ele alan hukuk ilmi dalına, *ilm-i şurût*, yani "*taahhüd ve şartlar ilmi*" denilirdi.⁸³

Belge tanzimi esasları hakkındaki ilim için "*ilmü'ş-şurût*" teriminin yanında Osmanlı uygulamasında aynı ilmi ifade etmek üzere "*ilm-i sakk*" veya "*sakk-ı şer'î*", Mağrib ve Endülüs'te ise "*ilmü'l-vesâik*" terimleri kullanılırdı. Ayrıca "*ilmü'ş-şurût ve'l-vesâik*", "*ilmü'ş-şurût ve's-sicillât*", "*ilmü'l-mehâdir ve's-sicillât*" gibi terkipler de aynı ilmi ifade etmek üzere kullanılmıştır. Şurût ilmi ile uğraşan kimseye "*şurûtî*", "*müvessık*", "*ehl'uş-şurût*" ya da "*vesâikî*" denirdi. Belge düzenleme mesleği olarak şurûta ise *el-Adâleh*, *Ta'dil*, *Hitatü'l-Vesâik Kitâbetü'l-Vesâik*, *Kitâbetü'ş-şurût* gibi isimler verilmiştir. Bu mesleği icra eden, mukavele ve muameleleri yazan kişilere ilerleyen zamanlar içerisinde *udûl*, *şuhûd*, *şurûtî*, *kâtibu'ş-şurût*, *kâtibü'l-vesâik*, *şerrât*, *sahibu'l-vesaik*, *vessâk*, *katibu's-sakk*, *mukavelat muharriri*, *el-Katib el Adl*, *el-adlü'l-kâtib* (çoğulu *el-udûlü'l-küttâb*) gibi değişik isimler verilmiştir. Bu mesleğe ise *el-Adale*, *Ta'dil*, *Kitabetü'l-Vesâik* gibi isimler verilmiştir.⁸⁴ Eskiden noterlere ait bazı işlemleri kadılar yapardı. Bazan da kadılar noterlik işleri için ayrı memurlar tayin ederlerdi.⁸⁵

A. Tanımı

Fransızca bir terim olan "Noter" İslâm hukukunda *Udûl*, *Şuhûd*, *Şurûtî*, *Kâtibu'ş-Şurût*, *Kâtibü'l-Vesâik*, *el-Adlü'l-Kâtib* (çoğulu *el-Udûlü'l-Küttâb*), "Noterlik" ise *el-Adâleh*, *Ta'dil*, *Hitatü'l-Vesâik*, *Kitâbetü'l-Vesâik*, *Kitâbetü'ş-Şurût* istilahlarıyla ifade edilmektedir. Şurût ilmi ifadesiyle de "ilm-i fikhi'ş-şurût" kastedilmektedir. "Şurût" terimi "şart" kelimesinin çoğulu olup lûgatte anlamı, "*bir şeyi ilzâm ve iltizâm etmektir (bir şeyle yükümlü tutma, bir şeyin yükümlülüğünü üstlenme)*" şeklindedir. "Şart"ın her ilim dalında kendine özgü bir tanımı vardır. Şurût (noterlik) ilminde şartın anlamı, "*İnsanlar arasında yapılan çeşitli muâmeleler hakkında hakları zayi olmaktan korumak amacıyla, yazı sanatını bilen bir kimse tarafından yazılan belgedir.*"

Bir ilim dalı olarak şurût ilmi çeşitli şekillerde tarif edilmiştir. "*İhtiyaç halinde delil teşkil ederek tarafların haklarını koruması için, karşılıklı borç ilişkilerinin belirli şekil ve üslûp içerisinde kaydedilmesini inceleyen bir fıkıh dalıdır*"⁸⁶.

⁸³ Joseph Schacht, *İslâm Hukukuna Giriş*, Ankara 1986, s. 91

⁸⁴ Fahreddin Atar, *İslâm Adliye Teşkilatı*, Ankara 1979, s.134

⁸⁵ Yaylalı, a. g. m.

⁸⁶ Muharrem Önder, "İslam Hukukunda Noterlik", s.1

Bunlar arasından en kapsamlı olan tanım şöyledir: *"İki veya daha fazla şahıs arasında gerçekleşen çeşitli işlem ve tasarrufların, anlaşmazlıkları engelleyecek açıklıkta, tarafların haklarını ortaya koyacak ve koruyacak tarzda , naslara, fakihlerin görüşlerine ve yerleşik örfî kurallara uygun olarak, şer'i açıdan geçerli ve yargı önünde ispat gücüne sahip olacak şekilde nasıl yazılacağını konu edinen ilim dalı"* olarak tanımlanabilir.⁸⁷

"İlmü'ş-şurût" tabiri, "ilmü fikhî'ş-şurût" tabirinin kullarındaki kısaltılmış hâlidir. Keşfü'z-zünûn'da bu ilmi Katip Çelebi şöyle tarif eder: *"Şurût ve sicillât ilmi, kadı tarafından verilen hükümlerin, şahitlerin mevcut olmaması halinde kendileriyle ihticac edilebilecek surette, kitap ve sicillerde tespit edilişi keyfiyetini inceleyen ilimdir."*

Taşköprüzâde bu ilmi hem "fikh"ın hem de "ilm-i inşâ"nın alt dalları arasında zikretmektedir. Onun fikh'ın bir alt dalı olarak bu ilim hakkında yazdıkları şunlardır: *"Bu bir ilimdir ki anda mua`melâta müte`allıka olan ahkâm-ı şer`iyyeyi rikâ` ve defâtire sevkine keyfiyetinden bahisdir, ta ki `inde`l-ihitiyâc anınla ihticâc oluna ve bu ilim lafzı i`tibari ile furu`-ı İlm-i İnşâ'dır ve mazmûn-ı fahvası i`tibari ile furû`-ı İlm-i Fıkhdandır."* Yani bu ilim, ihtiyaç halinde kendisiyle ihticâc (belge ve delillerle ispat) olunabilmesi için, mu`amelelere bağlı olan şer'i hükümleri kayıt ve defterlere yazılmasının mahiyetinden bahseden bir ilimdir. Şurût ve Sicillât ilmini İlm-i İnşâ'nın alt dalları arasında saydığı yerde ise şunları yazmaktadır: *"Bu ilim lafzı i`tibari ile furu`-ı İlm-i İnşâdandır, medlûlü i`tibârî ile furû`-ı İlm-i Fıkhdandır. İlm-i mezburda ahkâm-ı şer`iyyeye müte`allık olan kelimâtı inşâdan bahs olunur. Ve bunun mevzu`u ve menfa`ati zâhirlerdir. Ve mebadîsi İlm-i İnşâ ve İlm-i Fıkhdır. Ve bu ilmin örf-i nasdan dahi istimdâdı vardır."* Özellikle pratik hayat açısından ihtiyaç duyulan, davaların ve onlara dair verilen hükümlerin yazılmasıyla ilgili Şurût ve Sicillât ilminde kadıların görevlerine işaret eden Taşköprüzâde, bu ilmin sonradan meydana gelebilecek bir takım anlaşmazlıkların çözülmesinde çok faydalı olacağını söylemektedir.⁸⁸

Taşköprüzâde'nin yaptığı tarifi Ruhi Özcan şöyle nakleder: *"Şurût ve sicillât ilmi, kâğıtlarda ve defterlerde (kayıtlı) bulunan muamelatla ilgili şer'î ahkâmın, ihtiyaç halinde delil olarak öne sürülebilecek şekilde kullanılması keyfiyetinden (ve şer'i ahkâmıla ilgili kelimelerin yazılmasından) bahseden ilimdir."*

⁸⁷ Saylan, a. g. m., s.374

⁸⁸ Ali Duman, "Taşköprüzâde Ahmed Efendi ve Mevzu'âtul- Ulûm'da Yer Alan Usul ve Fıkıh ile İlgili İlimler" , Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2004/1, C: III, sayı:5, s. 47 - 64.

Şurût ilmine dair Ruhi Özcan'ın tarifi ise şöyledir: “İnsanlar arasındaki muamelelere dair sözleşmelerin (iltizâm-ı teâmülî), şer‘an batıl olmayacak şekilde delil olmak üzere bu işe mahsus yerlere nasıl yazılacağı ile ilgili hükümlerden ve bu işin, insanların haklarını korumak hususunda sahip olduğu özel mevkinden bahseden ilimdir.”⁸⁹

İbn Haldun (v.808/1405) noterliği şöyle tarif ve izah etmektedir: “Adalet (ilm-i sicillat ve şurût, ehl-i vukuf, resmi şehadet, noter) kazaya tâbi ve onun faaliyetleriyle alâka lı dini bir görevdir. Bu görevin mahiyeti, kadı'nın izni ile (iddia ve ithamlar bahis konusu olduğu zaman) belli şahısların halk arasına girerek onların lehinde veya aleyhinde şehadette bulunmalarından ibarettir. Bu kişiler şehadeti üzerlerine almak, ihtilaf hallerinde bunu eda etmek ve defterlere kaydetmek suretiyle bu görevi yerine getirirler. Böylece halkın hukuku, emlâki, borçları ve diğer muameleleri korunmuş olur.”⁹⁰

B. Konusu

Şurût ilminin konusu “insanlar arasındaki muamelelerle ilgili şart denilen belgelerin, bunlarda sabit olan hükümler açısından nasıl yazılacağıdır”. Şurût ilminin konusunu teşkil eden ve belgelendirilecek bu muameleler; bir hakkın kurulması, sona erdirilmesi veya düşürülmesi amacıyla yapılan alışveriş, nikâh, vasiyet, vekalet v.b. hukuki muameleler ile yargılama hukukunda kendisine hukuki sonuçlar bağlanan dava ve ikrâr gibi irade beyanlarını içerir.⁹¹ Kısaca ifade etmek gerekirse, şurût ilminin konusunun, “hangi amaçla düzenlenmiş olursa olsun, kanunen geçerli bir belgenin nasıl yazılacağı ile ilgili kurallar” olduğu söylenebilir.

Karşılıklı borç ilişkileriyle ilgili hükümleri tesbit ederek ihtiyaç hâlinde delil teşkil etmesi için belirli şekil ve üslupda yazıp kaydetmek bu ilmin konusunu oluşturmaktadır. Buna göre şurût ilminin konusu, iki temel unsurdur: Birincisi, noterlik belgelerinin yazılıp kaydedilmesi ile ilgili hükümlerin (işlemlerin) bilinmesini sağlamak. İkincisi de, bu hükümlerin delil ve esaslarının bilinmesini sağlamaktır.⁹²

Akidlerin yazıyla tesbit edilmesi, "müdayene ayeti" adıyla bilinen Bakara suresinin 282. ayetinde tavsiye edilmiştir. Fakat bu yazının formunun nasıl olacağı, belge mahiyetini kazanabilmesi için hangi nitelikleri taşıması gerektiği ve akidlerde öngörülen şartların hangi

⁸⁹ Hacer Kontbay, *Endülüs'te Şurût (Belgeleme) İlimi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2009, s.23 - 24

⁹⁰ İbn Haldun, *Mukaddime*, Haz: Süleyman Uludağ, İstanbul 2009, C:1, s. 468

⁹¹ Saylan, *a. g. m.*, s.375

⁹² Önder, *a. g. m.*, s.1

düzen içinde belgede yer alması lazım geldiği v.b. konular "İlmu'ş-Şurût = Şartlar Bilimi"nin konusudur.⁹³

C. Gayesi

Bu ilmin gayesi, unutmama, inkâr, insanların işlerinin bozulması, karşılıklı anlaşmazlık, şüphe veya fasit akitler sebebiyle hakların zayi olmasına meydan vermemek amacıyla işlemlerin belgelendirilmesi ve bu şekilde adaletin sağlanmasıdır.⁹⁴

Şurût ilminin teşekkülünde en büyük âmilin, yargıda istikrarın sağlanması ve böylece hak kayıplarının önlenmesine duyulan ihtiyaç olduğu anlaşılmaktadır. Bunu sağlamanın bir yolu da yargı önünde geçerli belgelerin nasıl yazılacağına dair kuralların tespitidir. Söz konusu kurallar şurût ilminin temelini oluşturmaktadır.

D. Önemi ve Faydaları

Halkın resmiyet vermek istedikleri vesikaların tanzimi, tasdik ve tescil işleri "hizmet-i adalet" diye adlandırılırdı. Bu işleri görenlere de "âdil" adı verilmiştir. Hizmet-i adalet, yargı mercilerine tabi dini hizmetler konusunda önemli bir vazife idi. Halk arasında cereyan eden hukuki muameleleri kayıt altına alıp korumak için bu göreve dindar ve itimad edilir kimseler tayin olunurdu. İş sahipleri, âdillerin buldukları yerlere - dükkanlara - gidip aralarındaki hukuki muameleleri onlara anlatıp sicil defterine yazıyla kaydettirirlerdi.⁹⁵

Şurût ilmi, İslam hukukunun bir bölümü olmasına rağmen, müstakil bir ilim dalı olarak da gelişme göstermiştir. İslam hukukunun "malı", korunması gereken beş maslahattan birisi olarak kabul etmesinin bunda rolü vardır. Bu hususu açıklamak üzere Hâcibzâde Sukukunda şunları söylemektedir: *"Bil ki ilmu'ş-şurût derece ve sıra bakımından ilimlerin en büyüğü ve en üstünüdür. Çünkü onda, kutsallığı can kutsallığı gibi olan malı korumak vardır. Bu ilim sayesinde anlaşmazlıklar giderilir, şüpheler ortadan kalkar ve fâsit akitlerden korunulur."*⁹⁶ Ilmu'ş-şurût'un önemini ve gerekliliğini vurgulamak üzere aynı eserinde, sağladığı şu faydalar sayılıyor; Anlaşmazlıkları kaldırması, şüpheleri gidermesi, fasid akidlerden korunması.⁹⁷

⁹³ Halit Ünal, "Şurût-Sukûk, İslam Hukukunda Belge Tanzimi", Diyanet dergisi, C: XXII, Sayı:3, Temmuz - Ağustos - Eylül 1986, s.25

⁹⁴ Kontbay, a. g. e., s.27-28

⁹⁵ Güesel ve Sunal, a. g. e., Ankara 1953, s.9

⁹⁶ Köse, a. g. e., s.14

⁹⁷ Ünal, a. g. m., s.25

Şurût ilminin önemi ve şurût ilminin konusunu teşkil eden "muamelelerin kayıt altına alınması" yoluyla elde edilecek faydalar; hakların ve malların korunması ve bunların zâyi olmasının önüne geçilmesi, taraflar arasında ortaya çıkabilecek anlaşmazlıklara ve bunların yol açacağı davalara engel olmak, taraflar arasında düzenlenecek sözleşmelerin hukuka uygun olarak düzenlenmesini sağlamak, insanlar arası muamelelerde güven ortamı oluşmasına katkıda bulunmak şeklinde özetlenebilir.⁹⁸

Karahanlılar dönemi İslam hukukçularından Şemsü'l-Eimme es-Serahsi (v.483/1090), Hz. Peygamber zamanından kendi zamanına kadar ticari, hukukî akit ve muameleler ile idari tasarruf ve siyasi antlaşmaların yazıyla tesbitinin bir gelenek halinde devam ettiğini ifade ederek Resûlullah'ın siyasî, idarî, hukukî v.b. alanlarda kâtiplerine kaydettirdiği bazı yazılı belgeleri örnek göstermektedir.⁹⁹ Serahsi bu ilmin gerekliliğini şu şekilde ifade eder: “Biliniz ki şurût ilmi en gerekli ilimlerden ve en büyük sanatlardan biridir. Allah (c.c.) muamelelerin yazıya geçirilmesini emretmiş ve şöyle buyurmuştur: “*Belli bir vakte kadar birbirinize borçlandığınızda onu yazın...*”. Rasûlullah (s.a.v.) kendisi ile bir valisi arasındaki bir muamelenin, yine müşriklerle arasındaki bir sulh anlaşmasının yazılmasını emretmiştir. İnsanlar Rasûlullah'ın zamanından beri bunu teamül olarak yapagelmıştır. Bunu gerçekleştirmek ise ancak şurût ilmi ile mümkündür...”

Serahsi, mukaveleleri noterlere tanzim ve tasdik ettirmenin faydalarını dört madde olarak şöyle ifade eder:

- 1- Malların korunması. Zaten mallarımızı korumak dinimizin bir emri olup zayi edilmeleri yasaklanmıştır.
- 2- İhtilaf ve çekişmenin (münazaanın) engellenmesi. Yazılı belge, taraflar arasında hüküm olur ve münazaa durumunda ona başvururlar. Belge, fitnenin ortadan kaldırılmasına vesile olur; zira taraflardan herhangi biri, belgenin ortaya çıkması, şahitlerin aleyhine hüküm vermesi ve insanlar içinde mahcup olma korkusuyla karşı tarafın hakkını inkâr etmeye cesaret edemez.
- 3- Fâsid akitlerden kaçınmayı sağlaması. Zira taraflar akdi fâsid hale getiren unsurları fark edemeyebilirler. Yazmaları için başvurdukları kâtip onları bu konuda uyarır.

⁹⁸ Saylan, **a. g. m.**, s.375

⁹⁹ Fahrettin Atar, **İslâm Muhakeme Hukuku** , s.108 ; Vecdi Akyüz (Editör) , **Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslam**, Beyan Yayınları, C:3 , s.147

4- Şüphelerin ortadan kaldırılması. Taraflar aradan zaman geçmesi ile bedelin veya zamanın miktarı konusunda tereddüde düşebilirler. Bu durumda belgeye baktıklarında şüpheleri giderilmiş olur. Taraflardan birinin ölmesi durumunda da pek çok insanın emanetler konusunda hassas olmaması sebebiyle varisler şüpheye düşebilir. İşte belge bu şüpheleri de gidermeye yarar.¹⁰⁰

Ali Himmet Berki, belge yazımının faydasını şöyle ifade eder: “Sakk ilmi İslamın ilk zamanlarında mazbut kaidelere bağlanmıştı. Bu ilme ilmü’ş-şurût denilirdi. Bağdat’ta yazılan bir vesika ile Mısır’da yazılan bir vesika ve Horasan’da tanzim olunan bir i’lâmla Halep’te tanzim olunan bir i’lâm arasında mevzuların hususiyetlerinden maada sak ve sebk bakımından bir fark görülmezdi. Hepsi gerekli kayıt ve şartları ihtiva ederdi. Bu ise pek mühimdi. Bidayeten tevsik olunan bir takrir veya akit ve mukavelede icab eden kayıt ve şartların derpiş edilmemesinden veya maksadın vazih bir tarzda ifade olunmamasından doğacak ihtilaflar izaha muhtaç değildir.”¹⁰¹

Şurût ilminin diğer bir faydası da bu ilimle uğraşan kişiye belgeleri tahlil etme ve belgede mevcut olan hata veya tahrifatı tespit etme melekesini kazandırmasıdır. Bu ilim, fikhın muamelat kısmına dâhil olup, şurût ilmi ve fikh yalnızca belgelendirilmesi gereken muameleler konusunda müşterektirler. Şurût ilmi, kıyas işlemleri, muhayyerlikler, aklî kanunlar ve mantıkla ilişkili olduğundan, mantık ilmiyle, belgelerde kullanılan lafızların hakların tanımlanmasında ve korunmasında büyük etkisi olduğundan dille, ayrıca bu lafızların örfte kazandığı anlam hukukî açıdan önemli olabileceği için örfle irtibat halindedir.

II- NOTERLİĞİN ASLÎ KAYNAKLARDAN DELİLLER

Her ilim dalı gibi noterlik ilminin de beslendiği ve dayandığı kaynaklar vardır. Bunlar: 1- İslâm fikhı ve dolayısıyla da fikhın kaynağı olan Kur’an ve Sünnet. Noterlik muhteva bakımından fikh ilminin bir parçası sayılır. Yalnız, fikh içerisinde şurût ilmini ilgilendiren kısım, taraflar arasında karşılıklı borç ilişkileriyle belgeleme ihtiyacı hissedilen tasarruflardır. Bunun dışında kalan muâmele çeşitleri ile ibadetler şurût ilminin kapsamına girmez.

2- Doğru, tam ve edebî bir üslûpla ifadeler kurmayı konu edinmiş olan mantık, inşâ ve kitâbet (yazı) ilimleri.

¹⁰⁰ Şemsü’l- Eimme Es- Serahsi, **Mebcut**, Editör: M. Cevat Akşit, (Terc: Heyet), İstanbul 2008, s.219

¹⁰¹ Ali Himmet Berki, **Hukuk Tarihinde İslam Hukuku** 1, Ankaara 1955, s.47

3- İnsanların söz ve fiil olarak alışıp yapageldikleri davranışlar olan örf ve âdet. Örf ve âdetin şurût ilminin oluşması ve gelişmesinde çok büyük rolü olmuştur. Noterlik belgeleri hazırlanırken insanların yaygın olarak kullandıkları ifade ve kelimelerin seçilmesine özen gösterilmelidir. Çünkü bu belge, ileride inkâr veya unutma durumunda delil teşkil etmesi için düzenlenmektedir. Tarafların belge muhtevasını anlayabilmeleri için de onların anlayabilecekleri dil ve ifadelerin kullanılması gerekir.

4- İslâm dîvan sistemi. Şurût ilmi vesikaların korunması, yazılması, tescil edilmesi ve mühürlenmesi bakımından İslâm'ın ilk dönemlerinden itibaren tatbik edilmeye başlanan dîvan sisteminden çok istifade etmiştir.¹⁰²

A. Kur'an-ı Kerim

İslam'ın aslî kaynaklarından olan Kur'an-ı Kerim ve Sünnet (hadis-i şerif)'te Şurût ilminin dayandığı birçok delil vardır. Bunların Kur'an'daki en önemlileri şunlardır;

1- İslâm hukukunda yazılı belgelerin kullanılmasıyla ilgili ilk başvuru kaynağı Kur'an'dır. Bakara Sûresi'nin 282. (mudâyene) ayetinde hukukî ve ticarî akit ve muâmelelerin yazı ile tevsik edilmesi ısrarla istenmektedir. Ayetin meali şöyledir: *"Ey iman edenler! Belirlenmiş bir süre için birbirinize borçlandığınız vakit onu yazın. Bir kâtip onu aranızda adaletle yazsın. Hiç bir kâtip, Allah'ın kendisine öğrettiği gibi yazmaktan çekinmesin (her şeyi olduğu gibi dosdoğru) yazsın. Üzerinde hak olan kimse (borçlu) da (tam olarak) yazdırsın, Rabbına sığınsın, üzerindeki haktan hiçbir şeyi noksanlaştırmasın. Şayet borçlu sefih veya zayıf veya kendisi söyleyip yazdıramayacak durumda ise, onun velisi adaletle yazdırsın. Bu şekilde yapılan muâmelede erkeklerinizden iki şahit gösterin. Eğer iki erkek bulunamazsa rıza göstereceğiniz şahitlerden olmak şartıyla bir erkek iki kadın gösterin ki, onlardan biri yanılırsa diğeri onu düzeltsin ve doğru söylesin. Çağrıldıkları vakit şahitler gelmemezlik etmesinler. Büyük veya küçük vâdesine kadar hiç bir şeyi yazmaktan sakın üşenmeyin. Öyle yapmanız daha adaletli, şahadet için daha kuvvetli, şüpheye düşmemeniz için daha sağlamdır. Ancak aranızda çevirdiğiniz bir ticaret olursa bu durum farklıdır. İşte o zaman yapmakta olduğunuz alış-verişlerinizi yazıp şahit göstermezseniz beis yoktur. Hiç bir kâtibe ve hiç bir şahide zarar verilmesin. Eğer onlardan birine bir zarar verirseniz şunu iyi bilin ki bu, kendiniz için de bir kötülük olur. Allah'tan korkun. Allah size bunları öğretiyor. Allah her şeyi bilir."*¹⁰³ Bu ayet, şurût ilminin en

¹⁰² Önder, a. g. m., s.1 - 2 ; Saylan, a. g. m., s.376 - 377

¹⁰³ Kur'an-ı Kerim, 2 / 282

önemli aslî kaynağını oluşturmakta olup karşılıklı borçlanma (iltizam) ilişkileri içerisinde değerlendirilen rehin, alış-veriş, şirket, mudârebe, sulh, kefâlet, nikah, talak, el-Mehâdır ve's-Sicillât gibi şurût ilminin konusunu teşkil eden bütün hükümleri kapsamaktadır. Tahavi bu ayet hakkında, *“Birbirleriyle borçlanma muâmeleleri yapan kimseler, alacaklıların malları, verecekliğin de borçları unutulmayıp korunması için bunu yazmakla emrolunmuşlardır”* demektedir. Kurtubî şu yorumu yapmıştır: *“...onu yazın” emri üzerine ayette yazmakla emrolunmuştur ama maksat hem yazmak hem de üzerine şahitlik yapmaktır. Çünkü şahitlik yapılmadan yalnız yazmak tek başına delil değildir. Yazmakla emrolunmamızın sebebi unutmamak içindir*“ yorumunu yapmıştır.

Ayette geçen yazma emrinin hukukî delâleti konusunda fakihler arasında görüş ayrılıkları vardır. Aralarında Davud ez-Zâhiri, İbn Hazm ve Taberî'nin de bulunduğu bazı alimler bu emrin vücûb ifade ettiğini söylemişler ve muâmelelerin şahit gösterilerek yazılmasının farz olduğunu savunmuşlardır. Fakihlerin çoğunluğu ise, daha sonraki ayette geçen *“ Şayet birbirinize güveniyorsanız, güvenilen kimse emaneti yerine getirsin”* ifadesi sebebiyle yazma emrinin vücûb (mutlak kesin emir) değil, nedb ve irşad (yol gösterme, tavsiye niteliğinde) anlamına geldiği görüşünü benimsemiştir. Çünkü onlara göre, yazı malların korunmasını ve şüphelerin giderilmesini sağlar. Buna göre karşılıklı güven mevcut olduğunda yazma işlemi terkedilebilir.¹⁰⁴

Ayette temas edilen konular kısa maddeler halinde şu şekilde sıralanabilir;

- 1- Borç ve alacak ilişkilerinin, özellikle de vadeli sözleşmelerin, gerektiğinde ispat edilebilmesi için *yazı, şahit ve rehin* gibi yollarla tevsik edilip teminat altına alınması.
- 2- Hem alacaklının hem de borçlunun borç ilişkisini ve sözleşmeyi yazması.
- 3- Akit yapma ehliyetini hâiz olmayan kişilerin, velileri tarafından temsil edilmesi ve velilerin de sözleşme şartlarına riayet etmeleri.
- 4- Şahitle tevsik edilecek borçta şahitlerin belli sayıda olması ve şahitlerin şahitlik yapabilecek hukûkî ehliyete sahip kişilerden seçilmesi.
- 5- İhtilaf vukuunda sözleşmeye şahit olan kişilerin hukûkî görevden kaçınmamaları.
- 6- Peşin alış-verişlerde yazmaya gerek olmadığı, ama yine de şahit tutulması.

¹⁰⁴ Önder, a. g. m., s.2 - 3

7- Kâtip ve şahitlerin güvenliğinin sağlanması ve şahitliğin gizlenmemesi.

8- Özellikle yolculuk esnasında yapıp kâtip ve şahitle tevsik edilemeyen alış-verişlerin rehinle teminat altına alınması.

9- Objektif tevsik ve ispat vasıtası olan yazı, şahit ve rehinle tevsikin mümkün olmadığı hallerde karşılıklı güvene dayalı olarak da borç ilişkisine girilebileceği.¹⁰⁵

Elmalı'lı Hamdi Yazır bu ayetin tefsirini şöyle açıklamaktadır: ‘‘Vesika tarafeyninden hiç birine meyletmeyecek aleseviye iki tarafın da hukukunu olduğu gibi gözeterek yazabilecek bîtaraf bir kâtibi adil aranızda yazsın, yekdiğerinizin gıyabında her biriniz kendi kendine veya kâtibi hususi ile kendi defterine ve yalnız kendi hesabına yazdırabilirse de bununla iktifa etmesin, müracaat olunan hiç bir kâtip de Allah'ın ona öğrettiği gibi - yani tahriri vesaikde mukarrer usulü kitabete tevfikân, yahut demin bildirildiği üzere adl-ü hakkaniyet dairesinde yahut bir ihsanı ilahi olan kudreti kitabetin şükranesi olarak yazmaktan imtina etmesin de öylece yazsın, bunu yazmak farzı kifayedir, taayyün edince farzı aynı olur. Bunun için hükümetin kâtibi vesaik tabiri aharla ‘‘kâtibi adil’’ tayin etmesi de vezaifindendir. Ve böylece kâtiplerin müracaat vukunda yazmaları farzı aynıdır. Borcun senede raptı borçlu tarafından teklif edilmelidir, o yazdırmalıdır. Yazdırırken kâtipten vesaireden değil, Rabbi olan Allah'tan korksun da o, haktan zerre kadar birşey tenkis etmesin, ifadesinde hile ve hüdaya saparak bazı kuyudu müdafaa ederek vak'a'nın halen veya istikbalen cereyanı hukukisini değiştirmesin.’’¹⁰⁶

Belgeyi yazacak kişi taraflardan biri değil, üçüncü bir kişi olmalıdır. Zira eğer taraflardan biri yazarsa diğèrinin çeşitli ithamlarına maruz kalabilir. ‘‘Bi'l-adl’’ ifadesi de ‘adil bir kişi yazsın’ anlamında kâtibe müteallık değil, ‘adaletle yazmak’ anlamında fiile müteallıktır.¹⁰⁷ Müdayene ayeti, asıl olarak vadeli borçların yazılması ile ilgili olmakla birlikte, konusu ve amacı her ne olursa olsun, hâkim huzurunda geçerli belge yazmanın esaslarını ele alan şurût ilminin de temeli bu ayete dayandırılır. Vadeli borca ‘‘deyn’’, vadesiz borca ‘‘karz’’ adı verilir. Deyn ayrıca ayn'ın zıddı olarak hazır olmayan şeye denir. Müdayene ise, borç alıp vermek anlamındadır.¹⁰⁸

2- Müdayene ayetinin dışında şurût ilminin aslî kaynaklarından sayılabilecek başka ayet ve delillerde şunlardır: ‘‘(...) **Ellerinizin altında bulunanlardan (köleler ve cariyelerden)**

¹⁰⁵ Abdullah Kahraman, ‘‘Müdayene Ayetinin İslam Hukuku Açısından değerlendirilmesi’’, s.3

¹⁰⁶ Elmalılı Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur'an Dili**

¹⁰⁷ Kontbay, a. g. e., s.41

¹⁰⁸ Köse, a. g. e., s.16

mükâtebe yapmak isteyenlerle, eğer kendilerinde (hürriyete kavuşmalarında kendileri için) bir iyilik görüyorsanız hemen mükâtebe yapın."¹⁰⁹ Ayetin metninde geçen "kitab" dan maksat mükâtebedir. Kitab ile mükâtebe kelimelerinin her ikisi de yazışma anlamındadır. Arapça'da "Kitâb" ve "Mükâtebe" kelimeleri müfâale veznindedir. Dolayısıyla iki veya daha fazla kişi arasındaki yazışmalar düşünülebilir. Yani mükâtebe, efendi ile kölesi arasında yazılarak yapılan bir akittir. Bu akidle, köle efendisine azad olma bedelini borçlanır; buna karşılık efendi de onu azad etmeyi taahhüd eder. Bu akid ileride herhangi bir anlaşmazlık çıkmaması için yazıya geçirilerek zapt altına alınmıştır.¹¹⁰

B. Sünnet

Bu emri ilk yerine getiren Rasûlullah ile O'nun ashâbı olmuş, karşılıklı borç-hak ilişkilerinin yazılması, belgeye bağlanması hususi hukuk yanında kamu hukukuna de teşmil edilmiş, anlaşma ve andlaşmalar yazıya geçirilmiş, bu gelişmeler sonunda uzun zaman diliminde, Kur'ân ifadesi uyarınca "kâtib-i adil" olarak anılan noterlik müessesesi doğmuştur.¹¹¹

Hız.Peygamber (s.a.v.) döneminde kaydedilen ve kaynaklarda yer alan belgelerden Medine Vesikası, Hudeybiye ve diğer barış anlaşmaları, devlet başkanları ve kabile reisleri ile yazışmalar, ikta'/ arazi tahsis belgeleri (Temim-i Dari), köle azâd belgeleri (kölesi Eslem ve Selman-ı Farisi), köle satın alma belgesi (Adda b. Halid), yönetici atama belgesi (Yemen'e atanan Amr b. Hazm) gibi belgeler örnek olarak zikredilebilir.¹¹²

Tabakat kitapları başta olmak üzere Hulefâ-yi Râşidîn döneminde de idarî tasarrufların ve hukukî muamelelerin yazıyla tesbit edildiği belirtilmekte ve Medine'de Hz. Peygamber döneminde çeşitli anlaşma ve muamelelerin yazıya geçirildiğine dair pek çok rivayet vardır. Rasûlullah (s.a.v.) zamanında noterlik işlerini, hukuki ve ticari akid ve muameleleri, Muğire b. Şu' be, Husayn b. Nümeyr, Alâ b. Ukbe, Abdullah b. Erkam yazıp belgelendiriyorlardı. Ayrıca Harice b. Zeyd ve Talha b. Abdullah da kendi zamanlarında hukuki muamele ve vesikaları yazıyorlardı.¹¹³

Tirmizî ve İbn Mâce'nin rivayet ettikleri bir hadise göre, Addâ b. Halid, Hz. Peygamber'den (s.a.v.) bir köle (veya cariye) satın almıştı. Hz. Peygamber bu alışveriş için

¹⁰⁹ Kur'an-ı Kerim, 24 / 33

¹¹⁰ Önder, a. g. m., s.3

¹¹¹ Hayreddin Karaman, **İslâm Hukuk Tarihi**, İz Yayınları, 9. Baskı, İstanbul 2012, s.100

¹¹² Saylan, a. g. m., s.377

¹¹³ Kettani, **Hız.Peygamber'in Yönetimi "Terâfibu'l-idâriyye"**, Terc: Ahmet Özel, İstanbul 2003, C:1, s.437

”Bu Addâ b. Halid’in Rasulullah’tan satın almış olduğu şeydir. Ondan bir köle veya cariye satın almıştır” diye yazılmasını ve kendisine verilmesini emretmişti.¹¹⁴ Selman el-Farisî’nin fidiye karşılığında azad edilmesiyle ilgili Hz. Peygamber’in yazdırdığı belge şöyledir: “Bu, Allah’ın Resûlü Muhammed b. Abdullah’ın verdiği fidyedir, Selman el-Farisî’yi Yahudi Osman b. Eşhel’den üç yüz hurma ağacı ve kırk ukiyye altın fidiye vererek almıştır. Velâsı da Allah’ın Rasûlü Muhammed b. Abdullah’a ve ehl-i beytine aittir. Başka hiç kimsenin Selman üzerinde bir hakkı yoktur. Bu sözleşmeye Ebu Bekir es-Sıddık, Ömer b. El-Hattâb, Ali b. Ebû Talib, Huzeyf b. el-Yemân, Ebu Zer el-Gifârî, Mikdad b. el-Esed, Ebu Bekir’in azadlı kölesi Bilal ve Abdurrahman b. Avf şahittir. Bunu Ali b. Ebu Talib hicret yılında Cemâziye’l-evvel ayının Pazartesi günü Allah’ın Resûlü Muhammed b. Abdullah adına yazdı.” Ayrıca, Hz.Peygamber’in sağlığında Eslem adlı bir köleyi azad ettiğine dair belge, Temimü’d-Darfî’ye verdiği ikta belgesi, Medine’de Müslüman muhacirlerle ensar arasında ve müslümanlarla gayrimüslimler arasında yapılıp, bu topluluklar arasındaki münasebetleri hukuki bir statüye kavuşturan, tarihte ilk yazılı anayasa diyebileceğimiz Medine İslam Anayasası metni ve Hudeybiye anlaşması gibi işlemlerden de kaynaklar bahsetmektedir. İşlemlerin yazı ile tevsiki sahabe döneminde de devam etmiştir.

Kaynaklarda sahabe dönemiyle ilgili metinleri zikredilen belgeler arasında Hz. Osman’ın sadaka belgesi, Hz.Ali, Saad b. Ebi Vakkas ve Zeyd b. Sabit’in vakfiye belgeleri yer alır. Hz. Ömer zamanında, noter tarafından tanzim edildiği muhtemel bir borç senedinin mahkemeye intikal ettiğini ve senette borcun ödeneceği ayın yazılıp senenin yazılmadığını ve bu hadise üzerine Hicri Takvimin resmî takvim olarak kabul edildiğini de bu meyanda zikredebiliriz. Hz.Ömer’in vakfı ile ilgili yazdırdığı belge ve Hz. Ali’nin vasiyet belgesi de buna örnek gösterilebilir.¹¹⁵

Sonuç olarak Hz Peygamber (s.a.v.)’in sünnetindeki delillerden bazıları şunlardır:

1-Hz. Peygamber (sav.) yaptığı bir alış-veriş ile ilgili olarak şöyle yazdırmıştır: “ *Bu, Allah’ın Resûlü olan Muhammed’in el-Addâ b. Halid’den satın aldığıdır. Müslümanın müslümana satışı olup onda herhangi bir hastalık, kötü özellik ve hile yoktur.* ”

2- Hz. Peygamber (s.a.v.)’in Selman el-Farisî’nin fidiye karşılığında kurtarılıp azad edilmesi ile ilgili olarak yazdırdığı bir belge de şudur: “*Bu, Allah’ın Resûlü Muhammed b. Abdullah’ın verdiği fidyedir. Selman el-Farisî’yi yahudi Osman b. el-Eşhel’den 300 hurma ağacı ve 40*

¹¹⁴ M. Tahir Bin Aşur, **İslam Hukuk Felsefesi**, İstanbul 1988, s.323

¹¹⁵ Kontbay, **a. g. e.**, s.44

ûkiye altın fidye vererek almıştır. Velâsı da Allah'ın Resûlü Muhammed b. Abdullah'a ve ehl-i beytine aittir. Başka hiç kimsenin Selman üzerinde bir hakkı yoktur. Bu sözleşmeye Ebu Bekr es-Siddîk, Ömer b. el-Hattab, Ali b. Ebu Talib, Huzeyfe b. el-Yemân, Ebu Zer el-Gıfârî, Mikdad b. el-Esed, Ebu Bekr'in azadlı kölesi Bilal ve Abdurrahman b. Avf şahittir. Bunu, Ali b. Ebu Talib hicret yılında Cemâziye'l-Evvel ayının Pazartesi günü Allah'ın Resûlü Muhammed b. Abdullah adına yazdı”.

3- Hz. Peygamber (s.a.v.)'in muhacirler ile ensar ve gayrimüslim Medine halkı arasında Yesrib bölgesinde İslâmî sosyal hayatın ana unsurlarını belirten Medine Vesikasını yazdırması.

4- Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Hudeybiye antlaşması hakkında yazdırdığı yazı.

5- Ömer b. el-Hattab'ın vakfi ile ilgili yazdırdığı belge ile Ali b. Ebu Tâlib'in malları konusunda yazdırdığı vasiyyet.

6- Sahâbe döneminde Irak bölgesinde haraç memurlarının haraca tabi kimselere verilmek üzere düzenledikleri “berâat” belgeleri.

7- Hz. Peygamber (sav.) zamanında Zeyd b. el-Erkam, el-Alâ b. Ukbe, el-Muğire b. Şu'be, el-Huseyn b. Nümeyr, Hârice b. Zeyd ve Talha b. Ubeydullah gibi sahabeler halkın arasında dolaşarak hukukî ve ticarî akit ve muâmeleleri yazıp tevsik ederlerdi.

Ayrıca , İslâm ümmeti Hz. Peygamber (s.a.v.)'den günümüze sürekli olarak, yaptıkları hukukî ve ticarî akit ve muâmeleleri yazı ile tevsik etmeyi prensip haline getirmişlerdir.¹¹⁶

III- NOTERLİĞİN (ŞURÛT İLMİ) TARİHÇESİ

A. İslâm'dan Önce Hukukî Muameleler ve Tevsîk

Cahiliyye devrinde Araplar basit kabile hayatı yaşıyorlardı ve başlarında bir kabile reisi bulunuyordu. Anlaşmazlık ve ihtilaf hallerinde ona müracaat ederek gelenek ve örf kurallarına göre sorunlarını çözüyorlardı. Kabileler arası ihtilaflar da bu şekilde hallediliyordu. Araplar her ne kadar alış-veriş, rehin, şirket, icâre, selem gibi hukukî muâmele türlerini tanıyor idiyselerde onların, bu muâmele ve akitlerle ilgili herhangi bir belge yazdıkları nakledilmemiştir. Ancak bazı tarihî hadiseler yazıyı bilen kimseler tarafından

¹¹⁶ Önder, a. g. m., s.3

kaydedilerek tesbit edilmiştir. Karşılıklı borç doğuran hukukî muamelelerin tarafların haklarını koruyacak tarzda yazılıp belgelenmesi gibi bir girişim ise vukû bulmamıştır.¹¹⁷

B. İslâm'dan Sonra Tevsîk (Noterlik)

Bilindiği gibi İslâm'da her türlü hukuk kurallarını belirlemede ilk başvuru kaynağı Kur'an'dır. Bu bağlamda Bakara sûresinin 282. ayetinde hukukî ve ticarî akit ve muâmelelerin yazı ile tevsîk edilmesi istenmiştir. Bu ayetin bir gereği olarak, bugün noterlik diye bilinen kurum daha Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında işletilmiş ve daha sonra da müslüman hukukçular tarafından geliştirilerek başlı başına bir ihtisas sahası haline getirilmiştir. Bakara sûresindeki bu ayet sebebiyle Hz. Peygamber zamanında her türlü hukukî akit ve muamele yazı ile tesbit ve tevsîk ediliyordu. Rasûlullah döneminde yazının, gerek vahyin yazıya geçirilmesi ve davet mektuplarının gönderilmesi gibi dinî alanlarda, gerekse çeşitli işlemlerin yazıya geçirildiği hukukî alanlarda kullanıldığına dair kaynaklarda bilgiler mevcuttur. Hz. Peygamber'in bir satış akdini yazı ile tesbit ettirdiğini kaynaklarda görüyoruz. Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında noterlik işlerini yani, hukukî ve ticarî akit ve muâmeleleri, Zeyd b. el-Erkam, el-Alâ b. Ukbe, el-Muğîre b. Şu'be ve el-Huseyn b. Nümeyr yazıp tevsîk ediyorlardı. Ayrıca, Harice b. Zeyd ile Talha b. Ubeydullah da halkın arasına girerek hukukî ve ticarî muâmeleleri yazıp mirasları paylaşırma görevini yerine getiriyorlardı.¹¹⁸

H.z. Peygamber ile Addâ b. Halid arasındaki yazı ile tesbit edilen satım akdinin belgesini kaynaklar arasında görüyoruz. Hz. Peygamber'in Kureyşliler'le yaptığı siyasi bir antlaşma olan Hudeybiye barış anlaşmasını ve Medine vesikasını yazdırdığı, Resûlullah ile dört halifenin Necranlılar'la ayrı ayrı yaptıkları anlaşmaların yazıya geçirildiği bilinmektedir. En eski metinler olarak nakledilen belgeler arasında Hz. Peygamber'in (s.a.v.), azatlısı Ebû Râfi'in azad edilmesine dair yazdırdığı şu belge bulunmaktadır: *“Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla. Bu, Allah Resûlü Muhammed tarafından kölesi Eslem hakkında düzenlenen sözleşmedir. Ben seni Allah için kesin olarak azad ediyorum. Allah da seni azad etsin. Onun benim de, senin de üzerinde ihsanı vardır. Sen hürsün. İslâm'ın hükümranlığı ve imanın himayesi dışında senin üzerinde hiç kimseye yol (hükümranlık) yoktur. Buna Ebû Bekr, Osman ve Ali şahit oldu, Muâviye b. Ebû Süfyan'da yazdı”*. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in İslâm tebaasına yazdığı mektuplardan biri de Temîm ed-Dârî'ye Şam'da bir arazi ikta' ettiği mektuptur. Hz. Peygamber'in (sav.) bir deri parçası üzerine yazdırdığı bu belgenin girişi

¹¹⁷ Önder, a. g. m., s.8

¹¹⁸ Vecdi Akyüz (Editör), **Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslam** , Beyan Yayınları, C:3 , s.148

şöyledir: “Rahman ve Rahim olan Allah’ın adıyla. Bu, Resûlullah’ın Dârîler’e bağışının zikredildiği belgedir. Allah kendisine arazi verdiğiinde, onlara Beyt-i Aynûn, Habrûn ve Beyt-i İbrahim’i içindekilerle birlikte ebediyyen bağışlamıştır. Abbas b. Abdülmuttalib, Cehm b. Kays ve Şurahbil b. Hasene buna şahit oldular ve Şurahbil yazdı. ”

Temimü’ d-dâri’ye verdiği iktâ belgesi kaynaklarda metni ile birlikte yer almakta; Hz.Peygamber’in, kendisinden yardım isteyen Uyeyne b. Hısn ile Akra’ b. Hâbis adına, istedikleri şeyi kendi bölgelerinin zekât gelirlerinden tahsis eden mühürlü birer ödeme emri (kitâb) düzenlediği rivayet edilmektedir.

Yine, Rasûlullah (s.a.v.) emirlerine, seriyye komutanlarına ve İslama davet ettiği hükümdarlara da resmî yazılar yazıyordu. Resulullah, bazı arazileri ikta olarak sahabilere verirken ayrıca bu hususta tapu mesabesinde bir yazı da (iktânâme) düzenliyordu. Şam arazisini dağıttığında, arazi verdiği kimselere tapu yerine geçen birer “İktânâme” yazdırdığı da, kaynaklarda zikredilmektedir .

Serahsî, Rasûlullah (s.a.v.)’ın kendisi ile bir valisi arasındaki bir muamelenin; göreve getirdiği valilerin müşriklerle aralarındaki sulh anlaşmalarının yazılmasını emrettiğini; müslümanların Rasûlullah zamanından beri bunu teamül olarak yapageldiğini kaydeder. Kettani’nin Subhu’l-a‘şâ’dan naklettiğine göre, kendi atadığı yöneticilerle yazışan, çevredeki hükümdarlara davet mektubu gönderen, bazı sahabilere ikta belgesi veren¹¹⁹, Hudeybiye anlaşmasını yazdıran ve çeşitli zamanlarda emanetleri kaydettiren Hz.Peygamber, divanü’l-inşânın kurucusu olarak kabul edilmelidir.¹²⁰

Kettani, Hz.Peygamber döneminde çeşitli belgeleri yazdıkları rivayet edilen kişileri şu şekilde tasnif eder: Hz.Peygamber’in devletlere gönderdiği mektupları ve ikta belgelerini Zeyd b. Sabit, Übeyy b. Ka’b, Abdullah b. Erkam; bedevîlere ve diğer kabilelere gönderdiği mektupları Muaviye b. Ebu Süfyan, gerçekleştirdiği anlaşmaları Hz. Ali, Amir b. Führeyre ve Hz. Ebu Bekir; hususî işlerini Zübeyr el-Avvam, Cehm b. Salt (?), Huzeyfe b. Yemân, Muğire b. Şube, Husayn b. Nümeyr ve Şurahbil b. Hasene (?) yazıyordu. Özellikle hukuki ve ticari akit ve muameleleri yazan sahabiler Zeyd b. Erkam, Alâ b. Ukbe, Muğire b. Şube ve Husayn b. Nümeyr idi. Ebu Davud, Hz. Ömer’in Medine’de bir araziye sadaka olarak verdiği dair (yazan ve şahitlik eden kişilerin isimlerini de içeren) bir belgenin metnini nakleder. Yine Hz. Ömer zamanında, mahkemeye intikal eden bir borç senedinin üzerinde ay yazılı olup sene

¹¹⁹ Kettani, a. g. e., s.303

¹²⁰ Serahsî, a. g. e., s.221

yazılı olmadığı için hicrî takvimin kabul edildiği rivayet edilmektedir. Hz. Ömer tayin kararlarını ilgili bölge halkına yazılı olarak bildiriyordu. Daha sonra devletin farklı alanlardaki yazışmalarını da içine almak üzere çeşitlenerek gelişecek olan divanların temeli de Hz. Ömer döneminde atılmıştır. Divanü'l-ceyş'i kuran Hz. Ömer, askerleri ve kendisine maaş verilenleri kaydettirmiştir.¹²¹

Bu dönemde Medine'de tabiînden iki büyük âlim olan Talhatü'n-Nidâ ve Harice b. Zeyd insanlar için karşılığında ücret almaksızın belge yazıyorlardı. Bunlardan Talhatü'n-Nidâ h. 97, Harice b. Zeyd ise h. 99 senesinde vefat ettiğine göre, hicrî birinci asrın sonunda belge yazımının mevcut olduğu görülmektedir. Mezhepler henüz ortaya çıkmamışken bile insanların akit ve muameleleri öyle bir noktaya gelmişti ki, insanlar akitleri yazacak birilerine ihtiyaç duyuyorlardı. Bu, hem hukukî ve sosyal gelişmenin, hem de belge yazımının ne kadar yaygınlaştığının bir göstergesidir. Belge yazan kişiler bu işin uzmanı olmuşlarsa da belge yazımı henüz bir meslek haline gelmemişti.

Belge yazımının bir başka yönünü oluşturan, mahkemelerde cereyan eden olayların ve hükümlerin kayda geçirilmesi (sicil tutulması) ise nispeten daha geç bir dönemde, hicrî 120 tarihinde başlamıştır.¹²² Sicil ve vesika yazma işini ilk başlatan kişi, Ebu Hanife'nin de çağdaşı olup Kufe valiliği de yapan Abdullah b. Şübrüme'dir. Gerek Rasûlullah, hulefa-i raşidîn ve tabiîn döneminde, gerekse Kadı Şurayh, Amir b. Şube ve İyas b. Muaviye ve diğer benzerlerinin dönemlerinde sicil ve hüccet denilen vesikalar yazılmamış, yalnız davaları dinlemekle ifta ve istifta olunmuştur.

Bununla beraber Hz. Ali tarafından bir davanın tescil edildiği, duruşma esnasında tarafların ifadelerinin yazılıp zapt edildiği kaynaklarda belirtilmektedir. Ayrıca Hz. Ömer'in kadısı Ebu Musa el-Eş'ari'nin bir kâtibi olduğunu biliyoruz. Hz. Ömer, Basra valisi-kadısı Ebu Musa el-Eş'ari'nin kâtibinin zimmî olduğunu duyunca kızmış, bunun üzerine Ebu Musa başka bir kâtip edinmiştir. Ayrıca Veki'nin Ahbâr-ı kudât adlı eserindeki bir ifadeye göre Hz. Ömer, Ebu Musa'yı kendisine gönderdiği bir mektupta kâtibinin yazı ile ilgili yaptığı bir hatadan dolayı uyarmıştır. Hz. Ömer hicrî 11-23 yılları arasında halife olduğuna göre, bu kadar erken bir dönemde dahi hükümlerin kaydedildiği söylenebilir.

İslamiyet devrinde Mısır'da mahkeme kararları ilk defa Muaviye'nin kadısı Süleym b. İtr tarafından tescil edilmiştir. O, kendisine gelen bir miras davasını hükme bağlayıp bu

¹²¹ Kettani, a. g. e., s.266 - 272

¹²² Said Öztürk, **İstanbul Tereke Defterleri**, Osmanlı Araştırma Vakfı Yayınları. İstanbul 1995, s.19 - 20

hükümünü yazıya geçirmiştir. Mısır'da bu tarihten itibaren hükümler tescil edildiği için her hâkim kendine bir zabıt kâtibî tayin etmeye başlamıştır.¹²³

Abbasiler zamanında Basra kadılığı yapan Yahya b. Ekrem'in kâtibinin muhakeme esnasında kendisinin önünde oturarak tarafların ifadelerini zaptettiğini kaynaklar kaydetmektedir. Daha sonraki devirlerde ise bütün bölgelerde her hâkimin "Divanu'l-Kâdî" denilen birer arşivi bulunmakta idi. Arşivde dava dosyaları, sicil defterleri bulunurdu. Bunlara "Kımtar" veya "Harita" da denirdi.¹²⁴

Hz. Peygamber ve halifeler zamanında davaların az oluşu, mahkemelerde tescil işine ve dolayısıyla zabıt kâtibine (çok fazla) ihtiyaç hissettirmiyordu. Öte yandan Kur'an-ı Kerim'i yazacak kâğıdın bile neredeyse hiç bulunamadığı bir dönemde kâtipler mahkemede cereyan eden bütün olayları yazıya geçirdiğini iddia etmek zordur. Dolayısıyla, hükümlerin yazıya geçirilmesine, yazı malzemesinin yetersiz olduğu ilk dönemde, ancak hakların muhafazası için kaçınılmaz olduğu durumlarda başvurulduğunu söylemek yerinde olacaktır. Nitekim bu dönemden bildiğimiz belgelerin sayısı oldukça azdır.¹²⁵

Noterler (kâtipler) mesleklerini icra ederlerken herhangi bir yeri kendilerine büro olarak seçmeleri mecburiyeti bulunmamaktadır. Kaynaklarda noterlerin müşterileri ile daha ziyade camilerde veya cami önlerinde, evlerinde, mahkemelerde, şehrin bir kapısında buluşarak bu hizmeti icra ettikleri bilinmektedir. Süyûtî, önceleri noterlerin evlerinde noterlik hizmetini sunduklarını ve H.635 (M.1237) Şam'a kadı tayin edilen Şemseddin Ahmet el-Cûnî'nin şehirde noterlere "merkez" adıyla bürolar ayırdığını, Mısır'da noterlerin mesleklerini icra ettikleri yerlere "hanut" dendiğini kaydetmektedir.¹²⁶ İbn Haldun da noterlerin "dükkan, mastaba" diye adlandırılan bürolarda müşterilerine bu hizmeti sunduklarını belirtmektedir.¹²⁷

Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali (r.a.) gibi sahabelerden bazıları yaptıkları vakıf ve sadakaları yazı ile tesbit ettirmişlerdir. Hz. Ömer zamanında noter tarafından tevsî edilmesi muhtemel bir borç senedinin mahkemeye intikal ettiğini ve senetle borcun ödeneceği ay yazılıp sene yazılmadığı ve bu sebeple Hicrî takvimin kabul edildiğini kaynaklardan öğreniyoruz. Ayrıca Hz. Ömer, vergi memurlarını tayin ettiğine dair kararnamelerini, tayin edildikleri bölge halkına resmen gönderiyordu. Resmî yazışmaların çoğalması nedeniyle Hz.

¹²³ Kettani, a. g. e.

¹²⁴ Öztürk, a. g. e., s.19 - 20

¹²⁵ Fahreddin Atar, **İslâm Adliye Teşkilatı**, Ankara 1979, s.135

¹²⁶ Fahrettin Atar, **İslâm Yargılama hukukunun Esasları**, s.112 - 113

¹²⁷ İbn Haldun, a. g. e., s.269

Ömer, devlet dairesi demek olan divanları kurdu. Her daire kendi alanı ile ilgili hususları yazıyla kaydediyordu. Bunlar noterlikle ilgili hususlar değildir. Fakat daha sonraları hukukî ve ticarî muâmelelerin tevsîki ve yazılmaları adliye teşkilatına bağlı olarak çalışan adli (resmî) noterlere tevdi edildi.¹²⁸

Hiz. Peygamber (s.a.v.) zamanında başlayıp Hulefâ-i Râşidîn devrinde hızla devam eden fetihler vasıtasıyla İslâm ülkesi genişlemiş ve müslümanlar birçok toplum ve medeniyetle çeşitli ilişkilere girmişlerdir. Bütün bu gelişmelerle birlikte İslâm fihkî da gelişmiş ve görüş farklılıkları ortaya çıkmıştır. Hicrî birinci asırda şurût belgeleri dil, üslûp ve ifade tarzı bakımından Hiz. Peygamber (s.a.v.) ve Hulefâ-i Râşidîn dönemindeki özelliklere sahip iken, Emevî döneminin ortalarından Abbasî devrine doğru şekil ve üslûp, hatta dil bakımından gelişmeye başlamıştır. Bu dönemde resmî (adli) şurût belgelerinde ortaya çıkan en önemli gelişme, kadılar tarafından ihdas edilen sicil defterlerinin bulundurulmasına ihtiyaç hasıl olmasıdır. Bu usûl Hulefâi Raşidin döneminde bulunmuyordu. Ancak, hasımların birbirine düşman haline gelmesi bu usûlün ihdasını gerektirdi ve siciller tutuldu. Kindî bu hususla ilgili şu hadiseyi nakletmektedir: “ *Süleym b. İtr, Muâviye b. Ebû Süfyan’ın Mısır kadısı olarak görev yapıyordu. Miras meselelerinde anlaşmazlığa düşen bir aile fertleri konuyu mahkemeye getirdiler. Süleym, varisler hakkında kararını verdi. Fakat varisler tekrar anlaşmazlığa düşerek yeniden kadiya müracaat ettiler. Bunun üzerine aralarında tekrar karar verdi ve verdiği karar için zabıt tutarak ordu komutanlarına da şahitlik yaptırdı. Bu faaliyetiyle Süleym, Emevîler döneminde, kararlarını tescil eden ilk kadı oldu*”¹²⁹.

Bu gelişmelerin yanısıra, her ilim alanında olduğu gibi şurût ilminde de mütehasıs alimler yetişerek bu ilmin inceliklerini ve esaslarını eserler yazarak ortaya koymuşlardır. Şurût belgeleri düzenlemenin bir ilim dalı haline gelmesinde pratik günlük ihtiyaçların büyük rolü olduğu kadar nazari fihkî anlayışının gelişmesinin de önemli etkisi bulunmaktadır. Nihayet Hicrî ikinci asrın ikinci yarısında şurût ilmi ile ilgili müstakil eserler telif edilmeye başlanmıştır. Bu alanda ilk eser veren müellifler Hanefî mezhebine mensup fakihler olmuştur. Şurût ilminin kurucusunun kim olduğu tartışılmıştır. Birçok kaynakta belirtildiğine göre, bu ilmi ihdas eden İmam Ebû Hanîfe’dir. Cürçânî niçin Hanefî mezhebini tercih ettiğine dair sebepleri sıralarken, bir sebep olarak, bu ilmin İmam Ebû Hanîfe tarafından kurulmuş olmasını göstermiştir. Ancak Şafiiler buna karşı çıkarak, bu ilmin Hiz. Muhammed (s.a.v.) tarafından kurulduğunu ileri sürmüşlerdir. Ebû Mansur Abdülkahir el-Bağdâdi, Cürçani’ye

¹²⁸ Önder, a. g. m., s.8 - 9

¹²⁹ Önder, a. g. m., s.9

karşı yazdığı reddiyede Hz. Peygamber'in (sav.) hıristiyan Eyle ahalisiyle yaptığı anlaşmada Ali'nin hattıyla bir ahid ve misak yazdığını, bunun da şurût ilminin Ebu Hanîfe tarafından değil Hz. Peygamber (sav.) tarafından kurulduğuna delil olduğunu iddia etmiştir. Sadece Abdülkahir el-Bağdadî'nin zikrettiği vakıada değil, başta Hudeybiye olmak üzere birçok hadisede de Hz. Peygamber (sav.) yazılı belge düzenlenmesini emretmiştir. Ancak bunlar, bir ilim dalı olarak şurût ilminin Hz. Peygamber (sav.) tarafından ihdas edildiği anlamına gelmez. Bu ilmin belirli form ve üslûp içerisinde belli konulara hasredilip, sınıflandırılarak bir ilim dalı haline getirilmesi Hicrî ikinci asrın ikinci yarısında olmuştur.¹³⁰

Abbasiler döneminde kadılar bütün davalara bakmakla beraber, vakıfların idaresi, vâsi tayin edilmesi gibi işlerin yanında şurta, mezalim, hisbe v.s. ile ilgili vazifeleri de yüklendiler.¹³¹ Ayrıca Abbasiler döneminde bugünkü noterlik faaliyetlerinin bir kısmının yürütüldüğü "*Kâtibu'l-Akd (Akid Kâtibi)*" ünvanıyla bir dîvanın mevcut olduğunu görmekteyiz.¹³²

Şurût ilminin tarihi ile ilgili bilgi veren kaynaklar, bu ilmin tarihini farklı tasniflere tabi tutmaktadırlar. Söz konusu tasniflerin tarihlendirmede dikkate aldıkları noktalar farklıdır. Ruhi Özcan, şurût ilminin tarihi için Tahavi'yi ve eserlerini bir milat olarak kabul ederek şöyle bir tasnif yapar:

I. Teşrî dönemi: Hz. Peygamber döneminden Emevî Devleti'nin kuruluşuna kadar geçen dönem. Cahiliye döneminde muamelelerin hafızaya dayalı olarak yapıldığını, belge tanzimi uygulamasının Hz. Peygamber döneminde başladığını savunan Özcan, özellikle hukukî düzenlemelerin yapıldığı Medine döneminde belge tanziminin arttığını, halifeler döneminin sonuna kadar belgelerin Hz. Peygamber dönemindeki sade üslûbunu koruduğunu, halifeler döneminin sonuna doğru yeni ülkelerin fethedilmesi nedeniyle meydana gelen değişme ve gelişmelerin belgelerin içerik ve üslûbunu da etkilediğini söylemektedir.

II. Gelişim dönemi: Emevî Devleti'nin kuruluşundan Tahavi'ye kadar olan dönem. Şurût ilminin müstakil bir ilim haline geldiği bu dönemi öncekinden ayıran unsurlar şunlardır:

- a. Özellikle resmî yazışmaların üslûbunda meydana gelen değişiklikler ve bunların sayısının artması.

¹³⁰ Önder, a. g. m., s.9 - 10

¹³¹ Ziya Kazıcı, **İslam Müesseseleri Tarihi**, Kayıhan Yayınları, İstanbul 1991, s.118

¹³² Mehmet Aykaç, **Abbâsi İlk Dönemi İdarî Teşkilâtında Dîvânlar (132-232/750-847)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1997, s.34

- b. Halifeler döneminde uygulanmaya başlanan, vali ve kadıların kâtip edinmesiyle birlikte mahkeme kayıtlarının tutulmaya başlanması.
- c. Kullanılan yazı malzemelerinin profesyonelleşmesi, özellikle kâğıdın kullanılmaya başlanması.
- d. Şurût ilminde Arapların yerine mevâlinin söz sahibi olmaya başlaması.
- e. Fıkıh mezheplerinin ortaya çıkması. Şurût'un müstakil bir ilim dalı haline gelmesinde en fazla etkili olan âmil budur. Zira farklı mezheplere bağlı olan kadılar tarafından kabul edilebilecek belgeleri yazmanın kurallarının tespitinde bu husus etkili olmuş olmalıdır.

Bundan sonra kendisine *şurûtî* denilen şurût alimleri yetişmiştir.

III. Olgunluk dönemi: Tahavî'nin vefatı ile sona eren dönem. Tahavî'yi bu ilmin zirve şahsiyeti olarak kabul ettiği anlaşılan Özcan'a göre, Tahavî'nin eserlerini yazdığı dönem bu ilmin kemal dönemidir. Özcan, Tahavî'nin bu ilme yaptığı katkılar üzerinde önemle durur.¹³³

IV- BORÇ VE ALACAĞI YAZIYLA BELGELENDİRMENİN HÜKMÜ

Kur'an-ı Kerim'de akdin geçerliliği için senedin varlığı şart koşulmamıştır. Kur'an, borçlar hukukunda ve buna bağlı olarak fıkıhda borçların önemli kaynağından olan akit ve mukavelelerin muteber olabilmesi için tarafların, alacaklı ve borçlunun rızalarını yeterli kabul etmiştir. İslam hukukunda hiç bir sözleşmenin şekle tabi olmadığı, Kur'an'da ve hadislerde bu hususa işaret eden bir hükmün mevcut olmayışı ile anlaşılır.¹³⁴

Ayette geçen “*yazınız (fektubûhu)*” ifadesinden hareketle İslam hukukçuları, borç ilişkisini yazıyla teminat altına almanın hükmü hususunda farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Bu görüşleri iki şekilde özetlemek mümkündür:

a-) Birinci görüş sahibi olan, İbn Cerîr et-Taberî (v. 310 /922) ve Davud-u Zahiri (v. 270 /883)'ye (Zâhirîlere) göre, ayetteki “*yazınız*” emri bağlayıcıdır, yani vücup ifade etmektedir, dolayısıya borcu yazmak vâciptir. Bilinen fıkıh usûlü kuralına göre; aksi bir delil olmadıkça emir vücup ifade eder. Taberî'ye göre: Allah belirli bir süreye kadar borçlanma muamelesi yapan taraflara borcun yazılmasını emrediyor. Allah'ın emiri ise farzdır, buradaki “*yazınız*” emrinin “*nedb*” ve “*irşad*” için olduğuna bir delil olursa yazmak ancak o zaman farz

¹³³ Kontbay, a. g. e., s.36 - 37

¹³⁴ Şakir Berki ve Hayrullah Hamidi, **İslam Hususi Hukukunun Ana Prensipleri “Kur'an'da Hukuk”**, Ankara 1962, s.111

olmaz. Halbuki burada böyle bir delil yoktur. Bundan sonra Taberi, "yazınız" emrinin "Eğer birbirinizden emin olmuşsanız " (Bakara 283) ayetiyle nesheddiği görüşünü reddediyor ve çeşitli yönleriyle bunu cevaplandırıyor.

b-)Çoğunlukta olan ikinci görüş ise, borcu yazmanın vâcip olmadığı kanaatinde olan Hanefî, Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî hukukçuların çoğunluğuna aittir. Fıkıh bilginlerinin büyük çoğunluğu ayetteki "yazın, yazsın, şahit bulundurun" şeklindeki emirlerin vücuda değil dînî ve dünyevî bakımdan ihtiyata uymak ve tarafların menfaatini korumak bakımından bir tavsiye niteliğindedir. Başka bir deyişle; buradaki emir, *nedb* ve *irşâd* içindir. Dolayısıyla kişiler arasındaki hukuki muamelelerin yazıyla belgelendirilmesinin hükmünün mendup veya câiz olduğunu, ayrıca kâtiplik ve şahitlik yapacak kimselerin çokça bulunduğu bir toplumda bu iki görevin ifasının fertler bakımından mendup, toplum bakımından ise farz-ı kifâye olduğunu belirtmişlerdir.¹³⁵ Bunlara göre ayet, Buradaki emrin vücup için olmadığına karinesi (işareti) ise, 283. ayetteki "... eğer birbirinize güveniyorsanız, kendisine güven duyulan bu güvene uygun davranın ..."ifadesidir. Ayetin bu kısmı, muâmele yapan taraflar arasında karşılıklı güven meydana geldiği zaman borç ilişkisinin yazıyla tespitinin istenmediğini ifade etmektedir. Nitekim geçmişte ve günümüzde karşılıklı güven olduğunda bazen borçların yazılmadığı olmuştur ve olmaktadır. *Hz. Peygamber(s.a.v.)'de bedevinin birinden -daha sonra getirip teslim etmesi şartıyla- bir at satın almış ancak bunu şahitle ve yazıyla tevsik etmemiştir.* Sahabe ve tâbiun döneminde de pek çok muâmele şahit ve yazıyla tevsik edilmeden yapılmış olmasına rağmen bunun terkinden dolayı kimse yadırganmamıştır.¹³⁶

Bu görüşe delil olarak şu hususlar ileri sürülüyor ;

ı- Hz. Peygamber, sahabe ve tabiin dönemlerinde birçok muamele şahidsiz yapılmış, bunun terkinden dolayı kimse kötülenmemiştir. Eğer her muameleye şahid tutulsa ve her sözleşme yazılıysa bu bize kadar mütevatir veya meşhur olarak gelirdi.

ii- İslam toplumu içindeki tatbikat da aynı şekilde olmuştur. Müslümanlar ayetin hükmünü bildikleri halde borç muamelelerinin çoğunu şahidsiz ve senedsiz olarak yapmışlar, fakihler de buna ses çıkarmamışlardır.

Tahavi (v. 321 H.) Şurûtu's-Sagir ve Şurûtu'l-Kebir kitaplarının tahkikini yapan ve bunlara bir giriş yazan Ruhi Özcan, yukarıdaki hususları belirttiikten sonra, muamelenin ve tarafların durumuna göre şurûtun hükmünü üç kısımda mütalaa ediyor :

¹³⁵ Fahrettin Atar, **İslâm Yargılama Hukukunun Esasları**, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2013, s.108

¹³⁶ Kahraman, **a. g. m.**, s.7

- a- Vacib: Yazılmadığı zaman hakkın zayi olacağı kesin olarak veya galib bir zanla bilinirse,
- b- Mendub : Yazılmadığı zaman hakkın zayi olacağı şüphesi ve unutma ihtimali olursa,
- c- Mübah : Yazılması ve yazılmaması eşit olursa, yani yazılmadığı zaman hakkın zayi olması şüphesi mevcut olmazsa.

Sözleşmelere uymak, ahde vefa, insanların ahlakı, eğitim ve öğretimleriyle yakından ilgilidir. Bundan dolayı, bu konuda tek bir hüküm yerine, sözleşmenin ve o sözleşmeyi yapanların durumuna göre, yukarıdaki gibi, farklı hükümlerin bulunması realiteye ve insanların menfaatine daha uygundur. Mesela bugünkü muameleler hakkında şu söylenebilir : Günümüzde yapılan sözleşmelerin çoğunu şahid ve senedle tevsik etmek vacip, bir kısmı için şahid ve sened kullanmak menduptur. Şahid ve senedsiz muamele yapmanın mübah oluşu, günümüzde istisna teşkil edecek kadar azdır.¹³⁷

Müdayene ayetinin dışında şurût ilmine kaynaklık edebilecek diğer bir ayet de köle azadının bir yolu olan mükatebe akdinden bahseden ayettir: “...Ellerinizin altında bulunanlardan (köleler ve cariyelerden) mükâtebe yapmak isteyenlerle, eğer kendilerinde (hürriyete kavuşmalarında kendileri için) bir iyilik görüyorsanız hemen mükâtebe yapın.” Ayetin metninde geçen “kitab”tan maksat mükâtebedir. Mükâtebe, efendi ile köle arasında yazılarak yapılan bir akittir. Bu akde göre, köle efendisine azad olma bedelini borçlanmış, buna karşılık efendi de onu azad etmeyi taahhüt etmiştir. Bu akit, ileride herhangi bir anlaşmazlık çıkmaması için yazıya geçirilerek zapt altına alınmıştır.

Burada hüküm sözüyle kastedilen farz, vacib, sünnet, haram, mekruh, sahih, fasid, batıl gibi teklifi hükmün kısımlarıdır. Hükmünü ortaya koymaya çalışacağımız hususlar, şurût ilminin temelini teşkil eden muâmele, muâmeleyi yapan kişiler (taraflar), şurûtî (noter), şart (yazı, belge), şahitlerin şehâdeti gibi unsurlardır.¹³⁸

A. Muâmele Bakımından Hüküm

İnsanların birbirleriyle yaptıkları hukukî ve ticarî muâmeleler dünyevî maksatlar yönüyle farz, vacib, sünnet, mübah, haram, mekruh gibi hükümlerden birini alırlar. Bu hükümlerden birini alan muâmele daha sonra yükümlünün tasarrufu ile alakalı olarak sahih, batıl, fasid, mün’akid, nafiz gibi vasıflarla nitelenir. Şurût ilminin konusunu oluşturan bütün tasarruflarda muâmele ve akitler bu hükümlere tabîdir. Muâmelenin dünyada gözetilen

¹³⁷ Ünal, a. g. m., s.30

¹³⁸ Önder, a. g. m., s.3

amaçlara uygun olarak gerçekleşebilmesi için unsur, şart ve zahirî vasıflarının tam olarak bulunması gerekir. Bunlardan bazıları bulunmazsa o zaman üzerinde ittifak edilen bir noterlik belgesinin yazılması mümkün olmayacaktır. O halde muâmelenin muteber olabilmesi için, âlimler nezdinde sahih olması gerekir. Fakihlerden bir kısmı dahi muâmelenin sıhhatine itiraz etse şurût ilminde bu muâmele dikkate alınmaz. Zira şurût belgelerini düzenlerken fakihlerin ihtilaflarını göz önünde bulundurarak ihtiyatla hareket etmek esastır. ¹³⁹

B. Tasarrufda Bulunan Taraflar Bakımından Hüküm

Tasarruflara verilen hükümler onları yapan kişilere bakılarak verildiğinden şahısların durumu hükmün türü açısından önem arz etmektedir. Bunun için hukukî bir muâmeleyi yapan şahısların ehliyet sahibi yetkili kişiler olup olmadıklarına bakılır. Ehliyet ve yetki sahibi kişiler ise muâmele sahih ve geçerli; aksi takdirde fasid veya batıl olacaktır. ¹⁴⁰

C. Noter (Şurûfî) Bakımından Hüküm

Hukukî bir muâmele bir veya daha fazla kişi tarafından yapıp noterden bunun belge olarak yazılması istendiğinde, noterin bunu yazmasının hükmü konusunda fakihler arasında görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Fakihlerden Şa'bî (v.103) bunun farz-ı kifâye, Süddî (v. 127-128) zamanı musait ise farz-ı ayn, Atâ (v.114) ve Mücahid (v.103) mendûb, Taberî (v.310) ve Rabî' (v.160) vacib, Hasan el-Basrî (v.110)'de başka bir yazıcı noter bulamazsa vacib, yazmadığı takdirde ilgili zarar göreceksa farz, başka bir yazıcı bulabiliyorsa yazıp yazmamakta serbesttir demiştir. ¹⁴¹

D. Şart (Belge) Bakımından Hüküm

Belgenin yazılmasının hükmü Taberî ve Zahiriler'e göre farz; Cumhûr'a göre ise mendubdur. Fakat bu hükmü, tasarrufda bulunan taraflar ile yapılan hukukî muâmelenin şart ve durumuna göre tesbit etmek daha isabetli olacaktır. Buna göre, yazılı bir belge düzenlenmediği takdirde kesin olarak veya büyük bir ihtimalle hakkın zayi olması yahut muâmeleye fesad karışması söz konusu ise o zaman belgeyi yazmak farz veya vacibtir. Çünkü bize hakkı korumak ve fesadı ortadan kaldırmak emredilmiştir. Şayet hakkın zayi olması veya muâmeleye fesad karışması konusunda önceki kadar kesin veya kesine yakın bir bilgi yoksa bu durumda belgeyi yazmak mendûb, belgeyi yazıp yazmama şart ve durumları eşit olduğunda ise hüküm mübah olur. Belge bu üç hüküm çerçevesinde ele alınıp yazıldığında

¹³⁹ Önder, a. g. m., s.3 - 4

¹⁴⁰ Önder, a. g. m., s.4

¹⁴¹ Önder, a. g. m., s.4

sahih, batıl ve hasen gibi hüküm ve vasıflarla nitelenir. Yani, belgede unsur (rükün), şart ve zahiri (haricî) vasıflar tam olarak bulunuyorsa sahih, bulunmuyorsa batıl, aynı konuda birden fazla sıhhat şartını asgari olarak toplayan noterlik belgesi varsa o zaman onlardan en üstün ve güzeli tercih edilerek hasen ve benzeri vasıflarla nitelenir.¹⁴²

E. Noterlik Belgesinin Muhtevasına Şahitlik Yapan Şahitler Bakımından Hüküm

Şahitlerin belgenin muhtevasına şahitlik yapmalarının hükmü, yapılan muâmelenin durumuna göre değişebilir. Hakkın zayi olup muâmeleyle fesad karışacağı biliniyorsa şahitlik yapmak farz veya vacib, bu bilinmiyorsa mendub, şahitliğin yapılıp yapılmaması farketmiyorsa mubah olur. Şahitlik yapılmışsa, o zaman muamelenin gerekli rükün ve şartları taşıyıp taşımadığına göre ya sahih ya da fasid veya batıl hükmüyle nitelenir.

Buraya kadar zikrettiğimiz hükümler, adlî (resmî) olmayan adî noterlik belgeleriyle ilgilidir. Noterlik belgesi resmî olduğunda ona “mahdar” veya “sicil” adı verilir. Belge mahdar adını aldığı anda muâmele: “davâ”, muâmele tarafları: “davacı (müddeî)” ve “davalı (müddeâ aleyh)”, şurûtî (noter): “hakim” veya “hakim kâtibi” adını alır. Şahitlik ise aynen kalır. Belge sicil halini aldığı anda ise, muâmele: “hakimin hüküm isdârı” veya “hükümünü vermesi”, muâmele tarafları: “lehine hüküm verilen” ile “aleyhine hüküm verilen”, şurûtî: “hakim” veya “hakim kâtibi” şeklini alır. Şahitlik de yine aynen kalır.¹⁴³

V- ŞURÛT (NOTERLİK) İLMİNİN UNSURLARI (RÛKÛNLARI)

Şurût ilminin unsurları taraflar, hukukî muâmele, noter (şurûtî), noterlik belgesi (şart) ve şahitliktir. Bunlar olmaksızın bu ilmin varlığından söz etmek mümkün değildir. Taraflar bulunduğu anda, ikinci olarak muâmele, sonra noter, daha sonra noterlik belgesi, en sonunda ise şahitlik gündeme gelir. Buna göre şahitlik noterlik belgesine, belge noterin varlığına, noter hukukî bir muâmele veya borçlanma ilişkisine, o da tarafların bulunmasına bağlıdır.

A. Taraflar

Taraflarla noterlik belgesinin düzenlenmesini gerekli kılacak karşılıklı bir borçlanma veya hukukî bir muâmele ilişkisi içerisine girmiş olan kişiler kastedilmektedir. Taraflar ya adlî (resmî), yani mahkemede dava veya hakimin hükmüne konu olabilecek bir muâmele, ya da alış-veriş, rehin, kiralama, şirket gibi adî (gayri resmî) bir muâmele yapmış olabilirler. Hukukî bir muâmelenin taraflarını üç açıdan ele alabiliriz.

¹⁴² Önder, a. g. m., s.4

¹⁴³ Önder, a. g. m., s.4

i- Taraflar arasında muâmele yapılmadan önce: Aralarında herhangi bir hukukî muâmele yapılmadan önce tarafların yapacakları muâmeleye ehil ve yetkili olup olmadıklarına bakılır. Ehliyetleri tam ise, hukukî muâmeleleri sahih kabul edilir ve noter tarafından yazma ve tevsik işlemine geçilebilir.

ii- Hukukî muâmele yapıp noterlik belgesinin yazılması anında: Taraflar bu merhalede noter ve şahitlere zarar vermeden belgeyi yazdırırlar. Belge yazılırken tarafların, baba, dede adları, bağlı buldukları kabile, aşiret ve sanat gurupları, varsa lakapları yazılır. Yani, tanınmalarını sağlayacak kimlik bilgileri ile bulunabilecekleri bir adres belgeye kaydedilir. Taraflardan birisi kadın veya bedensel özürlü ise bu da şahitler huzurunda tesbit edilerek kaydedilir. Belge taraflar içeriğini tam olarak bilip kabul ettikten sonra iki nüsha olarak tamamlanır ve ilgili taraflara birer nüsha teslim edilir.

iii- Şurût belgesi yazıldıktan sonra: Taraflar aralarında belge yazıldıktan sonra ya belgenin gerektirdiği tarzda hareket ederler ya da belgenin içerdiği kurallara uymayıp ihtilafa düşerler. Böyle bir durumda aralarında anlaşabilirlerse mesele halledilmiş olur. Ancak anlaşamayıp durumu mahkemeye sevkederlerse o zaman taraflar daha önce, alıcı-satıcı, kiracı-kiralayıcı diye isimlendirilirken bu durumda davacı-davalı diye adlandırılacaklardır. Mahkemede davacı ve davalı tarafından anlatılan olayın tedvin edildiği belge veya deftere “mahdar” denir. Daha sonra hakim bu dava hakkında hükmünü verirse o zaman taraflar: lehinde hüküm verilen (mahkûm leh) ve aleyhinde hüküm verilen (mahkûm aleyh) diye isimlendirilir. Hakimin hükmünü verip zapt ve tahrir altına aldığı bu belge veya deftere de “sicil” adı verilir.¹⁴⁴

B. Hukukî Muâmele

Şurût ilminde iki çeşit muâmele bulunmaktadır. Birincisi, örfî (adî, gayriresmî) muâmele. İkincisi, adlî (resmî) muâmele. Gayriresmî muâmele alış-veriş çeşitleri, kiralama, şirket, mudârebe, rehin, nikah, talak gibi, bilinen bütün akit ve hukukî muâmele türlerini kapsar. Resmî muâmele ise, mahkemede davâ ve hüküm olmak üzere iki nevidir. Resmî muâmele (her iki türüyle de) adî muâmelenin konusunu teşkil eden ilişkilerde bir anlaşmazlık çıkıp durumun mahkemeye intikal etmesi halinde söz konusu olur.¹⁴⁵

¹⁴⁴ Önder, a. g. m., s.4 - 5

¹⁴⁵ Önder, a. g. m., s.5

C. Noter (Şurûfî)

Yasal olarak, noterlik belgesini yazan kimseye noter (şurûfî) adı verilir. Belge düzenleyen kişiler, bugün noterlikte olduğu gibi, İslam hukukunda da devletin yetki verdiği ehliyet sahibi kişilerdir. Tahâvi notere şu isimleri vermiştir: *Ashâbü'ş-Şurûf*, *Men Ketebe 'ş-Şurûf*, *Küttâbü'ş-Şurûf*, *Ehlü'ş-Şurûf*, *Ellezîne Yektübûne'ş-Şurûf*, *Ehlü'd-Deyn*. Bazı kaynaklarda noterlere şu isimler de verilmiştir: *Sahibü'l-Vesâik*, *Vessâk*, *Şerrât*, *Âkid*, *Müvessik*, *Kâtibü'l-Vesâik*, *Sakkâk*.

Mahkemelerde mahdar ve sicilleri yazan noterlere de “*Kâtibü'l-Kâdî*” adı verilmiştir. Noterin aslî görevi sözleşmelerin şahidi olmak, bunları kaleme almak ve gerektiğinde sözleşmelerin içeriği hakkında mahkemede şahitlik yapmaktır. Noter, bey', icâre, nikâh, vasiyet, miras, şirket gibi her türlü hukukî işlemi düzenleme yetkisine sahiptir. Nikâh akdiyle ilgili belge düzenlemesi sebebiyle bazı bölgelerde notere “*akkâdun-nikâh*” adı verilmiştir. Noterin kaleme aldığı belgelere “*kitâb vesîka*, *hüccet*, *sened*, *ahd*, *zîkr*, *sak*” gibi adlar verilmiştir. Noter kendisinden sözleşme düzenlemesini isteyen herkese bu hizmeti sunabilir; ancak tanımadığı kişilerin taleplerine açık kimlik ve adreslerini öğrendikten sonra cevap verir ve uygun olmayan talepleri geri çevirir. Ayrıca ihtiyaca göre nüsha adedini belirler.¹⁴⁶

Mâlikî mezhebine ait kaynaklarda noterlik, devletin yürüttüğü görevler arasında “*huttatu'l-vesâik*” terimiyle zikredilmekte ve devlet başkanı veya temsilcisinin bir şehirde noterlik görevini ifa etmek üzere bir veya iki kişiyi tayin edebileceği kaydedilmektedir. Bu anlayışın neticesi olarak Mâlikî mezhebinin yürürlükte bulunduğu ülkelerde, özellikle Endülüs'te noterlik mesleğinin daha çok resmî bir görev olarak icra edildiği, devlet memuru olduğunu göstermek için notere “*sâhibü'l-vesâik*” adı verildiği görülmektedir. İbn Haldûn, kadıların noterleri tayin etme, denetleme ve görevini kötüye kullananları vazifeden uzaklaştırma yetkisine sahip bulunduğunu, noterlik mesleğinin yargıya tâbi olarak icra edildiğini yazmaktadır. Şafii fakihleri de kadıların noterleri tayin etme ve görevden alma yetkilerinin bulunduğunu ve kendilerine beytûlmâlden maaş ödeneceğini kaydetmiştir. Hanefî mezhebinin yürürlükte bulunduğu ülkelerde ve özellikle Osmanlı Devleti'nde noterlik mesleği serbest olarak icra edildiği gibi bizzat kadılar, nâibler ve mahkeme kâtipleri tarafından da halka bu hizmetin sunulduğu görülmektedir.

¹⁴⁶ Fahrettin Atar, *İslâm Yargılama Hukukunun Esasları*, s.112

Noterle ilgili bir husus da noterin ücret alıp alamayacağıdır. Noterlik hizmetlerinden ücret alınmasının caiz olduğu konusunda alimler arasında hemen hemen görüş birliği vardır. Nitekim konuyla ilgili ayette “...Hiç bir kâtime ve hiç bir şahide zarar verilmesin” buyurularak kâtiplerin herhangi bir zarara uğratılmamaları emredilmiştir. Yazma işi onların normal maişetlerini temin etmelerine engel olmamalıdır. Fıkıh âlimleri kamu hizmeti olduğu için belge yazımının parasız ve karşılıksız olması ve bu hizmeti ifa edenlere beytûlmâl'den maaş ödenmesi gerektiği hususunda görüş birliğine varmışlar, beytûlmâl'de bu hizmetin ifası için ödenek bulunmaması durumunda bu hizmeti resmen veya serbest olarak icra edenlerin müşterilerinden ücret alıp alamayacakları hususunda ise farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Çok az sayıdaki fakih, bunun ibadet niteliği taşıyan bir kamu hizmeti sayıldığı için belge tanzimi karşılığında bir ücretin alınmasının câiz olmayacağını ileri sürmüştür. Buna karşılık fakihlerin çoğunluğu, zamanının tamamını bu işe ayıran kişinin ücret almamasının onun zararına olacağını, halbuki âyette “Ne kâtip ne de şahit zarara uğratılmasın” buyrulduğunu belirterek belge tanzimi karşılığında ücret alınmasının câiz olduğunu kabul etmişlerdir. Bunlara göre noter ile müşterileri arasındaki ilişki bir icâre akdi (hizmet akdi) ilişkisidir. Noter ile müşterileri yapılacak işi ve ücretini önceden belirleyebilir. Ücret önceden belirlenmemişse, noter *misil ücreti (râyiç bedeli)* hak eder. Sonuç olarak, noterler yazıhane açabilirler, tanzim ettikleri belgelerin karşılığı olarak ücret alabilirler.¹⁴⁷

D. Noterlik (Şart) Belgesi

Noterlik belgesi, taraflar arasında yapılan hukukî bir muâmelenin noter tarafından zapt altına alınıp yazılmasıyla ortaya çıkar. Bu belge, ileride unutmaya veya inkar etme sebebiyle ihtilafa düşülmesi halinde delil teşkil etmesi için iki nüsha olarak düzenlenir ve taraflara verilir.¹⁴⁸ Daha öncede işaret ettiğimiz üzere, adlî (resmî) ve adî (örfî, gayiresmî) olmak üzere iki çeşit noterlik belgesi vardır. Ayrıca, adî şurût belge türlerinden kabul edilen bir başka belge de Halife tarafından yazdırılan şurût-i sultânî'dir. Bunlar, arâzi iktası, kadı ve valilerin tayini, sözleşme ve anlaşmaların yazımı ile ilgili, taraflardan birisi sıfatıyla halifenin de taraf olduğu belgelerdir

Resmî (adlî) şurût belgeleri de mahdar ve sicil olmak üzere iki nevîdir.

1-“Mahdar”: Mahkemede hukukî bir dava ile ilgili kayıtları, tarafların iddialarını ve delillerini, şahitlerin şehâdetini ihtiva eden ancak hakimin karar ve hükmünü içermeyen yazılı

¹⁴⁷ Fahrettin Atar, **İslam Yargılama Hukukunun Esasları**, s.111 - 113

¹⁴⁸ Muharrem Önder, **a. g. m.**, s.5 - 6

beyanlardır. Hakim taraflarla ilgili bilgiyi hatırlamak ve müzakere etmek için bunu yazılı hale getirir, fakat vereceği karara bu yazılı bilgiler esas teşkil etmez.¹⁴⁹ Fıkıh ve şurût kitaplarının “*Kitâbü’l-Mehâdir ve’s-Sicillât*” bölümlerinde bu anlamda mahdarlar hakkında bilgiler bulunmaktadır. Ayrıca, mahdar kelimesi “*hüccet*” anlamında da kullanılmıştır.

2-“Sicil”: İçerisine, mahkemede hukukî muâmelelere dair cereyan eden ifadelerin ve hükümlerin zapt ve tahrir edildiği belge ve defterlerdir. Çoğulu sicillâttır. Mahkemede böyle bir muâmeleyi tesbit ve tahrire de “tescil” adı verilir. Mecelle’de bu husus şöyle geçmektedir: “*Kadı, mahkemeye sicillât defteri va’z edip vereceği i’lâmat ve senedâtı hile ve fesaddan salim olabilecek muntazam bir surette ol deftere kayd ve tahrir ve anın hıfzına dikkat ve itina eder ...*”.¹⁵⁰ Sicil, hakimin hükmünü ihtiva etmesi bakımından mahkemece düzenlenen ve sadece dava ile ilgili hususları içeren mahdarlardan ayrılır.

Bir de şurût belgelerinde geçen “*Sâk*” terimi vardır. Şurût ilminde sâk teriminin anlamı, ilâm, hakimin dâva edilen muâmeleye, hadiseye ve bu husustaki hükmüne dair tanzim etmiş olduğu vesikadır. Çoğulu “*sukûk*”dur

Tahâvi (v. 321/ 933), örfî (adî) şurût belgelerini çeşitli ıstılahlarla ifade etmiştir. Bunlar: *Şart*, *Şurût*, *Şerâit* (her ikisi de “şart”ın çoğuludur), *Kitâbü’ş-Şart* ve çoğulu *Kütübü’ş-Şurût*, *el-Uhde*, *Kitâbü’l-Uhde*, *Kitâbü Uhde*, *Uhdetü’ş-Şirâ*, *Kitâbü’ş-Şirâ*, *el-Ahd*, *Kitâbü Mutâlebe*, *Kitâbü’l-Muâkade*, *Kitâbü Tebâyu’*, *es-Sahîfe*. Şurût belgeleri için “*Vesîka*”, “*Vesâik*” isimlerini kullanan fakihler de vardır. Adî şurût belgelerinin muhtevası sırasıyla şöyledir:¹⁵¹

1-Yapılan muâmele, onu yapanlardan önce birinci taraf, sonra ikinci taraf, tarafların kimlik bilgileri, adresleri ve bağlı buldukları meslek kuruluşları, varsa lakapları veya özel durumları.

2- Yapılan hukukî muâmelenin türü (alış-veriş, kiralama, şirket vs.) ve yapıldığı yer.

3- Muâmele konusu olan şeyin kapsam ve sınırlarının belirlenmesi.

4- Muâmele konusunun bedeli, ne zaman ve nasıl teslim veya kabz edileceği.

5- Muâmele yapılırken taraflarca ön koşulan şartlar.

¹⁴⁹ Ahmed Akgündüz, *Şer’iye Sicilleri*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1988, C:1, s.17

¹⁵⁰ *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye*, m. 1814

¹⁵¹ Önder, *a. g. m.*, s.6 - 7

- 6- Şahitlerin, yapılan muâmelerin taraflarca ikrar ve kabul edildiğine dair şahitlik yapmaları.
- 7- Şurût belgesini tamamlayıcı mahiyette olan beyanatın kaydedilmesi (Belge tarihi, taraflar ile şahitlerin imzası, noterin imza ve mühürü).

Noterlik belgesinin düzenlenmesi için özel bir mekanın olması gerekmemektedir. Ancak bu, günümüzde düzenli olması için belirli yerlerde yapılmaktadır.

E. Şahitlerin Şehâdeti

Şahitler, yapılan muâmele ile tarafların belgenin içerdiği bütün hususları ikrar ve kabul ettiklerine dair şahitlik yaparlar. Genel olarak, şurût belgesinde şahitlik unsuru bulunmadığı takdirde o belgenin delil olarak kabul edilmeyeceği söylenmiştir. Yapılan şahitliğin muteber sayılabilmesi için de şahitlerin tarafları ve muâmeleyi iyi bilmeleri şart koşulmuştur.

Kaynaklarda örfî olsun adlî olsun şurût belgelerinin delil olarak kabul edilebilmesi için muhtevası üzerine şahitlik yapılmasının zorunlu olup olmadığı konusunda görüş ayrılığı olduğunu görmekteyiz. İmam Ebu Hanife, İmam Malik ve İmam Şafii resmî olsun gayri resmî olsun şurût belgelerinin muhtevasının şahitlerin şehâdeti ile ispat edilmediği müddetçe delil olarak kabul edilmeyeceği görüşündedirler.

İmam Ebu Yusuf, İmam Muhammed ve İbn Ebî Ya'lâ da gayriresmî şurût belgeleriyle, resmî (adlî) belgeler olup hakimlerin “kımtar” veya “harita” diye adlandırılan kayıt defterlerinden çıkarılmış ve insanların ellerinde dolaşan şurût belgelerinin delil kabul edilebilmesi için, diğer fakihler gibi şahitlik şartını koşmuşlardır. Ancak onlar, kâdının divan denilen mahkeme arşivinde bulunan kımtar veya haritalardan çıkarılmamış şurût belgelerinin, şahitliğe gerek olmaksızın delil kabul edilebileceğini savunmuşlardır.

Bu görüş ayrılığı, şurût belgelerinin tahrif edilip değiştirilebileceği endişesinden kaynaklanmaktadır. Bundan dolayı da şahitlik delili ile ispat edilmesi gerekir denmiştir. Şahitlik mutlaka her surette gereklidir diyen birinci görüşe mensup fakihler, belgelerin mahkemede kâdının divanında yer alan kımtarlarda saklanmasını güvenlik açısından yeterli görmemişler, tezvir ve tahrif ihtimalinin yine de var olduğunu ileri sürerek şahitliği şart koşmuşlardır. Diğer görüşe sahip fakihler ise, bu korumayı yeterli bularak kâdının divanında yer alan belgelerin ayrıca şahide gerek olmaksızın delil teşkil edeceğini savunmuşlardır. Buna

göre, resmi dairelerden çıkan belgeler ancak kayıt sayısı ve tarih taşıdıklarında delil kabul edilebilir.¹⁵²

VI- NOTERLERDE BULUNMASI GEREKEN VASIFLAR VE NOTERLERİN YÜKÜMLÜLÜKLERİ

Noterlerde bulunması gereken bazı özellikler vardır. Bunlar:

i- İslâm: Noterin doğru yazdığından emin olunup kendisine güvenilebilmesi için müslüman olması şart koşulmuştur. Ayrıca noterin İslâm hukukunun kendisini ilgilendiren bölümlerini mezhep ihtilaflarıyla birlikte bilmesi gerekmektedir. Gayri müslimlerde böyle bir özelliğin olması düşünülemez. Bu konuda Tahâvi, “*Hakimin zimmilerden ve şahitliği kabul edilmeyenlerden birisini kendisine kâtip olarak tayin etmemesi gerektiğini*” söylemiştir.

ii- Adalet: Ayette “... bir kâtip onu aranızda adaletle yazsın” buyurulduğu üzere noterin her yönden adalet sahibi, güvenilir birisi olması gerekir. Çünkü o, mallar, kanlar ve ırzlar konusunda müslümanların hukukî muâmelelerini düzenleyerek belgelemektedir. Bu yüzden fasık, kötülük ve günah sahibi birisi olmaması gerekir. Tahâvi, “*Hakimin, kendisine kâtip olarak namuslu ve salih bir kimseyi seçmesi gerektiğini*” ifade etmektedir.

iii- Mukayeseli hukuk bilgisi: Noterin, genelde İslâm hukukunu özelde ise miras ve borçlar hukukunu mezhep farklılıkları ile birlikte bilmesi gerekir. Bu, belge düzenlerken hataya düşmemeleri için zorunlu bir şarttır. Noterlerin ayrıca, şurût ilmi ile ilgili yazılmış eserlerdeki tatbiki form örneklerini de iyi bilmeleri gerekir. Tahâvi, “... Bir kâtip onu aranızda adaletle yazsın” ayetinin yorumunda, “*Allah noterin insanlar arasında adaletle yazmasını emretmiştir. Adaletin bir gereği de noterin, yazmadan önce neyi nasıl yazacağını ve fakihlerin ittifak ve ihtilaf ettikleri konuları iyi bilmesi, sonra da bu farklı görüşler arasından en ihtiyatlı yolu bularak belgeyi ona göre yazmasıdır.*” demektedir.

iv-v-vi-vii-viii- Noter erkek, hür, akıllı, bülûğa ermiş biri olmalı ve töhmet sahibi birisi olmamalıdır.

ix- Azaları sağlam, dili ve ifadeleri düzgün olmalı.

x- Yazı sanatını bilen, hattı düzgün ve dil bilgisine ihtiyacı oranında vakıf biri olmalıdır. Kâtip Çelebi, şurût ilminin bir bakıma yazı ve inşâ sanatı demek olduğunu söylemektedir.

¹⁵² Önder, a. g. m., s.7

*xı- Noter hesap bilgilerini ve kağıt sanatını da iyi bilmelidir.*¹⁵³

Ali Himmet Berki noterlerin sahip olması gereken vasıflarla ilgili şu izahatta bulunur: "Bu hizmet kendisine tevdi olunacak kimsenin salâhi hâl ile ve adâletle mevsuf, hukuk ve sak ve sicil ilmine vakıf olması şarttır. Bu vasıfları hâiz olmayanlar, kâtibî adil tâyin olunamazlar. Çünkü adâlet ve emniyeti haiz olmayan şahıs vâkıaları tebdil ve tahrif edebilir ve zikri geçen ilimlerden bihaber olanlar da hâdiseleri olduğu gibi kuyud ve şurutu lâzimesile tesbit ve tescil edemeyip kâtibî adıldan gözetilen gâye fevt ve alâkalılar mutazarrır olurlar."¹⁵⁴

Noterlerin tanzim ettikleri yazılı belgeler hakimî hükümüne mesned teşkil eden kesin delil olacağından bu göreve tayin edilecek şahıslarda bazı vasıfların aranması doğal ve hatta zorunludur. Kâtipte bulunması gereken özellikler şunlardır;

A. Adalet

Noter aynı zamanda düzenlediği belgenin şahidi olduğundan şahitte aranan niteliklere sahip olması gerekir. Bunların başında ise adalet vasfı gelmektedir. İmam Şafii'ye göre ikrar ve beyinelerin sübutunda kendisine itimat edilebilmesi için kâtibin adil olması gerekir. Nitekim bazı âlimler, adil şahitlerle belge yazarlarını aynı kişiler olarak tarif etmişlerdir. Kâtip namuslu, dindar ve emanet ehli olmalıdır. Allah'ın kendisine öğrettiği şekilde yazmalıdır. Öte yandan bütün bu özellikleri taşısa bile gayrimüslim ve köle kâtiplik yapamaz, çünkü adaletleri tam değildir. İmam Malik'in şöyle dediği rivayet edilir: Yazmayı bilmeyen, adaletli olmayan ve yazdığına güvenilmeyen kişi insanlar arasındaki belgeleri yazmasın. Zira ayette şöyle buyrulmuştur: "Sizin aranızda adil olan bir kâtip yazsın ..."

Ebu Yusuf' adaleti şöyle tarif etmiştir: "*Adalet, kişinin büyük günahlardan kaçınıp küçük günahlara ısrar etmemesi ve iyiliklerinin kötülüklerinden çok olmasıdır.*" Zaten noterlerin adalet sıfatıyla muttasıf olmaları şart olduğundan onlara "*udûl (adiller)*" ismi verilmiştir. Noterin yazdığı evraka güvenilip delil olarak kullanılabilmesi ve noksanlık veya fazlalık yapmadığından emin olunabilmesi için, onun adil olması lüzumludur. Aynı zamanda dindar ve emîn olması da gerekir.

Kısacası, hiç kimsenin hakkını zayıf etmeyip, vesikaları hakkâniyet ve adâlet ölçüleri içerisinde tanzim etmeleri için borç ilişkilerini yazacak olan kâtiplerin (noterlerin) gerekli

¹⁵³ Önder, a. g. m., s.5

¹⁵⁴ Ali Himmet Berki, **Fatih Sultan Mehmet Han**, İstanbul, s.80

hukûkî ve mesleki bilgiye sahip olmaları yanında *âdil, dindar, namuslu, günah işlemeyi âdet haline getirmemiş ve emîn* olmaları da gerekir.¹⁵⁵

B. Akıl

Kâtip buluş çağına ermiş olmalıdır. Ancak buradaki akıl, mükellefte aranan cinsten bir akıl değildir. Kâtibin açık göz ve uyanık, aldatılmaktan ve hata yapmaktan uzak olması gerekir. Kısacası katiplik (noterlik) görevinin gerektirdiği anlayış, kavrayış, feraset ve pratik zekaya sahip olmalıdır.

C. İslâm Hukuku (Fıkıh) Bilgisi

Noterlik görevini üstlenecek kişinin fıkıhı, özellikle hukukî muamelelerle ilgili hükümleri de bilmesi gerekir. Zira noter sadece kâtiplik yapan değil, aynı zamanda hukukçu kimliğiyle taraf veya tarafların iradelerini dikkate alarak belgeleri hukukun aradığı şart ve niteliklere uygun bir biçimde düzenleyen görevlidir. Yine kaynaklarda noterlerin birer fakih oldukları, hatta bazı noterlerin kadı ve müftülük gibi fıkıh bilgisini gerektiren görevlere tayin edildikleri kaydedilmektedir.¹⁵⁶ Daha önce de belirttiğimiz gibi, noterlik ilm-i fıkıhın bir bölümüdür. Binaenaleyh noterler genel olarak İslam hukukunu, özel olarak ise miras ve borçlar hukukunu bilmelidirler. Noter, gerekli hukuk bilgisine sahip olduğu zaman kanuna (şeriat'a) aykırı herhangi bir hataya düşmez. Böylece yazdığı yazı ile insanlar arasında tam bir güven sağlar.

Noterler, ayrıca mesleki bilgilere de sahip olmalıdır. Noterlik mesleği ile ilgili bilgileri ihtiva eden müstakil birçok eser yazılmıştır. Bunlar içerisinde en önemlisi, et-Tahavi (v. 321/933)' nin Kitab eş-Şurut el-Kebir ve Kitab eş-Şurut es-Sağır' idir. Mezkûr kitaplarda noterlik mesleği ile ilgili teknik bilgiler tatbikî olarak genişçe izah edilmiştir. Bu konuyla alakalı ilk yazılan eser Hilal b. Yahya b. Müslim er-Rai (v.245/857) nin eseridir. Tahavi bu eserden çokca nakillerde bulunmuştur. Es-Serahsi, eserinde Ebu Hanife'nin noterlik bilgisinde alimlerin en önde geleni olduğunu belirtir. Tuleytulî, belge yazan kişiyi “vesikalardan sorumlu fakih” olarak adlandırır ve onun helal ve haram olan şeyleri, mütekaddimûnun ve müteahhirûnun görüşlerini, fetvaları bilmesi gerektiğini söyler. Kâtip hem genel olarak fıkıhı, hem de özel olarak şurût ve feraiz ilimlerini bilmelidir. Bu, yazdığı belgenin geçerli olup olmadığını bilmesi içindir. Şer'î ahkâm konusunda fakih değilse bile yazı ile ilgili kurallarda, şurût, mehadır ve sicillâtta fakih olması gerekir. Miras hususunda hata yapmaması için de

¹⁵⁵ Kahraman, a. g. m., s.9 ; Fahreddin Atar, *İslâm Adliye Teşkilatı*, Ankara 1979, s.140 ; Kontbay, a. g. e., s.49 - 52

¹⁵⁶ Fahrettin Atar, *İslâm Yargılama Hukukunun Esasları*, s.111

feraiz ve hesap bilmesi gerekir. Kâtibin yazdığı belge, ileride mahkemede delil olarak kullanılacaktır. Bu sebeple, hukuken geçerli bir belgenin nasıl yazılacağına dair kuralları bilmek, belge yazarı için elzemdir. Belgenin ileride başka mezhepten bir kadıya intikal etmesi durumunda hak kaybının ortaya çıkmaması için belge yazarının sadece kendi mezhebinin değil, diğer mezheplerin de belge yazımı ile ilgili geliştirdiği kuralları bilmesi gerekir. Öte yandan kâtibin bir görevi de insanları fasit ve batıl akitler konusunda uyarmak ve insanların bu konuda hataya düşmelerini önlemektir. Kâtibin bu görevi yerine getirebilmesi için bir muameleyi fasit hale getiren veya geçersiz kılan durumları bilmesi gerekir.¹⁵⁷

D. Yazı ve Lisan Bilgisi

Kaynaklar, noterlik bilgisinin aynı zamanda inşa ilminin bir bölümü olduğunu kaydederler. Bu nedenle, noterliğe tayin edilecek kimselerin inşa ilminde de maharetli olması gerekir. Zira noter, yazım kurallarını yeterince bilmezse yazdığı yazı tezvîr (yapılan şeyi geçersiz kılacak nitelikteki yanlış, hata)'den uzak olamaz. Noterin kendisi ve noterin kâtibi belgeyi yazdığı dile hâkim ve güzel bir hatta sahip olmalıdır. Hangi ibarenin nerede kullanıldığını bilmeli, belirsiz ifadelerden kaçınmalı, yazısı açık, dili fasih olmalıdır. Kâtibin metinde kullandığı ifadelerin hak kaybına yol açmaması büyük önem taşır. Hz. Ömer, Ebu Musa el-Eşari'yi kâtibinin kendisine yazdığı mektupta yaptığı bir gramer hatası sebebiyle uyarmıştır.

Tayin edilen âdillerin bazı şartları haiz olmaları lâzımdır;

- a) Bu hizmete tayin olunan kimsenin hiç bir şahsa düşmanlığı olmamalı, adil bulunmalı ve mutemet ve muteberândan olmalıdır.
- b) Fenni sakte yani senet, sözleşme ve sairenin formüle edilmesinde mahir olmalıdır. Bunun için muamelât resmi saklere göre yazılırdı. Bunun için de fukahanın meclislerine mülazemet (asistanlık) şeklinde devam etmek suretiyle vesikaları yazmakta meleke ve maharet peyda etmek mecburiyeti vardı.¹⁵⁸

Müdayene ayetinin, “... bir yazıcı, tarafsız olarak (âdil bir şekilde) onu yazsın ve hiçbir yazıcı, Allah'ın ona öğrettiği gibi yazmayı reddetmesin...” şeklindeki ifadesinden hareket eden İslam hukukçuları, borcu yazacak kâtibin taşıması gereken vasıflar üzerinde de durmuşlardır. Buna göre, *kâtibin adâletli olması ve yazmaktan kaçınmaması* gerekir. Yazıyı

¹⁵⁷ Kahraman, a. g. m., s.9 ; Fahreddin Atar, **İslâm Adliye Teşkilatı**, Ankara 1979, s.140 ; Kontbay, a. g. e., s.49 - 52

¹⁵⁸ Gürsel ve Sunal, a. g. e., s.9

yazacak kâtipten de iki hususa riâyet etmesi istenmektedir. Bunlardan birisi, kâtibin, *her iki tarafın da hukukunu olduğu gibi gözeterek tarafsız ve adâletli bir şekilde (kâtib-i adl olarak) yazmasıdır*. Yazının *adâlet, ihtiyat ve güvenilirlik* özelliklerini taşıması gerekir. O halde kâtibin, birden çok anlama gelebilecek şüpheli lafızlardan, açıklığı ve netliği engelleyen ifadelerden kaçınması gerekir. Yani borç senedinin şüpheden salim olması icab ettiği gibi, bu senedi tanzim edenlerin de dürüst kimselerden seçilmesi şarttır.

Âyette kâtipten istenen ikinci husus ise, *kendisinden borç ilişkisini yazması istendiğinde yazmaktan kaçınmamasıdır*. Borç senedi tanzimi için kendisine müracaat olunan hiçbir noter (kâtip), Kur'ân'da vesikaların yazımı için belirlenmiş esaslara uyararak, adâlet ve hakkâniyet dairesinde ve Allah'ın ihsanı olan yazma kudretinin bir şükürü olarak yazmaktan kaçınmamasıdır. Ayette geçen bu ifade ile kâtibin, yazacağı şeyi, İslam'ın vesika tanzimi için belirlediği hükümlere aykırı olarak yazması yasaklanmıştır. Buna göre kâtip, düzenleyeceği vesikada borcun miktar, tür, vâde ve niteliği ile ilgili hususları açık ve anlaşılır bir tarzda yazmakla yükümlüdür.

Kısaca ifade etmek gerekirse, herhangi bir noterin bir borç ilişkisini yazması kendisine vâcip olmayıp menduptur. Ama bir noter, herhangi bir borç ilişkisini yazılı şekilde tanzim ve tevsik etmeyi üzerine almış veya o iş için görevlendirilmiş ise, bu durumda borç ilişkisini vesika yazmaya ilişkin kurallara uygun olarak yazması kendisine vâciptir. O halde, borcu yazdırma normalde borç ilişkisine giren taraflar için bile vacip olmayıp, bu konudaki âyet yalnızca yol gösterici bir özelliğe sahip iken bunun notere (kâtibe) vacip olması düşünülemez. Ama yazma işi için belirlenen kâtibin de bunu usûlüne uygun olarak yazması gerekir. Elmalılı Hamdi Yazır'ın ifadesiyle, *"bunu yazmak farz-ı kifayedir, taayyun edince farz-ı ayn olur. Bunun için hükûmetin kâtib-i vesâik (vesikaları yazacak kişi / noter), başka bir ifadeyle kâtib-i adl tayin etmesi de vazifelerindedir. Ve böyle kâtiplerin müracaat vukuunda yazmaları farz-ı ayındır."*¹⁵⁹

Halkın arasında bu makama seçilecek ve tayin edilecek kimselerde aranan şart ve vasıflarla ilgili olarak İbn Haldun'un Mukaddime adlı eserinde naklettiği ve Kâtip Abdülhamid'in katiplere hitaben kaleme aldığı risalesinde oldukça ilginç ve faydalı izahlar mevcuttur. Risalede şu ifadeler yer almaktadır:

¹⁵⁹ Kahraman, a. g. m., s.9 ; Fahreddin Atar, **İslâm Adliye Teşkilatı**, Ankara 1979, s.140 ; Kontbay, a. g. e., s.49 - 52

“Allah’a hamd, Resûlüne salat’tan sonra derim ki: Ey tahrir sanatı ve yazı işi ile meşgul olanlar! Allah sizi muhafaza ve himaye etsin. Sizi muvaffak kılsın ve irşad etsin. Allah (azze ve celle) gönderdiği Peygamberlerden (a.s) ve ikramına nail olan hükümdarlardan sonra -her ne kadar hakikatte birbirine eşit iseler de- insanları çeşitli sınıflara ve tabakalara ayırmıştır. Rızık kapıları ve geçim vasıtaları olması itibariyle hepsini muhtelif sanatlara ve çeşitli meşguliyetlere yöneltmiştir. Edep, mürüvvet, ilim ve vakar sahibi olarak siz yazarlar zümresine en şerefli bir sahayı tahsis etti. Hilafetin güzellikleri sayenizde düzgün, işleri doğru gider. Samimi nasihatlarınız sayesinde Allah, insanlar için sultanlarını ıslah ve ülkelerini mamur eder. Mülk sizden müstağni olmaz, siz olmadan devlet için yeterlilik bulunmaz (Hükümdarı, işinin ehli yapan sizsiniz). Hükümdarlar için sizler, işittikleri kulak, gördükleri göz, konuştukları dil, tutmaya ve yakalamaya yarayan elleri yerindedir. İmdi size tahsis etmiş olduğu sanatkâr olma faziletinden Allah faydalandırsın ve size bol bol verdiği nimetlerini geri almasın!

Hiç bir sanatkâr, sayılan ve zikredilen iyi meziyetleri ve övülen güzel hasletleri kendisinde toplamaya sizden daha çok muhtaç değildir. Ey kâtipler: Şu halde sizler, bu mektupta, aşağıda gelecek olan vasıflara sahip olmak zorundasınız. Zira kâtip, hem bizzat kendisi itibariyle, hem de kendisine güvenerek onu en önemli işlerinde istihdam eden emiri itibariyle şu gibi vasıflara muhtaçtır: Katip, yumuşak davranılması gereken yerlerde halim selim, hüküm verilme mahallinde anlayışlı ve dikkatli, teşebbüsü gerektiren yerde atak, geri durulması icabettiren yerde hareketsiz olur. Daima iffetli, adil, insafli (namuslu, doğru ve dürüst) olmayı tercih eder. Sır konusunda ketumdur. Sıkıntılı ve zor zamanlarda vefakârdır, ne gibi felaketlerin ve hadiselerin vukua geleceğini önceden bilir, tahmin eder, her şeyi yerli yerince yapar, ortaya çıkan meseleleri ve aksilikleri yerinde halleder. Bunun için kâtip, ilim dallarının hepsini gözden geçirmiş ve bunları sağlamca bellemiş olmalıdır. Şayet sağlamca bilmiyorsa, bunların herbirinde kifayet miktarıca bellemelidir. Aklının garizası (ve çokluğu), edebinin güzelliği ve tecrübesinin fazlalığı sayesinde kendisine gelecek olan şeyleri gelmeden evvel, kendisinden çıkacak olan hususların sonucunu çıkmadan evvel bilir. Her işin hazırlığını yapar ve mutad tedbirini alır. Her saha için gerekli, münasip ve mutad çalışmaları yapar.

Ey kâtipler sınıfı! Âdâbın her çeşidinde yarışınız, dini iyi anlayınız, önce Ulu ve Yüce Allah’ın kitabı ve faraiz, sonra Arapça hakkında bilgi sahibi olunuz. Çünkü dillerinizi düzeltmeye yarayacak olan şey budur. Sonra yazıyı güzelleştiriniz. Zira mektuplarınızın ve evrakınızın süsü de budur. Garip olanını ve manalarını bilerek (ezbere) şiir rivayet ediniz, Arapların ve Arap olmayan milletlerin tarihi hadiselerini, destanlarını ve gidişatlarını da

belleyiniz. Zira bu gibi şeyler, himmetinizin sizi heveslendirdiği hususa ulaşmanız için yardım eder. Hesap meselelerine bakarak vakitlerinizi zayi etmeyiniz, zira bu haraç katibi olanların kıvamı ve işidir.

İster değerli ister bayağı olsun tamah edilecek şeylere âdi ve aşağılık işlere rağbet etmeyiniz. Zira bu gibi şeyler insanların şahsiyetlerini zelil kılar, kâtipleri bozar, sanatınızı aşağılıktan uzak tutunuz. Kendinizi kovuculuktan, adam çekiştirmekten, cahillerin ve ahmakların içinde buldukları hallerden alakoyunuz. Kibir, gurur ve hafiflikten sakınınız. Zira arada kin olmadığı halde düşmanlığa sebep olan şey budur. Sanatınız hususunda Ulu ve Yüce Allah için sevişiniz. Meslektaş olarak yekdiğerinizi seviniz. Mesleğiniz hakkında selefınız olan fazilet, adalet ve asalet sahipleri için en lâyük olan şey ne ise onu birbirinize tavsiye ve telkin ediniz.

Eğer zaman, içinizden birinizin başına bir felaket getirirse, ona acıyınız ve (eski haline dönüp) işine sahip olana kadar kendisine yardımcı olunuz. Yaşının ilerlemesi sebebiyle mesleğini icra edemeyen ve meslektaşlarıyla görüşemeyen şahısları ziyaret ederek kendilerine hürmet ediniz, onlarla müşavere yapınız, çok miktardaki tecrübe ve eski bilgilerinden faydalanınız.

Sizler, sizi yetiştiren ve muhtaç olduğunuz zaman size yardımda bulunan şahıslara (ve üstatlarınıza) karşı, kendi çocuğunuz ve kardeşinizden daha çok dikkat ve ihtimam gösteriniz. Mesleğinizi icra ederken, iftihar edilecek bir başarınız meydana gelirse, bunu sadece sahibine (pîrine ve üstadına) nisbet ediniz, kötülenecek bir durumunuz açığa çıkarsa, bunu da ondan başkasına hamlediniz. Üzüntülü olmanız sebebiyle halinizin değiştiği zamanlarda bezgin bir tavır takılmaktan, yanlış ve baştan savma bir iş yapmaktan kaçınınız. Çünkü, ey katipler zümresi, ayıp kurra'dan (bir nüshada; mer'eden yani kadından) daha çabuk size bulaşır. Onlardan çok sizi bozar.

Biliyorsunuz ki, içinizden birinizle herhangi bir şahıs dost olsa ve üzerine düşen dostluğun hukukunu ona karşı ifa etse, bu durum karşısında o arkadaşınızın o dostuna karşı vefa göstermesi, kendisine minnettar olması, (sıkıntı verecek olursa) tahammül etmesi, hayrını istemesi, samimi davranması, sırrını saklaması, işini idare etmesi icabeder. Onun hakkını ödemesi için böyle davranması lâzım gelir. O zat, kendisine muhtaç olduğu ve elinde bulunan imkanlardan faydalanmak zorunda kaldığı vakit, bu durumu davranışlarıyla tasdik eder, fiilen gerçekleştirir. Kâtipler ! Allah size tevfikini lütfetsin, genişlik, sıkıntı, yoksulluk, yardım, ihsan, sevinç ve üzgün zamanlarda yukarıda sayılan hususlarda ruhen hazırlıklı olunuz. Bu

hususları hiç aklınızdan çıkarmayınız. Bu şerefli sanata mensup olup da bahsedilen vasıflara sahip olanlara ne mutlu!

Sizden biri bir makama tayin edildiği veya Allah'ın halkından ve iyalinden birinin işi kendisine havale olunduğu vakit, bu hususta Ulu ve Yüce Allah'ı gözetsin, ona itaat etme halini tercih etsin, zayıfa rıfk, mazluma insafla muamele etsin. Zira halk, Allah'ın iyalidir. Onun aile efradı mesabesinde. İnsanlar içinde Allah'ın en fazla sevdiği kimse, onun iyaline en çok rıfk ile muamele eden şahıstır. Sonra adaletle hükmetsin, eşrafa (peygamber soyundan gelen şeriflere) ikramda bulunsun, ganimetlerin tevziinde ölçüye tam olarak riayet etsin, eksiklik yapmasın, beldeler imar etsin, raiyeye şirin görünsün, onlara dost olsun, onlara ezadan uzak kalsın, dairesinde mütevazı ve halim-selim bir şekilde otursun, kendisiyle ilgili haraç sicillerinde ve hakların ödenmesinde yumuşak davransın.

İçinizden biri, bir adamla arkadaş olduğu zaman, huylarını denesin; iyi ve kötü huylarını öğrenince, güzel olan huylardan kendisi için münasip düşenler hususunda ona yardım etsin, yapmak istediği kötü işlerden en nazik çare ve en güzel vesilelerle onu uzaklaştırmanın yolunu arasın. Biliyorsunuz ki, şayet hayvanları güden çoban ve seyis, onların güdülmesi ve idare edilmesi konusunda basiret sahibi ise, önce onların huylarını öğrenmenin yolunu arar. Eğer hayvan fazla çifte savuruyorsa arkasından binmez, eğer şaha kalkıyorsa, ön taraftan sakınır, eğer ürkmesinden ve parlamasından korkuyorsa, başını sağlamca tutar, eğer yürümeyen ve yerinde duran bir hayvan ise, hafif hafif vurarak onu yürümeye heveslendirir, şayet at yine yürümezse dizginini biraz çekerek mülayemetle onu yola sevkeder. Tavsif edilen bu siyaset ve idare biçiminde, halkı idare eden onlarla muamelede bulunan, onları tecrübe eden ve içlerine giren kimseler için deliller ve dersler vardır. Kâtip, edebindeki fazileti, sanatındaki şerefi, çare bulmadaki kibarlığı, kendisiyle konuşan tartışan, sözlerini dinleyen veya satvetinden korkan insanlarla olan muamelesi itibariyle, muhatabı olan şahıslara rıfk, müdaraa ve ihtiyacını düzeltme anlayışı içinde davranması, şüphesiz ki, üzerine binen sahibinin eğitmesi ölçüsünde bir şeyler bilmesi müstesna, hitaptan anlamayan, doğruyu bilmeyen ve sorulara cevap veremeyen bir hayvana seyisin yumuşak muamele etmesinden daha uygundur.

Ey kâtipler, dikkat edin, Allah sizi rahmetine mazhar kılsın, nezaret ettiğiniz hususlarda rıfk ile davranın, mümkün olan yerlerde düşüne taşına hareket edin. Şayet böyle yaparsanız, Allah'ın izni ile sohbetinde bulunduğunuz kimselerin sizin kuyunuzu kazmalarından, hafife almalarından emin olursunuz. Bu suretle bu şahıslar Allah dilerse size

karşı muvafakat etme haline girer, siz de onlara karşı şefkatli bir kardeş olma vaziyetinde olursunuz.

Dairenin şekli, kıyafeti, bineği, yemekleri, meşrubatı, evi, hizmetçileri, işi ve sair hususlar itibariyle hiçbiriniz hakkı olan ölçüyü tecavüz etmesin. Sanatınızın şerefli olması dolayısıyla Allah sizi üstün kılmış olmakla beraber yine de (halk için) hizmetçisiniz, hizmetlerinizdeki ihmaliniz hoş görülmez, muhafızsınız, boş işlerle uğraşmak ve israf sizden beklenmez. Dürüst olmanız için size nakl ve hikaye ettiğim hususların tümünde itidal üzere bulunmaktan destek alınız, israftaki tehlikelerden ve lüks hayatın kötü akıbetinden sakınınız. Zira bu iki şey, özellikle kâtip ve edipler için fakirlik neticesini meydana getirir. Şahsiyetlerini zillile düşürür. Rezil ve rüsvay eder.

Birbirinin benzeri olan bir takım hususlar vardır, bunlardan biri,diğerine delil ve emsal olur. Önceden tecrübe ettiğiniz işlerle ilerde yapacağınız işlere istidlal ediniz, sonra usûl olması itibariyle en açık, delil olması bakımından en doğru ve netice itibariyle en iyi tedbirin yollarını tutunuz. Biliniz ki, sahibini, bildiğini ve düşündüğünü tatbik mevkiine koymaktan alıkoyma niteliğinde olan tedbir (ve aşırı derecede temkin) mahvedici bir afettir. Onun için dairede otururken sadece itidal üzere kafi miktarda konuşmak maksadınız olsun. İlk olarak veya cevaben söylediğiniz sözler veciz olsun, delillerini toplu olarak ortaya koysun. Şüphesiz ki, bu onun işi ve görevi için bir maslahattır, işi olan bir kimseyi çok konuşmaktan alıkoyma. Kâtip, bedenine, aklına ve edebine zararlı olan bir hataya düşme endişesiyle, doğru yolda buldurması için, Allah'ın tevfikinin ve imdadının aralıksız olması yolunda ona niyazda bulunsun. Kendisinden zuhur eden güzel bir sanatın ve kuvvetli hareketin (ve işin) sadece almış olduğu güzel bir tedbirin ve fazla marifet sahibi oluşunun neticesi olduğunu söyleyen veya öyle zanneden, bu sözü ve zannıyla kendini Ulu ve Yüce Allah'ın nefsiyle başbaşa terketmesi durumuna maruz bırakmış olur. Onun için de vazifesinde yetersiz olma hâline düşer. Dikkatle düşünen bir kimse için bu meselede gizli bir taraf yoktur.

Hiçbiriniz, hizmet ve sanat itibariyle birlikte çalıştığı arkadaşından ve meslektaşından meselelere daha çok vakıf olduğunu ve tedbir alma külfetini daha çok kendisinin taşıdığını söylemesin. Zira zeki kimselere göre, iki kişiden en akıllı olanı, kendini beğenme hâlini arkasına atan, meslektaşlarını kendisinden daha akıllı, hâl ve hareketlerini daha güzel görendir. Her iki fırkaya da lâzım olan, kendi görüşü ile gururlanmadan ve nefsinin temize çıkarmadan, şanı yüce Allah'ın kendi üzerindeki niyetlerinin fazla olduğunu bilmek; kardeşine, akranına, arkadaşına ve ailesine karşı üstünlük taslamamaktır. Allah'a hamdetmek

herkesin vazifesidir. Bu da onun azametine karşı tevazu, izzetine karşı tezellül göstermek ve verdiği nimetleri dile getirmekle olur.

Bir ata sözünde de geçtiği gibi, bu risalem hakkında; ‘Nasihat lâzım olan kimseye amel etmek de lâzımdır’ diyorum. Ulu ve Yüce Allah’ın zikri müstesna, bu risaledeki en güzel söz budur. Risalenin özünü bu söz teşkil etmektedir. Onun için risalenin sonuna bu sözü koydum. Risaleyi onunla tamamladım. ‘Mesut olacak ve irşad edilecek’ diye ezelf ilmi ile takdir ettiği kimseleri kayırdığı gibi, ey kâtipler ve talipler topluluğu, Allah bizi ve sizi de kayırsın. Zira bu O’na aittir ve O’nun elindedir. Allah’ın selamı, rahmeti ve bereketi sizlerin üzerine olsun”.¹⁶⁰

VII- İSLÂM HUKUKU’NDA YAZILI BELGELERLE İLGİLİ KAVRAMLAR

İslam hukukuna göre yalnız "yazılı belge" veya "mühürlenmiş yazılı belge" ispat için yeterli değildir. Yazılı belgenin kesin delil olarak kabul edilebilmesi için sahte olma ihtimalinden uzak olması gerekir. En genel anlamıyla “belge düzenleme esasları ilmi” anlamına gelen şurût ve vesâik ilminin temel malzemesi yazılı belgelerdir. İslam hukukunda yazılı belgelere verilen isimler oldukça çeşitlilik arz etmekte ve gerek zamanın gerekse geçerli oldukları çevrenin etkisiyle bazen birbirlerinin yerine kullanıldıkları, bazen de anlamlarının belirsizleştiği görülmektedir.

Şart – Şurût = Şart, “insanların haklarının zayi olmasını engellemek üzere, yazısı güzel olan birisinin insanlar arasında mevcut olan teamülleri yazdığı vesikadır”. Başka bir tanım ise şöyledir: “Sâk ıstılahında şart, ikrar, ibra, müdayene, bey, hibe, icar, kefalet, şirket, müzaraa gibi muamelelere dair yazılan belgelere denir.” Şart kelimesinin çoğulu şurût’tur.

Vesîka – Vesâik = Vesîka, “bir hususu ispat ve i’lâm için tanzim edilen varakadır”. Vesika, belli bir belge türünün adı olmayıp, mahdar, sicil ve hücceti de içine alan umûmî bir tabirdir. Vesika kelimesinin çoğulu *vesâik*, vesikalar tanzimiyle ilgilenen ilme *ilmü’l-vesâik* denir.

Sakk – Sukûk = Sukûk; Sakk kelimesinin çoğuludur. Kelime olarak "geniş bir şeyle şiddetli vuruş" demektir. Farsça "Çek" kelimesinden muarreb olarak "borç" için yazılan senettir.¹⁶¹ Sakk, hâkim tarafından tanzim olunan ilam, hüccet, berat ve benzeri vesikaları, ayrıca bu vesikalardaki tabir ve deyimleri ifade eder. Bir davada taraflar ve şahitlerinin hâkim huzurunda sunduğu bilgi ve delillerin, ikrar, yemin veya inkârın kaydedildiği tutanak için sak

¹⁶⁰ İbn Haldun, a. g. e., C:1, s.497 - 498 - 499 - 500

¹⁶¹ Ünal, a. g. m., s.25

(ve aynı zamanda mahzar) kelimesi kullanılır. Geniş manasıyla “yazılı belge, resmî tutanak” anlamına gelen sakk, çeşitli muamele, ikrar ve edimleri yazılı olarak belgeleyen mahzar, istihkak senedi, ödeme emri, çek, temliknâme, icâre ve borç senedi, ibrânâme, kefâletnâme, vekâletnâme, rehin ve emanet makbuzu, mükâtebe senedi, tayin menşuru, edâ tezkiresi, iktânâme gibi resmî veya kıymetli evraka verilen isimdir. Mahkemelerde yazılan belgeler ve bunların yazılma usûlünü konu edinen ilme ilm-i sakk denilmektedir.

Divan = Divanı, sicil, mahdar ve diğer vesaikin içinde bulunduğu mahkeme arşivi olarak tanımlamak mümkündür. Buna "divanü'l-kâdî" de denir. Divan, kadı'nın elinde mevcut olan bütün kayıtları ifade etmektedir. Bunun en önemli iki unsuru mahdar ve sicillerdir. Mahkemede yazılan vesikalar, çeşidi ne olursa olsun, bir nüshası divanda kalmak, diğeri de hak sahibine verilmek üzere iki nüsha yazılır. Divanda kalan nüsha, tahriften uzak olduğu için gerektiğinde karşılaştırma yapılarak tahrifatı ortaya çıkarmak için kullanılır. Belgeler, bulunmasının kolay olması için yıl ve aya göre tasnif edilerek mahfazalar içinde saklanır. Bu muhafazaların bugünkü klasörlerle aynı işlevi gördüğü anlaşılmaktadır. Klasörler dolunca, tahriften korunması için bağlanarak üzeri hâkim tarafından mühürlenir.

Mahdar – Mehâdır = Mahdar “kendisinde iki hasmın arasındaki ikrara, inkâra, beyyineye veya yeminden nükûle binaen verilen hükme dair carî olan şeylerin iştibahı kaldıracak vechile yazılmış olduğu mahkeme defteridir.” Yani "olayı aktaran, tarafların iddia, ikrar, inkar, delil ve yeminlerini içeren belge" şeklinde tanımlanabilir.¹⁶²

Bu defterlere Osmanlı döneminde ‘zabıt ceridesi’ denmiştir. Noterin bulunmadığı yerde mahkemenin noterlik görevi yaparak düzenlediği vesikalara da, bir hüküm ihtiva etmediği için mahdar denir. Çünkü hakim, vesikalardaki ikrar ve şهادetin, huzurunda olduğunu tasdik eder, hüküm vermez. Bunlara "sakk" ve "hüccet" adı verilir. Bazı araştırmacılar mahdarı, niteliği ve gördüğü işlev açısından üç gruba ayırmışlardır:

1. *Davacının mahkemeye gelişinden itibaren cereyan eden her şeyin kayda geçirildiği belge.* Osmanlı uygulamasında buna "zabıtname" denildiği anlaşılmaktadır.

2. *Noterin bulunmadığı yerde mahkemenin noterlik görevi yaparak düzenlediği vesika.* Bu vesikaya mahdar denmesinin sebebi, bir hüküm ihtiva etmemesidir. Bunlara "sakk" ve "hüccet" adı da verilir.

¹⁶² Saylan, a. g. m., s.383

3. *Şehadetin nakli belgesi*. Bu belgeye "kitab-ı hükmî" veya "kitabü'l-kadî ile'l-kadî" denir. Mahkemelerin noterlik görevi olarak düzenlediği vesikaların ve kitab-ı hükmînin mahdar olarak kabul edilmesi de bu ortak özellik sebebiyledir.¹⁶³

Sicil – Sicillât = Sicil, "hâkimin dava suretlerini ve hükmü yazdığı belgedir. Mahkeme zabıtlarına, sözleşme belgelerine ve alışveriş senetlerine de sicil denir." "İnsanlar arasında vuku bulan olayların, hâkimin hükmünün ve bir kişi aleyhine verdiği hüccetin zabt ve kaydedildiği büyük defterdir." Sicilde, mahdarda yazanların şahitler tarafından onaylanmış hali ile kadı'nın o konuda verdiği hüküm bulunur. Dolayısıyla mahdarlar sicillerin aslını oluşturur. Mahdar ile sicil arasındaki fark, sicilde hâkimin hükmünün bulunmasıdır. Bununla birlikte bu iki kelime zaman zaman birbirinin yerine de kullanılmıştır. *Mahdar ile sicil arasındaki farkları şöyle sıralamak mümkündür:*

1. Mahdar, mahkemede iki hasım arasında cereyan eden ikrar, inkâr vb. şeylerin yazıldığı zabıtname olup herhangi bir hüküm ihtiva etmez. Sicil ise hâkimin hükmünü ihtiva etmektedir. Zabıt aynen yazıldıktan sonra sonuna hâkimin hükmü yazılır ve bu belge artık sicil adını alır.

2. Mahdar, zabıtname olduğundan, mahkeme celseleri taaddüt ettikçe mahdar da taaddüt eder. Hâlbuki sicil, hâkimin muhakeme sonucu hükmünü bütün tafsilatıyla yazdığı dökümandır. Bu yüzden bir davada birkaç tane mahdar bulunabilir fakat sicil tektir.

3. Mahkemenin noterlik görevi yaparak düzenlediği vesikalara da mahdar denir. Bunlara "sakk" veya "hüccet" adı da verilir. Sicil bunları kapsamaz.

4. Mahdar ve sicil tanziminde prensip, her şeyin tafsilatıyla yazılması olmakla birlikte sicil, hükme tesir etmeyecek şekilde özet olarak yazılabilir. Celseler sayısınca artan zabıtlar, hükme tesir etmeyecek şekilde özetlendikten sonra verilen hüküm ilave edilerek sicil oluşturulur.¹⁶⁴

Hüccet = Hüccet lûgatta delil, bir fiilin sabit olduğuna medar olan nesne demektir. Şer'î mahkemelerde kâdî'nın, davanın şahitlerini dinledikten sonra verdiği hükmü havi ilâmdır. *Hüccet* kelimesi (çoğulu hüccet), "bir davanın sıhhatine delalet eden şey" demektir. "Hüccet, bir davayı ispat eden şehadetten, yeminden veya yeminden nükûl etmekten ibarettir. Evvelinde hâkimin imzası, sonunda da şahitlerin imzaları bulunup bey'e, şirâya, nafakaya,

¹⁶³ Resul Tosun, **İslam Hukukunda Mahkeme Sicilleri ve İspat Gücü**, s.13

¹⁶⁴ Tosun, a. g. e., s.28

vasiyete, vekâlete, ikrara, müdâyeneye, kefâlete ve emsâline dair yazılan vesikaya da hüccet denilir.” Pek çok farklı akit ve işlem için hüccet tanzim edilebilir: İstidâne, bey‘-i kat‘î, bey‘u‘l-istiğlâl, ferağ-ı kat‘î, ferağ bi‘l-vefâ, fekk-i vefâ, ikâle, icâre, kefâlet, havâle-i deyn, hibe, teslim, tahmil-i şehâdât, vekâlet, nefy-i milk, musâlaha, isbat-ı rüşd, ibrâ, akd-i müzâraa, akd-i müsâkât, mudârebe, nasb-ı vasî gibi. Hüccet, konusu olan muamelenin çeşidine göre isim alır: İkrar hücceti, vasî hücceti gibi. Vakfiyeler de şekil ve muhteva açısından bazı farkları olan özel bir hüccet çeşididir. Bir hüccette şu unsurlar bulunur: Besmele, hâkimin mührü, mahkeme yeri ve hâkimin adı, muamele sahibi veya tarafların adları, lakapları, baba ve dede isimleri, meslekleri, adresleri, (tanınmıyorsa) şemâilleri, muamelenin tafsilâtı (mesela bir satım akdinde satılan malın bütün özellikleri, teslim tarihi, fiyatı ve ücretin teslim tarihi), belgenin tarihi, şahitlerin isim, neseb, adres ve meslekleri, hâkim ve şahitlerin imzaları. Hüccetler iki nüsha yazılır; aslı taraflara verilir, sureti de sicile kaydedilir.

İ‘lâm = İ‘lâm bildirmek, bildirilmek demektir. Kâdî'nın herhangi bir mesele hakkında yaptığı tahkikatın kendi imzası altında merciine veya sorulan soruya cevap vermesine İ‘lâm denilir.¹⁶⁵ Terim olarak ise “şer‘î bir hükmü ve altında kararı veren hâkimin imza ve mührünü taşıyan yazılı belge” demektir. İ‘lâm belgelerini diğer şer‘iyye sicilleri kayıtlarından ayıran en önemli özellik hâkimin verdiği kararı ihtiva etmesidir. İ‘lâm, davayı kazanan ve kaybedenlere, davanın hükmünü bildirmek için verilen belgedir.¹⁶⁶

İ‘lâm ile hüccet arasındaki fark, hüccette şahitlerin huzuruyla görülen davada kadının ilâmı altında şahitlerin imzalarının bulunması ve verilen kararın şer'an sabit olmasıdır. İ‘lâmda ise böyle bir hal olmayıp vaki halin yalnız arz ve ifadesi yer alır.¹⁶⁷

VIII- ŞURÛT İLMİ ALİMLERİ VE ESERLERİ

A. Belge Yazarı: Şurûtî - Vesâikî- Kâtip

Genelde edebü‘l-kâdî ve özelde şurût ve vesâik eserlerinde, belge yazan kişiyi ifade etmek üzere kâtip, şurûtî, vesâikî, müvessık, kâtibü‘ş-şurût, kâtibü‘l-vesâik, el-kâtibü‘l-adl, kâtip bi‘l-adl kelimeleri kullanılmaktadır. Şurut ve sicillât ilminde meşhur olup kitaplarda kendilerinden rivayetler yapılan, ancak bu konuda müstakil eserleri bulunmayan fakihler de bulunmaktadır. Modern çalışmalarda şurût ilmi İslamî noterlik ilmi olarak kabul edilmektedir. Ancak bu meslekle ve ilimle meşgul olan kişiden bahseden eserler incelendiğinde, noterliğin,

¹⁶⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Devletinin İlimiye Teşkilâtı**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1984, s.108

¹⁶⁶ Fahreddin Atar, "**Şurût ve Sicillat**", (D.İ.A.); Kontbay, **a. g. e.**, s.5 - 20

¹⁶⁷ Uzunçarşılı, **a. g. e.**, s.108

şurût ilminin ancak bir bölümünü teşkil ettiği görülmektedir. Nitekim konu ile ilgili bir kitapta adı geçen kâtip, şurûfî veya vesaikî, şunlardan biri olabilir:

1. Mahkeme veya kâdî'nın kâtibi, mahkeme kayıtlarını tutan kişi.
2. Mahkeme sicillerinden sorumlu kişi (sahibü'l-vesaik).
3. Devletin resmî yazışmalarını yürüten kişi (kâtibü'r-resâil).
4. Devletin bazı resmî işlemlerini yürüten kişi (divan kâtipleri).
5. İnsanlara istedikleri belgeleri kanun önünde geçerli olacak şekilde yazan kişi (bugünkü arzuhalci).
6. Hem belge yazan hem de belgelerin hukuka uygunluğu konusunda yetki sahibi olan kişi (bugünkü noter).
7. Bütün bunların yanında, bir belgedeki kanuni boşluk v.b. zayıflıkları tespit edecek şekilde bu işi bilen, bir belgede olması gereken niteliklerden bahseden eserler yazan; yani bu işin teorisi konusunda bilgili olan kişi, İbn Ferhun'un eserinde muhatap aldığı kâtip, bugünkü noter gibi, yazdığı belgedeki bilgilerin gerçeğe uygunluğundan da sorumludur.

Hz.Peygamber bilginin yazı ile tespit ve muhafazasını emrederek vahyin yazıya geçirilmesi başta olmak üzere ahidnameler, hükümdarlara gönderilecek mektuplar ve çeşitli yazışmalar için kâtipler görevlendirmiştir. Kaynaklardaki farklı bilgilere göre bu kâtiplerin sayısı yirmi üç ile kırk iki arasında değişmektedir.

Hulefâ-i Râşidîn'in de kâtipleri olduğu, bilhassa Hz.Ömer'in divan teşkilatını kurmasından sonra çeşitli görevleri yürüten kâtipleri görevlendirdiği bilinmektedir. Mahkemelerde kâtip bulundurma zorunluluğunun Hz. Ali döneminde başladığı yönündeki bilgi, kaynaklardaki rivayetlere uygun düşmemektedir. Hacıbzâde'nin Hassaf şerhinden naklettiğine göre, mahkemelerde sicil ve vesika yazma işini başlatan Abdullah b. Şübrüme olup, bu zat Ebu Hanife'nin çağdaşıdır. Ondan önce mahkeme süreci ve hüküm yazıya geçirilmiyordu.

İnsanlar arasındaki akit ve muamelelerin yazıldığı belgeleri hukukî belgeler olarak kabul edersek, yazının yargı hukukunda kullanımının İslam'ın başından itibaren mevcut olduğunu söyleyebiliriz.

B. Şurût ve Vesâik Alanında Yazılmış Eserler

Şurût ilmine dair ilk yazılı eser, İmam Muhammed'e aittir ve Serahsî'nin el-Mebsût adlı kitabı içerisinde bize kadar ulaşmıştır. Şurût ilminde en meşhur olan fakih hiç şüphesiz ki Tahâvî'dir. Muasırları olan fakihler tarafından da takdirle karşılanan eserlerinden Kitâbü'ş-Şurûti'l-Evsat hariç, Kitâbü'ş-Şurûti'l-Kebîr'in büyük bir kısmı ile Kitâbü'ş-Şurûti's-Sagîr'in tamamı günümüze kadar ulaşmıştır. Başlangıçtan günümüze kadar şurût hakkında yazılan eserlerin kaynaklardan tespit edilebildiği kadarıyla oluşturulmuş bir listesi aşağıdaki gibidir:

1. Yusuf b. Halid es-Semfî (v.189/805), Kitabü'ş-şurût (Hanefî).
2. Muhammed b. İdris eş-Şafii (v.204/820), Kitabü'ş-şurût (Şafii).
3. Ebu Abdullah Muhammed b. Semâa et-Temimi (v.233/847), Kitabü'l-mehâdır ve's-sicillât (Hanefî).
4. Yahya b. Eksem (v.243/857), Kitabü'ş-şurût (Hanefî).
5. Hilal b. Yahya (v.245/859), Kitabü tefsirü'ş-şurût (Hanefî).
6. Ebu Ali Hüseyin b. Ali el-Kerâbisî (v.245/859), Kitabü'ş-şurût (Şafii).
7. Ahmed b. Muhammed b. Kadim el-Becelî (v.247/861), Kitab fi'ş-şurût (Hanefî).
8. Ebu Bekir Ahmed b. Amr el-Hassâf (v.261/875), Kitabü şurûti'l-kebir, Kitabü şurûti's-sagîr, Kitabü'l-mehâdır ve's-sicillât (Hanefî).
9. Ebu İbrahim İsmail b. Yahya el-Müzenî (v.264/878), Kitabü'l-vesaik (Şafii).
10. Ebu Süleyman Davud b. Ali el-İsfehanî (v.270/883), Kitabü'l-mehâdır, Kitabü'l-vesaik, Kitabü's-sicillât (Zahirî).
11. Bekkar b. Kuteybe es-Sekafî (v.270/883), Kitabü'ş-şurût, Kitabü'l-mehâdır ve's-sicillât, Kitabü'l-vesaik ve'l-ukûd (Hanefî).
12. Abdülhamid b. Abdülaziz (v.292/905), Kitabü'l-mehâdır ve's-sicillât (hanefî).
13. Yahya b. Bekr (4.yy), Kitabü'ş-şurût (Hanefî).
14. Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî (v.310/922), Kitabü'ş-şurûti'l-kebir, Kitabü'l-mehâdır ve's-sicillât.

15. Ebu Bekir Muhammed b. Abdullah es-Sayrafî (v.330/942), Kitabü'ş-şurût (Şafii).
16. Ebu Bekir b. Kamil (v.350/961), Kitabü'ş-şurût, Kitabü'ş-şurûti's-sağir (Taberî mezhebinden).
17. Ebu Cafer Ahmed b. Muhammed et-Tahavî (v.321/933), Kitabü'ş-şurûti'lkebîr, Kitabü'ş-şurûti's-sağir ve Kitabü'ş-şurûti'l-evsat, Kitabü'l-mehâdir ve's-sicillât (Hanefî).
18. Ebu Said Hasan b. Ahmed el-İstahrî (v.328/940), Kitabü'ş-şurût ve'l-vesaik ve'l-mehâdir ve's-sicillât (Şafii).
19. Ebu İshak İbrahim b. Ahmed el-Mervezî (v.340/951), Kitabü'ş-şurût ve'lvesaik (Şafii).
20. Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah (v.399/1009), Usûlü'l-vesaik (Maliki).
21. Muhammed b. Ahmed es-Serahsî (v.483/1090), Kitabü'ş-şurût (el-Mebcut içinde) (Hanefî).
22. Celâlüddin er-Riğdemûnî (?) el-Hanefî (v.493/1100)'nin 24 bölümden oluşan eseri (Hanefî).
23. Ebu Muhammed Hüsameddin b. Maz Ömer b. Abdülaziz Sadruşşehid (v.536/1141) ve dedesi el-Hâkim eş-Şehid'in eserleri (Hanefî).
24. Ebu Hafs Ömer b. Muhammed en-Nesevî (v.537/1142), el-Faik fî şurûti'lvesaik (Hanefî).
25. Ebu Nasr Ahmed b. Muhammed es-Semerkindî (v.550/1155)'nin eseri.
26. Hasan b. Mansur Kâdihan el-Özcendî (v.592/1196), el-Mehâdir (Hanefî).
27. Zahiruddin Hasan b. Ali el-Merginânî (v.593), Kitabü'ş-şurût (Hanefî).
28. Muhammed b. Eflâtun er-Rumî el-Bursevî (v.735/1335)'nin eseri (Hanefî).
29. Ubeydullah b. Mesud (v.747/1347), Kitabü'ş-şurût, Kitabü'l-mehâdir (Hanefî).
30. İbn Behran (v.862/1458), Menatü'l-Ahkâm (Maliki).
31. el-Fetâva'l-Hindiyeye içinde, Kitabü'l-Mehadir ve's-Sicillât, Kitabü'şŞurût.
32. Kuteybe b. Ziyad, Kitabü'ş-şurût, Kitabü'l-mehâdir ve's-sicillât ve'l-vesaikve'l-uhûd (Hanefî).

33. Ebu Zeyd Ahmed b. Zeyd, Kitabü'l-vesaik, Kitabü'ş-şurûtu'l-kebîr ve'şşurûtu's-sağîr (Hanefî).
34. İbn Dinar el-Hemedânî, Kitabü'ş-şurût (Şafii).
35. İbn el-Üşnânî el-Irakî, Kitabü'ş-şurût (Hanefî).
36. el-Ferahî el-Irakî, Kitabü'ş-Şurût (Hanefî).
37. İbn Şakra el-Haffaf, Kitabü'ş-şurût (Şafii).
38. Ebu Nasr ed-Debusî'nin eseri.
39. Şemsü'l-eimme el-Halvanî'nin el-Basit adlı eseri.
40. Celalüddin b. Muhammed el-İmadî'nin Guraru'ş-şurût ve durerü's-sümût adlı eseri.¹⁶⁸
41. Muhammed b. Hasan el-Şeybânî (v.187/Hanefî)'nin Kitabü'ş-Şurût adlı eseri.
42. Muhammed b. Yahya el-Endelûsî (v.336/Malikî)'nin Kitab fi'l-Vesaik adlı eseri.
43. Ferec b. Seleme el-Kurtubî (v.345/Malilkî)'nin Kitab fi'l-Vesaik adlı eseri.
44. Ahmed b. Saîd el-Hemedânî (v.399/Malikî)'nin Kitabü'ş-Şurût adlı eseri.
45. Muhammed Ebu Abdullah b.Ferec (v.497/Malikî)'nin Kitabü'ş-Şurût adlı eseri.

Şurût ve sicillât ilminde meşhur olup kitaplarda kendilerinden rivayetler yapılan ancak bu konuda mustakil eserleri bulunmayan fakihlerde bulunmaktadır. En meşhurları şunlardır: İmam Ebu Hanife Nu'man b. Sabit (v.150), Ebu Yusuf Ya'kub b. İbrahim (v.182/Hanefî), İsmail b. Hamâd b. Ebû Hanîfe (v.212), İbrahim b. Cerrah et-Temimî (v.217), İsa b. Ebân (v.221), Bişr b. el-Velîd el-Kindî (v.238), Muhammed b. Şazan (v.274/Hanefî), Kasım b. Esbat el-Mahzûmî (v.275/Hanefî), Muhammed b. Esbat el-Mahzûmî (v.279/Malikî), Ahmed b. Ebî Imrân (v.280/Hanefî), Ahmed b. Baytar el-Kurtubî (v.303/Malikî), Abbas b. İsa el-İfrîkî (v.333/Malikî), Ali b. Muhammed et-Tennûhî (v.342/Hanefî), Muhammed b. Muhammed b. Ebî Düleyim (v.372/Malikî), Abdurrahman b. Ahmed (v.422/Malikî), İbrahim b. Ca'fer el-Müşâvir (v.513/Malikî).¹⁶⁹ v.d.

¹⁶⁸ Kontbay, a. g. e., s.53-57 ; Önder, a. g. m., s.10 - 11; Köse, a. g. e., s.4 - 7

¹⁶⁹ Önder, a. g. m., s.10

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKLER'DE NOTERLİK

I- UYGURLAR'DA YAZILI BELGE VE NOTERLİK

Eski Türkler'de ilk defa Uygurlar'da bugünkü noterlik işlevini yerine getiren uygulamanın varlığını bize kadar ulaşan Uygur vesikalarından öğreniyoruz.¹⁷⁰ Zira Uygurlar, genellikle konar-göçer yaşam tarzına sahip diğer Türk boylarının aksine, yerleşik kültürü tercih eden bir Türk boyudur.¹⁷¹ Yerleşik yaşam biçiminin doğal sonucu olarak yazılı kültür ve edebiyat Uygurlar'da, diğer Türk boylarına nazaran çok daha ileri bir düzeydedir. Eski Türkler'e ait İslamiyet öncesi sözleşme geleneği ile ilgili bilgilerimizin en zengin kaynağı Uygur dönemidir. Uygurlar'da akitler yazılmakta; borçlu ve alacaklı isimleri, akdin tarihi, akdin konusu ve varsa vade mutlaka belirtilmekte, iki tarafın imza (nişan) ve mührü (tamga) basılmaktaydı.¹⁷² Bu dönemden kalan sözleşmeler bize akit geleneğinin sözlü değil yazılı olduğunu göstermesi bakımından da son derece önemlidir. Günümüze kadar ulaşmış olan bu belgeler bize Uygur toplumunda gündelik hayatın parçası olan birçok iş ve işlem için, belirli bir hukuk düzenine göre sözleşmelerin yapıldığını gösterir. Değişik konularda, her iki tarafın da rızasıyla yapılan bu sözleşmelerde karşılıklı hak ve hukuku koruyan unsurların yer alması, özellikle sözleşme ihlallerinde mağdur olanın korunmasına yönelik önlemlerin ve cezaî uygulamaların bulunması gibi ayrıntılar, günümüz hukuk sözleşmeleri ile şekil şartları açısından dikkat çekici bir şekilde örtüşmektedir. Tüm Uygur sözleşmelerinde, sözleşmenin içeriğine bağlı olarak değişen bazı özellikler yanında, aynı üslup yapısının mevcut olması, aynı terimlerin kullanılması Uygurlar'ın sistemli ve gelişmiş bir hukuk anlayışının olduğunu da göstergesidir. Bu yönüyle Uygur sözleşme belgeleri bize İslâm öncesi hukuk tarihimizle ilgili zengin bilgiler sunar. Uygurlar'da devletin, sözleşmelerdeki cezaî uygulamalarda söz sahibi olduğunu, hatta ceza ödemelerinden bir anlamda pay aldığını görüyoruz. Kişiler arasında ya da kişilerle devlet arasında belirli bir konuda yapılan akdi içeren bu sözleşmelerde, senetlerin getirdiği hükümleri koruma altına almaya yönelik, yapılacak haksız itirazlara karşı caydırıcı önlemlerden olarak bir takım cezaî şartlar geçmektedir. Uygur sözleşmelerinde yasalarla ilgili atıfları, özellikle, sözleşmelerde geçen cezaî uygulama kısımlarında görmekteyiz. Uygurlar'da "sözleşme, senet" karşılığında geçen temel terim

¹⁷⁰ Özkan İzgi, *Uygurların Siyasi ve Kültürel Tarihi (Hukuk Vesikalarına Göre)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1987, s.51 - 147

¹⁷¹ Sadri Maksudi Arsal, *Türk Tarih ve Hukuku*, İ.Ü.H.F.Y., İstanbul 1947, s.79 - 80

¹⁷² Ekrem Buğra Ekinci, *Hukukun Serüveni*, s.99

"bitig" sözcüğüdür. Belgelerde geçen bitig terimi bugünün hukukî metinleri içinde senet, sözleşme, kontrat şeklinde geçen kavramlardan birisi ile karşılanabilir. Bilindiği gibi senet, "bir işlem veya olayı belgelendirmek amacıyla resmî bir makamın onayıyla düzenlenmiş olan belgedir. Uygur bitigleri de belirli bir üslupla, kalıp formüllerle, tanık ve imzalarla resmî nitelik taşıyan satım, kiralama, borç, alacak, ödeme v.b. konularda düzenlenen senet niteliğindeki belgelerdir."¹⁷³

Uygurlardan günümüze kadar gelen ve özel hukukları hakkında çeşitli ipuçları içeren hukuk belgeleri incelendiğinde, her şeyden önce bu belgelerin birbirine olan benzerlikleri dikkat çekmiştir. Hukuksal işlemlerde bağıtın konusunun niteliğinden doğan bazı küçük ayrılıklara bakılmazsa, daima belli örneklerle, formüllere göre hareket edildiği anlaşılmıştır. Belgeler her zaman hukuksal işlemin yapılmış olduğu tarihte başlamıştır. Daha sonra iki yanlı hukuksal işlemlerde önce icabı yapanın adı yazılmış, bunu çoğunlukla işlemin nedeni izlemiştir. Bundan sonra kabulde bulunanın adı yazılarak, bunu iki yanın kendilerine düşen borçları yerine getirdiklerini bildiren sözler, varsa koşullar ve tanıkların adları izlemiştir.¹⁷⁴ Uygur arazi satış belgelerinde, bugünkü hukuktaki arazi hukuku ilkeleriyle mukayese edildiğinde, satış sözleşmesinde var olması gereken temel öğelerin mevcut olduğu görülür. Satış konusu arazinin sınırları açık bir şekilde belirtilmekte, malın karşılığı olarak verilecek bedelin para olarak değeri de sözleşmelerde geçmektedir. Ayrıca sözleşmelerde bizzat satıcı ve alıcının karşılıklı olarak mal-para değişimini yaptıkları yani satım bedeli olarak paranın ödenmesinin, anlaşmanın yapıldığı anda gerçekleştirildiği ve bu konuda anlaşmaya vardıkları, kesin bir dille, birinci ağızdan ifade edilmektedir.¹⁷⁵

Kuzey Uygurlarla ilgili Çin kaynaklarından öğrendiğimize göre, Uygurlarda aile, resmî ve hukukî bir evlenme akdine dayanır. Uygurlar, evlatlık kurumunu kabul etmişlerdir. Uygur belgelerinden, aile ve miras hukukuyla alakalı olarak şunları öğreniyoruz: Evlat edinme, bir akid şeklinde gerçekleştirilmiştir. Evlat edinmiş olan şahıs, evladına karşı hem maddi, hem manevi sorumluluk yüklenmiştir. Evlat edinme ile ilgili belgelerde evlat edinilecek çocuğun "süt sevinci" diye ifade edilen bir para ile değiştirildiği ve evlat edinmeye "oğulluk bir" denildiği görülmüştür.¹⁷⁶ Evlatlığın nafakası babalığına aittir. Kendisi de ona sadakat göstermekle yükümlüdür. Evlatlık, babalığına mirasçı olur. Babalık, görevlerini yerine getirmediği takdirde, aradaki sözleşmeli hısımlık da sona erer. Uygurlar'da iki çeşit

¹⁷³ A. Melek Özyetgin, **İslam Öncesi Uygurlarda Toprak Hukuku**, Ötügen Yayınları, İstanbul 2014, s.41 - 44

¹⁷⁴ Esra Yakut, "**Eski Türklerde Hukuk**", http://kybele.anadolu.edu.tr/makaleler/ed2002_1_3/158442.pdf

¹⁷⁵ Özyetgin, **a. g. e.**, s.64

¹⁷⁶ Yılmaz, **a. g. e.**, s.355

varislik söz konusudur. Bunlardan biri kanuni varislik, diğeri vasiyetname sonucunda varisliktir. Kanuni varislikte, prensipte bütün çocuklar mirasçıdır. Ancak babaları hayatta iken paylarını alıp, kendilerine bir ev kuran çocuklar ile evlenirken belli miktar eşya alan kızlar mirastan yoksun bırakılmışlardır. Ölen erkeğin eşine mirastan düşen miktar 1/4' dür. Baba evinin tek mirasçısı küçük oğuldur.

Uygurlarda vasiyet yoluyla mirasçılığın bulunduğunu da belgelerden öğreniyoruz. Vasiyet yolu ile mirasçılıkta vasiyeti yapan kimse, kimi mirasçı olarak kabul ettiğini ve terekesinden kimlerin hak alamayacağını göstermiştir. Ayrıca üvey oğulların analıkları ile evlenmelerine vasiyetname ile engel olunabileceği de anlaşılmaktadır. Bu belgelere göre devlete (Hân'a) terekeden bir miktar veraset vergisi verildikten sonra, tereke, lehine vasiyet yapılan şahsa (oğul, karı, yeğen, torun vb.) verilmektedir. Haksız pay iddiasında bulunanlara mirastan pay verilmiyor ve bir de ceza tertip ediliyor. Vasiyete "tutrug" deniyor ve vasiyeti tenfiz memuru tayin ediliyor. Vasiyetin korunması için görevlendirilen şahsa "ket-kara" denmekteydi. Vasiyetnameler şahitlerin beyanı ile ve şu ifadeyle son bulmaktaydı: "Ağır surette hastalandığımdan ve iyi veya kötü olmam belli olmadığından, Ben Tüsimi, bu vasiyetnameyi (tutrug'u) karım Silank'a bıraktım".¹⁷⁷

Başta akitler olmak üzere Uygurlar bütün hukukî vesikaları belli bir usule göre tanzim etmişlerdir. Bu vesikalar incelendiği zaman, Uygurlar tarafından benimsenen borçlar hukuku genel prensiplerini ortaya çıkarmak mümkündür. Uygur vesikalarına göre, bir sözleşmenin tamamlanması için şu unsurların, sözleşmenin yazılı metninde yer alması gerekir: Sözleşmenin ikinci unsuru taraflardır, Borçluya "birimci" alacaklıya ise "alımcı" denmekte ve isimleri sözleşmede çokça geçmektedir. Taraflar tarihten sonra mutlaka zikredilir. Tarafların isimlerinden sonra, akit sebebi kaydedilir. Mesela bir satış akdinde "ihtiyacım olduğu için, arazi kirasında "pamuk, darı ve benzeri şeyleri ekmek için" ifadeleri yer alır. Uygur belgelerinde sözleşmenin konusu, akit sebebi olarak zikredilen ihtiyaç ve buna karşılık verilecek olan bedelin kaydı ile çerçevelenir. Sözleşmenin konusu para veya belli bir mal ise ayrıntıya girilmez, gayrimenkul ise, bütün sınırları zikredilerek tanıtılır. Buradan İslâm hukukunda olduğu gibi, sözleşme konusunun bilinmesinin bir sözleşme unsuru olarak kabul edildiğini anlıyoruz. Sözleşme içinde belgenin mahiyetine de işaret edilmektedir. Bir sun (satım akdi), lutzun (kira) veya kezigke lutzun (ortaklık) olduğu açıklanmaktadır. Sözleşmelerin önemli unsurlarından biri olan bedel, açıkça tesbit edilmekte, ödeme zamanı ve

¹⁷⁷ Yılmaz, a. g. e., s.355

ödeme aracı mutlaka zikredilmektedir. Bedel, nakden ödenirse kaydedilir. Ödenmezse ne zaman ödeneceği açıklanır. Para birimi "kuabu"dur. Edimlerin normalde ifa ânı, akdin yapıldığı zamandır. Eğer ifa bir ecele bağlıysa faiz şart koşulmaktadır. Faizin miktarı mutlaka belirtilir. Bedelin ifa edilmemesi halinde alacaklıya garanti verilmekte ve kefiller zikredilmektedir. Borçlu yok olursa (Ölüm gibi-yokbar) mirasçı olan hısımları kefil kabul edilmektedir. Kefiller zikredilmeden önce, karşı tarafın elde ettiği haklar sayılmaktadır. Bunun başında sözleşme konusu malın mülkiyetinin nakli gelir. Bu hak "bin yıl, on bin güne kadar, filan mâlik olacaktır" şeklinde teyit edilmektedir.¹⁷⁸

Sözleşmenin sonunda tarafların İmzası (mühür, tamga), tanuk denilen iki veya daha fazla şahitlerin beyanı ve belgeyi düzenleyen kâtibin imzası yer alır. Belgelerde nişan ve tamga tabirlerinin kullanılması ve tamgaların da üzerinde çın (doğru) veya çın ol (doğrudur) yazılı mühürlerin bulunuşu çok dikkat çekicidir. Başta akitler olmak üzere Uygurlar bütün hukukî vesikaları belli bir usule göre tanzim etmişlerdir. Bu vesikalar incelendiği zaman, Uygurlar tarafından benimsenen borçlar hukuku genel prensiplerini ortaya çıkarmak mümkündür. Uygur vesikalarına göre, bir sözleşmenin tamamlanması için şu unsurların, sözleşmenin yazılı metninde yer alması gerekir: Sözleşmelerin birinci unsuru, başta yer alan sözleşme tarihidir. Sözleşmenin ikinci unsuru taraflardır. Sözleşmelerin önemli unsurlarından biri olan bedel, açıkça tesbit edilmekte, ödeme zamanı ve ödeme aracı mutlaka zikredilmektedir. Bedel, nakden ödenirse kaydedilir. Ödenmezse ne zaman ödeneceği açıklanır. Edimlerin normalde ifa ânı, akdin yapıldığı zamandır. Eğer ifa bir ecele bağlıysa faiz şart koşulmaktadır. Faizin miktarı mutlaka belirtilir. Bedelin ifa edilmemesi halinde alacaklıya garanti verilmekte ve kefiller zikredilmektedir. Borçlu yok olursa (Ölüm gibi=yokbar) mirasçı olan hısımları kefil kabul edilmektedir. Kefiller zikredilmeden önce, karşı tarafın elde ettiği haklar sayılmaktadır. Bunun başında sözleşme konusu malın mülkiyetinin nakli gelir. Bu hak "bin yıl, on bin güne kadar, filan mâlik olacaktır" şeklinde teyit edilmektedir.¹⁷⁹

Uygurlar, başta karz (ödünç), satım, kira ve hizmet sözleşmesi olmak üzere, bütün akid çeşitlerini uygulamışlardır. Borç alıp-verme belgelerinde, faizi ile alınacak mal belirtildikten sonra, ne zaman ve hangi miktar ile faiz karşılığı malın geri verileceği kaydedilmiştir. Belgelerde genellikle hangi ihtiyaçtan dolayı mal faizi ile alındıysa, yine aynı mal faizi ile birlikte geri verilmiştir. Bazen de alınan mal kendi cinsi ile ödenmeyip başka bir

¹⁷⁸ Yılmaz, a. g. e., s.357

¹⁷⁹ Yılmaz, a. g. e., s.358

çeşit mal ile ödenmiştir. Örneğin, pamuklu dokuma karşılığında şarap olarak ödeme yapılmıştır. Borç alıp-verme belgelerinde, zamanında ödenmeyen ya da borç alan kişinin ortadan kaybolması -ölmesi- halinde, borç veren kişinin zor durumda kalmaması için, alınan malın nasıl ve kimler tarafından ödeneceği bildirilmiştir. Zamanında ödenmeyen borçlar için, örf hukukuna göre normal faizden çok farklı bir faiz ödeme zorunluluğu getirilmiştir. Uygurlar'ın hukuki belgeleri arasında dikkat çeken bir diğer tür de kira akdidir. Kira akidleri; tarla kiralama ve hayvan kiralama belgeleri olmak üzere iki şekildedir. Tarla kiralama belgeleri, kiralayan şahısların pamuk, mısır, tarla ve kiraya veren şahsın para ihtiyacını karşılamak için hazırlanmıştır. Para ihtiyacı dışındaki belgelerde, şahıslar hangi ihtiyaçlarını karşılamak için tarlayı kiralayacaklarını ve daha sonra kira karşılığı olarak tarla sahibine ne vereceklerini belirtmişlerdir. Para ihtiyacını karşılamak için kiralama belgelerinde ise kiraya verilecek tarlanın sınırları belirlenmiştir. Gerek tarla, gerek 'hayvan kiralama akitlerinde mülkiyetin kesin olarak kiraya veren kişi üzerinde olduğu açıktır. Bu nedenle özellikle tarlada yapılacak işlerden sahibi sorumlu tutulmuştur. Uygur hukukunda, "birzün" denilen satım akdinin en çok görüleni, gayrimenkul akdi olmuştur. Uygurlarda arazi genellikle ortak olarak kullanılmıştır. Araziler ailenin ortak malı sayılmakla birlikte, ailenin fertleri arasında bölüşülmüş olarak kullanılmış ve satış yaparken şahıslar sadece kendi mülkiyetlerinde olan kısmın satışını yapabilmişlerdir. Uygur belgelerinde satıcıların ve alıcıların genellikle akraba ve özellikle kardeşler olarak görülmesi miras kalan toprağın parçalanmaması için olabilir. Satış belgelerinde ödemeler, belgenin yazıldığı gün yapılmıştır. Satın alanın haklarını korumak amacıyla, satın alınan bir mala, satıcının akrabaları tarafından yapılacak itirazların önlenmesini öngören kayıtlar düşülmüştür. Yani satışı yapılan malın bütün sorumluluğu satıcı tarafından yüklenilmiştir. Tarla satış belgelerinde, tarlanın yeni sahibinin araziye sahip olma hakkının zamanla sınırlandırılmamış olması Uygurlarda, taşınmaz mallar üzerinde mülkiyet hakkının tamamen ortaya çıktığının bir delilidir. Bunun yanında yeni mülk edinen bir kişi, gayrimenkulünü kullanma veya başkasına satma haklarına da sahiptir.¹⁸⁰

Güney Uygurlar'dan kalma eserler arasında birçok hukuki vesikalar da bulunmuştur. Bu eserin içindeki vesikalar arasında şarap ödünç almaya ait üç vesika, pamuk ve pamuk kumaşı istikrazına ait beş vesika, susam yağı istikrazına ait dört vesika, bir şeyin kiralama ve devrine ait on bir vesika, muvakkat bir zaman zarfında kullanılmak üzere yük hayvanı istiaresine ait üç vesika, vergi ve rüsumata dair on dokuz vesika, gaib olmuş vesikalar yerine verilmiş iki vesika, iki vasiyetname, bir evlat edinme vesikası ve iktisadi ve hukuki hayatla

¹⁸⁰ Yakut, a. g. m., s.424 - 425

alakalı birçok başka vesika bulunmaktadır. Bu vesikalar dikkatle okunduğu zaman Güney Uygurlar medeniyetinin ulaştığı seviyenin, tasavvur edildiğinden çok daha yüksek olduğu intibai hasıl oluyor. Bu vesikalar Uygur Türkleri'nin çok kesif bir iktisadi hayat ve çok ileri bir hukuki hayat seviyesine erişmiş olduklarını ispat ediyor. Turfan havalisi Uygurları'nda arazi küçük parçalara bölünmüştü ve bu parçalar sahibinin mülkiyetini teşkil ediyordu. En çok yetiştirilen şeyin üzüm ile pamuk olduğu anlaşılıyor. Vesikaların birçoğu üzüm bağı kiralamasına aittir. Birçok vesika pamuk ve kumaş (böz) ticaretiyle ilgilidir. Fakat ziraatin diğer aksamının da ihmal edilmemiş olduğu anlaşılıyor. Uygurlar'da hukuki istilahlara tamamiyle teessüs etmiş ve kat'i şeklini almış olduğunu görüyoruz. Bütün vesikalar hukuki mefhumları ifade için aynı istilahlara kullanılmaktadır. Uygur vesikalarının yazılışı aynıdır: Her şeyden önce vesikanın yazıldığı tarih gösteriliyor. Her vesikanın sonunda, vesika yazıldığı anda hazır bulunan şahitlerin ismi zikrolunur. Şahitler imza yerine ekseriya mühürlerini yahut mühür yerini tutan alametlerini basarlar. Bundan sonra vesikayı yazan şahsın ismi zikrolunur. Vesikaların muhteviyatı, gayesine göre değişmektedir. Borç münasebetine ait vesikalarda alacaklı ile borçlunun isimleri zikrolunur, borcun mahiyeti ve miktarı, faizin miktarı, borcun tediyeye zamanı gösteriliyor. Bazı vesikalarda borçlunun vefatı takdirinde borcun kim tarafından ödeneceği de gösterilmektedir. Maalesef şimdilik vesikalarda mezkûr ölçülerin mahiyetini ve sikkelerin kıymetini tespit mümkün olamamıştır. Biz Uygurlar'dan kalma hukuki vesikalardan birkaç tanesini misal olarak burada derc etmeyi lüzumlu buluyoruz. Bu vesikalar bize bir taraftan Uygurlar'ın hukuki ve iktisadi yaşam seviyesini tespitte yardım edecektir. Diğer taraftan İslamiyetten önceki Türkler'in hususi hukuku hakkındaki mütalaalarımızın istinad edeceği esaslardan birini oluşturacaktır. Burada zikrolunan vesikalar şunlardır:

- 1) Arazi mülkiyetini devre ait vesika,
- 2) Üzüm bağı kiralama mukavelesini,
- 3) Gayrimenkulün ipotegine dair mukavelesini,
- 4) Ortakçılık mukavelesi,
- 5) Şarap istikrazına ait vesika,
- 6) Vasiyetname,
- 7) Evlat edinme mukavelesini,

8) Esir azatlamaya dair mukavelename.¹⁸¹

Arazi Mülkiyetini Devre Ait Bir Vesika

Pars yılı, dördüncü ayın yirminci günü. Ben Tülek Temür, bana ait olan Tıyuk üzerindeki Taşköprü önündeki her yandan duvarla çevrilmiş Kaylalıkla Çengür-erisindeki yedi Kürilik yerimi, gene bana ait olan Törtkil-Çoktaki dört sık yerimi, gene bana ait olan Boyu-Kırada Yukarı Çiçeklikteki altı sık yerimi, gene bana ait aşağı çiçeklikteki dört sık yerimi - Bütün bu bana ait yerlerimi bana Tülek Temür'e para kıymetini haiz çau Yastuk gerek olduğundan, Rahip Tolmuştan yirmi Çong-Tung-Pau-Çau Yastuk alarak bu yerlerimi ona kendi faydasına işlesin, mahsullerinden faydalansın, bu arazi onun sahih (hususî) mülkü olsun diye devrettim. Tanık Kerey, Tanık Temür Buka ve orada bulunan benim büyük ve küçük biraderlerim, akraba ve tanıdıklarım, kim olursa olsunlar, dava açmasınlar. Bu mühür ben Tülek Temür'ündür. Bu mühür ben Buyan Temür'ündür. Bu mühür ben Tanık Kerey'indir. Bu mühür ben Tanık Temür-Buka'nındır. Bu yazıyı ben Buyan Temür kendi elimle yazdım ve hazırladım.¹⁸²

Bir Üzüm Bağı (Borluk) Kiralama Mukavelesi

Yond yılının ikinci ayının yirmi sekizinci günü. Bana Kayımtu'ya işletmek, mahsul almak için bir üzüm bağı gerek olduğundan Mısırın Koçu nam mahalde bulunan bağı tuttum. Bu bağı işletilmesi için lazım masrafları ben Mısır yapacağım. Bu bağ dolayısıyla verilmesi gereken vergileri de ben Mısır ödeyeceğim. Ben, Kayımtu'nun masraf ve vergilerle ilgim olmayacaktır. Tanık Beg-Buka, tanık Elçi. Bu mühür ben Mısırın'dır. Ben Kayımtu Mısırın imlası altında yazdı.¹⁸³

Gayrimenkulün İpoteği Mukavelesi

Koyun yılı Erem ayı (yeni ayın) onuncu günü. Ben Tasık şu yazıyı Turıya veriyorum. Şehirde oturduğum için benim pek çok masraflarım ve alacaklılarım vardır. Ben makul ve Idareli bir surette yaşayamıyorum. Kendim ihtiyarladım da. Onun için ben Turı ile şöyle bir anlaşma yaptım: Ben Tasık'ı ait olan üç kişi vasıtasıyla işletilebilecek üzüm bağına Sen, Turı, alır mısın, buna mukabil Sen, Turı, benim borçlarımı öder misin? istemiyorum dersen, başkasına veririm.» Bunun üzerine Turı dedi: «Ben senin borçlarını öderim, üzüm bağına başkasına bırakmam». Ben, ona bağı teslim ettim ve ona dedim: Sen (Borçlara ait) yazıları

¹⁸¹ Sadri Maksudi Arsal, **Türk Tarih ve Hukuku**, İ.Ü.H.F.Y., İstanbul 1947, s.79 - 80 ; İzgi, a. g. e., s.51 - 147

¹⁸² Sadri Maksudi Arsal, **Türk Tarih ve Hukuku**, İ.Ü.H.F.Y., İstanbul 1947, s.81 - 82

¹⁸³ Sadri Maksudi Arsal, **Türk Tarih ve Hukuku**, İ.Ü.H.F.Y., İstanbul 1947, s.82

(senetleri) almalısın ve su şeyleri (borçları) vermeli (ödemeli)sin: Parça Toyın'a yarım tavar, Katuk'a yarım küp şarap, Yumşak'a iki sık Ür ve bir siyah elbise, Kıtay Buka'ya üç tavar. Bu şeyleri vererek Turı benim borçlarımı ödemelidir. Eğer ben, Tasık, dönüp Turı'ya bütün bu şeyleri ödersem, ben Turı Ona (Tasık'a) üzüm bağını iade ederim. Eğer ben Tasık üç yıl içinde geri dönüp bu şeyleri Turı'ya iade etmezsem, üzüm bağım borçlarımın ivazı, olarak Turı'nın (hukuki) mülkü olsun!

Tanık Kerskiç, Tanık Tükrünç Buka. Bu mühür ben Tasık'ındır. Ben parça Tokmuş bu ihtiyar Tasık'ın imlası altında yazdım.¹⁸⁴

Ortakçılık Mukavelesi

Tavuk yılının ikinci ayının on sekizinci günü. Bana, Elçiye, ekin ekmek için toprak gerek olduğundan Kayımtu'nun Yalturgan-Kas'da bulunan yarım sık tarlasını hazır halinde tuttum. Bu tarlaya ekmek için ne dekleu tobum lazım olursa her ikimiz müsavi miktarda atacağız, mahsulü de aramızda müsavi olarak paylaşacağız. Bu yer dolayısıyla (başka) masraflar olursa keza ikimiz beraber ödeyeceğiz. Bu söz için tanık Teke Bakşı, tanık Çisim. Bu mühür ben Elçinindir. Ben Misir-Siİa, söyleterek yazdım.¹⁸⁵

Ödünç Olarak Şarap Almaya Ait Bir Makbuz

Koyın yılının üçüncü ayının yirmi ikinci gününde. Bana, Ming-Temure bor lazım olduğundan, fazlasıyla ödemek şartı ile Turı-Bakşı'dan yarım kap şarap aldım. Sonbaharın başında bunun mukabilinde bir kap tatlı şarap vereceğim. Eğer iade hususunda gecikme vukubulursa, halk arasında adet olan miktarda zam ilavesiyle vereceğim. Borcumu ödemedenden önce vefat edersem, bu borcu Nom-Kuli ve onun soyu ödeyecektir. Tanık: Tesek-Turmuş, tanık, Boltaz'dır. Bu mühür ben Ming-Temür'ündür. Ben Turmuş, Ming-Temür'ün imlası altında yazdım.¹⁸⁶

Vasiyetname Nümunesi

Fare yılının sekizinci ayının onsekizinci gününde. Ağır bir surette hastalandığımdan ve hastalığının gittikçe fenalaşacağını düşünerek ben yakınlarım Silanka, ailem için şu yazıyı bıraktım: Benim vefatımdan sonra, Han'a verilmesi lazım olan kısım çıkarıldıktan sonra bütün mallarıma oğlum varis olsun ve altmış tara'nın geliriyle yaşasın. Oğlum Kasang Aşan

¹⁸⁴ Sadri Maksudi Arsal, **Türk Tarih ve Hukuku**, İ.Ü.H.F.Y., İstanbul 1947, s.82 - 83

¹⁸⁵ Sadri Maksudi Arsal, **Türk Tarih ve Hukuku**, İ.Ü.H.F.Y., İstanbul 1947, s.83 - 84

¹⁸⁶ Sadri Maksudi Arsal, **Türk Tarih ve Hukuku**, İ.Ü.H.F.Y., İstanbul 1947, s.84

tarlaların varisidir. Benim büyük üvey biraderlerimin mirasta hisseleri yoktur. Eğer onların arasından biri hissem vardır, diye dava açacak olursa evvela,büyük orduya (Han ordusuna) bir yastuk altun, suvarilere bir yastuk gümüş, Han'ın iç hazinesine bir yastuk altun ve bir at vermelidirler, ve ağır cezaya mahkum olmalıdırlar. Bundan sonra da onların iddiaları itibara ahnmamalıdır. Bu vesikayı Sunşa Ket-Kara saklayacaktır. Bütün işlerin başında kimense bulunacaktır ve Kuvak Tayanç (vasiyetleri ifa işi) başında ise ikinci ve bizim hemşehrimiz (?) Askan bulunacaktır. Bu işleri onlara tevdi ettim. Tanık: Inge, tanık: Kan Toyın. Bu da benim damgamdır. Ben Kaysının imlası altında yazdım.¹⁸⁷

Evlat Edinmeye Ait Bir Mukavelename

... Onun oğulsuz, ahfatsız kaldığını düşünerek, ben iki oğlumdan Turmuş adlısını halk arasında muteber olan kaide ve adete göre Sutpak'a evlatlık olarak verdim. Bundan sonra oğlum artık Sutpak'ın evinde kalacağından bu Sutpak oğlu (babası evinde) yemek yemeli, gösterilen işleri ifa etmeli ve oğulluk vazifelerine ait kaidelere uygun bir surette ölünceye kadar Sutpak'a sadakatle hizmet etmelidir. Ben Sutbak'a gelince, ben de bu Turmuş adlı oğlanı benim kanımdan gelen oğlum gibi telakki edeceğim. Eğer ben (ileride) evlenipte oğul ve kızlarım dünyaya gelirse dahi ben bunu (Turmuş'u) (diğer) oğullarımla müsavi tutacağım. Ev hayatımda ne varsa hepsinden, oğullarım ne kadar çok olursa olsun, bu oğlana (Turmuş'a) da mirastan hisse bırakacağım. Fakat oğlan büyüdükten sonra, onun çalışma kuvvetinden istifade ettiğim halde ona oturacak yeri ve yiyecek şeyleri temin etmezsem, ona karşı fena muamele edersem, o kendi (istek ve iradesiyle benden ayrılıp istediği yere gidebilecektir. (Bundan dolayı), ben Sutpak'ın itirazı muteber olmayacaktır. Bugün Sutbak diyor: Ben ona (Turmuş'a) kendi oğlum gibi muamele edeceğim, onu evlendireceğim, onun vaziyetiye ilgileneceğim. Fakat onu terbiye ederken (icabında) sertçe dahi muamele edebileceğim. Fakat ona karşı tarafımdan yapılan, kanun, örf ve adet ve nizama aykırı herhangi bir cebir ve zulüm mahiyetindeki hareketlerim suç telakki olunacaktır. Tanık:Si...Temür, tanık: Aruk'tur. Bu mühür ben Turçin'indir. Ben İş-Kara Turçi-Baksi'nin imlası altında yazdım.¹⁸⁸

Esir Azatlama Mukavelesi

Pars yılının dokucuncu ayının, yirmi altıncı gününde. Ben Otuz'un B...ltur adlı demirci kulum ve Toyın-Çok'Un A...ılık adlı dokumacı Karabaşı bizden (sahiplerinden) müsaade almaksızın evlenmişlerdir. Biz, Ben Toyın-Çok ve Ben Otuz,bunu öğrendikte

¹⁸⁷ Sadri Maksudi Arsal, **Türk Tarih ve Hukuku**, İ.Ü.H.F.Y., İstanbul 1947, s.84 - 85

¹⁸⁸ Sadri Maksudi Arsal, **Türk Tarih ve Hukuku**, İ.Ü.H.F.Y., İstanbul 1947, s.86

Karabaşlarımızı ayırmak istemediğimizden onlardan Birt almak şartıyla onları azat ettik. Ben Otuz, kulum serbest yaşasın dedim ve Toyın-Çok'a ve onun kadının karabaşına karşı dava açmıyacağım. Ben Toyın-Çok kadın karabaşım hür yaşasın diyerek, Otuz'a ve onun kuluna karşı dava açmıyacağım.¹⁸⁹

II- OSMANLI ÖNCESİ MÜSLÜMAN TÜRK DEVLETLERİNDE YAZILI BELGE VE NOTERLİK

Önceleri münferit olarak İslamiyeti seçen Türkler, 751 yılında Çinlilerle Müslüman Araplar arasında yapılan ve Müslüman Arapların zaferiyle neticelenen Talas Savaşında Müslüman Arapların yanında yer almaları üzerine, İslamiyeti daha yakından tanıma fırsatı bulmuşlardır. İslamiyetin temel esaslarının eski Türk dini olan Göktanrı inancının esaslarıyla çelişmemesi, Türklerin gruplar halinde, boy boy, oba oba İslam dinini kabul etmelerine vesile olmuştur. Türklerin İslamiyeti kabulünden sonra eski Türk hukuk düzeni, İslam hukukunun devreye girmesiyle farklılaşmaya başlamıştır. Türkler sosyal yaşamlarıyla birlikte hukukî anlayış ve uygulamalarını da İslam'ın temel esaslarına göre tanzim etmeye başlamışlardır.

Osmanlılar'dan önceki bazı Müslüman Türk devletlerinde, özellikle özel hukuk alanında İslam hukuku'nun uygulandığı Karahanlılar ve Selçuklular'da noterlik görevini Kadılar yerine getirmekteydi. Ayrıca Karahanlılar dönemiyle ilgili olarak kaleme alınan eserlerde rastladığımız "Bitigçi Tamgaçı" (kâtip + mühürdar) tabiri, başka görevlerinin yanısıra kanaatimizce günümüzdeki noterlik faaliyetlerinden bazılarını da yerine getiren görevlilere verilmiş olan bir isimdir.¹⁹⁰ Bir İslam devleti olan ve İslamiyeti kabul eden ilk Türk devleti olma özelliğini taşıyan Karahanlılara ait 1080 ve 1090 tarihli tarla satım senetleri, bu dönemin mevcut en eski belgeleri olarak kabul edilmektedir. Bu satım senetlerinin İslamiyet döneminde hazırlanmış olmakla birlikte şekil ve içerik bakımından Uygur toprak satım sözleşmeleriyle büyük bir uygunluk içinde olması ilgi çekicidir.¹⁹¹ Karahanlılar devrinin ünlü İslam hukukçusu Şemsü'l-Eimme Es-Serahsi yazdığı 30 ciltlik "El-Mebcut" isimli İslam hukuku kitabının "Şurût (şartlar-koşullar)" bölümünde, noterlik faaliyetiyle ilgili oldukça geniş ve faydalı bilgiler vermektedir.¹⁹²

Babür İmparatoru Alemgirşah'ın teşvikiyle oluşturulan bir komisyon tarafından Hindistan'da yazılan "Fetavayı Hindiyeye" ya da diğer ismiyle "Fetavayı Alemgiriyye" isimli

¹⁸⁹ Sadri Maksudi Arsal, **Türk Tarih ve Hukuku**, İ.Ü.H.F.Y., İstanbul 1947, s.87

¹⁹⁰ Reşat Genç, **Karahanlı Devlet Teşkilatı**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2002, s.158

¹⁹¹ Özyetgin, **a. g. e.**, s.50

¹⁹² Serahsi, **a. g. e.**, s.219

İslam hukuku külliyatının "Kitab-ı Mehâdir (Tescil) ve's-sicillat" ve "Kitabü's-Şürût" bölümü noterlik faaliyetiyle ilgili işlemleri açıklamaktadır.¹⁹³ Bütün bu hususları dikkatle değerlendirdiğimizde, bu eserlerin tatbikattaki mer'î hukuka katkı sağlamak maksadıyla yazıldıklarını müşahede etmekteyiz. Ayrıca değişik İslam coğrafyasında hüküm süren diğer Müslüman Türk devletlerinin hemen hemen tamamında yargılama faaliyetiyle birlikte noterlik muamelelerini de kadıların gerçekleştirdiğini görmekteyiz.

Selçuklu devletlerinde kadılar, adli ve idari görevlerinin yanısıra noterlik vazifesini de görürlerdi.¹⁹⁴ Kirman Selçuklularında da kadılar, evlenme- boşanma işleri, nafaka, miras ve alacak davalarına bakarlar, noter vazifesi görürlerdi.¹⁹⁵

Diğer Müslüman devletlerde olduğu gibi Anadolu Selçuklu Devleti'nde de müslümanlar arasında gerçekleştirilen her türlü hukuki muameleleri kadı'lar tanzim ve tasdik ediyorlardı. Amerika Kıtası henüz keşfedilmediğinden, XII. Ve XIII. Yüzyıllarda Anadolu, Hindistan ipek yolu güzergâhı üzerinde ticari faaliyetlerin çok yoğun olduğu bir yer olup, gayrimüslim Avrupalı tacirlerin de kullandıkları ticaret yolu güzergâhı üzerinde yer alıyordu. Bu nedenle taraflarının tamamı gayrimüslim ya da en az birisinin gayrimüslim olduğu durumlarda hukuki işlemleri kimlerin tanzim edip resmiyet kazandıracağı konusunda nakledeceğimiz olay, bu hususu aydınlatan oldukça önemli bir tarihi belgedir.¹⁹⁶ Anadolu Selçukluları divanında Bizanslılar ile Rumca muhâberatı idare eden kâtipler vardı ki bu kâtiplere "Notârân-ı Divân-ı Saltanat" denirdi.¹⁹⁷

"Anadolu Selçuklu Sultanı I. İzzettin Keykavus, Akdeniz ticaretini yoluna koyduktan sonra Karadeniz ticaret yollarını da emniyete almak, sadece Türkiye'nin ihracat ve ithalatı için değil, milletlerarası ticaret için de çok önemli bir merkez olan Sinop'u ele geçirmek maksadıyla plânlar yapmaya başladı. Şehri karadan ve denizden kuşatıp 26 Cemaziyelâhır 611(28 Ekim 1214) tarihinde Rumları teslim olmaya mecbur etti. Ertesi gün askerler şehrin karşısında saf bağlayıp halkın ileri gelenlerini sultanın huzuruna çıkardılar. Onlar yer öpüp itaat arzettikten sonra şehrin anahtarlarını da sultana takdim ettiler. Sultan bazılarını hilatler verdikten sonra surlardan içeri girdi. Ertesi gün Sultan, gezintiye çıkmadan önce Tekfur'u çağırarak ondan ahid ve söz istedi. Tekfur, saltanat divanı noterlerinin (*noterân-ı divan-ı*

¹⁹³ Heyet, *Fetâvâyi Hindiyeye*, C:13 - 14, Ankara 1986, Terc: Mustafa Efe, (C:13), s.359 - 545 ; (C:14), s.5 - 277

¹⁹⁴ Ali Sevim ve Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995, s.515 ; Zeki Atçeken ve Yaşar Bedirhan, *Selçuklu Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi*, Eğitim Kitabevi Yayınları, Konya 2004, s.46 ; Kenan Çetin, *Selçuklu Medeniyeti Tarihi*, Hazine Yayınları, İzmir 2011, s.185

¹⁹⁵ Atçeken ve Bedirhan, *a. g. e.*, s.161

¹⁹⁶ Osman Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar*, Ankara 1988, s.19

¹⁹⁷ Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk- İslâm Medeniyeti*, Ötügen Neşriyat Yayınları, İstanbul 2009, s.417

saltanat) kaleme aldıkları *ahidname*'ye uyacağına diliyle de yemin ederek, ahidnâme'yi imzaladı. Anlaşma metninde “es-Sultanü'l-Galib İzzeddin Keykâvus b. Keyhüsrev, ben Kir Alexis'e hayatıma eman verir (canımı bağışlar), Sinop yöresi dışında kalan Canit (Canik) ülkesini bana ve evladıma bırakırsa, buna mukabil kendisine her yıl 10.000 dinar altını, 500 atı, 2000 sığırı, 10.000 koyunu ve hazineye intikal eden her cins maldan 50 yük hediye'yi kendi hayvanlarımla onun hazinesine, mutfağına ve ahırına gönderirim. Yardım istediği zaman imkânlar ölçüsünde yardım gönderir, askerimi ondan esirgemem. Bu şartlarla iki tarafa mensup büyüklerin huzur ve şehadetiyle bu anlaşma kabul ve imza edilmiştir”¹⁹⁸ ifadesine yer verilmiştir.

III- OSMANLI DEVLETİ'NDE YAZILI BELGE VE NOTERLİK

A. Klasik Dönemde (Tanzimat'tan Önce) Yazılı Belge ve Noterlik

Gerek Anadolu Selçuklu Devleti'nde, gerekse ondan evvelki Türk-İslam devletlerinde olduğu gibi Osmanlılar'da da devletin yeniden hudutları içine yeni giren her yerde “ahkam-ı şer'iyeyi”yi tatbik etmek üzere kadılar nasb ve tayin olunmuştur. Kadılar “taraf-ı sultaniden icray-ı mahkeme ve hükme vekil” olduklarından şer'i işlere mahsus kazaî vazife yanında devletin mümessili, idare memuru mahiyetini almışlar ve bu suretle buldukları kazalarda halkın umumi işlerine ve hükümet işlerine de bakmışlardır. İşte hem kazaî hem de idarî olmak üzere geniş bir yelpazede vazife ifa eden kadılar bütün muameleleri kayda geçirmişlerdir.¹⁹⁹ Osmanlı Devleti teşkilatında kadılar, adlî, idarî, askerî ve malî görevlerinin yanında çarşı-pazarı, satılan malları, fiyatları denetleme gibi beledî faaliyetlerle ilgili yetkilere sahip²⁰⁰ olduğu gibi, vakıf senetlerin köle azadı, vakıfların kurulması ve senetlerinin tanzimi, vasiyetnamelerin tanzimi, evlenme (nikah akitleri), boşanma, terekenin taksimi, vasi tayini, senet, alım-satım, kira, vekaletname, hibe, bey', kefâlet, vekalet, rehin, mukavele, borçlanma, vasiyet gibi bugün noterler tarafından yapılan akit ve işlemleri tanzim ve tescil ederek kâtib-i adl (günümüzde noterlik) vazifesi görürlerdi.²⁰¹ Osmanlı Devleti'nde, bugünkü noterlik işlerini yapmaya yetkili olanlar kadılardı.²⁰² Bugün noterlerin düzenlediği birçok belgenin

¹⁹⁸ İbn Bibi, *El Evamirü'l- Ala'iyey Fi'l-Umuri'l- Ala'iyey (Selçukname)*, C:I, Ankara 1996, Terc: Mürsel Öztürk, s.173- 174
-İbn Bibi, *Selçukname*, İstanbul 2007, Terc: Mükrimin Halil Ymanç, s.53

¹⁹⁹ Öztürk, a. g. e., s.20

²⁰⁰ Uzunçarşılı, a. g. e., s.109

²⁰¹ M.Akif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul 2007, s.88 ; Cahit Baltacı, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, İstanbul 2007, s.97 ; Mustafa Avcı, *Türk Hukuk Tarihi Dersleri*, Konya 2012, s.106 ; Ekrem Buğra Ekinci, *Osmanlı Hukuku*, İstanbul 2008, s.373 ; Tufan Gündüz (Heyet), *Osmanlı Teşkilat Tarihi*, Ankara 2012, s.300 ; Halil Cin ve Gül Akyılmaz, *Türk Hukuk Tarihi*, Sayram Yayınları, 4. Baskı, Konya 2011, s.179 ; Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Kardelen Kitabevi, 3.Baskı, Isparta 1998, s.89 ; M. Akif Aydın (Heyet), *Kadı Sicillerinde İstanbul*

²⁰² Zekeriya Bülbül, *Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi*, Nobel Yayınları, 3.Baskı, Ankara 2009, s.201

Osmanlı Devleti'nde mahkemelerde kadılar tarafından düzenlendiği göz önüne alındığında Osmanlı kadısının ne kadar geniş bir görev ve sorumluluk alanının içinde olduğu ortaya çıkar.²⁰³

Osmanlı Devleti'nde kuruluşundan son zamanlara kadar, adl (Katib-i Adl) görevi de Şer'îye mahkemelerince kadı marifetiyle yerine getirilmekteydi. Kadılık makamının yargılama dışında kalan diğer adlî görevleri de bugün noterlere yaptırılan bütün ‘’akd’’ muamelelerini kapsıyordu. Yani bugün noterlere yaptırılan bütün ‘’akd’’ muameleleri de burada (şer'î mahkemede) kadı tarafından yapılıyordu.²⁰⁴ Kadılar aynı zamanda *katib-i adil* (noter)'lik görevini de yerine getirmeleri nedeniyle,²⁰⁵ halkın yaptığı anlaşmalar kadı tarafından özel siciline tascil ediliyor ve gerektiğinde onama işlemleri de kadılar tarafından yerine getiriliyordu.²⁰⁶ Yargıya tâbi adâlet hizmeti kendilerine verilen kişiler halk arasında cari muâmele ve mukaveleleri zabt ile sicillerine kaydederlerdi ki bunlara adl (çoğulu udul) denirdi. Kâtibi adiller, taraflar arasındaki mukavele ve muâmeleleri vechi şer'î üzere vâki olduğu gibi defterlerine yazılı gerektiği vakitte hâkim huzurunda şehâdet ve olay hakkında izahat verirlerdi.

Bu hizmet, Kur'an'daki müdayene ayeti olarak adlandırılan Bakara suresinin 282. âyeti hükmüne müsteniddi. Bu âyeti kerimedeki “deyin”den maksad, borçlanmaktan doğan deyin olmayıp bütün borçlara şâmildir. “Emir”in, vücut ifade etmediği hallerde nedb (dua) ifade ettiği muhakkaktır. Müeccel borçları tevsikin bir emr-i müstahsen (dinimizin güzel gördüğü şey) olduğu aşikârdır. Mesele umur-u âmmeye (kamuya yönelik hususlar) taallük ettiği cihetle bu ihtiyacı karşılamak için, yer yer kâtibi adiller tâyin etmek İslâm hükümetleri üzerine vâcibtir. Nitekim İslâm devletlerinde böyle olagelmıştır. Bazısı bu ihtiyacı hususî tayin edilen adillerle, bazıları hâkimlere bu hususda selâhiyet vermekle gidermişlerdir. Osmanlı Devleti'nin son yıllarında bu işi, şer'î mahkemeleriyle beraber mukavelât muharrirleri, sonra kâtibi adiller görürken Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra noterler görmeye başlamışlardır. Bunların görev, yetki ve kontrolleri gibi hususlar kanunla tâyin edilmiştir. Bu hizmet kendisine verilecek kimsenin iyi hâl ve adâletle mevsuf, hukuk, sak ve sicil ilmüne vakıf olması şarttır. Bu vasıfları hâiz olmayanlar kâtibi adil tâyin olunamazlar. Çünkü adâlet ve emniyeti haiz olmayan bir şahıs, vâkıaları değiştirip tahrif edebilir. Bahsi geçen ilimlerden habersiz olanlar da hâdiseleri gerekli kayıt, tesbit ve tescil

²⁰³ İsmail Sarıkaya, **Osmanlı'nın Rüzgârıyla**, Alya Yayınları, İstanbul 2013, s.187

²⁰⁴ Mustafa Akdağ, **Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi**, Ankara 1995, s.321

²⁰⁵ Ekrem Buğra Ekinci, **Osmanlı Hukuku**, İstanbul 2008, s.184

²⁰⁶ Yaşar Şahin Anıl, **Osmanlı'da Kadılık**, İstanbul 1993, s.47 - 48

edemeyeceklerinden dolayı kâtibi âdilden gözetilen gâye yok olur ve ilgililer zarara uğramış olurlar. Osmanlı Devleti'nde özellikle klasik dönem diye adlandırılan, kuruluşundan Tanzimat'a kadar olan dönemde halkın resmiyet vermek istedikleri senet, sözleşme ve saireye ait tanzim, tasdik ve tescil işlemleri şer'i ahkam üzere icra edilirdi. Kadıların yaptığı noterlik işlemleri alım-satım, ortaklık sözleşmeleri, köle azatları, ibraname, sulh, vekâletnâme, vakfiye vs. idiler.²⁰⁷ Kadı ve naiplerinin tanzim ve tasdik işlerini ifa etmeleri bazı istisnalara rağmen şer'îye mahkemelerinin lağvına kadar devam etti.

Osmanlı Devletinde, hukuki işlemlerin belgelendirilmesine son derece önem verilirdi. Çünkü bu, dini bir emirdi. Bunun en açık delili de devlet arşivleridir. Hâkimler (molla, kadı veya naib), kendi yargı sahalarında "halk noteri" vazifesini de görürler; evlenme mukavelelerin, vekâletleri, vasiyetleri ve diğer her türlü mukaveleleri kanûnileştiren ve tespit edenler onlardır.²⁰⁸ Keşf ve tahrir raporlarında olduğu gibi vasiyetnâme, vekaletnâme v.b. muamelelerin de zaman zaman mahallinde düzenlenmesi gerekiyordu. Bunun için mahkeme katiplerinin nâib olarak görevlendirilmesinin yanı sıra bazen de şühûdü'l-hâl olarak görev yapan liyakatlı kimseler nâib tayin edilmekteydi. Özellikle köyler ve daha küçük yerleşim birimleri söz konusu olduğunda bu durum daha da zorunluluk arz ederdi. Bir husus hakkında vekil tayin olunmak veya borçlanmak ya da bey', hibe, taksim ve şirket gibi bir akid ve muamele tevsik edilmek istenirse alâkalılar şer'îye mahkemelerine müracaatla keyfiyeti takrir ederek zabt ettirir ve buna dair kadıların mührüyle mühürlenmiş vesikalar alırlardı. Bu vesikalara "hüccet" denirdi.²⁰⁹ Diğer bir deyişle Osmanlılarda mahkemenin nizalı kaza neticesinde verdiği hükme *i'lam*; nizasız kaza neticesinde verdiği hükümlere de (vekaletname gibi) *hüccet* denirdi. Kelime anlamı itibariyle hukukî delil demek olan hüccetin bir usûl hukuku terimi olarak manaâsı şudur: Kadı'nın kararını (hükmünü) ihtiva etmeyen, taraflardan birinin ikrarını ve diğerinin bu ikrarı tasdikini hâvi bulunan ve üst tarafında kadının mühür ve imzasını taşıyan yazılı belgeye "hüccet" denildiği gibi, hüccet yerine "senet" tabiri de kullanılmıştır. Bazen kadı'nın kararını ihtiva etse de, üst tarafında mühür ve imza bulunan, kadıların ait bütün belgelere de hüccet denmiştir. Şer'î mahkemeler, hüccetlerde günümüzdeki noterler gibi, hukuki durumu zabt altına almaktadırlar. Hüccetlerin üst tarafında kadıların mühür ve imzaları, sonra da sırasıyla tarafların adı ve adresleri, hüccetin konusu, hukukî olay veya muâmelenin şekli ve şartları, yapılan ikrar beyanları, sonunda belgenin tanzim tarihi ve

²⁰⁷ Fethi Gedikli, a. g. e.

²⁰⁸ H.A.Ubicini, **Osmanlı'da Modernleşme Sancısı**, Terc: Cemal Aydın, İstanbul 1998

²⁰⁹ Ali Himmet Berki, **İslam'da Kaza "Hüküm ve Hakimlik ve Tevabii"**, Ankara 1962, s.55 - 56

şuhûd'ül-hal başlığı altında şâhitlerin isimleri yer alır. Hücetlerin en önemli özelliği, konusu ile ilgili davalarda kesin delil olarak kabul edilmesidir. Vakfiyeler de birer hücettir.

Tanzimat'tan sonraki dönemde bazı hukukî düzenlemelerle, hücetlerin tanzimi sağlam esaslara bağlanmıştır. Kısaca, bir mahkemenin hücet tanzim edip ilgilinin eline vermesi, o konuda bazı istisnaî durumların dışında hukukî çekişmenin vaki olmayacağı ve mahkemelerin, hüceti elinde bulunduranın lehinde karar vereceği manâsını taşır ve karşı taraf aleyhine verilmiş bir karar gibi kabul edilir. Bu sebeple hem Tanzimat'tan önceki ve hem de sonraki sicil kayıtlarının çoğunluğunu hücetler teşkil etmiştir.²¹⁰

a- Şer'îye Sicillerinin Osmanlı Hukukundaki Yeri ve Noterlik Hukuku Açısından Önemi

Milletlerin tarihinin doğru bir şekilde tesbiti, tarihsel dönemlere ait belgelerden istifade ile mümkündür. Aksi halde, tarih adına yapılanlar, geçmişin aydınlatılmasından çok subjektif değerlendirmelerden öteye geçemeyeceği gibi, geçmişle gelecek arasında sağlam bir köprünün kurulmasını da engelleyecektir. Arşivlerimizde, Osmanlı Devleti'nin hukuki durumu ve sosyo-ekonomik yapısı ile ilgili doküman bir hayli fazladır. Bunlar incelenmeden Osmanlı Devleti'ni tanıyıp anlama hususunda sıhhatli bilgilere ulaşamayız. Arşiv materyallerimizin, tatbikî hukuk kaynaklarımızın başında şer'îye sicilleri gelmektedir. Şer'îye Sicilleri, Osmanlı tarihinin ortaya çıkarılması hususunda birinci dereceden önemi haizdir.²¹¹

İslâm hukukunu hukuk sisteminin temeli olarak kabul eden Osmanlı Devleti'nin en önemli yargı organı olan Şer'î Mahkemeler, devletin muhtelif devirlerdeki hukukî, iktisadî, dinî, askerî ve idarî müesseseleri hakkında çok değerli tarihî belgeler bırakmıştır. Bu belgeler, dil, din ve renk farkı gözetilmeksizin bütün insanlarla ilgili olayları ve bu olayları ilgilendiren mahkeme kararlarını ve idarî düzenlemeleri ihtiva eden şer'îye sicilleridir. Bu siciller, XV. Asrın yarısından başlayarak XX. Asrın ilk çeyreğine kadarki uzun bir zaman dilimi içinde, yaklaşık 472 yıllık Türk tarihini, iktisadî, siyasî, sosyal ve hukukî hayatını yakından ilgilendirmekte ve kısaca Türk kültür ve tarihinin temel kaynaklarının başında gelmektedir. Eski Hristiyan tarihlerine temel teşkil eden kilise kayıtları Avrupa için ve Çinliler'in sülâle tarihleri demek olan Şu'lar Çin için ne derece önemliyse, bizim eski mahkemelerimizin kararlarını ihtiva eden şer'îye sicilleri de bizim için bunlardan çok daha önemli ve

²¹⁰ Halil Cin ve Ahmet Akgündüz, **Türk Hukuk Tarihi**, Konya 1989, C:1, s.349 - 350, 354 - 355

²¹¹ Ercan Özyürek, **158 Uluborlu Şer'îye Sicil Defteri ve Bu Sicilin Uluborlu Kent Tarihindeki Yeri H.1311 - 1313 (1890 - 1892)**, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) , S. D. Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2002,

güvenilirdir. Bu önemli belgeler tetkik edilmedikçe, XV ilâ XX. Asır arasındaki Türk kültür ve tarihine ait verilecek bilgiler ve hükümler eksik kalacaktır. Zira mahkeme kararları her devirde ait olduğu devletin kültürünü ve tarihini yakından takip eden ve yansıtan önemli tarih belgeleridir.

Eski mahkeme kararlarının tutanak defterleri demek olan şer'îye sicillerinin önemi ve kapsamı günümüzdekilerden fazladır. Çünkü Osmanlı Devleti'nde, her hangi bir beylerbeyine, eyâlete veya sancak ve kazaya devletin yetkili organları tarafından gönderilen ve *hüküm* denilen emirlerin sadece bazı askerî kararlar dışında tamamı şer'î mahkemeleri temsil eden kadılara yazılırdı. Kadılar hukukî işlere memur oldukları gibi, devletin, buldukları idare merkezindeki yürütme görevini de üzerlerine almış birer memur idiler. Zaten *kazâ* ismi de ondan dolayı verilmiştir ve bu gün de aynı an'ane kısmen de olsa sürdürülmektedir²¹².

Sözlük anlamı; okumak, kaydetmek, hükmetmek, karar vermek ve kayda geçirmek olan “sicil” kelimesi terim olarak kadıların aldıkları kararları, tasdik ettikleri belgelerin sûretlerini, kadılar arasındaki yazışmaları ve taşradaki idârî düzenlemeler için gönderilen fermân, berât hatta kânunnâmelerin sûretlerini ihtiva eden defterlere denir. Bu yönüyle şer'îye sicilleri, şer'î mahkemelerde tutulan, resmi statü taşıyan her türlü kayıtların toplanmış olduğu defterlerdir. Bunlara şer'îye sicilleri denildiği gibi; kadı defterleri, mahkeme defterleri, zabt-ı vekâyî sicilleri de denildiği olmuştur. Mecelle'de: “Hâkim mahkemeye sicillât defteri vaz edip i'lâmât ve senedâtı hîle ve fesâddan sâlim olabilecek muntazam bir sûretde ol deftere kayd ve tahrîr ve onun hıfzına dikkat ve îtinâ eder” denilerek bu hususa işaret edilmiştir. Şer'îye Sicilleri'nin sistemli bir şekilde korunma işlemi Kânûnî' den itibaren başlamıştır. Bu sayede, Osmanlı Devleti'ne ait çok sayıda şer'î sicil defterleri günümüze kadar ulaşmıştır.²¹³

aa- Şer'îye Sicilleri'nin Önemi: Kadıların verdikleri ilâm, hücut ve cezalar ile görevleri gereği tuttukları çeşitli kayıtları ihtiva eden defterlere şer'îye sicilleri, kadı defterleri, mahkeme defterleri ve zabt-ı vekâyî sicilleri adı verilir. Bunların maruzlara, ilâmlara, hücutlere, aile hukukuna, terikeye, izinnâme, emir ve fermanlara, vekâlet ve kefâletlere ait ayrı ayrı tutulmuş olanları olduğu gibi çeşitli vesikaları bir arada bulunduranları da vardır. Sicillerin çoğu karışık olarak tutulmuştur. Belgelerin isimlerinden anlaşılacağı gibi mahkemeler, bir yandan anlaşmazlıkları çözmeye çalışırken diğer yandan da noterlik işleriyle uğraşırlardı.

²¹² Ali Haydar Ef., *Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l- Ahkâm*, C: 4, s. 718

²¹³ Ercan Özyürek, a. g. e., s.9

Belge düzenlerken nelere uyulacağı, fıkıh kitaplarının “eş-Şurût” ve “el-Mehâdir ve’s-sicillât” bölümlerinde yer alır. Osmanlılar, bunları standart hale getirerek fikhın bütün bablarıyla ilgili belge çeşitlerini, Türkçe düzenlemiş, bunlarda kullanılan kelimelere varıncaya kadar uslûp birliği sağlamışlardır. Bu sebeple sicillerden bir belgeyi okuyabilen, aynı türden bütün belgeleri okuyabilir. Türkiye’de şer’iye sicilleri ile ilgili tek müstakil arşiv, h. 1312/ m. 1894 tarihinde Sultan II. Abdülhamid’in emriyle kurulan İstanbul Müftülüğü Şer’iye Sicilleri Arşivi’dir. Bu arşivin dışında kalan siciller Ankara Etnografya Müzesi’ndedir.²¹⁴

1-Genel Tarih Açısından Önemi: Osmanlı tarihinin kaynakları arasında şer’iye sicillerinin birinci derecede önemli olduğuna şüphe yoktur. Kadıların devlet merkezi ile yaptıkları resmî yazışmaları, halkın şikayet ve dilekçelerini, mahallî idarelere ait hukukî düzenlemeler olarak kabul edilen ferman ve hükümleri, en önemlisi de ait olduğu mahallin sosyal ve iktisadî hayatını yansıtan mahkeme kararlarını ihtiva eden bu siciller incelenmeden, Osmanlı Devleti’nin siyasî, idarî ve sosyal tarihini hakkıyla ortaya koymak mümkün değildir. Sicillerin her konuda tarihe temel kaynak olacağına şüphe bulunmamakla birlikte özellikle şehir tarihleri ve mahallî hayata ait ilmî araştırmaların birinci derecede kaynağı şer’iye sicilleridir. Mahallî bir tarihin doğru yazılabilmesi için fertlerle fertler, fertlerle devlet arasındaki bütün önemli olayların kaydedildiği şer’iye sicillerinin incelenmesi ilmî bir zarurettir. Sicillerin genel tarihe katkıları, önemli tarihî olayların, tarihî şahsiyetlerin, mahallî adların ve önemli tarihî müesseselerin bütün ayrıntılarıyla doğru olarak tespitinde birinci derecede önem arz edecektir. Ayrıca şeyhülislam, kazaskerler ve sadrazamlar gibi büyük devlet adamlarının hayat hikayelerini bütün ayrıntıları ile ortaya çıkarabilmek için sicillere müracaat etmek gerekir. Zira sicillerde kimin nereye tayin edildiği, hangi tarihte, hangi vasıfla, nasıl bir devlet hizmeti ifa ettiği mutlaka kaydedilmektedir. Şer’iye sicilleri, bütün Osmanlı ülkesinin yer isimlerini tespit ve hatta mahalle isimlerinin bile tespit edilmesinde mühim bir kaynaktır.²¹⁵

2-İktisat Tarihi Açısından Önemi: Şer’iye sicilleri, ait oldukları yerlerin iktisadî hayatına dair orijinal tarih vesikalarıdır. XV. İla XX. Asır aralarında Türk halkının hayat ve geçim tarzı, memlekete dışarıdan giren ve yine memleketten dışarı çıkan, yani ithalat ve ihracat konusu olan eşya, halkın yetiştirdiği tarım ürünleri, imâl ettiği sanayi ma’mulleri, Anadolu’da ve diğer Osmanlı topraklarında mevcut olan san’at ve meslek çeşitleri, halktan

²¹⁴ Abdülaziz Bayındır, "Osmanlı'da Yargının İşleyişi", Osmanlı Ansiklopedisi, C: 6, Yeni Yürkiye Yayınları, Ankara 1999, s.432

²¹⁵ Ahmed Akgündüz, Şer'iye Sicilleri, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, C:1, İstanbul 1988, s.12 - 13

toplanan vergiler, devletin memurlarına ödediği tahsisâtlar, hukuk ve ceza davalarındaki tazminatların miktarı ve cinsi, para arzı ve çeşitleri, enflasyon ve devalüasyonun gerçek mânâda tarihî seyri ve kısaca hem makro hem de mikro iktisada dair bütün mevzular, doğru olarak ve yerli yerinde ancak şer'îye sicillerindeki kaynaklardan öğrenilebilir.²¹⁶

3-Askerî Açısından Önemi: Şer'îye sicilleri askerî açıdan da önemli bilgiler ihtivâ etmektedir. Osmanlı ordusu sefere çıktığı zaman hem Anadolu hem de Rumeli'de bulunan beylerbeyi ve sancak beylerine yazılı emirler gönderilir ve ordunun ihtiyacı olan gıda maddeleri, gemi, at, kürekçi, araba, cephaneye ve benzerî ihtiyaçların karşılanması amacıyla kadınlara da yazılı emirler gönderilirdi. Gönderilen bu yazılı emirlerin içinde, savaşın kime karşı ve hangi sebeple yapıldığı izâh edilir ve konuyla ilgili Şeyhülislam fetvası hatırlatılarak halkın savaşın zaruretine inanmaları temin edilirdi. Kısaca XV. Yüzyıldan sonraki harp tarihimizi, bütün tafsilatıyla şer'îye sicillerinin genellikle sonlarında yer alan ve kadınlara hitaben yazılan yazılı emirlerde bulmak mümkündür. Örneğin III. Mehmed'in Macaristan ve Avusturya seferine çıkabilmek için Anadolu'dan nasıl asker topladığı ve Eflak isyanı ile zorlaşan bunalımlı dönemde savaşla ilgili olarak halka ne gibi yazılı emirler gönderdiği, Bursa şer'îye sicilleri esas alınarak ortaya konabilir. Gerçekten şer'îye sicilleri, askerî hareketleri bütün ayrıntılarıyla aydınlatmak, ordunun teşkilât ve durumunu göstermek bakımından vak'anüvislerde ve diğer kaynaklarda ispatlanmayan birçok tafsilâtı bilgiyi içermektedir.²¹⁷

4-Türk Hukuk Tarihi Açısından Önemi: Şer'îye sicillerinin incelenip gün yüzüne çıkarılması hukuk tarihimiz açısından çok önemlidir. Çünkü her konuda olduğu gibi, eski hukukumuz hakkında da birbirini tutmayan çelişkili görüşler mevcuttur. Bu çelişkili görüşler arasından doğruyu tespit etmeye yardımcı olacak olan yine şer'îye sicilleridir. Şer'îye sicillerinde hukukun bütün dallarıyla alakalı olarak şer'î hükümlere uygun bir şekilde verilmiş mahkeme kararları mevcuttur.

I-Özel Hukuk Açısından Önemi:

a- Şahsın hukuku ile ilgili kararlardan, Osmanlı hukukunda gerçek ve tüzel kişilerin bilindiğini, ehliyet, gâiplik, şahsî haklar ve benzeri konulara dair şer'î hükümlerin aynen uygulandığını anlamaktayız.

b- Aile hukuku ile ilgili kararlar ve sicil kayıtlarından eski Türk aile yapısını, nişanlanma, evlenme ve benzeri müesseselerin nasıl işlediğini, tamamen erkeğe ait gibi sanılan boşama

²¹⁶ Ahmed Akgündüz, *Şer'îye Sicilleri*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, C:1, İstanbul 1988, s.15

²¹⁷ Ahmed Akgündüz, *Şer'îye Sicilleri*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, C:1, İstanbul 1988, s.18 - 19

hakkının kadın tarafından da nasıl kullanıldığını, şiddetli geçimsizliğin kadına evlenmeyi sona erdirme hakkını verdiğini, karı-koca arasındaki mal ayrılığı rejimini, karı-kocanın çocuklar üzerindeki hak ve vazifelerini, mehir olarak hangi eşyaların verildiğini ve tarihin muhtelif devirlerinde bir Türk ailesinde hangi şeylerin önem arz ettiğini öğrenebiliriz.

c- Miras hukukuna ilişkin kayıtların çoğunluğunu miras sözleşmeleri (teharüc) ve tereke taksimleri teşkil etmektedir.

d- Eşya, borçlar ve ticaret hukukuna ait kararlar iç içedir. Eşya hukuku ile ilgili kararlardan mülkiyet hakkının, din, dil ve ırk farkı gözetmeksizin bütün fertlere belli şartlar altında tanınmış olduğunu görüyoruz. Borçlar hukuku ile ilgili kararlardan faiz muamelesine benzeyen muamelelerin kabul edilmediğini ve akitlerde karşılıklı rıza beyanının esas olduğunu öğreniyoruz.

e- Devletler hususî hukuku alanında ahval-i üslûma ve ibadet konuları dışında zimmîlere de kendi rızalarıyla İslam hukukunun esaslarının uygulandığını, başta aile ve miras hukuku olmak üzere kendi dinleri gereği olan konularda kendi hukuklarının tatbik edildiğini, mesela evlenme akdini icrası, boşanma ve terekenin taksimi gibi hususlarda tamamen din serbestliği bulunduğunu görüyoruz. İçki içme gibi hususî olan bazı konular dışında ceza hukuk alanında, eşya, borçlar ve ticaret hukuku sahalarında üslûman- gayrimüslim ayrımı yapılmadığını görüyoruz.²¹⁸

II-Kamu Hukuku Açısından Önemi:

Şer'iyeye sicillerinin hukuk tarihi açısından asıl önemi kamu hukuku alanında kendini göstermektedir. Ceza hukuku ile ilgili kararlardan Osmanlı Devleti'nin bu konuda İslam hukukunun hükümlerini aynen uyguladığını anlıyoruz. Bilindiği gibi İslam hukukunda suç ve cezalar üç ana gruba ayrılmaktadır.

ı- Kur'an ve hadiste açık olarak miktarı ve vasıfları tayin edilen had cezalarıdır. Bunlar iffete iftira, hırsızlık, yol kesme, zina ve içki içme suç ve cezalarıdır. Şartlar oluştuğu hallerde Osmanlı Devleti'nin bu suçlara dair cezaları uyguladığını şer'iyeye sicilleri göstermektedir.

ii- Şahsa karşı işlenen cürümlerdir. Bunlar hakkında şer'î hükümlerin öngördüğü kısas cezasının, 470 yıllık zaman dilimi içinde hiç aksatılmadan aynen uygulandığını ve katilin

²¹⁸ Ahmed Akgündüz, *Şer'iyeye Sicilleri*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, C:1, İstanbul 1988, s.13 - 14

veya maktulün dinine, diline ve ırkına itibar edilmediğini yine şer'iyeye sicillerinden öğreniyoruz.

iii- Zikredilenlerin dışında kalan suçlar ve bunların cezalarıdır. İslam ve Osmanlı hukukunda bunlara tazir ve siyaset cezaları denmektedir. Şer'iyeye sicillerinde tıpkı, İslam hukukunda olduğu gibi en çok müracaat edilen ispat vasıtası şahitlik veya davalının ikrarıdır.

Yine şer'iyeye sicillerinden, Osmanlı hukukunda ceza ve hukuk usûlü ayrımı yapılmadığını, ancak ceza davalarında genel esaslar dışında bazı farklı usûllerin uygulandığını görüyoruz. Mesela şüpheden sanığın yararlanması veya şahitlerin bazı davalarda çok sıkı soruşturulması ve sayılarının iki katına çıkarılması bunlara misaldir.²¹⁹ Kısaca şer'iyeye sicilleri tetkik edilmeden gerek Osmanlı hukuku gerekse İslam hukuku hakkında yapılan her araştırma eksik kalacaktır. Bu arada şer'iyeye sicilleri örfi hukuk açısından da değerli bir kaynaktır.

bb- Şer'iyeye Sicillerinin Tarifi, İhtiva ettiği Belge Çeşitleri (Mahdar, Sicil ve Sakk-ı Şer'i)

Şer'iyeye sicilleriyle ilgili üç temel mefhumun bilinmesi gerekir;

Birincisi "*Mahdar*" kavramıdır. Sözlük anlamı huzur ve hazır olmak demektir. Terim olarak iki anlamı vardır. Birincisi hukuki dava ile ilgilidir; yani tarafların iddialarını, delillerini içeren ancak kadı'nın kararına esas teşkil etmeyen yazılı beyanlardır. İkincisi; Herhangi bir mesele hakkında düzenlenen yazılı belgenin içeriğinin doğruluğunu onaylamak için, belgenin altında, mecliste hazır bulunan ve meseleye vakıf olan başta subaşı, çavuş ve muhız gibi şahısların beyanlarına ve imzalarına mahdar denir.

İkinci temel kavram "*sicil*"dir. Sözlük anlamı okumak, kaydetmektir. Terim olarak ise insanlarla ilgili bütün hukuki olayları, kadıların verdikleri karar suretlerini, hüccetleri ve yargıyı ilgilendiren çeşitli yazılı kayıtları içeren belgelere denilmekte olup, şer'iyeye sicilleri, kadı defterleri, mahkeme defterleri veya sicillat defteri anlamına gelmektedir. Şer'i mahkemeler tarafından verilen her çeşit i'lâm, hüccet veya şer'i evrak aslına uygun olarak bu deftere kaydedilir. Şer'iyeye sicillerinde yazı genellikle ta'lik kırmasıdır, kullanılan kağıtlar çok sağlam ve parlaktır, mürekkepler ise bugün bile parlaklığını muhafaza etmektedir.²²⁰ Bütün şer'iyeye sicillerinin başında genellikle dili Arapça olan dibace yani giriş kısmı vardır. Bu kısımda şer'i hükümlere ve bunları bildiren Allah ve Peygambere saygı arz edilmekte daha

²¹⁹ Ahmed Akgündüz, **Şer'iyeye Sicilleri**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, C:1, İstanbul 1988, s.14 - 15

²²⁰ Ahmed Akgündüz, "**İslam Hukukunun Osmanlı Devletinde Tatbiki: Şer'iyeye Mahkemeleri ve Şer'iyeye Sicilleri**", İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, Sayı.14, 2009, s.21 - 22

sonra sicili tutan kadının ismi, ünvanı ve göreve başlama tarihi kaydedilmektedir. Kadının görevi bittikten sonra bu defteri bizzat kendisi veya emini vasıtasıyla halefi olan kadıya teslim edilmektedir. Tanzimat'tan sonra her sahada meydana gelen değişikliklerden şer'îye sicilleri de nasibini almıştır. Sicillerin ilk sayfasından başlanarak sayfa numarası konması, evraki sicile kaydedenin kayıta özel mührünün olması, satır aralarına bir şey ilave edilmemesi, edilirse de kadının tasdik edip mühürlemesi şartı gibi değişiklikler meydana gelmiştir.

Şer'îye sicilleri üzerine yapılan araştırmalara göre, her çeşit yazılı kayıtlar belli bir usûle göre düzenlenmekte ve sicile kaydedilmektedir. Bu usule “*sakk-ı şer'î*” usulü denir. Sakk sözlükte berat, hüccet, tapu tezkeresi gibi yazılı belge manalarını ifade eder. Terim olarak ise şer'î mahkemelerin sicile kaydettiği veya yazılı olarak tarafların eline verdiği her çeşit belgenin düzenlenmesinde ve yazılmasında takip edilen yazım usulüne veya bu çeşit yazılı belgelere *sakk-ı şer'î* denir. Başta il'âm ve hüccetler olmak üzere bütün kayıtların düzeni ve yazım şekillerini açıklayan numuneler yazılarak sakk kitapları oluşturulmuş ve şer'îye sicillerindeki nizam meselleri düzenli ve sağlam temeller üzerine oturtulmuştur.²²¹

Şer'îye sicillerindeki belgelerin önemli bir kısmını oluşturan hüccetler, bizzat kadılar tarafından yazılıp tanzim edilen belgelerdendir. Hüccet, il'âm, ma'rûzlar, mürâseleler ve diğer belgeler olmak üzere beş kısımdır;²²²

Hüccetler (Senedât-ı Şer'îye) ve Özellikleri

Hüccet, hakimin kararını ihtiva etmeyen, taraflardan birinin itirafıyla diğerinin kabulünü içeren ve üzerinde onu düzenleyen hakimin mühür ve imzasını taşıyan belgedir.²²³ Hüccet sözlük anlamı olarak delil ve bir fiilin sabit olduğuna vesile olan şey demektir. (Delil, senet, vesika vb) Osmanlı hukuk terminolojisinde ise hüccetin iki manası vardır.

ı- Şahitlik, ikrar, yemin veya yeminden nükul gibi bir davayı ispat eden hukukî delillere denir.
ii- Şer'îye sicillerindeki manasıdır. Kadının hükmünü (kararını) ihtiva etmeyen, taraflardan birinin ikrarını ve diğerinin bu ikrarı tasdikini hâvi bulunan ve üst tarafında bunu düzenleyen kadının mühür ve imzasını taşıyan yazılı belgeye de *hüccet* denir. Tanzimattan sonra hüccet yerine “*senet*” tabiri kullanılmıştır. Şer'î hüccetlere “*senedat-ı şer'îye*” denmiştir. Bir mahkemenin hüccet tanzim edip ilgilinin eline vermesi ve bir suretini de sicil defterine kaydetmesi, o konuda - bazı istisnaî durumların dışında - hukukî çekişmenin vâki olmayacağı

²²¹ Ahmed Akgündüz, *Şer'îye Sicilleri*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, C:1, İstanbul 1988, s.17 - 18

²²² Ahmed Akgündüz, *Şer'îye Sicilleri*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, C:1, İstanbul 1988, s.20

²²³ BAYINDIR, *a. g. m.*, s.432

ve olsa da mahkemenin hücceti elinde bulunduranın lehine karar vereceği manasını taşır. Hüccetlerin i'lamlardan farkı, hüccetlerde herhangi bir kararın bulunmaması ve sadece şer'î mahkemenin -günümüzdeki noterler gibi- hukukî durumu olduğu gibi zabt ü rabt altına almalarıdır. Ancak bazen hüccetlerin hüküm sayılabilecek şekilde düzenlendiğini de görüyoruz.²²⁴

Taraflara verilen hüccetlerin bir örneği mutlaka sicil defterine kaydedilir. Hüccet metinlerinin ortak özellikleri şunlardır:

a- Taraflara verilen hüccetlerin üst tarafında hücceti veren kadının imzası ve mührü mutlaka bulunur. Sicil defterlerindeki hüccetlerin başında ise bu ibareler bulunmaz. Sicillerde kadıların imza ve mühürleri, sadece sicilin baş tarafında veya kadının başladığı tarihin baş kısmında kaydedilir. Mühürle birlikte göreve başlama tarihi de yazılır.

b- Tarafların adı ve adresleri her türlü şüpheyi ortadan kaldıracak şekilde açıklanır.

c- Hüccetin konusunu teşkil eden mal veya hak, bütün tafsilatıyla tasvir edilir.

d- Hukukî muamelenin şekli, şartları ve varsa teslim ve tesellüm işlemleri beyan edilir.

e- İkrarda bulunan kişi konuyu bir daha dava etmeyeceğini teyid eder. Lehine ikrar yapılan taraf da ikrar beyanını tasdik edince, talep üzerine durumun sicile kaydedildiği zikredilir.

f- Her muamelede olduğu gibi hüccetlerin sonunda da işlemin yapıldığı tarih, yıl, ay, gün ve bazen de günün belli bir dilimi mutlaka zikredilir ve bu kısım Arapça yazılır.

g- Hüccetin altında mutlaka Şühûdü'l-hâl (durumun şahitleri) veya şuhûd-ı muhzır başlığı ile hukukî muameleye şahit olanların isimleri ve ünvanları kaydedilir.²²⁵ Hüccetlerde alım-satım, kira, nafaka, vekalet, vasiyet, kefalet, şehadet, ferağ (kat'î veya şartlı), borç, hibe, rüşdün isbatı, nezir, keşif, sulh, irsaliye vs. konularına dair hüccetler düzenlenebilmektedir.

İ'lamlar ve Özellikleri

İ'lam sözlükte bildirmek manasındadır. Terim olarak, şer'i bir hükmü ve altında kararı veren kadının imza ve mührünü taşıyan belgeye i'lam denir. Her i'lam belgesi davacının iddiasını, dayandığı delilleri, davalının cevabını ve itirazı varsa itirazının sebeplerini, son kısımda da verilen kararı ve kararın gerekçelerini içerir. İ'lam belgelerini diğer şer'iyeye

²²⁴ Ahmed Akgündüz, "İslam Hukukunun Osmanlı Devletinde Tatbiki: Şer'iyeye Mahkemeleri ve Şer'iyeye Sicilleri", İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, Sayı.14, 2009, s.28

²²⁵ Ahmed Akgündüz, Şer'iyeye Sicilleri, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, C:1, İstanbul 1988, s.21 - 22

kayıtlarından ayıran en önemli özellik hakimın verdiği kararı ihtiva etmesidir. Kadının kararını içeren her belge i'lâmdir.²²⁶ Özetlemek gerekirse ilâm, hâkimin bir davada verdiği kararını, üstünde imza ve mührünü taşıyan belgedir. Belgeye davacının iddiası, delilleri, davalının cevabı, eğer savunmada bulunmuşsa dayandığı deliller ve hakimın gerekçeli kararı yazılır.²²⁷

Ma'rûz

Mahkemelere yapılan şikayetler, hakimın emriyle görevliler tarafından yapılan keşif ve tahkikat raporları ve naiblerin daha çok ceza konularında yürüttükleri soruşturma ve hakimın onayına sundukları kararlar ile hakimlerin üst makamlara arz ettikleri konular "maruz" başlığıyla sicil defterlerine kaydedilmişlerdir. Şer'îye sicillerinde hüccet ve i'lamlardan farklı olarak ve genellikle ifade ve şekil itibariyle i'lamlarla karıştırılan bir belge çeşidi de ma'rûz'lardır. Ma'rûz kelime anlamı itibariyle "arz edilen şey" demektir. Terim olarak ise biri asıl diğeri tâli olmak üzere iki manası mevcuttur. Tâli manası: İ'lamların birçoğu icra makamlarına hitaben yazılarak onlara arz edildiğinden dolayı i'amlara da ma'rûz adı verilebilmektedir. Çoğu i'lam "Ma'rûz-ı Dâi-i Devlet-i Aliyyeleridir ki" diye başlar. Ma'rûzun farklı bir belge olarak asıl manası ise şudur: Kadı tarafından kaleme alındığı hâlde kadının kararını ihtiva etmeyen ve hücceten farklı olarak hukukî bir durumun tespiti açısından yazılı delil olarak kabul edilemeyen ve sadece kadının icra makamlarına idari bir durumu arz ettiği yazılı kayıtlar veya halkın icra makamlarına yahut kadıya hitaben yazdığı şikayet dilekçeleridir. Kısaca maruzlar, astın üste yazdığı bir isteği veya bir durumu hâvi yazılı belge ve kayıtlardır.²²⁸

Mürâseleler

Kadılar yukarıda zikredilen belgeler dışında da bazı resmî yazışmalarda bulunabilirler. Mesela merkezden gelen bir ferman veya buyruk üzerine, herhangi bir sanığın yakalanması için o mahallenin kethüdasına resmî bir yazı yazabilirler . Yahut tayin edildikleri kadılık görevini yine resmî bir yazı ile herhangi bir naibe devredebilirler. İşte şer'îye sicillerinde yer alan ve kadının kendisine denk veya daha aşağı rütbedeki şahıs yahut makamlara hitaben kaleme aldığı yazılı belgelere mürâsele denir.²²⁹

²²⁶ Ahmed Akgündüz, **Şer'îye Sicilleri**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, C:1, İstanbul 1988, s.29

²²⁷ BAYINDIR, **a. g. m.**, s.432

²²⁸ Ahmed Akgündüz, **Şer'îye Sicilleri**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, C:1, İstanbul 1988, s.37

²²⁹ Ahmed Akgündüz, **Şer'îye Sicilleri**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, C:1, İstanbul 1988, s.38

cc- Şer'îye Sicillerinin Hukukî Açısından Değerlendirilmesi : Bu konuyu şer'îye sicilleri mahkemede delil olarak kullanılabilir mi sorusuyla izâh ederek açıklayabiliriz. Meseleye eski ve yeni hukukumuz açısından bakacak olursak; eski hukukumuz olan İslam hukukunda, yazılı deliller kesin delil olarak kabul edilemezdi. Mecelle'de konuyla ilgili olarak "*yalnız hat ve hatem ile amel olunmaz* " ifadesi geçmektedir. Bunun sebebi olarak da sahtekarlık ve belgelerde tahrifatlar olabileceği gösterilmiştir. Mecelle'ye göre iki tane belge kesin delillere misal olabilir. Bunlardan birincisi, padişah beratları ve tapu tahrir defterlerindeki kayıtlardır. Çünkü bunlar tahriften uzaktır. İkincisi ise, şer'îye sicilleridir. Ancak bu konuda iki görüş vardır. Birinci görüşe göre; eğer şer'îye sicillerinde tahrif söz konusu değilse bunlar kesin delil olarak kabul edilir. Eğer tahrif ve sahtekarlık şüphesi varsa o zaman bu belgenin içindeki bilgilerin doğruluğuna şahit istenir. İkinci görüşe göre ise, 1879 tarihinden önceki şer'îye sicilleriyle amel olunamaz. Bu tarihten sonrakilerde ise tahrif ve sahtekarlık şüphesi olmayanlar ile amel edilebilir. Çünkü 1879'dan sonrakiler için özel bir takım usûller getirilmiştir. Yeni hukukumuz açısından ise medenî kanunun yürürlüğe girdiği tarihten, yani 4 Ekim 1926 tarihinden önceki belgeler o zamanki hukuka göre değerlendirilecektir.²³⁰

b- Hüccetlerin Noterlik Hukuku Açısından Önemi

Şer'îye sicillerindeki kayıtlar arasından özellikle hüccetler, günümüzde noterlik işlemleriyle en çok benzerlik taşıyan belgelerdir. Diyebiliriz ki hüccetler, kadıların idarî ve adlî görevlerinin yanında yerine getirdikleri bugünkü noterlik görevine tekabül eden işlemlere ait tuttukları kayıtlardan ibarettir. Sözlükte "delil, burhan, senet" anlamına gelen hüccet (çoğulu hüccet) "bir davanın sıhhatine delâlet eden şey" demektir. Osmanlı hukuk terminolojisinde hüccet kelimesi iki anlamda kullanılmıştır. Birincisi şahitlik, ikrar, yemin ve yeminden nükûl gibi bir davayı ispata yarayan hukukî delillerdir. Mecelle'de, "Beyyine hüccet-i kaviyye demektir" ifadesi bu anlamdadır. İkincisi, kadı huzurunda taraflardan birinin ikrarını, bu ikrarın diğeri tarafından tasdikini içeren ve bir hükmü ihtiva etmeyen hususlara dair düzenlenmiş belgelere verilen addır. Bu tür belgelerin üst tarafında kadının imzası ve mührü bulunur. Hüccet asıl bu belgeler için terim olarak kullanılmıştır. Genellikle her iki anlamı ifade eden belgelere de gerektiğinde bir hakkı ispat edici delil olarak kullanılabilmeleri dolayısıyla hüccet denilmiştir.²³¹

Son devir hukukçularından Ali Himmet Berki hüccetleri şöyle tanıtmaktadır; "Sened,

²³⁰ Ahmed Akgündüz , **Şer'îye Sicilleri**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, C:1, İstanbul 1988, s.50 - 51

²³¹ D.İ.A., "**Hüccet** " maddesi, C:18, s.446

ilâm gibi her türlü vesikaya hüccet itlak olunur. Ahiren sak ıstılahında tekarrur eden istimale göre bir şeyin teslimini veya muarazadan veya müdahaleden men'ini tazammun etmeyip bir vakıanın veya bir tasarruf ve akdin vukuunu tesbit veya vasi, müteveli nasbı izin itası gibi velayeti âmme dolayısıyla kazaî bir karar ve tasarrufu ihtiva eden vesikaya hüccet denir. Hüccetlerde ekseriyetle hâkimin mühür ve imzası vesikanın üstünde bulunur. İcra makamlarına hitab etmediğinden hüccetlere ilâm denmez. Yalnız hakkı şurb (su hakkı), mer'a, yaylak gibi devamlı haklara mütedair tehaddüs eden ihtilâfların halline dair verilen ilâmlar hüccet tarzında yazılmıştır. Çünkü bunlar taraflara münhasır olmayıp devam edecek köy veya mahalle şahsiyeti hakkında da hüccettir ve daima hüccet olarak kalarak hakiki ve hükmi her şahsa karşı delil ve hüccet olarak kullanılacaktır. Hüccetler muhtevası itibariyle birtakım nevilere ayrılır. Vakıanın nevine göre istidane, bey', hibe, icar, isticar, kefalet, havale, vekalet, nefzi mülk, ibra, musalaha, şirket, muzaraa, muvakat, veraset, vesayet, vasiyet hücceti gibi isimlerle yad olunur. İki taraflı muamelelerde mahkemede her iki taraf hazır olup ifade ve takrirler yazılır. Bir taraflı tasarruflarla ikrar mahiyetinde olan takrir ve beyanlar da tasarrufda bulunan ve ikrar edenin takriri kâfidir. Meselâ vasiyette musinin ve vekil tayininde müvekkilin ve borç ikrarında mukirrin takrir ve beyanları kifayet eder. Musalehin, vekilin, mukarrünlehin mahkemede hazır bulunmaları şart değildir. Mukerrünlehin ve vekil bulunur da, ikrar ve vekaleti kabul ederlerse bunların kabulü de hüccete yazılır. Vaktiyle bu ve benzeri vesikalar Şer'iyeye Mahkemelerinde tanzim olunurdu. Bir de istihkâm hücceti denen hüccet vardır. İstihkâm hücceti bey' ve hibe gibi haricen yapılan tasarrufları tevsik için Şer'iyeye Mahkemelerinde tanzim olunan hüccettir. Daha ziyade bu tabir gayrimenkul bey ve ferağlarında müstameldir. Vakfiyyeler de birer hüccettir. Çünkü icra makamlarına hitap etmez. Yalnız vakıf tasarrufunda vâkıfın şartlarını tesbit ve vakfın sıhhatına hükmü tazammun eder. Vakfiyyeler vakfın lüzumu ihtilaflı olduğundan hakimden lüzumuna hüküm alınmak için istihsâl olunur.”²³²

İslamda, ilâm ve hüccet tanzimi, Hicrî ikinci asır başlangıcında da başlamış ve aynı asır içinde zabıt ve ilâm tanzimi asıl ve esasları tesbit ve tanzim olunmak suretiyle bir ilim vücuda getirilmiş ve bu ilme "*ilmü'l-mehaziri ve's-sicillâ*" denmiştir. Aynı tarihlerde mevzularına göre senet ve mukavelelerin ne şekillerde yazılması gerektiği de tâyin olunmuş ve buna dair ilme de «İlmü's-şurût» adı verilmiştir. Mebsut-u Serahsi, Hindiyye, Tatarhaniyye gibi fıkıhla ilgili mufassal eserlerde «*Kitabü'l-mehaziri ve ve's-sicillât*», «*Kitabüşşurut*»

²³² Ali Himmet Berki, "Eski Vesikalar: İlâm, Hüccetler, Ferman, Beratler ve Kaydı Hakanî ", Adalet Dergisi, C:153, 1962, s.439 - 458

ünvanları altında örnekler verilerek tetkik ve izah olunan asıl ve esaslar bunlardır. İslâm tarihinde şer'î mahkemelerde görülen davalar neticesinde bir belge (hüccet) tanziminin ilk defa Emevîler döneminde başladığı bilinmektedir. Daha önce Hz. Peygamber ve Hulefâ-yi Râşidîn dönemlerinde ne Kâdî Şüreyh, ne Şa'bî, ne İyâs b. Muâviye ve ne de diğer kadılar dinledikleri davaların sonunda yazılı bir belge kaleme almışlardı. Kaynaklarda, dava sonuçlarını ve mahkeme kararlarını deftere kaydeden ilk kadı olarak Emevî Halifesi I. Muâviye tarafından Mısır kadılığına tayin edilen Süleym b. İtr b. Seleme b. Mâlik (ö. 75/694) gösterilir. Bu kaynaklara göre Süleym mirasla ilgili olarak kendisine getirilen bir davayı çözmüş ve kararı şifahî olarak taraflara tebliğ etmiş, fakat bir müddet sonra ihtilâfa düşen taraflar aynı davayı tekrar kendisine getirince bu defa verdiği kararı sicile kaydetmiş ve bunu iki şahitle belgelemiştir. H. 120 (738) yılında Küfe kadısı olan Abdullah b. Şübrüme de huzuruna gelen davaların çoğalmasından dolayı aynı mesele hakkında verilen kararlar arasında doğabilecek çelişkileri gidermek için görülen bütün davaları deftere kaydedip vak'aları zaptetme usulünü getirmiştir. Bu usul diğer şehirlerdeki kadılar tarafından da benimsenmiş ve yaygınlık kazanmıştır. Sonrasında ise yargının önemli bir organı olarak bütün Ortaçağ boyunca müslüman devletlerde varlığını sürdürmüştür. Bu dönemlerde mahkemelerde davalar görüldükten sonra "muhakeme sonunda bir davanın İslâm fihhına uygun biçimde yazılması" demek olan "sak"ler Arapça olarak kaleme alınıp sicile kaydedilmekteydi.²³³

İlk müslüman Türk devletleriyle Büyük Selçuklular ve Anadolu Selçukluları'nda da mahkeme sicilleri Arapça olarak tutulmuştur. Bu durum Osmanlılar'ın ilk dönemlerinde de devam etmiş ve mahkeme sicillerinde yer alan hüccetlerin büyük bir bölümü Arapça yazılmıştır. Bazı mahkeme sicillerinde Türkçe kayıtlar da bulunmakla birlikte Arapça kayıtların XVI. yüzyılın sonlarına kadar sicillerde yer almaya devam ettiği, hatta İstanbul, Galata, Üsküdar ve Eyüp kadılıklarına ait sicillerde Arapça hüccet kayıtlarının kısmen de olsa XVII. yüzyılın ilk çeyreğine kadar varlığını koruduğu görülmektedir. Bu dönem sicillerinde Arapça hüccetler arasında yer alan Türkçe hüccetlerin genellikle bozuk bir hatla kısa ve ifade bakımından daha basit olarak yazıldığı göze çarpmaktadır. Bu durum o dönemde henüz Türkçe bir sak dilinin oluşmadığının bir göstergesidir. Kadı sicillerinde yer alan Türkçe hüccetlerin yazı stilleri ve ifade şekilleri bakımından belli bir standarda ulaşması XVII.yüzyılın sonlarına doğru mümkün olabilmiştir. Bunda, kâtiplerin eğitim seviyeleri yanında bu yüzyıl ortalarından itibaren bazı kadınların mahkeme kararlarının kaleme alınmasında kolaylık sağlamak amacıyla hazırladıkları Türkçe sak mecmualarının da rolü olsa

²³³ D.İ.A., "Hüccet" maddesi, C:18, s.446

gerektir. Genellikle her hüccette davacı (mukır), davalı (mukarrimleh) ve bu iki taraf arasında dava konusu olan mesele olmak üzere üç temel unsur bulunurdu. Kadı huzurunda görülen dava neticesinde duruma göre hüccetin aslı taraflara verilir, sureti de sicile kaydedilirdi. Orijinal hüccetlerde kadının ismi ve mührü bulunduğu halde sicillere kaydedilmiş hüccetlerde bunlar yer almazdı. Hüccetlerin konusu kadılar tarafından ele alınmış olan her türlü kazâî vak'alardır.

aa- Hüccet Çeşitleri : Hüccetlerin çeşitli türleri vardır: Sulh hücceti, ikrar hücceti, satış hücceti, kira hücceti, vasiyet hücceti, vekalet hücceti, feregat hücceti, köle ve köle âzadı (i'tâk, tedbir, mükâtebe), evlenme (akd-i nikah), karşılıklı rıza ile boşanma (muhâlea), boşama (talâk), nikahın feshi, nafaka, terbiye velâyeti (hidâne), miras, rehin, rehini kaldırma (fekki rehin), borçla ilgili ihtilafli konular, alım-satım mukaveleleri, icâre, vesâyet, vekâlet, emanet, sulh, hacr-iflâs, lukata, gasp, cinayet.

Hüccetler içinde nev'î şahsına münhasır özel bir hüccet çeşidi de vakfiyelerdir. Vakfiyeler hem şekil hem muhteva bakımından diğer hüccetlerden ayrılır. Vakfiyeler, vakıf hükmî şahsiyetinin nizâmnâmesi mesabesinde olan ve farazi bir dava neticesinde şer'iyeye mahkemeleri tarafından tanzim ve tasdik edilen hüccetlerdir. Menkul vakfiyeleri, akar vakfiyeleri, istibdâl vakfiyeleri gibi çeşitleri vardır. Bunların dışında bir de şeklen daha değişik mahiyette olan hüccet-i zahriyye bulunmaktadır. Zahriye, resmî belgelerin arkasına yazılan veya konan yine resmî makamlara ait tasdik beyanları, emirler vb. haşiyeler demektir.²³⁴ Hüccet-i zahriyye de hukukî bir hakkın tasdikli sureti, resmî bir belgenin kadı tarafından suretinin çıkartılıp arka yüzünün onaylanmasıdır. Daha ziyade mukâtaalardan veya vakıflardan maaş alan bazı görevli ya da emeklilere mukâtaa eminleri ve vakıf mütevellileri tarafından yapılan ödemeleri belgelemek üzere kadılar tarafından tanzim edilir. Bu tür hüccetlerde belgenin bir yüzünde mukâtaadan maaş alan görevli veya emeklinin beratının tasdikli sureti bulunur, diğer yüzünde de berat sahibinin mukâtaa emininden veya vakıf mütevellisinden maaşını aldığına dair ikrarı yer alır.²³⁵

bb- Hüccetin Bölümleri : Hüccetler yukarıdan aşağıya doğru şu bölümlerden meydana gelir;

1. Dua: Ferman ve beratlarda olduğu gibi en üstte ve ortada bulunur. Kısa ve uzun bütün hüccetlerde bu rükün yer alır. En yaygın olarak "hüve" ibaresi kullanılmakla birlikte "hüve'l-

²³⁴ Ahmed Akgündüz, **Şer'iyeye Sicilleri**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, C:1, İstanbul 1988, s.26 - 27

²³⁵ Ahmed Akgündüz, **Şer'iyeye Sicilleri**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, C:1, İstanbul 1988, s.26 - 27 ;

Ahmet Akgündüz, "**İslam Hukukunun Osmanlı Devletinde Tatbiki: Şer'iyeye Mahkemeleri ve Şer'iyeye Sicilleri**", İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, Sayı.14, 2009, s.32 - 33

muîn, hüve'l-ganiyyü'l-mugnî, hüve'l-mâlik, hüve'l-muvaffik" gibi dua ibarelerine de yer verilmiştir. Tasdik ibareleri kadar olmamakla birlikte bazı hüccetlerde muhtevaya uygun dua ibarelerinin yer aldığı da görülmektedir. Sicillerde kayıtlı hüccet suretlerinde ise bu dua ibareleri bulunmaz.²³⁶

2. Girizgâh: Bu kısım tasdik ibaresi ile kadının imza ve mührünü ihtiva eder. Genellikle ferman ve beratlarda yer alan tuğra gibi ortada olmayıp biraz solda yer alır. Kadının imzasının yani tasdik ibaresinin yanında kadının adıyla birlikte bulunduğu kazanın adı da yazılıdır. Kadılar genellikle kendilerine mahsus tasdik ibareleri kullanmışlardır. Genel olarak bütün hüccetlere konabilen "el-emru kemâ zükire fihî nemekahu (harrerehu)'l-fakir ileyhî sübhânehû" veya "el-emru hasebe mâ yahvîhi (hurre fihî) nemaka-hu'l-fakir ileyhî sübhânehû" gibi tasdik ibarelerinin yanı sıra tasdik edilen hüccet türünün konusuna uygun düşen bazı tasdik formülleri de kullanılırdı. Bu konuda bazı sak mecmualarında ve yazma eserlerde, kadı ve nâiblerin hüccetlerde ve diğer belgelerde kullanmaları amacıyla hazırlanmış örnek tasdik ibarelerini ihtiva eden listeler bulunmaktadır. Tasdik ibareleri Arapça olup kadının imzası dahil bütün harfler noktasızdır. Sonunda "gufire leh ve ufiye anh (anhümâ)" gibi Allah'tan mağfiret dileyen dua ibareleri yer alır. Yazı çeşidi daha ziyade ta'liktir. Sicillerdeki hüccet suretlerinde ise bu girizgâh kısmı çok nâdir olarak yer alır.

3. Metin: Hüccetin metin kısmı başlangıç, hüviyet tesbiti ve asıl konu olmak üzere üç bölüme ayrılır,

a) Başlangıç: Daha değişik şekilleri de olmakla birlikte en çok kullanılan başlangıç formülleri şunlardır: "Sebeb-i tahrîr-i kitâb oldur ki", "Sebeb-i tahrîr-i kitâb ve mûcib-i tastîr-ihitâb oldur ki", "sebeb-i tahrîr-i kitâb-ı sıhhat-nisâb oldur ki". Genellikle sicillere kaydedilen hüccetlerde bu başlangıç ihtisar edilip "oldur ki" veya "budur ki" şeklinde yer alır. Ancak sicillerin büyük bir bölümünde kâtiplerin bunu da yazmayıp ihmal ettikleri görülmektedir.²³⁷

b) Hüviyet Tesbiti: Tarafların kimliklerinin tanıtılmasından ibarettir. Önce birinci tarafın ikametgâhı, kendisinin ve babasının adı, çok defa lakabı zikredilir. Eğer şehirde oturuyorsa o şehrin ve mahallenin adı da belirtilir. Şehrin ismi genellikle "mahmiyye mahrûsa" veya "medîne" kelimeleriyle tavsif edilerek zikredilir. Birinci tarafın "... nâm kimesne" ibaresiyle tamamlanan hüviyet tesbitinden sonra mahkemeye atıfta bulunulur. Mahkeme yerine "meclis-i şer", "meclis-i şer-i hatîr", "mahfil-i kaza" vb. tabirler kullanılır.

²³⁶ D.İ.A., "Hüccet" maddesi, C:18, s.447

²³⁷ D.İ.A., "Hüccet" maddesi, C:18, s.447

Birinci tarafı müteakip ikinci tarafın kimliğinin tesbiti yapılır. Birinci tarafın hüviyetinin tesbiti sırasında "işbu" kelimesiyle başlayan şahıs isimlerinden evvel çok defa şu ifade şekilleri görülür: "Hâmilü'l-kitâb, râfiu'l-kitâb, hâmilü hâze'l-kitâb, sâhibü'l-kitâb, hâfızü'l-vesîka, bâisü's-sicil". Bu ifade şekilleriyle hüccetin sahibi olan kişi belirtilmek istenir. İkinci tarafın hüviyeti de tesbit edildikten sonra "mahzarında" veya "muvacehesinde" tabiri yer alır. Bu tabir, iki tarafın da mahkeme huzurunda birlikte bulduklarını ifade eder. Bundan sonra da bir dizi ifade şekilleri görülür: "İkrar edip, takrîr-i kelâm (meram) edip (kılıp), ikrâr-ı sahîh-i şer'î ve i'tirâf-ı sarîh-i merî kılıp, ikrâr-i tav'î ve i'tirâf-ı mer'î kılıp, üzerine dava edip, bitav'ihî ikrar ve i'tirâf edip, takrîr-i kelâm ve bast-ı meram edip (kılıp)". Bütün bu ifadeler, "Şöyle beyanda bulunmaktadır" anlamına gelir.²³⁸

c) Meselenin Takdimi: Hüccetin asil bölümünü teşkil eden ve hangi konuyu ihtiva ettiğini ortaya koyan bölümdür. Başlıca üç temel unsur bulunur:

(1) *Birinci tarafın beyan ve ikrarı*; Bugünkü hukuk dilinde "icap" şeklinde tercüme edilebilecek olan kısım, hüccetin en anlamlı ve temel bölümünü teşkil eder. Zira hüccetin konusunu meydana getiren meselenin tamamı burada açıklanmaktadır. Meselâ alım-satım hüccetlerinde meb'î ile ilgili her husus cinsi, miktarı, vasıfları v.d. teferruatıyla anlatılır. Eğer satılan gayrimenkul ise yeri, sınırları, satış bedelinin miktarı açıkça belirtilir. Bu tür hüccetlerde birinci tarafın yani satıcının beyanları şu tür formüllerle sona erer: "Semenini bi't-tamâm kabz eyledim"; "Teslîm-i mebi ve kabz-ı semen eyledim"; "Bey-i bât-ı kat'î birle bey' edip kabz-ı semen ve teslîm-i meb'î eyledim; Ba'de'l-yevm mülk-i müşterâsıdı keyfe mâ yeşâ ve yahtar mutasarrıf ola (olup) min ba'd tasarrufuna kimesne mâni olmaya". Bazı satış hüccetlerinde "bey-i bât-ı kat'î"den sonra "safka-i vahide" tabiri yer alır. "Karşılıklı el sıkışma" veya "taraplardan birinin elini diğerinin eline vurma" demek olan safka, alım satım akidlerinde tarafların iradelerinin bir noktada birleştiğini ifade eder. Ödenmemiş borca müteallik hüccetler birinci tarafın beyanını dillendiren "Şer' ile sual olunup tescil olunmasını talep iderim" veya "Sual olunup alıverilmek matlûbumdur (murâdımdır)" gibi cümlelerle sona erer. Borcun ödenmiş olduğu veya herhangi bir alacağın kalmadığı ifade edilmek istendiğinde, "Zimmetinde (zimmelerinde) bir akçe ve bir habbe hakkım kalmadı" şeklinde ibareler kullanılır.

(2) *İkinci Tarafın Beyanı*; Hüccetlerin büyük bir kısmında ikinci tarafın beyanı birinci tarafın ikrarını teyit edici mahiyettedir ve bu "gıbbe'Ot-tasdîk" veya "gıbbe't-tasdîkîş-şer" ibaresiyle

²³⁸ D.İ.A., "Hüccet" maddesi, C:18, s.447

ifade edilir. Ancak biraz daha uzun olarak "mukırr-i (mukırre-i) mezbûrun vech-i meşrûh üzere (carî) olan ikrarını (kelâmını) mukarrun lehü'l-(lehe'l-) mesfûr (merkur) bi'l-muvâcehe (ve bi'l-müşâfehe) kabul ve tasdik eyledikten sonra" veya "mukırr-i mezbûru kelimât-ı meşrûhasında mezbûr bi'l-muvâcehe tasdik ve bi'l-müşâfehe tahkik edicek" gibi ifadeler kullanılır. "Ettikten (eyledikten) sonra" ve "edicek" kelimelerinin yerine "etmeğın, eylemeğın, ettiğınde, ettiklerinde" gibi kelimeler de kullanılabilir. İkinci taraf birinci tarafın beyanlarını inkâr ettiği takdirde birinci taraftan beyanlarını teyit eden bir delil istenir. Bu delil isteğı, "gıbbe's-suâl ba'de'l-inkâr beyyine talep olundukta" veya "gıbbe's-suâl ve'l-inkâr müddeî-i mezbûrdan da'vâsına mutabık beyyine talep olundukta" gibi cümlelerle ifade edilir.

(3) *Bu cümleden sonra "adûl müslimîn" tabir edilen şahitlerin kadı huzurundaki şahadetleri yer alır;* Birinci tarafın lehine ve ikrarına yardımcı olan bu şahadet, "Biz bu hususa bu vech üzere şahitleriz, şahadet dahi ederiz deyü her biri edâ-i şahadet eylediklerinde" tarzında ifade edilir. Şahitlerin ifadesini genel olarak bu tür hüccetlerde "ba'de't-ta'dîl ve't-tezkiye şahadetleri makbul olmağın" veya "şahadetleri hayyiz-i kabulde vâki olup" ibareleri takip eder. Kitabet kaydı (mahkeme siciline kayıt), ikinci tarafın ikrarına veya şahitlerin ifadesine bitişik olarak şu formüllerle yapılır: "Mâ-vakaa bit-taleb kayd ketb, kayd-ı sicil olundu"; "Mâ-hüve't-vâkı" gıbbe't-taleb tahrir olundu"; "Mâ-vakaa bi't-taleb ketb şüd"; "Mâ-hü-ve'l-vâkı (filân) talebiyle ketb (kayd-ı sicil) olundu". Bunların dışında bazı hüccetlerin kitabet kayıtlarının "kayd şüd, kayd-ı sicil şüd, ketb ve terkim olundu" ve "ketb-i sicil olundu" gibi formüllerle sona erdiği de görülmektedir. Hüccetin taraflara teslim edildiğı ifade edilmek istendiğında, ikinci tarafın beyanından sonra, "İşbu vesika ber-sebîl-i temessük li ecli't-temes-sük ketb ü tahrir (imlâ) olunup yed-i talibe vaz olundu"; "İşbu vesîka-i enîka ketb olunup yedine (yedlerine) vaz' olundu"; "İşbu vesika temessüken leh ketb (ve tahrir) olunup yedine (yedlerine) vaz' ve def olundu"; "Bu vesika tesvid olunup yedine def olundu" gibi cümleler kullanılır. Bu cümlelerden sonra hacette (lede'l-hâce) ihticâc edine"; "Hîn-i zarurette temessük edine" veya "Lede'l-hâce müzekkir-i mâ-cerâ ola" gibi ibareler yer alır.²³⁹

4. Hatime: Hüccetin hatime bölümü iki kısımdır,

a) Tarih: Hüccetlerin üzerindeki tarih kayıtları ferman ve beratlarda olduğı gibi genellikle yazı ile belirtilir. Ancak sicillerdeki hüccet suretlerinde yılın, bazen de günün rakamla belirtildiğine de rastlanmaktadır. Tarih kaydına "tahrîren (hurrire) fi'l-yevm" veya "tahrîren el-yevm" ibareleriyle başlanır. Şer'iye sicillerindeki hüccetlerde kâtip çok defa pratik

²³⁹ D.İ.A., "Hüccet" maddesi, C:18, s.448

mülâhazalarla "fi't-târîhi'l-mezbûr" ibaresini kullanır ki bu ibare "daha önceki kaydın tarihi" anlamına gelir,

b) Şühûdü'l-hâl: Duruma, olaya şahit olanlar diye ifade edilebilir. Bu kişiler cereyan eden adlî muamelenin şahitleri olarak görülür. Onların hazır bulunuşu, muhakemenin aleniyet içinde ve dürüst bir şekilde yapıldığını ispat etmesi bakımından son derece önemlidir. Bu şahitler genellikle kadı, imam-hatip, müezzin gibi ulemâ ve din görevlileriyle esnaftan, sanatkârlardan, idari ve askerî teşkilâta mensup kişilerden oluşurdu. Kaydı kaleme alan kâtip de şahitler arasında bulunurdu. Çok defa rastlanan bir başka şahit ise "muhzır" tabir edilen mahkeme mübaşiridir. Muhzır gerektiğinde kâtip olarak da görev yapar. Hücetlerde "şühûdü'l-hâl" ibaresi yazılırken genellikle "şîn" veya sondak i"lâm" harfinin satırın sonuna kadar uzatıldığı, bu ibarenin sicillerdeki hücetlerde bazan düz, bazan da helezonik bir çizgi veya buyruldu şeklinde kaydedildiği görülmektedir. Kısaca ifade etmek gerekirse, bir mahkemenin hücet tanzim edip tarafların eline vermesi ve bir suretini şer'îye sicil defterine kaydetmesi demek, o konuda bazı istisnâî durumların dışında hukukî çekişmenin vâki olmayacağı ve olsa da mahkemenin hüceti elinde bulunduran taraf lehine karar vereceği mânasını taşır. Şer'î mahkemelerde verilen hücet, hücet konusu hukukî meselede karşı taraf aleyhine, şartlarına uygun hazırlandığı ve içeriğine şahit bulunduğu takdirde bir delil olarak kabul edilirdi. Meselâ bir evin satın alındığını gösteren hücet, o evin müşterisi aleyhine açılacak davalarda yazılı delil olarak kullanılabilirdi. Dolayısıyla şer'îye sicillerindeki kayıtların çoğunluğunun neden hücetlerden teşekkül ettiği de bu çerçevede daha iyi anlaşılmaktadır. Esasen tarifî yapılan yazılı belgeye hücet denmesinin sebebi de budur. Şer'îye mahkemelerinde hâkim hücet ve ilâmları kaydedeceği bir şer'îye sicili bulundurmak zorundadır. Düzenlediği hücet ve ilâmların aslını taraflara verdiği gibi bir suretini de şer'îye sicil defterine kaydeder. Şu halde bir konuda, birisi ilgililere verilen, diğeri de sicile kaydedilen metin olmak üzere iki hücet metni vardır.

Hücetlerin hücec-i hattıyyeden olarak kesin delil sayılması için Mecelle'de iki madde yer almaktadır. 1738. maddede hile ve fesaddan salim olabilecek şekilde tutulan mahkeme sicilleriyle amel olunabileceği ve bunların yazılı delillerden sayıldığı ifade edilmiştir ki hücetler de buna dahildir. Hile ve fesaddan salim olmayan hücetlerin delil olarak kullanılması için içeriğine dair şahit İstenir. 1739. madde ise hücetlerin özel bir çeşidi olan vakfiyeler için kaydedilmiştir. Burada mücerred vakfiye ile amel olunamayacağı, ancak şer'îye sicillerinde kayıtlı bulunan hile ile şüpheden uzak hücetlerin yazılı delil olarak kullanılabilmesi açıklanmaktadır. Yani Mecelle'de ve Mecelle'ye kadarki İslâm ve Osmanlı

hukukunda hüccetlerin hukukî açıdan değerlendirilmesi yukarıda hükümleri zikredilen iki madde ile özetlenebilir.²⁴⁰

Osmanlı Devleti'nde kâdıların fertler arasındaki ihtilafları halleden bir hakim, bir adliye memuru olmaktan başka, bütün mülkî işlerde merkezî idarenin görevlerini de üstleniyor olmaları onlara idârî, mâlî, millî, askerî, hattâ beledî bâzı vazifeler de yüklüyordu. Buna bağlı olarak da şer'îye sicillerinde her türlü dâvâ zabıtlarıyla mukâvele, senet, satış, vakfiye, vekâlet, kefâlet, verâset, borçlanma, nikâh, boşanma ve taksim gibi şer'î muâmelelere dâir resmî kayıtlar, esnaf teftişine âit notlar, başta hükümdar olmak üzere her derecedeki büyük ve küçük makamlardan yazılan ferman, berat, divan tezkeresi gibi resmî mâhiyetteki emir ve yazı sûretleri, hattâ yangın, sel, fırtına, deprem, salgın hastalık gibi olayların kayıtları şer'îye sicillerine günlük olarak işlenirdi. Siciller 16. yüzyılın sonlarına kadar Arapça ve Türkçe olarak iki dilde yazılırken bu târihten îtibâren yalnız Türkçe yazılmaya başlandı. Bir mahkemeye tâyin olan kâdı, kendi adına yeni bir sicil başlatır, onun ayrılmasından sonra o güne kadar tutulan yapraklar bir araya getirilerek defter meydana getirilirdi. Bazı kadılar ise kendilerinden önceki kâdının bıraktığı yere adını ve tâyiniyle ilgili beratın örneğini yazdıktan sonra defteri devam ettirirdi. Bugün mevcut bulunan şer'îye sicilleri, 15. yüzyılın ikinci yarısından 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar gelen zaman dilimindeki olayları ihtivâ etmekte olup, Türk târihinin, Türk kültürünün, Türk hukukunun ve Türk siyasî, sosyal ve hukukî hayatının olduğu kadar, Türk adliye teşkilatının ve noterlik müessesesinin Osmanlı Devleti'ndeki mahiyet ve statüsü hakkında da birinci elden kaynakları durumundadır.

**B. Osmanlı Devleti'nde Tanzimattan Sonra Yazılı Belge ve Noterlik
(Deavi Kaleminden Mukâvelât Muharirliğine, Mukâvelât Muharrirliğinden
Kâtib-i Adillîğe Noterliğin Tarihçesi)**

Tanzimat'tan sonra değişik tarihlerde düzenlenen talimatnamelerle şer'îye sicillerinin tanzim şekli yeni esaslara bağlandığı gibi hukukî açıdan ifade edecekleri değerler de kesin kurallara bağlanmıştır. Bu düzenlemeler şöylece özetlenebilir: Bilumum Mehâkim-i Şer'îye Hakkındaki Nizamnâme'ye şer'îye sicilleriyle ilgili az da olsa özel hükümler konulmuş ve alınacak harçlarla ilgili bazı hükümler tanzim edilmiştir. Bu nizâmnameye uygun olarak hüccet, il'âm vb. şer'îye sicillerinin tanzim şekli Şeyhülislâm Mehmed Arif Efendi'nin emriyle Çavuşzâde Mehmed Azîz tarafından hazırlanan Dürrü's-sükûk (İstanbul 1277) adlı mecmuada konularına göre yer almıştır. Şer'îye sicilleri ve dolayısıyla hüccetlerle alâkalı asıl

²⁴⁰ D.İ.A., "Hüccet" maddesi, C:18, s.449

hukukî düzenleme, 15 Zilhicce 1290 (3 Şubat 1874) tarihli Sicillât-ı Şer'iyye ve Zabt-ı Deâvî Cerîdeleri Hakkında Talimat ile yapılmıştır. Bu talimata göre, İstanbul'da ve taşrada bulunan bütün şer'iyye mahkemelerinde mevcut olan sicillerin tam bir sayfalandırılması yapılacak, her çeşit yazılı belgenin aslı mutlaka sicile kaydedilecek, kaydeden kişi (mukayyid) özel mührünü vuracak, yazılar okunaklı olacak, kazıntı ve silinti bulunmayacak, satır aralarına bir şey ilâve edilmeyecek, edilirse kadı tasdik edecek, yıpranmış siciller tamir edilecek, sicillerin korunması için her mahkemede özel bir sandık bulunacak ve her akşam mukayyid tarafından mühürlenecektir. Kadı, görevi sona erdiğinde sicil defterlerini özel mührüyle tasdik edecektir. Bu talimatla hüccetlerin ve diğer şer'iyye sicil kayıtlarının düzenlenmesi belli bir nizam altına alındığı gibi Mecelle Cemiyeti tarafından yirmi beş madde halinde tanzim edilen Bilâ-Beyyine Mazmûniyle Amel ve Hüküm Caiz Olabilecek Surette Senedât-ı Şer'iyyenin Tanzimine Dair 4 Cemâziyelûlâ 1296 (26 Nisan 1879) Tarihli Talimatname ile de hüccetlerin kesin delil olabilecek şekilde tanziminin esasları tesbit edilmiştir. Bu talimata kadar, hüccet ve ilâm gibi resmî belgeler dahi muhtevalarına şahit bulunmadıkça mahkemelerde kesin delil olarak kullanılamazdı. Bu durum, senetten beklenen amacı gerçekleştirmeyi zorlaştırdığı gibi muhtevaya şahitlik edecek kişinin vefatı veya gaipliği gibi bazı hallerde senedin tamamen hükümsüz kalması sonucunu doğurabilmekteydi. Hüccetlerin hukukî değeri konusunda yeni bir dönemi başlatan bu talimata göre, bundan böyle düzenlenecek bütün hüccetlerin şahit istenmeden muhtevasıyla amel ve hüküm caiz olacaktır, yani hüccetler artık kesin yazılı delil sayılacaktır. Bu talimattan önce verilen hüccetlerle mazmununa şahit istenmeden amel olunması caiz görülmemiştir. Bu hususta Mecelle Cemiyeti'nin müstakil bir kararı da mevcuttur.²⁴¹

Son dönemde şer'iyye mahkemelerince verilir bizzat ilgililerince re'sen veya temyiz edilmek üzere getirilen hüccetlerin doğru ve usûlüne uygun olup olmadığı fetvahanenin ilâmat odasında incelenirdi. İlâmat odasına gelen hüccetleri önce mümeyyiz muavini, sonra mümeyyiz inceler ve mütalaasını ilişik pusulaya yazarak imzaladıktan sonra ilâmat müdürüne verirdi. İlâmat müdürü bu mütalaayı doğru bulursa imza eder, bulmazsa görüşünü yazarak fetva eminine takdim ederdi. Fetva emini imzaladıktan sonra, hüccet "yazıla" işaretiyle yazı masasına bırakılırdı. Fetva emini ilâmat müdürünün görüşünü uygun bulmazsa sebebini pusulaya yazarak kendisine iade eder; fetva emini başkanlığında ilâmat müdürü, reîsü'l-müsevidîn ve fetva emini muavini toplanarak müzakere ettikten sonra gereği kararlaştırılır, ihtilâf halinde fetva emininin görüşü tercih edilirdi. İcabı derkenar suretiyle yazılan hüccet

²⁴¹ D.İ.A., "Hüccet" maddesi, C:18, s.449

fetva emini ve i'lâmat müdürü tarafından mühürlenip onaylanır, re'sen gelenler sahiplerine verilir veya verilmek üzere geldiği yere iade edilirdi. Temyiz suretiyle gelenler tasdik edilirse Meclis-i Tetkikât-ı Şer'îye Dairesi'ne havale edilirdi.²⁴² Osmanlı şer'î mahkemelerinde, kapatıldığı 1924 târihine kadar bütün mahkeme kararları mahkemenin yetkisine giren her türlü muâmele ile resmî vesika sûretleri, kâdılar veya nâipleri tarafından mahkeme defterlerine kaydedilirdi.²⁴³

1- 3/Teşrinievvel/ 1255 (1839) yılında ilan edilen Gülhane Hattı Hümayunuyla açılmış olan Tanzimat devri batılılaşma cereyanlarını doğurmuştur. Bu cereyanlar hukuk sahasında da etkisini göstermiştir. Bu meyanda Fransız Ticaret Kanunu'ndan tercüme edilmek suretiyle meydana getirilen kara ticaretine dair "Ticaretî Berriye" Kanunu'nun 1849 tarihinde ve bundan 14 sene sonra yani 1883 tarihinde de deniz ticaretine dair "Ticaretî Bahriye" Kanunu yürürlüğe konmuştu. Ayrıca ticaret davalarının görülmesi için de 1860 tarihinde Ticaret Mahkemeleri kurulmuştu. Bu tarihlerde tanzim ve tasdik işleri şer'îye mahkemelerince, yani kadı ve naipler tarafından yerine getiriliyordu.

2- Tanzim ve tasdik işlerinin ıslahı ve bir merciye bağlanması işine önce ticari konularla ilgili işlerden başlanmıştır. Bu maksatla 16 Rebiyyülevvel 1285 (7 Temmuz 1868) ve 14 Haziran 1284 (26 Haziran 1868) tarihinde (Ticaret ve Deavi Kalemî Nizamnamesi) yürürlüğe konulmuştur. Bu nizamnamenin birinci maddesine göre, ticaret mahkemelerine bağlı olmak üzere "*ticaret kançilaryası*" yani "*daavi kalemî*" namıyla ticaret nezaretinde bir kalem teşkil olunmuştur. Bu önemli bir gelişmedir; zira bu zamana kadar büyük ölçüde şer'îye mahkemelerinde kadıların gördüğü işler, bundan böyle kadıların yanı sıra ayrıca Ticaret Nezaretinde ve Ticaret Mahkemelerine merbut olmak üzere bir kalem teşkil edilmişti. Bu gelişme, Osmanlı Devleti'nde modern anlamda noterliğin tesisi yönünde atılan ilk adım idi ve büyük bir öneme sahipti. Bu nizamnamenin ikinci maddesine göre ise "Deavi Kaleminin vezâifine aid ve mührüyle memhur ve musaddak olan evrak bilcümle mehâkim-i ticaret ve devair-i saire ve vilayat ve elviye mecalisinde ve kâffe- yi mahalde mer'i ve muteber evrak-ı resmîyeden addolunacaktır."²⁴⁴ Nizamnamenin 19. maddesinde de deavi kaleminin görevleri sayılmıştır. Buna göre «deavi kaleminin aslî görevi kara ticaretine dair her tür sözleşme, vekalet, kefalet, protesto ile sened, evrak ve sairenin tasdiki, talep eden olduğu takdirde tanzimi, tebliği, ticarî defterlerin numaralandırılarak mühürlenmesi, *Türkçe* olmayan ve ticaret

²⁴² D.İ.A., "Hüccet" maddesi, C:18, s.450

²⁴³ D.İ.A., "Hüccet" maddesi, C:18, s.449

²⁴⁴ Gedikli, a. g. e.

mahkemelerine verilecek olan deavi evrakının tercümesi ve ticaret kanunu hükümlerince deavi kalemi tarafından yapılacak keşif ve tahmin işlerinin yapılmasıdır. 17. inci maddede ayrıca evrakın tanzim şekli de gösterilmiştir. Müracaat üzerine sözleşme, vekalet, kefalet ve saire âkitler yazılı hale getirildikten sonra kaleme alınarak kendilerine okunur ve arzularına uygun olduğu beyan edildikten sonra hususi defterine kaydolunurdu. Bu nizamname sırf ticarete mahsus muamelelere inhisar ettirilmiştir. Bununla beraber 4. maddesiyle de halkın arzuhalleri yazılmak ve gelirleri kendilerine ait olmak üzere iki de arzuhalci terfîk edilmiştir.

3- Keza aynı tarihte neşredilmiş olan "Ticaretî Bahriye Deavi Kalemi Nizamnamesi"nde deniz ticaretine müteallik mahkemeye ibraz olunacak işlerin nasıl tanzim edileceği gösterilmiştir.

4- Ticaret işlerine müteallik olup ticaret mahkemelerine sunulacak işler böylece şer'î mahkemelerden alınarak daavi dairelerine verilmiş ve bu suretle noterlik müessesesinin sistemli surette tesisine yönelik ilk adım atılmış bulunuyordu

5- 1293 (1877) yılında Mecelle'nin "beyyinat" kitabı yürürlüğe konulduktan sonra tanzim ve tasdik işlerinin bir merci tarafından ifası lüzumu ortaya çıkmıştır. Bu tarihte Fransız noter kanunundan tercüme edilmiş olan ve bir çok yanlışlıkları ihtiva eden "mukavelat muharrirleri nizamnamesi" yürürlüğe konulmuştur.

6- Osmanlı Devletinde Deavi Kaleminden sonra ilk noterlik (mukâvelât muharrirliği) 20 Kasım 1878'de Girid'de kurulmuştur. Girid Mukâvelât Kalemi Nizamnamesi ile 7 Cemaziyelevel 1296 ve 16 Nisan 1295 (28/29 Nisan 1879) tarihinde Mukâvelât Muharrirliği kurumu tesis edilmiştir. Osmanlı yönetim tarzında bazı yenilikler önce bazı vilayetlerde sınanmıştır: Girid de bunların başlıcalarından biridir. Bütün Osmanlı ülkesini kapsayan mukâvelât muharrirliği teşkilatı ise Girid'den sonra, Mukâvelât Muharrirleri Nizamnamesi ile (15 Şa'bân sene 1296 /4 Ağustos 1879 ve 22 Temmuz sene 1295 /3 Ağustos 1879 tarihinde) kurulmuştur. Buna göre Osmanlı Devleti'nde İstanbul başta olmak üzere Anadolu ve Rumeli topraklarında noterlik, Girid'de tesisinin üzerinden üç ayı biraz geçtikten sonra kurulmuştur.²⁴⁵

Bu nizamname Fransız noter kanunundan iktibas edilmiş olmakla ve bir çok tercüme yanlışlıkları ve noksanları ihtiva etmekle beraber Batı usûlü tanzim, tasdik ve tescil işlerini memleketimize getirdiğinden dolayı oldukça önemli bir yere sahiptir. Zira 1878 Mukâvelat

²⁴⁵ Gedikli, a. g. e.

Muharrirleri Nizamnamesi ile noterlik kurumu da Osmanlı hukukuna girdi. Osmanlı hukuk sistemine dahil olan modern anlamdaki noterlik için Mukavelat Muharrirleri Nizamnamesi'ni hazırlayan Osmanlı devlet adamları, hukukçuları "*mukâvelât muharriri*" terimini icad etmişlerdir. Fransa'dan örnek alınarak hazırlanan bu nizamnamenin lâyihasında, adî ve ticarî muamelelere dair tanzim ve teati olunan mukavelenamelerin ve benzer belgelerin kanun ve nizamlar ahkâmına uydurulması için İstanbul ve taşralarda mukavelat muharriri namıyla memurlukların kurulması gerektiği belirtilmiştir.

7- 23 Temmuz 1295 /4 Ağustos 1879 tarihli Mukâvelât Muharriri Nizamnamesi, her kaza dairesinde bir mukâvelât muharrirliği açılmasını öngörüyordu. Buna dayalı olarak, iki kaza dairesine ayrılan İstanbulda Adalet Nezareti, İkinci Meşrutiyetin ardından 1909'da Eminönü'nde de ikinci bir mukâvelât muharrirliğinin kurulmasına ruhsat vermişti. Ancak bir süre faaliyet gösteren bu mukâvelât muharrirliği Mukâvelât Muharrirliği Nizamnamesinin 1. ve 6. maddelerine aykırı bir yorumla kapatılmıştı. Noterlik tarihimiz açısından oldukça önemli olan bu hadisenin bütün safhalarının bilinmesine yönelik olarak yapılacak araştırmalara şiddetle ihtiyaç vardır.

Mukâvelât Muharrirleri Nizamnamesi'nin birinci maddesinde, mukâvelât muharririnin "icab-ı mahalliye göre bir veyahut daha ziyade *refiki* bulunur" hükmü getirilmiştir. Bu yardımcısı veya yardımcıları mukâvelât muharriri kendisi seçecektir. 1913 tarihli Kâtib-i adl Kanun-ı Muvakkati ise birçok maddelerinde (meselâ 2. ,12. ve 35. md.lerinde) noter'den başka onun muavin'ini de düzenlemiştir. 12. maddeye göre, gelirin yetersizliği sebebiyle kâtib-i adl tayin edilemeyen yerlerde bu vazife, mahalli Encümen-i Adliye'nin uygun görmesiyle ve yapacağı imtihanla adliye çalışanlarından birine ek olarak verilebilecektir ve bunlar "kâtib-i adl muavini" unvanıyla görev yapacaklardır. Memalik-i Osmaniye haricinde kâtib-i adl vazifesi Osmanlı şebkenderlerine havale edilmiştir. Görüldüğü gibi, kâtib-i adl muavini, 'noter'in kendi seçeceği refik/ yardımcıdan farklıdır, nasıl atanacağı kanun hükümlerine tabidir; ihtiyaç olması halinde o da refik/ yardımcı istihdam edebilir (35. md.).

"Memalik i ecnebiyede ibraz olunmak üzere mukâvelât muharrirlerince tasdik olunan evrakın mensub olduğu mahallin en büyük mukavelat memurlarına dahi temhir ettirilmesi hakkında tahrirat-ı adliye"nin ne anlama geldiği açık değildir. Bu ifade ile mukâvelât muharririnin üstünde bazı durumlarda "en büyük mukâvelât memuru" vafında bir görevlinin daha bulunduğu işaret edilmiştir.

"Suriye ve Trablusgarb ve Bingazi ve Bağdad ve Haleb vilayetleri ahalsinin muamelat-ı hususiyelerine aid olan mukâvelâtın umumiyet üzere istimal olunan lisanla temhir ve tescili hakkında tahrirat-ı adliye", adı geçen yerlerde mukâvelât muharrirlerinin yaygın olarak kullanılan dil olan Arapça ile işlem yapmalarını emrediyordu. Rumca da yaygın olarak kullanılan dillerdendi ve zaten Girid Mukâvelât Kalemi Nizamnamesi'nde Rumca'nın da işlem dili olduğu belirtilmiştir. Denilebilir ki, 1913 tarihli Kâtibiadl Kanun-ı Muvakkati'ne kadar Osmanlı Devleti'nde yaygın olarak kullanılan dillerde de işlem yapılmaktadır. Ancak 1913 tarihli Kanununun 54. maddesi katib-i adlilerin re'sen düzenleyecekleri senedlerin Türkçe olması şartını getirmiştir.²⁴⁶

Nizamname 33 madde ve tarifeden oluşmaktadır. Nizamname'nin 1. maddesine göre, İstanbul ve vilayetlerdeki bidayet mahkemelerinde birer mukavelât muharriri bulunacak, bunların tayinine kadar mahkeme reisinin seçeceği bidayet mahkemesi katipleri, mukavelât muharrirlerinin görev ve yetkilerini haiz olacaklardır. Nizamname'nin diğer maddelerinde, mukavelât muharrirlerinin Adliye Nezareti tarafından tayin olunacakları (md.2), bunun için 25 yaşını tamamlayıp, Avrupa'daki gibi usûlüne uygun olarak imtihan veren ve mahkûmiyeti olmayan, iyi hâli ile bilinen kimselerin seçilecekleri (md.3), bunların görevlerinin, her türlü tahahhüt ve sözleşme belgelerinin tanzim, suretlerinin verilmesi, hariçte yazılmış olan evrak tarihlerinin tashihi, gerekenlere tebliği, mahkeme ve meclislerce kaydedilmesi gereken malların kaydı gibi muamelelerden ibaret olduğu (md.4), belgeleri Osmanlıca düzenleyecekleri (md.5), mezuniyeti olmaksızın muamele yapan veya görevlerini yapmayan mukavelât muharrirlerini para (25-250 kuruş arası) veya buna bedel olan süre kadar memuriyetten uzaklaştırma (5 gün-6 ay) ve ayrıca tazminat cezasına çarptırılacakları (md.6 ve 7), belgeleri bizzat düzenlemedikleri takdirde memuriyetten azledilerek aleyhlerine sahtecilik davası açılacağı (md.11), belgelerin düzenlenme şekli (md.13 ve 17-22), iki şahidin mutlaka gerekli olduğu (md.14), dilini bilmedikleri kişilerin belgelerini bir tercüman çağırarak düzenlemek zorunda oldukları (md.16), düzenledikleri belgelerin asıllarını kalemlerinde saklama mecburiyetleri (md.24), müdde-i umumîlerin mukavelât muharrirlerinin defterlerini inceleme ve her üç ayda bir teftiş etmeye yetki ve görevlerinin bulunduğu (md.31) düzenlenmiştir. Tarifede ise sözleşme türlerine göre alınacak ücretler yüzde olarak belirlenmiştir. (*İcar ve isticar muamelelerinde yüzde yarım kuruş, kefaletname tanzimi için 20 kuruş, rehin mukavelenamesi,sulhname ve ibrâname için her yüz kelimededen 10 kuruş, tahkimname için 10 kuruş, poliçeler için düzenlenecek protestoların her bir nüshası için 25*

²⁴⁶ Gedikli, a. g. e.

kuruş gibi. Tarifede belirtilmeyen harçların, bidayet mahkemesi reisi tarafından kıyasen tayin olunacağı ve "mecidiye" olarak alınacağı hususu da tarifinin sonuna eklenmiştir.)²⁴⁷ Bilahare mukavelat muharrirlerinin sureti intihab ve tayini hakkında 1302 tarihli bir nizamname neşredilmiştir: Mukavelat muharrirleri nizamnamesinde mukavelat muharrirlerinin yaş tahdidine tabi tutulacağına dair bir kayıt mevcut değildir. Bu nizamname, noterlik müessesesinin nüvesini teşkil etmiştir.

8- 34 sene yürürlükte kalan mukavelat muharrirleri nizamnamesi, gelişen hukukumuzun ihtiyaçlarını karşılayamadığından dolayı 15 Teşrinievvel 1329 (1913) tarihinde yürürlüğe giren Katib-i Adil Kanun-ı Muvakkati ile ilga edilmiştir. Mukavelat muharrirleri nizamnamesi, katibi adil kanunu muvakkatına mehzaz teşkil etmiş ve bir çok hükümleri aynı bulunmuştur. Mukâvelât muharriri terimi 1913'de çıkarılan Kâtib-i Adl Kanun-ı Muvakkati ile herhangi bir sebep gösterilmeden terk edilmiştir. Yalnızca bu kanun-ı muvakkatin esbab-ı mucibe layihasında bu hususa ilişkin olarak "kanun-ı kavim-i şeriatdan muktebes "Kâtib-i Adl" Kanunu unvan-ı mübecceliyle tevsim edilmiştir" denilmekle yetinilmiştir. Kâtib-i Adl Kanun-ı Muvakkati esbab-ı mucibe layihasında, "1295 tarihinde Mukâvelât Muharrirliği Nizamnamesi uygulamaya konularak müstakil muharrirler tayin olunmuş ve muhtelif tarihlerde bazı talimat ve muharrerat ile adı geçen nizamnamenin hükümleri genişletilmek istenilmiş ise de milli kabiliyetin inkişafı nisbetinde kanun konulmasına imkan bırakmayan sabık idare muhiti tabiatıyla mukâvelât muharrirliği işlemlerinin de toplumsal ihtiyacımız derecesinde yapılmasına müsait olmadığından, söz konusu muameleler esas menbaların genişliğine rağmen pek mahdut kalmış ve şeklen hiçbir ilerleme eseri ve düzen göstermediği gibi mahiyetçe de faydalı netice temin edememiştir " tesbiti yapmıştır. Bu tesbitin bir yandan, belli ölçüde II. Abdülhamid rejimine karşı duyulan olumsuz hissiyatı yansıttığı düşünülebilirse de, öte yandan "esbab-ı mucibe layihası"nın yazıldığı devirde bu mesleğin halledilememiş birçok sorunları ve sıkıntılarının olduğunu gösterdiği de kabul edilmelidir. İttihad ve Terakki Fırkası'nın hakim durumda bulunduğu ve Pirizade İbrahim Hayrullah Bey'in Adalet Nezareti'ne "baktığı" devirde çıkan bu kanun-ı muvakkat İttihad ve Terakki hükümetinin daha sonra da yapacağı adliye reformlarının öncülerinden birisidir.²⁴⁸ Katib-i Adil Kanun-u Muvakkati ile «noterlik müessesesine» hukuki bir veche verilmiş ve noterler himaye görmüştür. Bilahare bu kanun "Noter Kanunu Muvakkati" adını almıştır. Bu kanun da ihtiyaçlara cevap verebilmesi için tadillere uğramıştır.

²⁴⁷ Gülnihal Bozkurt, **Batı Hukukunun Türkiye'de Benimsenmesi (Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne Resepsiyon Süreci [1839-1939]**, Ankara 1996, s.127 - 128

²⁴⁸ Gedikli, a. g. e.

Muvakkat kanun tadil ve zeyillerile 27 yıl yürürlükte kalmıştır. Bu kanun noterlik müessesesine hakiki hüviyetini vermiştir.

9- Gerek Mukaveilat Muharrirleri Nizamnamesi, gerekse Katibi Adil Kanun-u Muvakkatı yürürlüğe girdikten sonra da mukavelat muharrirlerine ve katibi adillere ait tanzim, tasdik ve tescil işlerinden bazıları (alelusul vasiyetname, vakfiye, hibe, nef-i mülk ve icari sagir ve vekalet hüccetleri) şer'îye mahkemelerince tanzim ve tasdik olunurdu. Mahkemei şer'îye ve nizamiyelerin vazifelerinin tefriki hakkındaki 16 Şubat 1330 (1914) ve 30 Eylül 1330 (1914) tarihli nizamnamelerden sonra da bu hal 1340 (1924) tarihine kadar devam etmiştir. Bu tarihte kurulan teşkilattan sonra tanzim ve tasdik işleri katibi adillere - noterlere - terk edilmiştir.²⁴⁹ 1923 yılında Cumhuriyet rejiminin kabulü ve 1926 yılında yapılan hukuk inkılabı neticesinde İsviçre'den iktibas ettiğimiz medeni kanun ve borçlar kanunu; siyasi, içtimai ve hukuki hayatımızda çok önemli değişiklikler ve yenilikler meydana getirdi. Eski ahkam ve şer'î nizama göre kaleme alınmış olan mevzuat ilga edilerek, batı hukuk mevzuatına uyum sağlamak maksadıyla «noterlik kanunu » hazırlanarak 1/9/1938 tarihinde 3456 numara ile yürürlüğe konulmuştur. 1938 tarih ve 3456 sayılı Noterlik Kanunu, İsviçre'nin Nochatel, Lozan kantonları ve Avusturya noter kanunları göz önünde bulundurularak ve İstanbul noterleri tarafından tanzim olunan kanun layihısından istifade edilerek hazırlandığı kanunun gerekçesinden anlaşılmaktadır.²⁵⁰ Bugün halen 18.01.1972 tarihinde kabul edilip 05.05.1972 tarihinde yürürlüğe giren 1512 sayılı "Noterlik Kanunu" yürürlüktedir.

²⁴⁹ Hilmi Ergüney, **Türk Hukukunda Lügat ve İstilahlar**, s.328 - 329

²⁵⁰ Gürsel ve Sunal, **a. g. e.**, s.5 - 11

SONUÇ

Günümüzde Kara Avrupası (Latin) hukuk sistemini benimseyen ülkelerin hukuk düzenlerinde, noterliğin temelleri Roma hukuku'na dayanmaktadır. Roma hukukuna dair kaynaklar incelendiğinde, Roma İmparatorluğu'nun kurulmasından itibaren tek bir noterlik kurumundan bahsetmenin mümkün olmadığı görülmektedir. Noterlik kurumu her dönemin kendine özgü siyasi, sosyal ve ekonomik yapısından etkilenmiştir. Bunun sonucu olarak zaman içinde noterler için kullanılan terimler, noterin görev alanı, işleyişi ve bu kurumun önemi değişerek gelişmiştir. Noterlik kurumu, özellikle 12. yüzyıl ve devamında bugün anladığımız şekilde noterliğe benzer bir yapı ve işleyiş içine girmiştir.

İslâm öncesi Arap toplumunda çeşitli ticari muâmele ve akitler yapılıyordu. Fakat bu muâmelelerle ilgili yazılı herhangi bir belge elimize ulaşmamıştır. Noterlik kurumunun günümüzdeki varlık sebebi dikkate alındığında, tarihte ilk defa noterliğin, gerçek manada bütün unsurlarıyla ancak İslâm'ın gelmesiyle birlikte uygulandığını ve kurumsallaştığını görmekteyiz. Zira İslamiyette, yapılan hukukî muâmele ve akitlerin yazılıp kaydedilmesine büyük önem verilmiştir. İslam hukukunda noterliğin esası, Kur'an-ı Kerim'de mudayene ayeti olarak bilinen Bakara Suresinin 282. nci ayetine dayanmaktadır. Kur'an-ı Kerimde *“ Ey iman edenler! Belirlenmiş bir süre için birbirinize borçlandığınız vakit onu yazın. Bir kâtip onu aranızda adaletle yazsın. Hiç bir kâtip, Allah'ın kendisine öğrettiği gibi yazmaktan çekinmesin (her şeyi olduğu gibi dosdoğru) yazsın. Üzerinde hak olan kimse (borçlu) da (tam olarak) yazdırsın, Rabbına sığınsın, üzerindeki haktan hiçbir şeyi noksanlaştırmasın. Şayet borçlu sefih veya zayıf veya kendisi söyleyip yazdıramayacak durumda ise, onun velisi adaletle yazdırsın. Bu şekilde yapılan muâmelede erkeklerinizden iki şâhit gösterin. Eğer iki erkek bulunamazsa rıza göstereceğiniz şâhitlerden olmak şartıyla bir erkek iki kadın gösterin ki, onlardan biri yanılırsa diğeri onu düzeltsin ve doğru söylesin. Çağrıldıkları vakit şâhitler gelmemelik etmesinler. Büyük veya küçük vâdesine kadar hiç bir şeyi yazmaktan sakın üşenmeyin. Öyle yapmanız daha adaletli, şehadet için daha kuvvetli, şüpheye düşmemeniz için daha sağlamdır. Ancak aranızda çevirdiğiniz bir ticaret olursa bu durum farklıdır. İşte o zaman yapmakta olduğunuz alış-verişlerinizi yazıp şâhit göstermezseniz beis yoktur. Hiç bir kâtibe ve hiç bir şâhide zarar verilmesin. Eğer onlardan birine bir zarar verirseniz şunu iyi bilin ki bu, kendiniz için de bir kötülük olur. Allah'tan korkun. Allah size bunları öğretiyor. Allah her şeyi bilir.”*²⁵¹ buyurulmuştur. Bu emri ilk yerine getiren Rasûlullah ile O'nun ashâbi olmuş, karşılıklı borç - hak ilişkilerinin yazılması, vesikaya bağlanması hususi hukuk yanında

²⁵¹ Kur'an-ı Kerim, 2 / 282

amme hukukuna de teşmil edilmiş, anlaşma ve andlaşmalar yazıya geçirilmeye başlanmış, aradan geçen uzun zaman sonundabu gelişmeler sonunda Kur'ân'ın ifadesine uygun olarak "kâtib-i adil" olarak anılan noterlik müessesesi de doğmuştur.²⁵²

İlk ana kaynak olan Kur'ân'da yer alan borç ilişkilerinin yazılması emri, her ne kadar alimlerin çoğunluğuna göre nedb ve irşad ifade ediyorsa da, bazen hakların korunması için yerine getirilmesi zorunlu bir işlem halini almaktadır. Zira, yapılması vacib olan bir şeyin gerçekleşmesi için gerekli olan şey de vaciptir prensibi bunu gerektirmektedir. Nitekim Hz. Peygamber (sav.)'de, gerek kendisinin gerekse sahabenin birbirleriyle veya diğer insanlarla yaptıkları hukukî muâmele, sözleşme ve anlaşmaların yazı ile tevsik edilmesini isteyerek, günümüzde noterlik diye bilinen müessesenin ilk temelini atmıştır. Noterlik alanında ilk işlemler denebilecek bu yazıların birçok örneklerini Asr-ı Saâdet döneminde görmek mümkündür.

Hicrî birinci asırda şurût belgeleri dil, üslûp ve ifade tarzı bakımından Hz. Peygamber (sav.) ve Hulefâ-i Raşidîn döneminin özelliklerine sahip iken, Emevî döneminin ortalarından Abbasî devrine doğru şekil ve üslûp hatta dil bakımından bazı gelişmeler görülmeye başlamıştır. Bu dönemde yetişen mütehassıs alimler bu ilmin inceliklerini ve esaslarını eserler yazarak ortaya koymuşlardır. Bu alanda ilk eser veren müellifler Hanefî mezhebine mensup fakihler olmuştur. Bu ilmin belirli form ve üslûp içerisinde belli konulara hasredilip, sınıflandırılarak bir ilim dalı haline getirilmesi Hicrî ikinci asrın ikinci yarısında gerçekleşmiştir.²⁵³

Fıkıh bilginleri yazının yazıya benzeyebileceği, yazılı belgenin tahrif edilebileceği, bazı belgelerin müsvedde veya taslak halinde kaleme alınmış olabileceği gibi nedenlerle yazılı belgenin ispat vasıtası olabilmesi için ikrarla veya âdil şahitlerin şahitliğiyle pekiştirilmesi gerektiğini söylemişlerdir. Bu sebeple uygulamada hukukî muamelelerle ilgili belgeler düzenlendiği sırada âdil şahitler bulunduruluyordu. Ancak XVII.yüzyıldan itibaren fıkıh âlimleri, belgeyi düzenleyen kimseyi veya düzenlenmesi esnasında hazır bulunan şahitleri ispat esnasında tekrar bulundurmanın güçlüğüne alarak tahrif ihtimali olmayan bazı yazılı belgelerin tek başına ispat için yeterli olabileceğini ileri sürmüşlerdir. Mecelle'nin 1738. ve 1821. maddesi bu görüş doğrultusunda düzenlenmiş, bunları ihtiva eden "Beyyinât ve Tahlîf " ve "Kazâ" kitapları 1876 yılında yürürlüğe girmiştir. Mecelle Komisyonu'nun bu iki maddenin açıklanması mahiyetinde "Bilâ Beyyine Mazmuniyle Amel

²⁵² Karaman, a. g. e., s.100

²⁵³ Önder, a. g. m., s.12

Olunacak İlâmât ve Senedâtın Suver-i Tanzîmi " adıyla hazırladığı yönetmelik 1879 tarihinde kabul edilmiştir.²⁵⁴

Osmanlı Devleti'nde *mukavelat muharrirliği* görevi kısmen şer'îye mahkemeleri tarafından, kısmen de mahalle imamları, köy muhtarları ve arzuhalçiler tarafından yerine getirilmekteydi. Daha sonra bu görevle meşgul olmak üzere "Deavi Kalemi" ünvanıyla bir daire kuruldu. Tanzimattan sonra başlayan Batılılaşma hareketleri çerçevesinde Fransız Ticaret Kanunu'nun 1849 tarihinde Ticareti Berriye, 1853 tarihinde ise Ticareti Bahriye kısmı iktibas edilerek yürürlüğe girmiş ve 1860 tarihinde de Ticaret ve Deavi Kalemi Nizamnamesi yürürlüğe konulmuştur. Böylelikle, kadı ve naîplerin yanında, ticaret işlerine müteallik olup ticaret mahkemelerine sunulacak işler için noterlik müessesesinin tesisine yönelik sistemli olarak ilk adım atılmıştır. Mecelle'nin yürürlüğe girmesinden sonra, belge düzenleme ve tasdik işlerinin bir merci tarafından yapılması gereği duyulmuş, Rûmi 22 Temmuz 1295 tarihinde Fransız Noterlik Kanunu'ndan esinlenerek hazırlanan Mukavelât Muharrirleri Nizamnamesi yayımlanarak kabul edilmiştir. Bir sene zarfında her tarafa mukâvelât muharrirleri tayin olunmuştur. Evvelce şer'îye mahkemelerine gelen işlerden alınan harçlar mahkeme memurlarına aid olması sebebiyle mukâvelât muharrirliği görevlerinin büyük bir kısmı şer'îye mahkemelerine bırakılmış ve bunun neticesinde muharrirlere aid bir çok muamelat me'haz kabul edilen Fransız noterlik mevzuatından dilimize tercüme edilmemiş ve alınmamıştır. Mukâvelât muharrirleri, bütün akit ve beşeri muamelatı evvelâ tarafların hüviyetlerini gereği gibi tedkîk ve indelhace gerek kendilerini ve gerek celb edeceği şuhudu tahlif ile hüviyet-i âkıdeyne ve sâniyen suret-i akde nazaran âkıdeyne taalluk eden menafî ve mazarrat kendilerine tefhim ve rıza-yı tarafeyne kani oldukdan sonra evrakı tahrir ve hüviyetleri ile muvafakatlarını tasdik ve temhir edip defter-i mahsusuna tescil ederlerdi. Mukâvelât muharrirleri buldukları memleket ahalsinin müracaatları vukuunda kanunen tanzimi lâbüdd olan bilcümle evrakı bir ücret mukabilinde tahrir ve münderecatını tefhim ve tasdik etmekle görevliydi. Mukâvelât muharrirleri -ahalinin müracaatında icabat-ı kanuniyeyi tarif ve evrak-ı lazıme-yi tanzim etmesi itibarıyla bir "vekil müşavirdir" ve hükümet namına mühür sahibi olması ve tescil ettiği evrakın muteber ve mamulun bih addedilmesi itibarıyla bir hükümet memurudur.²⁵⁵ Daha sonra bunun yetersiz kalması üzerine İsviçre ve Avusturya Noterlik Kanunlarından yararlanılarak hazırlanan Kâtibi Adil Kanunu Muvakkati 1913 yılında kabul edilmiştir. Bu kanunla birlikte noterliğin ilk defa devlet

²⁵⁴ Fahrettin Atar, **İslâm Yargılama Hukukunun Esasları**, s.109 - 110

²⁵⁵ Gedikli, **a. g. e.**

himayesine mazhar olduğunu söylemek mümkündür. Bu kanuna rağmen, 1924 yılına kadar şer'îye (kadılar) ve nizamiye mahkemeleri, kâtibî adillerle birlikte tanzim ve tasdik işlerine devam etmişlerdir.

1924 yılında kâtibî adil (noterlik) teşkilatının yerleşmesinden sonra tanzim ve tasdik işleri tamamen kâtibî adillere bırakılmıştır. 3456 Sayılı Noterlik Kanunu'nun 01.09.1938 tarihinde yürürlüğe girmesiyle kâtibî adillere noter adı verilmiş ve Katibi Adil Kanunu Muvakkatı ilga olmuştur.²⁵⁶ Bugün hâlen yürürlükte bulunan 1512 Sayılı Noterlik Kanunu'nun 18.01.1972 tarihinde kabul edilmesiyle 1938 tarihli Noterlik Kanunu yürürlükten kaldırılmıştır. 18.01.1972 tarihinde kabul edilen 1512 sayılı "Noterlik Kanunu" Resmi Gazetenin 05.02.1972 tarih ve 14090 sayılı nüshasında yayınlanmış olup, muhtelif zamanlarda yapılan gerekli bazı değişikliklere rağmen 05.05.1972 tarihinden beri halen yürürlükte dir.

²⁵⁶ Ulukapı ve Atal, a. g. e., s.16 - 17

KAYNAKÇA

AKDAĞ, Mustafa, *Türkiyenin İktisadi ve İctimai Tarihi*. Ankara 1995

AKGÜNDÜZ, Ahmed, "*İslam Hukukunun Osmanlı Devletinde Tatbiki:Şer'iyeh Mahkemeleri ve Şer'iyeh Sicilleri(makale)*", İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, Sayı.14, 2009

-*İslâm ve Osmanlı Hukûku Külliyyâtı*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, C.1, İstanbul 2011

-*Şer'iyeh Sicilleri-C.I*, İstanbul 1988

AKYÜZ, Vecdi (Editör) , *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadet'te İslam*, Beyan Yayınları,C.3

ALİ HAYDAR, Ef., *Dürerü'l-Hükkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*, C.4,

ALPMAN, Adil, *Eski Önasya Hukukunda Adoption*, Gazi Üniversitesi yayınları, Ankara 1988

ANIL, Yaşar Şahin, *Osmanlı'da Kadılık*, İstanbul 1993

ARSAL, Sadri Maksudi, *Türk Tarih ve Hukuku*, İ.Ü.H.F.Y., İstanbul 1947

ARSAL, Sadri Maksudi, *Umûmi Hukuk Tarihi*, İstanbul Üniversitesi Yayınları. İstanbul 1944

ARSLAN, Ali ve Abdurrahman Bozkurt , *Medeniyet ve Kültür Tarihi I-* İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, İstanbul 2014

AŞUR, M. Tahir B, *İslam Hukuk Felsefesi*, Terc: Vecdi Akyüz ve Mehmet Erdoğan, İstanbul 1988

ATAR, Fahreddin, *İslam Adliye Teşkilatı*,. Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara 1979

-*Noter*, D. İ. A. maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları

-*Şurûh ve Sicillat*, D. İ. A. Maddesi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları

- *İslâm Yargılama Hukukunun Esasları*, M.Ü.İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2013

ATÇEKEN, Zeki ve Yaşar Bedirhan , *Selçuklu Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi*. Eğitim Kitabevi Yayınları, Konya 2004

AVCI, Mustafa, *Türk Hukuk Tarihi Dersleri*, Mimoza Yayınları, Konya 2012

AYDIN, M. Akif (Heyet), *Kadı Sicilllerinde İstanbul*, İstanbul.

-*Türk Hukuk Tarihi*. Hars Yayıncılık,6. Baskı,İstanbul 2007

AYKAÇ, Mehmet, *Abbâsi İlk Dönemi İdarî Teşkilâtında Dîvânlar (132 - 232 / 750 - 847)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1997

BALTACI, Cahit, *İslâm Medeniyeti Tarihi*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2007

BAYINDIR, Abdülaziz, *Osmanlı'da Yargının İşleyişi (Makale)*, Osmanlı Ansiklopedisi, C.6, Yeni Yürkiye Yayınları, Ankara 1999

BERKİ Ali Himmet, "*Eski Vesikalar: İlâm, Hüccetler, Ferman, Beratler ve Kaydı Hakani*", Adalet Dergisi, C.53, Sayı 5-6, Mayıs- Haziran 1962

-*Fatih Sultan Mehmet Han*. Nur Yayınları.

-*Hukuk Tarihinde İslam Hukuku I*, Diyanet İşleri Reisliği Yayınları, Ankara 1955

-*İslam'da Kaza " Hüküm ve Hakimlik ve Tevabii"*, Ankara 1962

BERKİ, Şakir ve Hayrullah Hamidi, *İslam Hususi Hukukunun Ana Prensipleri "Kur'an'da Hukuk"*. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1962

BOZKURT, Gülnihal, *Batı Hukukunun Türkiye'de Benimsenmesi "Osmanlı Devletinden Türkiye Cumhuriyeti'ne Resepsiyon Süreci (1839 - 1939"*, Ankara 1996

BÜLBÜL, Zekeriya, *Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi*, Nobel Yayın Dağıtım, 3. Baskı, Ankara 2009

CEYLAN, Seldağ Güneş, "*Noterliğin Doğuşu Roma Hukuku'nda Noter*".
Noterlik Hukuk Dergisi, Sayı.135.

CİN, Halil ve Ahmet Akgündüz , *Türk Hukuk Tarihi*, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya 1989

CİN, Halil ve Gül Akyılmaz, *Türk Hukuk Tarihi*, Sayram yayınları, 4. Baskı, Konya 2011

ÇETİN, Kenan, *Selçuklu Medeniyeti Tarihi*, Hazine Yayınları, İzmir 2011

ÇİĞ, Muazzez İlmiye, *Sumerli Ludingirra*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2011

DELİDUMAN, Seyithan, *Noter Senetleri*, NOTEV (Noterlik Hukuku Araştırma Enstitüsü Vakfı). Ankara 2011

D. İ. A., *Hüccet maddesi*. C.18

DUMAN, Ali, "*Taşköprüzâde Ahmed Efendi ve Mevzu'âtı'l-Ulûm'da Yer Alan Usul ve Fıkıh ile İlgili İlimler*", Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2004/1, c.III, sayı:5

DÜSTUR., *1. Tertip 4.Cilt* . Dersaadet. 1297

EKİNCİ, Ekrem Buğra, *Osmanlı Hukuku*, Arı Sanat Yayınları, İstanbul 2008

-*Hukukun Serüveni*, Arı Sanat yayınları, İstanbul 2011

ERDOĞMUŞ, Belgin, ve Bülent Tahiroğlu, *Roma Usul Hukuku- Özet*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1980

ERGÜNEY, Hilmi, *Türk Hukukunda Lügat ve İstilahlar*, İstanbul 1973

GALANTİ, Avram, *Üç Sâmi Kanun Koyucu*, Anka Yayınları, İstanbul 2002

GEDİKLİ, Fethi, *Kâtibiadllere Mahsus Sakk*, Türkiye Noterler Birliği Yayınları, Ankara 2012

GENÇ, Reşat, *Karahanlı Devlet Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2002

GÜRSEL, Nurettin ve İ. Hakkı Sunal, *Noterlik Mevzuatı ve Tatbikatı*, İstiklal Matbaası. Ankara1953

HEYET, *Fetâvâyi Hindiyeye*, Terc: Mustafa Efe, C:13-14, Akçağ Yayınları, Ankara1986

HEYET , *Osmanlı Teşkilat Tarihi*, Editör: Tufan Gündüz, Grafiker Yayınları, Ankara 2012

İBN BÎBÎ, *El Evamirü'l-Ala'ie Fi'l-Umuri'l-Ala'ie(Selçukname)*, Terc: Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996

- *Selçukname*, Terc: Mükrimin Halil Yinanç, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2007

İBN HALDUN, *Mukaddime*, Terc: Süleyman Uludağ, Dergah Yayınları, İstanbul 2009

İLHAN, Cengiz, *Günümüz Türkçesiyle Mecelle*, Yetkin Yayınları, Ankara 2011

İZGİ, Özkan, *Uygurların Siyasi ve Kültürel Tarihi (Hukuk Vesikalarına Göre)*: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1987

KAHRAMAN, Abdullah, "*Müdayene Ayetinin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi*", eski.ergu.cumhuriyet.edu.tr/makale/281.pdf

KARAMAN Hayreddin, *İslâm Hukuk Tarihi*, İz Yayınları, 9.Baskı, İstanbul 2012

KÂTİB-İ ADL KANUN-U MUVAKKATI, (Osmanlıca), Cihan Matbaası, İstanbul 1338 - 36

KAYAOĞLU, İsmet, *İslam Kurumları Tarihi*, Ankara 1983

KAZICI, Ziya, *İslam Müesseseleri Tarihi*, Kayıhan Yayınları, İstanbul 1991

KETTANİ, Hz. *Peygamber'in Yönetimi "Teratibu'l-İdariyye"* Terc: Ahmet Özel, İz Yayınları, İstanbul 2003

KONTBAY, Hacer, *Endülüste Şurût (Belgeleme) İlmî*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2009

KORKMAZ, Yasemin, *Mezopotamya'da Ticaret Hukuku (Eski Asur ve Eski Babil Dönemleri)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006

KOZAK, İbrahim Erol, *Genel Hukuk Tarihi*, Adalet Yayınevi, Ankara 2011

KÖSE, M.Salih, *İslam Hukukuna Göre Noterlik Müessesesi (İlmü's-Şurût)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), U. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 1995

KUR'AN-I KERİM

MECELLE-İ AHKÂM-I ADLİYYE

OKANDAN, Recai Galip, *Umumi Hukuk Tarihi Dersleri*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1951

ÖNDER, Muharrem, "*İslam Hukukunda Noterlik*", <http://eskieserler.com/Eski/Eserler/Makale/2110/islam-Hukukunda-Noterlik.asp?LID=TR&ID=2110>

- ÖZBEK, Mustafa Serdar , *Noter Senetlerinde Sahtelik*, Yetkin Yayınları, Ankara 2009
- ÖZTÜRK, Said, *İstanbul Tereke Defterleri*, Osmanlı Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul 1995
- ÖZYETGİN, A. Melek, *İslam Öncesi Uygurlarda Toprak Hukuku*, Ötügen Yayınları, İstanbul 2014
- ÖZYÜREK, Ercan, *158 Uluborlu Şer'iyeye Sicil Defteri ve Bu Sicilin Uluborlu Kent Tarihindeki Yeri H. 1311-1313 (1890-1892)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) S. D. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2002
- RADO, Türkan, *Roma Hukuku Dersleri "Borçlar Hukuku"*, İstanbul Üniversitesi Yayınları. İstanbul 1980
- SARIKAYA, İsmail, *Osmanlı'nın Rüzgârıyla*, Alya Yayınları, İstanbul 2013
- SAYLAN Şenol, *"İslam Hukukunda Belge Tanzimi: İlm-i Şürût (Belgeleme İlm-i)"*, 1. Türk Hukuk Tarihi Bildirileri, XII Levha Yayınları , İstanbul 2014
- SCHACHT, Joseph, *İslam Hukukuna Giriş*, Terc: Mehmet Dağ ve Abdülkadir Şener, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Ankara 1986
- SERAHSİ, Şemsü'l-Eimme, *Mebcut*, Tercüme Heyeti Editörü: M. Cevat Akşit, Gümüşev Yayınları, İstanbul 2008
- SEVİM, Ali ve Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995
- SEYDİŞEHİRİ, Mahmud Esad, *Tarih-i İlm-i Hukuk*, Haz: GEDİKLİ, Fethi v.d., Yetkin Yayınları, Ankara 2012
- T. C. Adliye Vekilliği, *Türk Hukuk Tarihi; Belgeler- Birinci Kısım* (Dergi), Ankara 1935 - 1936
- TANJU, Fahrettin, *(Uygulama ve Açıklamaları ile) Hukukumuzda Noterlik*, 1983
- TOSUN, Mebrure ve Kadriye Yalvaç, *Sumer, Babil Assur Kanunları ve Ammi-Şaduqa Fermanı*. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1975

TOSUN, Resul, *İslam Hukukunda Mahkeme Sicilleri ve İspat Gücü*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1986

TURAN, Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, Ötügen Neşriyat Yayınları, İstanbul 2009

- *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar*. Türk Tarihi Kurumu Yayınları. Ankara 1988

TYAN, Emily, *Le Notariat et Le Régime De La Preuve Par Écrit dans La Pratique Du Droit Musulman*, Beyrouth 1945

UBICINI, H. A., *Osmanlı'da Modernleşme Sancısı*, Müt: Cemal Aydın, Timaş 1998

ULUKAPI, Ömer ve Murat Atalı, *Noterlik Hukuku*, Mimoza Yayınları, 2.Baskı, Konya 2001

UMUR, Ziya, *Roma Hukuku*, İ. Ü. Hukuk Fakültesi Yayınları, İstanbul 1979

-*Roma Hukuku Lügati*, İstanbul 1983

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1984

ÜNAL Halit, "*Şurût-Sukûk, İslam Hukukunda Belge Tanzimi*", Diyanet dergisi, C.XXII, Sayı:3, Temmuz- Ağustos- Eylül 1986

YAKUT Esra, "*Eski Türklerde Hukuk*", http://kybele.anadolu.edu.tr/makaleler/ed2002_1_3/158442.pdf ,

YAYLALI, Davut, "*İslam'da Noterlik Müessesesi*", Yüksek İslam Enstitüsü Yıllığı, Bursa 1980

YAZIR, Elmalı'lı M. Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul.

YILMAZ A. Reha, *Medeniyetlerin Devlet ve Hukuk Tarihi*, Qafqaz Üniversitesi Yayınları, Bakü 2006

E K L E R

EK-1

MECELLE-İ AHKÂM-I ADLİYE

(Yazılı Delillerle İlgili Maddeleri)

KİTAB-I HÂMİS-İ AŞER= KİTAB'ÜL-BEYYİNAT VEL'TAHLÎF (Orijinal hâli)

BABI SÂNÎ

Hucec-i hattıyye ve karîne-i katı'a beyanında olup iki fasla münkasimdir.

FASLI EVVEL

Hucec-i hattıye beyanıdadır.

MADDE 1736 - Yalnız hat ve hatm ile amel olunmaz. Fakat şüphe-i tezvîr ve tasnî'den salim ise ma'mûl-ün-bih ya'ni medar-ı hüküm olur başka veçhile sübûta hacet kalmaz.

MADDE 1737 - Berât-ı sultanî ve kuyûd-u defter-i hakanı tezvirden emin olmakla ma'mûl-ün-bihdir.

MADDE 1738 - Kitab-ı Kazada beyan olunacağı veçhile hile ve fesaddan salim olacak suretde tutulan sicillât-ı mahâkim ile dahi amel olunur.

MADDE 1739 - Mücerred vakfıyye ile amel olunmaz. Amma bervech-i bâlâ mevsuk ve mu'temed-ün-bih olan sicill-i mahkemede mukayyed ise ol halde ma'mûl-ün-bih olur.

KİTAB-I SÂDİS-İ AŞER= KİTABÜ'L-KAZÂ

BAB-I EVVEL

Hükkâma dair olup dört faslı hâvidir.

FASL-I RÂBÎ'

Sûret-i muhâkemeye dairdir.

Madde 1821- Usûlüne muvâfık ve şüphe-i tezvîr ve tasnî'den sâlim olarak bir mahkeme hâkimi tarafından verilen ilâm ve senedin bilâ beyyine mazmûnu ile amel ve hüküm câizdir.

ONBEŞİNCİ KİTAP= BEYYİNELER VE YEMİN KİTABI (Sadeleştirilmiş hâli)

İKİNCİ BÖLÜM

Yazılı delil ve kesin karine hakkındadır, iki fasıla ayrılmıştır.

BİRİNCİ FASIL

Yazılı delil hakkındadır.

Madde 1736- Yalnız yazı ve mühür ile işlem yapılamaz. Fakat sahte ve uydurma olmasından şüphe edilemez ise hükme esas olabilir yani ona dayanılarak başka şekilde kamtlamaya gerek kalmadan hüküm verilir.

Madde 1737- Sultan tarafından verilen beratlar ve hükümdarlık defterindeki kayıtlar sahtelikten uzak, güvenilir kayıtlar olduğundan onlara dayanarak hüküm verilir.

Madde 1738- Yargı kitabında bildirildiği üzere hile ve fesattan uzak, güvenilir bir şekilde tutulan mahkeme sicilleriyle de işlem yapılır.

Madde 1739- Sadece vakıf senedi ile işlem yapılamaz. Ama yukarıda açıklanan belgeye dayalı ve güvenilir mahkeme sicillerine de kayıtlı ise o durumda işlem yapılabilir bir belge olur.

ONALTINCI KİTAP= YARGILAMA KİTABI

BİRİNCİ BÖLÜM

Hükümlere dairdir,dört bölümü içerir.

DÖRDÜNCÜ FASIL

Mahkemenin Yönetimi hakkındadır

Madde 1821 -Usûlüne uygun,sahtelik veya hile ile şüphesi bulunmayan,bir mahkeme hakimi tarafından verilmiş olan ilâm ve senedin,başkaca delil gerekmez, içeriğine göre işlem yapıp,karar verilebilir.²⁵⁷

²⁵⁷ Cengiz İlhan, **Günümüz Türkçesiyle Mecelle**, Yetkin Yayınları, Ankara 2011, s.548 - 549

EK-2

1879 TARİHLİ BİLÂ-BEYYİNE MAZMÛNUYLA AMEL VE HÛKÛM CÂ'İZ OLABİLECEK SÛRETDE SENEDÂT-I ŞER'İYYENİN TANZİMİNE DÂİR TA'LÎMÂT-I SENİYYEDİR

Düstûr, I, Tertîb, c, IV, sh. 79-84 Başvekâlet Arşivi, 5/7 Nolu Husûsî Mecelle Dosyası.

Mazbata Sureti:

"Huzûr-ı Âlî-i Hazret-i Meşîhat-penâhî'ye, hîle ve fasaddan salim olacak surette tutulan sicillât-ı mehâkim ile usûlüne muvafık ve şübhe-i tezvîr ve tasnî'den salim olarak bir mahkeme hâkimi tarafından verilen i'lâm ve senedin bilâ-beyyine mazmûnuyla amel ve hüküm caiz olması Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye'nin 1738 ve 1821. Maddelerinde mesturdur. Bu kere cem'iyet-i âcizânemizden maddeteyn-i mezkûreteyn mantûkunca bilâ-beyyine mazmûnuyla amel ve hüküm olunabilecek sicillât ve senedât-ı şer'iyenin keyfiyet-i tanzimini mübeyyin kaleme alınan ta'lîmât lâyhıası leffen takdîm-i huzûr-ı sâmi-i cenâb-ı Fetvâ-penâhîleri kılınmağın irâde-i seniyyenin istihsâliyle îfây-ı muktezâsı babında ve herhalde emr ü ferman hazret-i men lehü'l-emrindir. 4 Cemâziye'I-ülâ 1296 [26 Nisan 1879) Ahmed Cevdet, Es-Seyyid Ahmed Hilmi, Ömer Hilmi, Abdüsettâr. Ahmed Hâlid"

Birinci Madde: Bir istid'â mahkemeye havale olunup tarafeyn mahkemeye geldiklerinde gerek müdde'î ve gerek müdde'â-aleyhin şahsı mahkemece mechûl bulunduğu ve ikâme olunan da'vâ kendi da'vâları olduğuna delâlet eder yedlerinde evrak-ı mu'tebere bulunmadığı ve yahud da'vâda hemân yekdiğerini tasdik ederek bir san'â şâ'ibesi his bulunduğu takdirce şahıslarını ve isim ve şöhretiyle san'at ve me'mûriyet ve mahall-i ikâmetlerini ta'rîf için mahalleleri muhtarlarından ve yahud tâbi' oldukları esnâf kethüdasından veya âmir ve zabitlerinden ve mensûb oldukları devâ'ir ve rü'esâ taraflarından bir kıt'a ilmühaber getirilecektir.

İkinci Madde: Vekâlet tesciline mahsûs olmak üzere mahkemede bir ceride tutulacaktır. Tarafeynden biri tescîl-i vekâlet edecek oldukda ne suretle ve kimi tevkil ettiğini hâkim veya nâ'ibi huzurunda takrir edüp takriri aynıyla tescil ceridesine yazılıp kendüsüne imza ve temhir etdirilecek ve eğer kendüsünün yazusu yok ise onun emir ve intihâbıyla diğeri tahrîr edüp zîrini kendi mührü veya işâret-i mahsûsasıyla tasdik etdikden sonra takrîr-i vekâlet hâkim veya nâ'ibden kangısı huzurunda vuku' bulmuş ise ol dahi imza ve temhir edecektir ve hîn-i tescilde müvekkilim baba ve dedesinin ismi dahi su'âl olunarak cerideye kayd olunacaktır.

Üçüncü Madde: Madde-i ânifede beyân olunduğu veçhile bir mahkeme hâkim veya nâ'ibi

huzurunda vekâlet tescil ve ceride-i mahsûsasına tahrîr olunduktan sonra muhakeme hitam bulmaksızın ol hâkimin azl veya vefatı vuku' bulduğu takdirce müvekkil tekrar hâkim-i lâhık huzurunda tescîl-i vekâlete muhtâc olmayup ceridede mastûr olan kayd mûcebince hâkim-i lâhık hasm muvacehesinde vekilin vekâletiyle hükm edüp murâfa'ayı rü'yet ve istimâ' edebilür.

Dördüncü Madde: Zabt-ı da'vâ mevki'inde zabıt kâtibi tarafeynin ifâdelerini kemâl-i mertebe

dikkatle istimâ' ve te'yîd-i müdde'â zımnında ibraz edecekleri evrak ve senedâtı lâyıkıyla mütâla'a etdikden sonra tarafeynin isim ve şühret ve mahall-i ikâmetleri ve şahısları ta'rîf olunmuş ise mu'arriflerinin isim ve şöhet ve sûret-i ifâdelerini ve ibraz olunan senedât ve evrakın hülâsalarını âdî varaka üzerine zabt ve tahrîr edecekdir.

Beşinci Madde: Madde-i ânifede beyân olunan zabt-ı da'vâ tarafeynin anlayabileceği açık biribare ile yazılacaktır.

Altıncı Madde: Da'vâ zabıt olunduktan sonra zabıt kâtibi tarafeyn ile beraber müsteşârî'olanmahkemelerde müsteşâr huzuruna müsteşârî'olmayan mahkemelerde hâkim veya nâ'ibi huzuruna girüp zabtı kırâ'et eder ve ba'de'l-kırâ'e sûret-i zabıt tarafeynin ifâdelerine muvafık olup olmadığı müsteşâr veya hâkim veya nâ'ibi ayru ayru tarafeynden su'âl ile tarafeynden her biri sûret-i zabıtın ifâdesine muvafık olduğunu tasdîk eder ise derhâl ve eğer tasdîk etmeyüb de zabıtta bir sehv veya noksan vukû'undan veyahud muhakemece lüzumu olan ba'zı şeylerin su'âl ve cevâbı zabt ve tahrîr olunmamasından dolayı zabıtın tashihine lüzum görülür ise tashih edildikten sonra mahkemeye mahsûs olan zabıt ceridesinde kayd olunarak zîri tarafeyne imza ve temhir etdirilecektir. Zabıt ceridesine hak ve silinti vuku' bulmayacaktır.

Yedinci Madde: Zabıt ber-minvâl-i muharrer cerîde-i mahsûsasına tahrîr ve tarafeyne imza ve temhir etdirildikten sonra Dersa'âdet'de sadreyin dâ'irelerinde müsteşâr veya mu'âvini ve İstanbul Bâb Mahkemesi'nde müsteşâr bulunmadığı hâlde mu'âvin ve müşavirlerinden biri Mahkeme-i Teftîşde müsteşâr ve bulunmadığı takdirde mahkemenin mümeyyiz-i evveli ve mehâkim-i sâ'ire ile ale'l-umûm taşra mahkemelerinde hâkim veya nâ'ibi ve başkâtibi zabıtın zîrini tasdîkan imza veya mühr-i zâtîleriyle temhir edeceklerdir.

Sekizinci Madde: Muhakemeye mübaşeret olunduktan sonra muhakemenin hitâmına değin ol muhakemeye müte'allık cereyan edecek bi'l-cümle mu'âmelât ve tahkikatın cereyanı akîbinde sâlifü'l-beyân zabıt ceridesine da'vânın zabtı zîrine hülâsa veçhile kayd ve tahrîr olunacağı misillü muhakemenin rengi değışüb de tarafeynin ifâdâtına ba'zı ibare ilâvesi lâzım geldiğı takdirde zabtı imza ve temhir eden me'mûrlar ma'rifetiyle tarafeyn huzurunda terkîm ve ilâve olunarak zîrini tarafeyn ve ehemmiyeti olduğı hâlde me'mûrlar dahi imza ve temhir edeceklerdir.

Dokuzuncu Madde: Tarafeynden birine şâhid ikâmesi lâzım geldikde evvelâ şâhidleri olup olmadığı kendüsünden su'âl olunur. Şâhidleri olduğunu beyân ve takrir etdiğı hâlde kimler idüğü ve isim ve şöhretleri ve onlardan mâ'adâ şâhidleri olup olmadığı ve olduğı takdirde onların isim ve şöhretleri sorulur. Gerek şâhidleri hakkında vâki' olacak ifâdâtı ve gerek asla şâhidleri olmadığını söylediğı hâlde ifâdât-ı vâkı'ası zabıt ceridesine kayd ile kendüsüne imza ve temhir etdirilecektir.

Onuncu Madde: Bir muhakeme fasl olundukda ne veçhile hüküm olunduğı ve hükmün esbâbı mücibesi hülâsa veçhile zabta şerh verilüp ve zîri hâkim tarafından temhir edilüp ba'dehû i'lâm müsveddesi kaleme alınur.

Onbirinci Madde: Zabıt kâtibi mahkemeye mahsûs olan zabıt ceridesinden sûret-i zabtı aynıyla kendü ceridesine nakl ve tahrîr edüp ondan takrir eder ve mahkemeye mahsûs olan ceride mahkemenin bir me'men mahallinde hıfz olunup lâzım geldikçe ihrâc olunacaktır. Mahkemede de'âvînin kesreti nisbetinde mahkemeye mahsûs müte'addid zabıt cerideleri tutulur.

Onikinci Madde: Ceridede muharrer sûret-i da'vâ esâs tutularak i'lâm müsveddesi usûl-i sakk üzre kaleme alınur. Hîn-i tesvîdde sûret-i zabtın ba'zı ibarelerinde kâ'ide-i sakk üzre mahv ve isbât câ'iz ise de esâs meselece tagayyur olmamak şartdır. Tarafeynden biri asla şâhidleri olmadığını ifâde etdiğı sûretde ifâde-i mezkûresi aynıyla i'lâma dere olunup ikâme-i beyyineden izhâr-ı acz ta'bîriyle iktifa olunmayacaktır.

Onüçüncü Madde: Zabıt kâtibi i'lâm müsveddesini kaleme aldıktan sonra müsvedde evvelâ sadreyne ve İstanbul bâb mahkemelerinde vekâyi' kâtibi ve Mahkeme-i Tefîş'de mümeyyizri evvel taraflarından tashih ve ba'dehû müsteşar tarafından dahi tedkîk ve sûret-i zabta tevfiğ olunarak tashih ve imza vaz'ıyla hâkime takdîm olunur. Mehâkim-i sâ'irede mahkemenin

başkâtibi var ise onun tarafından müsvedde tashih olunarak hâkime takdîm olunur yok ise zabıt kâtibi müsveddeyi bi'z-zât hâkime takdîm eder. Galata ve Havâss-ı Refî'a mahkemeleri gibi merkez nâ'ibi bulunan mahkemelerde nâ'ib müsteşar vezâ'ifini îfâ edecektir. Müsvedde hâkime takdîm olundukda ba'de'n-nazar ve't-tedkîk keşide edeceği yazıyla mücebince i'lâmı tahrîr olunacaktır.

Ondördüncü Madde: Ber-vech-i meşrûh i'lâm yazıldıktan sonra zabıt kâtibi ismini zahr-ı i'lâma tahrîr ve müsveddeyi tedkîk ve imza eden me'mûrlar tertîb-i sabık üzere i'lâmı dahi mütâla'a ve zahrını imza veya temhir edüp ba'dehû i'lâm hâkime takdîm olunur.

Onbeşinci Madde: Hâkim dahi mütâla'a etdikden sonra sicile kayd ve mukabele oluna deyü i'lâmın zahrına yazup mukayyide gönderir. Mukayyid dahi sicile kayd ve mukabele edüp ve kayd ve mukabele ettiğini zahr-ı i'lâma şerh veripü zîrini temhîr ve hâkime i'âde etdikden sonra hâkim usûlü veçhile i'lâmı temhîr eder.

Onaltıncı Madde: Taşraya gönderilmek üzere Dersa'âdet mehâkiminden tanzîm olunacak vekâlet hüccetlerinde bâlâda beyân olunan usûl tamamıyla icra olunacaktır.

Onyedinci Madde: Taşra hükkâmı vekâlet tahririni kazâ dâhilinde ise ol kazanın bidayet mahkemesinde ve merkez-i liva olan kazada ise liva bidayet mahkemesinde kürsî-i vilâyetde ise istînâf mahkemesinde alacaktır.

Onsekizinci Madde: Ber-vech-i muharrer müvekkilin tahrîri alındıktan sonra sûret-i tahrîri aynıyla cerideye kayd ve tahrîr olup müvekkile mühür veya imza veya işâret-i mahsûsa ile tasdik etdirdikten sonra usûl-i mevzû'asına tevfikân vekâlet hücceti tanzîm ve temhîr olunur.

Ondokuzuncu Madde: Hâkim tarafından ber-minvâl-i muharrer tanzîm kılınan hüccet-i şer'iyede beyân olduğu üzere vekâlet tahririnin kendü huzurlarında vuku' bulunduğunu hîn-i tahrirde hâzıl bulunan a'zâ bâ-mazbata tasdik edecek ve bu tasdik mazbatası kazâ bidayet mahkemesinden i'tâ kılınmış ise ol kazanın mülhak bulunduğu vilâyet istînâf mahkemesinden veyahud liva bidayet mahkemesinden tasdik olunacaktır. Tasdik mazbatası ayrıca varakaya tahrîr olunmayıp vekâlet hüccetinin zahrına tahrir olunacaktır. Ve tasdik mazbatasının zîri a'zânın mühür-i zâtîleriyle temhîr olunacağı gibi mahkemenin mühür-i resmîsiyle dahi temhîr edilecektir. Mahâkim-i Nizâmiye'nin riyaseti hükkâm-ı şer'iyeye muhavvel olmayan mahallerde vekâlet tahrîri usûl-i mevzû'asına tevfikân hükkâm-ı şer'iyeye tarafından alındıktan

ve hüccet-i şer'iyesi tanzîm kılındıktan sonra, işbu ta'lîmât-ı seniyye mucibince vekâlet hüccetinin tasdîki Mahâkim-i Nizâmiye'nin hangisine âit ise müvekkil vekâlet hüccetini mustashiben vekil ile beraber ol mahkemeye mürâca'at edip mahkeme-i mezbûrede mazmûn-ı hücceti takrir veyahut vekâlet hâkimü'ş-şer' huzurunda vekîlin gıyabında kabulüne mevkûfen takrir edilmiş ise ol halde yalnız müvekkil mahkemeye mürâca'atla mazmûn-ı hücceti takrir ettikten sonra mahkeme tarafından "derûn-ı hüccetde muharrer vekâlet tahrîri bizim huzurumuzda dahi tekrar ve i'âde olunmuştur" ibaresiyle vekâlet hüccetinin zahır taşhiye ve zîri hîn-i takirde hâzır bulunan a'zânın mühr-i zatîleri ve mahkemenin mühr-i resmîsiyle tasdîk olunur.

Mahâkim-i Nizâmiye'de vekâlet hüccetlerinin tasdîki meccânen icra olunacaktır.

Yirminci Madde: Müvekkilin şahsı mechûl bulunduğu takdirce birinci maddede beyân olunduğu veçhile şahsı ta'rîf etdirilecektir.

Yirmibirinci Madde: Taşrada tanzîm olunan vekâlet hüccetlerinin kemâ fi's-sâbık

Fetvâhâne'den tedkîk ve tatbiki icra olunacağı gibi ba'demâ taşraya gönderilmek üzere Dersa'âdet mehâkiminden verilen vekâlet hüccetlerinin mührü mutabık idüğü zahırına Fetvâhâne'den şerh verilecektir.

Yirmiikinci Madde: Başka beldeye gönderilmek üzere veraset ve vesayet gibi mevâddın

sübûtunu hâvi sened-i şer'î tanzimi lâzım geldikde taşra hükkâmı on yedinci madde mücebinece mevâdd-ı mezkûreyi bidayet [ve]ya istînâf mahkemelerinde istimâ' ve fasl eder ve taşrada tanzîm olunacak vekâlet hüccetleri hakkında beyân olunan usûl bu misillü sened-i şer'î hakkında dahi carî ve mu'teberdir.

Yirmiüçüncü Madde: Me'mûr ve ümenâ irsâliyle mahallinde istimâ' kılınacak husûsâtı tahrîr içün mahkemede bir veya birkaç husus cerideleri tutulacaktır ve bu cerideler zabıt cerideleri gibi hıfz olunup hususa gidilmek lâzım geldikde me'mûra verilecektir. Fasl-ı da'vâ ve tescîl-i vekâlet ve ikrar ve vakf ve vasiyyet ve muhâla'a ve tatlîk ve keşif ve taksîm-i akâr ve sulh ve ibra ve ihbâr-ı mülk ve tasarruf ve tarafeynden birini tahlîf gibi husûsât içün hâkim tarafından me'zûnen bir mahalle veya bir karyeye i'zâm kılınan me'mûr ol mahalle veya karyede muhtârân ve ahâlîden birkaç zâtı celb ve cem' ile bir meclis akd edüp husûsât-ı vâkı'ayı istimâ' ve ba'dehû husus ceridesine kayd ve tahrir ve zîrini meclisin in'ikâdına bâ'is olan ashâb-ı mesâlihe ve hîn-i istimâ'da hâzır bulunan zevata mühür veya imza veya işâret-i

mahsûsalarıyla tasdik etdirdikten sonra muhtar mührüyle dahi temhîr etdirüp ba'dehû kendüye terfik edilen ümena ile beraber hâkime inhâ edecekdir.Hususa mahkeme ketebesinden ehliyet ve istikâmeti mücerreb ve ma'lûm olan zât ta'yîn edilmelidir.

Yirmidördüncü Madde: Bir hüccetin mazmûnuyla hükm olunup mûcebince i'lâmı tanzîm

olundukda ol hüccet mahkemede alıkonulup defter-i sicillâtın hıfz olduğu mahalde hıfz olunacaktır. Hüccetler ile beraber taşradan vürûd eden tasdik mazbataları dahi hüccetler gibi hıfz olunacaktır.

Yirmibeşinci Madde: İşbu nizâmnameye tevfikân tanzîm ve i'tâ kılınan senedât-ı şer'iyyenin mazmunu hasm tarafından inkâr olundukda Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye'nin 1738 ve 1821 maddeleri mantûklarınca hükkâm-ı şer'iyye senedât-ı mezkûrenin bilâ-beyyine mazmûnuyla hükm edebilür.Fakat lede't-tedkîk bir i'lâm veya hüccet ve bir kayda tezvîr ve tasnî' şâ'ibesi his olduğu takdirce hâkim ol i'lâm veya hüccet ve kaydın bilâ-beyyine mazmûnuyla hükm etmeyüp mazûnuna beyine taleb eder.²⁵⁸ Fî 4 Cemâziye'l-evvel sene 1296

²⁵⁸ Ahmed Akgündüz, **İslâm ve Osmanlı Hukûku Külliyyâtı**, C:1, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 2011, s.945 - 948

EK-3

TİCARET DEAVİ KALEMİ NİZAMNAMESİDİR

Düstur, I. Tertib, c. I, s.814-825

İrade-i seniye tarihi fi 16 Rebiyyülevvel 1285 ve fi 14 Haziran 1284/26 Haziran 1868

Mevadd-ı umumiye

Birinci Madde: Ticaret mahkelerine merbut olmak üzere ticaret-i umumiye kançılariyesi yani Deavi Kalemi namıyla Ticaret Nezaretinde bir kalem teşkil olunmuştur.

İkinci Madde: Deavi Kaleminin vezaifine aid ve mührüyle memhur ve musaddak olan evrak bilcümle mehakim-i ticaret ve devair-i saire ve vilayat ve elviye mecalisinde ve kâffe-yi mahalde mer 'i ve muteber evrak-ı resmiyeden add olunacaktır.

Fasl-ı evvel

Deavi Kaleminin teşkiline dairdir

Üçüncü Madde: Deavi Kalemi bir müdir ve bir başkatib ve **lüzumu** kadar mütercim ve ketebeden mürekkebe olacak ve maiyetinde iktizası kadar çavuş bulunacaktır.

Dördüncü Madde: Devair-i müteaddideye arzuhal takdim edecek kimselerden istek edenler arzuhal yazdırmak ve hasılatı kendilerine aid olmak üzere Deavi Kalemi maiyetine arzuhalci esnafından münteheb iki kimse bulunacaktır.

Beşinci Madde: Deavi Kalemi müdiri nezaretin intihâb ve taktiri üzerine ba-irade-yi seniye nasb olunacak vesair memurları nezaret-i müşarunileyhanın intihâbıyla tayin kılınacaktır.

Altıncı Madde: Deavi Kalemi müdir ve ketebe lâ-ekâll ikisi hiç olmaz ise Türkçe ve Fransızca ve Rumca lisanlarına ve ticaret kavânîn ve nizamâtına derece-yi kafiyece mnlumatları olmak üzere intihab olunacaktır.

Yedinci Madde: Deavi kalemi çavuşları türkçe okur-yazar adamlardan tayin kılınacaktır

Sekizinci Madde: Deavi Kaleminin kâffe-yi mesalihinde müdiri mesuldür kalem memurları cümleten müdirin emri altında bulunacak ve müdirin gıyabında başkatib müdirin vezaifini ifa edecektir müdire aid mesuliyet olhalde başkatibe râci' olacaktır.

Dokuzuncu Madde: Deavi Kalemine gelen evrak-ı mütenevvia evvelemerde müdire itâ olunacak ve icra-yı iktizası müdir tarafından memurine havale ve tavsiye kılınacaktır.

Onuncu Madde: Deavi Kalemi mührü müdir nezdinde hıfz olunacak ve kalemden tanzim ve tasdik kılınacak evrak o mühür ile temhir ve müdir tarafından imza edilecektir.

On Birinci Madde: Deavi Kalemi memurları mahall-i memuriyetlerine eyyam-ı sayfa saat üçde gelip onda ve eyyam-ı şitada dörtde gelip on birde avdet edeceklerdir.

On İkinci Madde: Bayram ve resm günlerinden başka hafta tatillerinde kalem dairesinde müdirin tensibi ile ketebeden biri ve çavuşlardan ikisi nöbetçi kalacak ve müdir tarafından tayin olunacak işleri göreceklerdir.

On Üçüncü Madde: Kalem memurları mesalih-i vâkıanın sür'at-i mümkinine ile ru'yetine ve gelen evrakın vakt u zamanıyla tahrir ve kaydına ve mahallerine tebliğ ve isaline müsaraat edecek ve kâffe-yi ashab-ı mesalih hakkında muamelat-ı mütesaviye icrasına dikkat ve bir maddeyi nizamen tebliği lazım gelenlerden başkasına haber vermekten mücanebet eyleyeceklerdir. Hilaf-ı hareketde bulunan memurun Ticaret Kanunnamesi Zeyli ahkâmına tevfikana mücazat göreceklerdir.

Fasl-ı sâni

Deavi Kalemi vezaif ve muamelatına dairdir

On Dördüncü Madde: Deavi Kaleminin vezaif-i asliyesi ticaret-i berriyeye dair her nev'i mukavele ve vekâlet ve kefalet ve protesto yani (itirazname ile senedatve evrak-ı sairenin tasdiki ve istek edenler olur ise tanzimi ve sigostro yani haciz istidası üzerine tanzim olunacak ilamların irsal ve tebliği ve tüccar defterlerine numara yani rakam vaz'ıyla temhiri ve Türki lisan üzere olmayan ve Ticaret Mahkemelerine arz olunacak olan deavi evrakının tercümesi ve Kanun-ı Ticaret ahkâmınca Deavi Kalemi marifetiyle olunacak keşf ve tahmin maddelerinin ve bunlara müteferri mevaddın icrası ve Ticaret Mahkemelerinden verilecek ilamların kaydı tutularak hangi daireye aid ise mübaşirinin ismiyle defter-i mahsusuna yazılması ve icrası Ticaret Nezaretine aid ilamların başkaca kayd edilmesi ve icraatı, düçar-ı tehhür olanların esbab-ı tehhürü taharri olunarak nezarete haber verilmesi hususlarından ibaretdir.

On Beşinci Madde: Deavi Kalemde her sene-yi hicriye Muharremi guresinden itibaren bir numaradan bed' ile gelen ve giden kâffe-yi evrakın hülasa veçhile kaydına mahsus

iki defter tutulacak ve evrakın tarihleri ve sahihlerinin isimleri ve Deavi Kalemine emaneten vaz olunmuş akça vesair şey var ise mikdarları ayrıca bir deftere kayd ve işaret kılınacak ve bu defterler huruf-ı hece tertibi üzere olacaktır. Ticaret Mahkemelerine emaneten teslim olunan mebalığın muhafazasıyçün Deavi Kalemde bir demir sandık bulunacak ve bunun üç anahtarı olup biri Ticaret Nezareti ve diğeri Birinci Mahkeme-yi Ticaret reisi ve üçüncüsü dahi Deavi Kalem müdiri nezdinde hıfz olunacaktır.

On Altıncı Madde: Deavi Kaleminin defterlerinin sahifelerine numara ve mahkeme-yi ticaret mührü vaz ve her defter kaç varakadan ibaret ise son sahifesine işaret olunarak ziri mahkeme-yi ticaret reisi tarafından imza olunacak ve bu defterler muntazam suretde tutulup mahkuk ve bozuk mahaller bulunması ve satırlar arasına kelimat ilavesi kat'an caiz olamayacaktır. Satır arasında şayed sehv ve noksan vuku bulur ise aslı okunacak derecede çizilip sahihi kenarına yazılacak ve ziri senedatda imzası bulunanlara imza veya temhir ile tasdik etdirilecektir.

On Yedinci Madde: Mukavele ve vekâlet ve kefalet ve her nev'i protestolar ile sair senedatın tanzim ve tasdiki için Deavi Kalemine müracaat olundukda yapılacak mukavelename ve senedlere yazılacak mevadd âkidlerin takriri üzerine kaleme alınarak kendilerine okunup muradlarına muvafık olduğu halde tamamıyla bir defter-i mahsusaya kayd ve âkıdeynin şahıslarını tanır kanunen makbul şahidler tarafından imza veya temhir etdirilerek âkidlerin her birine mısaddak birer sureti verilecek ve bu veçhile yapılacak senedal ve mukavelata isim ve şöhret ve san'at ve mahall-i ikametleri tasrihi ile şahidlerin dahi isimleri yazılacaktır.

On Sekizinci Madde: Yazı bilmeyen ve mührü olmayan şahsın ismi defter-i mahsusuna ve suretlere yazılarak ol şahsın yazı bilmediğini ve mührü olmadığını takrir eylediği zikr ü beyan olunacak ve bu takrir on yedinci maddede gösterilen şahidler tarafından dahi imza veya temhir etdirilecektir.

On Dokuzuncu Madde: Bir senedde mevzu imzanın tasdiki taleb olundukda sahib-i imza celb ile zatını tanır iki şahid huzurunda ifadesi tasdik olunarak şahidlere dahi şehadetleri yazılıp imza veya temhir etdilerik tasdiki icra ve defter-i mahsusuna işaret olunacaktır. Ve eğer sahib-i imza gelemeyecek olur ise mahall-i ikametine bir memur gönderilerek ifade ve takriri zatını tanır iki şahid huzurunda zabt ve tahrir ve işbu zabıt şahidler ile sahib-i imza tarafından imza veya temhir etdirildikden sonra tasdiki icra kılınacaktır.

Yirminci Madde: Akdi murad olunan veyahud suret veya imzası tasdik olunmak üzere ibraz edilen mukavelename veya senedatda münderic mevadd adaba ve hukuk-ı devlete mugayir bulunur ise redd olunacaktır.

Yirmi Birinci Madde: Deavi Kalemi marifetiyle tanzim ve tasdik olunan bilcümle senedat kayıtları ziri arabi ve rumi tarihleriyle müverrah ve kalem mührüyle memhur ve müdirin imzasıyla mümza olacaktır.

Yirmi İkinci Madde: Akd mukavele eden eşhasdan veyahud makamlarına kaim olanlardan biri mukavelenamenin suretini talep etdikde nezaretin emri ve kalem mührüyle temhir ve tasdik ile verilip bunlardan başkasına verilmeyecektir.

Yirmi Üçüncü Madde: Deavi Kalemi marifetiyle tanzim ve tasdik olunacak bilcümle mukavele ve protesto ve sigostronamelerle senedat-ı sairenin varaka-yı sahiha üzerine yazılması lazım geleceğinden varakayı adiyeye üzerine muharrer bir sened zuhur eder ise sahibinden Varakayı Sahiha Nizamnamesi hükmünce ceza-yı nakdî alınacak ve ol senedat üzerine şerh verilerek iktizası icra olunacaktır ve alınan ceza-yı nakdî varidat defterine idhal kılınacaktır.

Yirmi Dördüncü Madde Deavi Kalemde tanzim etdirilen protestolar evvelemirdi defter-i mahsusuna kayd ve ziri sahib-i istidaya imza etdirilerek icab eden nüshaları ihraç ve kalem mührüyle temhir ve tasdik olunarak lazım gelenlere irsal ve tebliğ kılınacaktır.

Yirmi Beşinci Mıadde: Deavi Kalemde tanzim etdirilmeyen protesto bir nüsha olarak yazılmış geldiği halde lüzumu kadar suretleri bilihrac aslına mutabık olduğuna dair her bir nüshaya başka başka şerh verilip aslı hıfz ve suretleri icab edenlere irsal ve tebliğ oluncaktır.

Yirmi Altıncı Madde: Protesto kaydı için tutulan defterlere her bir protestonun hangi şahıs tarafından vuku bulduğu ve hangi tarihte ve kimlere ve hangi memur marifetiyle tebliğ olunduğu işaret olunacaktır.

Yirmi Yedinci Madde: Deavi Kalemi tarafından gönderilecek her nev'i evrak çavuşlara verilerek lazım gelenlere irsal ve isal olunacak ve evrak-ı mürselenin vüsulüne dair mürselün ileyh canibinden musıl marifetiyle alınacak ilmühaber defter-i mahsusuna badelkayd hıfz kılınacaktır.

Yirmi Sekizinci Madde: Deavi Kalemi tarafından irsal olunan evrakı mürsel ileyh ahz ve kabulden imtina eder veyahud almamak muradıyla ihtifa eyler ise mürsel ileyhin müteallik

olduğu sınıf kethüdasına veya mensub olduğu daire zâbitine veyahud mahallesi imam ve muhtarına bitteslim vusul ilmühaberi onlardan ahz olunacaktır. Mürsel ileyh tebea- yı ecnebiyeden ise evrak-ı mürsele mensub olduğu kançılırya vasıtasıyla tebliğ olunacak ve vusul ilmühaberi oradan alınacaktır.

Yirmi Dokuzuncu Madde: Mürselün ileyh taşrada ise evrak-ı lazıme kendisine tebliğ ve i'tâ olunmak üzere Ticaret nezareti tarafından bittahrirat hükümet mahalliyeye irsal olunacaktır.

Otuzuncu Madde: Deavi Kaleminde kaydı bulunan protesto veya evrak-ı sairenin suretine lüzum görünerek ehad-i tarafeynden istida vukuuyla Deavi Kalemine havale olunduğu veyahud bir maddenin defa-yı saniye olarak kalemden tebliğ ve ihtarı lazım geldiği takdirde kaydından bir sureti ihraç ve kaçınıcı nüsha olduğunun tasrihiyle usulü üzere bittasdık i'tâ ve irsal olunacaktır.

Otuz Birinci Madde: Kanunname-yi Ticaret iktizasınca tüccarın tutmağa mecbur olduğu defterler Deavi Kalem marifetiyle şerait-i kanuniyeye tevfiğ etdirilecektir.

Otuz İkinci Madde: Ticaret-i bahriyeye dair Deavi Kalemine havale olunacak kâffe-yi evrakın mevadd-ı sabıkada beyan olunduğu veçhile icabatı ticaret-i bahriye Deavi Kalem olan mahallerde ol kalem marifetiyle icra olunacaktır.

Otuz Üçüncü Madde: Deavi Kalemine havale olunup da kabulü caiz olmayan evrak esbâbının beyanıyla Ticaret Nezaretine iade ve ibtal etdirilecektir.

Otuz Dördüncü Madde: Vilayetlerde bulunacak deavi kalemleri mahalli ticaret mahkemeleriyle taht-ı nezaretinde bulunacak ve işbu nizamnameye tevfiğ[en] hareket eyleyeceklerdir.

Fasl-ı salis

Evrak Tercümesine dairdir

Otuz Beşinci Madde: Ticaret mahkemelerine ibraz olunacak deavi evrakı lisan-ı Türki üzere muharrer olmadığı halde Deavi Kalem marifetiyle Türkçeye tercüme olunduktan sonra mahkemeye ibraz olunacaktır.

Otuz Altıncı Madde: Mahkemeye ibraz olunacak evrak haricden bir kimse marifetiyle tercüme etdirilmiş olsa bile tercümenin sıhhati kalem tarafından tasdik olunmadıkça mahkemeden kabul olunmayacaktır.

Otuz Yedinci Madde: Mütercimler kendilerine verilen evrak mealini tağyir etmeksizin tercüme edecek ve tercümenin adem-i sıhhatından kanunen mesul olacaklardır.

Otuz Sekizinci Madde: Tercüme olunacak evrak sahibi tarafından kaleme i'tâ ve tarife faslında muharrer resim peşin olarak kalem sandığına ifa kılınacak ve evrakın teslimini müşir bir kıt'a sened ahz olunacaktır.

Otuz Dokuzuncu Madde: Tercüme için kaleme teslim olunan evraka numara vaz edilerek sırasıyla hülasa vechiyle bir defter-i mahsusuna kayd ve alınan resmin mikdarı terkim olunacaktır; evrak tercüme olunduktan sonra tercümeleriyle beraber sahihine bil-i'tâ defterine şerh verilerek teslimini mübeyyin verilmiş olan sened istirdad olunacaktır.

Kırkıncı Madde: Tercüme olunacak evrakın aded-i kelimatı yüz elliden noksan olur ise yirmi dört saat zarfında tercüme ve yüz elliye mütecaviz bulur ise her yüz elli kelime için müddet-i mezkureye bir gün ilave olunacaktır.

Kırk Birinci Madde: Tercüme müsveddelere mütercimi tarafından mümza olarak numara sırasıyla mücelled olarak hıfz olunacaktır.

Kırk İkinci Madde: Mübeyyizler tercüme müsveddelerini tebyiz etdikden sonra beyazlarını imza edeceklerdir.

Kırk Üçüncü Madde: Mütercimlere ve kalem memurlarına i'ta olunacak senedat ve evrakın hüsn-i muhafazasına dikkat olunacak ve senedat ve evrak-ı mezkure kasden veya sehven zayı ve telef olur ise mücazat-ı kanuniyesi icra olunacaktır.

Fasl-ı rabi

Deavi Kaleminden alınacak rüsumat tarifesine dairdir

Kırk Dördüncü Madde: Deavi Kaleminden alınan bilcümle rüsumat işbu nizamname zeylinde muharrer tarife mucibince ahz olunacak ve işbu tarifenin hükmü üç sene cari olup hitamında yeniden ru'yet olunacaktır.

Kırk Beşinci Madde: Umur-ı devlete müteallik olup Ticaret Nezaretinin emriyle tercüme olunacak evrak-ı resmiye için bir gûna harç alınmayacaktır.

Kırk Altıncı Madde: Rüsumat-ı mukarrerden ne mikdar resm alınır ise ahzını müşir matbu koçanlı defterden maktu bir kıt'a ilmühaber verilecek ve alınan meblağ tarih ve numara ve mikdarıyla sandık defterine kayd olunacaktır.

Kırk Yedinci Madde :Deavı Kalemî hasılatı mah be mah ne mikdara baliğ olur ise mesarif-i kırtasiye badelihrac fazlası ticaret veznesine teslim olunacak ve her sene hitamında bir kıt'a muvazene defteri yapılarak nezarete takdim kılınacaktır.

EK-4

TİCARET-İ BAHRIYE DEAVİ KALEMİ NİZAMNAMESİDİR

İrade-i seniye tarihi fi 16 Rebiyyülevvel 1285 ve fi 14 Haziran 1284 [26 Haziran 1868]

Birinci Madde: Ticaret-i bahriye kalemi umum ticaret Deavi Kaleminin bir şubesi olacak ve muameatı onun muamelatına tevfikan icra olunacaktır.

İkinci Madde: İşbu kalemin vezaifi umumen Ticaret-i Bahriye Kanunnamesi ahkâmınca iktiza eden evrak-ı resmiyeyi tanzim ve tebliğ ve hıfz etmekden, ve hususan mavna ve emsali merâkib-i bahriyeden maada bilcümle sefain-i Osmaniyeyi talep olunduğu halde fiyat-ı mukarreresiyle birer nüsha Ticaret-i Bahriye Kanunnamesiyle bir jurnal ve bir librado [it. libretto?: kitapçık, opera güftesi] i'tâ etmekden, ve kaptanlar tarafından haricden satın alınıp da tasdik olunmak üzere ibraz olunan jurnal ve libradoya Kanun-ı Ticarete tevfikan numara vaz' ile kalem mührüyle mühürlemekden, ve Dersaadetden mütehayyi-yi hareket olan sefinelerin sefere kâbil olup olmadığını ehlihibre marifeti ile keşf ve muayene ile raportosunu tanzim ettirmekden, ve sefinelerin derununda kaptanları tarafından ibraz olunacak jurnalların muayene edildiğine dair şerh verilerek bittasdik sefine kaptanı değiştirildikce tayin olunan kaptanın isim ve şöhreti ve sefine sahibi tarafından lüzum-ı hakikisi halinde ibraz-ı bahri olarak akça istidânesiyçün ne mikdara kadar kaptana mezuniyet verildiğini librado içinde zikr u tasrih eylemekden,ve sefer hitamında kaptan ile sefine sahipleri beyninde bitterazi ru'yet olunan hesaplara tasdik veyahut sefine sahibi âhar mahalde bulunduğu halde kaptan tarafından ibraz olunacak hesabın bir suretini ahz ve hıfz etmekten ve pruva di furtuna ki takrir-i hatar yani kaptanlar tarafından esna-yı seferde bir gûna muhatara ve hasara düçar olunduğu halde beyan olunacak vukuatın takririni tanzim ve kayd ile kaptanın istidası üzerine tayin olunacak ehlihibre marifetiyle her nev'i keşifleri icra ve bunlara dair evrakı hıfz ile sûver-i tesmiyelerini icab edenlere tebliğ ve i'tâ ettirmekden ve mahkeme-yi bahriye canibinden kanun ve nizamına tevfikan satılması hükmolunan sefine ve eşya-yı saireyi usulü üzere fûruht etmekden ibaretdir.

Üçüncü Madde: Bahriye Deavi Kalemi müdürü her hafta hitamında ahz eylediği rumusun hesabını bâ-defter-i icmal ticaret-i berriye Deavi Kalemi müdürlüğüne i'tâ edecek ve işbu icmal bittedkik kabul olunduğu halde defter-i mahsusuna kaydolunacaktır.

Dördüncü Madde: İşbu kalemin kâffe-yi muamelat ve icraatından müdürü bizzat mesul olacaktır.

EK-5

GİRİD MUKÂVELÂT KALEMİ NİZAMNAMESİ

*Düstur, Cüz-i rabi, 1296, İstanbul, Matbaa-yı amire, s 660-670 Fi 7 Cumadelula sene 296
ve fi 16 Nisan 295 [28 Nisan 1879]*

Birinci madde: Fi 25 Zilkade sene 1295 [20 Kasım 1878) tarihli ferman-ı âlînin havi olduğu fıkârat-ı mahsusanın altıncı fıkrasına tevfikan cezirede mahsusan mukâvelât muharrirleri tayin olunacaktır. Bu muharrirlerin vazifeleri evvelâ her gûna taahhüdât ve mukâvelât senedatının tanzimi ve suretlerin i'tâsı ile bunlardan kâbil-i icra olanlarına dair yazılacak icra derkenarlarının terkimi ve evrak-ı hususiye tarihlerinin tasdiki, sâniyen icraat-ı cebriyeye müsteniden veya hükmen veyahud tav'an satılacak emlakın müzayede-yi alenîlerinin icrası ve mehakim ve mecalisce sebt-i defter edilmesi icab eden emval ve eşyanın kayd ve tahriri ve nizamen mezun oldukları muamelat-ı saire-yi nizamiyenin icrası kazâyâsından ibaret olacaktır.

İkinci madde: Feragat senedleri evkaf dairesinde tanzim olunacak ve vasiyetname ve sülüs ve hibe ilamatı ve cihaz senedatı İslama müteallik olanlar mehakim-i şer'iyede ve hıristiyanlara aid olanlar dahi merkez-i hıristiyan dimoyerendyalarında? tanzim olunabilip bunların şimdiye kadar haiz oldukları hüküm ve itibarı kema kane haiz olacaklardır.

Üçüncü madde: Her bir musalaha meclisinin bulunduğu mahallin dairesi dâhilinde lâ-ekall İslamdan bir ve Hıristiyandan bir ki ceman iki nefer muharrir bittayin meclis-i mezkurun bulunduğu mahalde ikamet edeceklerdir. Bir musalaha meclisinin bulunduğu mahalde mukâvelât muharriri bulunmaz ise meclis-i mezkur katibleri mukâvelât muharririnin vezaifini ifa ile beraber kâffe-yi hukuk ve mükellefiyetini haiz olacaklardır. Mukâvelât muharrirleri mazur ise ol vakt muharrirlere aid vezaif musalaha meclisi katibleri tarafından ve katibler dahi mazur ise mukâvelât muharrirliğine aid vezaif, mesuliyet kendilerine aid olmak üzere icab [eden] musalaha meclisinin tabi olduğu meclis-i temyizinin müddeiumumisine katiblerin irae edecekleri diğer bir şahıs tarafından ifa olunacaktır.

Dördüncü madde: Mukâvelât muharrirleri tarafından tanzim olunacak evrak tarafeyn-i müteakıdeynin ihtiyarıyla Türki veya Rûmi lisanı üzere ya İslam ya hıristiyan muharrirlerine yazdırılacaktır .

Beşinci madde: Mukavelat muharrirleri tayin olunacakları dairede bulunan mahkeme-yi ibtidaiyenin reyiyile makam-ı vilayetten nasb u tayin olunacaklardır.

Altıncı madde: Evvelâ yirmi beş yaşını tekml edenler ve saniyen Mehakim-i Nizamiye Nizamnamesinin altıncı maddesinde istisna olunan takımdan olmayanlar mukâvelât muharrirliğine tayin olunabileceklerdir.

Yedinci madde: Her bir mukâvelât muharririnin mensub olduğu musalaha meclisinin daire-yi mezuniyeti dâhilinde diğer muharrirler tayin olunmuş olsa bile daire-yi mezburenin her cihetinde ifa-yı vazifeye salahiyeti olacaktır. Daire-yi mezbure haricinde icra olunacak her bir muamele gayrimuteber ve keenlemyekûn hükmünde tutulacak ve buna cesaret eden mukâvelât muharriri dahi medar-ı intibah olmak üzere yirmi beş kuruşdan iki yüz elli kuruşa kadar ceza-yı nakdî i'tâsına veyahud buna bedel on dört günden altı maha kadar azl-i muvakkata ve bununla beraber tazminata dahi mahkûm olacaktır.

Sekizinci madde: Müracaat eden her kim olur ise olsun mukâvelat muharrirlerinin vezaifine aid bir muamele-yi resmiyeyi ifa etmeğe mecbur olacaklardır. İfa-yı vazifeden imtina veyahud umur-ı memuresince teehhurat ika edenler mucib-i intibah olmak üzere elli kuruşdan beş yüz kuruşa kadar ceza-yı nakdi i'tâsına veyahud on dört günden altı aya kadar azl-i muvakkata mahkûm olacak ve şu muamelesinden dolayı zarar-dide olacak kimsenin tazminat aramağa hak ve salahiyeti bulunacaktır; yalnız nizamname ve adaba mugayir ahvale dair vukubulacak iltimasâtın tervicine muvafakat etmemeğe ve bununla beraber icab eden müddeiumumiye dair i'tâ-yı malumata mukâvelât muharrirleri mecbur olacaklardır.

Dokuzuncu madde: Mukâvelât muharrirleri ifa-yı vezaif esnasında tarafeyn-i müteâkıdeynin rızalarına dair kemâ yeliyk malumat almağa ve bunların deruhdde edecekleri mukâvelat ve taahhüdatın mahiyet ve netâicini bilip bilmediklerine dair kesb-i kanaat etmeğe beraber indelhace âkıdeyni esas-ı maslahatça hissedar-ı malumat eylemeğe ve vicdanen ifa-yı vazife ederek âkıdeynin hukuk ve menafini her suretle temin etmeğe mecbur olacaklardır.

Onuncu madde:Emval-i gayrimenkule mübayaatında mukâvelât muharrirleri bayilerden tasarruf senedatını aramağa ve fikdanı halinde mal-i inebî' nizamen kendi malları olduğunu mübeyyin kurada ise ihtiyar meclisleri azasından ve şehirlerde olur ise muhtarlarından ve mal-i mebî' rehin ve sigostro gibi ilişiği olmadığına dair icab edien mehakimden vesair lazım gelenlerden şehadetname istemeğe mecbur olacaklardır.

On Birinci madde [metinde *Ondördüncü madde* şeklinde]: Her bir mukâvelât muharriri veyahud mukâvelât muharrirliğine aid vezaiifi ifa edecek musalaha meclisi katibi ifa-yı vazifeye mübaşeret etmezden mukaddem evvelâ mahkûm olması melhuz olan ceza-yı nakdi ve tazminat için dahil-i dairesi içinde bulunacağı mahkeme-yi ibtidaiyeye bir muteber kefil irae etmeğe ve sâniyen imzasını ve mühr-i zatiyesinin tatbikini mahkeme-yi mezbure kalemine i'tâyâ mecbur olacaktır.

On İkinci madde: Mukâvelât muharrirleri bizzat âkideynden bulunur veya kendilerinin veyahud usul ve fûrularından ve cihet-i sıhriyelerinden inünşa'ib-i akraba ve taallukatlarından birisinin bir suretle menafii var ise evrak tanzim edemeyecek ve alelumum ifa-yı vazife eyleyemeyeceklerdir.

On üçüncü madde: Mukâvelât muharrirleri marifetiyle tanzim edilecek her bir evrak muteber olmak üzere lâ-akal üç şahid muvacehesinde bizzat mukâvelât muharriri tarafından tanzim ve tahrir edilecek ve başka kimse tarafından tanzim olunur ise muharrir-i mumaileyh memuriyetinden azl olunarak icabına göre aleyhine sahtekârlık davası ikame olunacaktır.

On dördüncü madde: Evsaf-ı sairelerinden başka şahidlerin yekdiğerine ve mukâvelât muharrirlerine veyahud âkideynin birisine on ikinci maddede beyan olunan cihet-i taalluk ve karabetleri olmayacak ve muharrir-i mumaileyhin vazifesini ifa edecek olan zatın hademe veya katibleri olmaması ve yazı bilmeleri lazım gelecektir.

On beşinci madde: Mukâvelât muharrirleri tarafından tanzim olunacak her bir evrakın hin-i tanziminde on ikinci ve on dördüncü maddelerde muharrer usul ve kavaide riayet olunmamış ise o misillü evrak gıyrimuteber tutulacaktır.

On altıncı madde: Mukâvelât muharriri tarafından tanzim olunacak her bir evrakın evvela mukavelat muharririnin isim ve şöhretiyle mahall-i ikametini ve saniyen âkideydin ve şahidlerin isim ve şöhret ve san'at ve ikametgahlarını ve salisen evrakın tanzim olunduğu mahal ile ol mahallin tabi olduğu şehir ve kazanın ismini ve yevm-i tanzim ve tarihini havi olması lazım gelip bunları cami değil ise gayrimuteber nazarıyla bakılacaktır. Bunun hilafına hareket eden mukâvelât muharriri icab eden mahkemeyi ibtidaiye tarafından inedar-ı intibah olmak üzere ceza-yı nakdî vermek veya muvakkaten azl olunmak cezasıyla mücazat olunacak ve icabına göre aleyhine sahtekârlık davası ikame olunacağı gibi menafii bulunanlara dahi tazminat vermeğe mahkûm olacaktır.

On yedinci madde: Âkıdeynin isim ve san'atları ve ikametgahları mukâvelât muharrirlerince malum olmadığı halde âkıdeynin şahıslarını bilisbat muharrir-i mumaiyleh kesb-i kanaat etmek üzere makbuluşşehade iki şahid celb etmeğe mecbur olacak ve buna tevfiik-i hareket etmediği suretde kendisine mucib-i teyakkuz ve intibah olmak üzere nihayet iki yüz kuruşa kadar ceza-yı nakdî vermeğe mahkûm olacaktır. Mezbur şahidlerin isim ve san'at ve mahall-i ikametgahları dahi tanzim olunacak senedde zikr ve tasrih edilecek ve edilmediği halde madde-yi sabıkada beyan olunan mücazat icra olunacaktır.

On sekizinci madde: Âkıdeyn bilvevale müracaat edecekleri vakt mukâvelât muharriri vekâletnâme-yi tanzim edilecek senede rabt etmeğe mecbur olup etmediği takdirde ceza-yı nakdî olarak iki yüz kuruşun tediyesine mahkûm olacaktır.

On dokuzuncu madde: Mukâvelât muharriri âkıdeynin birisinin lisanını bilmediği halde ol şahsın meramını tamamiyle tercüme etmeğe muktedir bir şahs-ı sâni celb etmeğe ve tanzim olunacak senedin metninde buna dair izahat derc eylemeğe mecbur olacak ve hilafında hareket ettiği halde on sekizinci maddede beyan olunan mücazat ile mahkûm olacaktır.

Yirminci madde: Mukâvelât muharriri marifetiyle tanzim olunacak her bir evrak başka başka bir veya daha ziyade tabaka kağıd üzerine yazılacak ve tanzim olunduktan sonra âkıdeyn ve şahid muvacehesinde sarahaten bilkırae senedin nihayetinde ol vechile kıraat olunduğuna dair işaret olunacak ve hilafında hareket eden muharrir iki yüz kuruş ceza-yı nakdî vereceği gibi aleyhine sahtekârlık davası ikame edilecektir.

Yirmi birinci madde: Mukavelat muharriri marifetiyle tanzim olunacak her bir evrak ve senedat gerek Mukavelat muharriri canibinden ve gerek tarafeyn-i müteakıdeynin mecmuu ile şahitler taraflarından imza olunacak ve olunmadığı takdirde tanzim olunan sened gayrımuteber olunacağı misillü muharrir mucib-i intibah cezasına mahkûm olacak ve tarafeyn-i müteakıdeyn imzalarını yazacak kadar yazı bilmedikleri veyahud imzalarını yazmağa muktedir olmadıkları halde buna dair vuku bulacak ifadeleri senedin zirinde kayd ve imla olunması lazım geleceğinden maada Mukâvelât muharriri senedin yazıldığı evrakın her bir sahifesini temhir etmeğe mecbur olacaktır.

Yirmi ikinci madde: Mukâvelât muharrirleri marifetiyle tanzim olunacak her türlü evrak ve senedat satırları arasına kelimat ilavesi ve yarım kelimat derc olunmaksızın ve fasıla ve açık yer bırakılmaksızın suret-i sarihada tahrir olunacak ve mündericatında bulunan mikdar ve kemiyet adedleri ve tarihler vesaire rumuz ve erkam ile yazılmayıp sarihan yazılacak ve

satır arasında derc olunan her bir ilave keenlemyekûn hükmünde olacak ve bu ilave mukavele-yi vâkıanın cihet-i esasiyesi olan maddeler[e] taalluku var ise sened bütün bütün gayrimuteber tutulacaktır.

Yirmi üçüncü madde: Evrak ve senedatlarda mahkukat ve okunmayacak derecede çizilmiş ibarat bulunması memnu olup bulunduğu takdirde ol sened bütün bütün mamulun bih olmayacak ve satır arasında kelimat çizilmesi lazım gelir ise aslı okunacak derecede çizilip çizilen kelimatın rumuz ve işaret veya erkam ile değil mutlaka ibare ile senedin kenarına yazılıp tasdik olunacak ve buna riayet olunmadığı halde Mukâvelât muharriri mucib-i intibah cezasına mahkûm olacaktır.

Yirmi dördüncü madde: Bilâ-icab yazılacak her bir ilave veya tebdil-i kelimat veya tashihat yalnız senedin kenarına tahşiye olunacak ve kenar müsaid olmadığı suretde senedin imza mahallinden aşağıki tarafından ve şu iki mahallin her hangisine yazılır ise yazılsın ziri tasdik olunacak ve şu kaideye riayet olunmadığı takdirde tashihat-ı vakıa keenlemyekûn hükmünde tutulacak ve bundan maada senedatda icra edilecek diğer her türlü ilave ve ibaratca tebdilat kezalik mamulun bih olmayıp bundan dolayı mukâvelât muharriri medar-ı intibah cezasına mahkûm olacaktır.

Yirmi beşinci madde: Senedat ve evrak-ı saire kenarına veyahud nihayetlerine tashihat için yazılacak ilavelerin sabık iki maddede beyan olduğu vech üzere tasdik olunacak zeylleri yirmibirinci maddeye tevfikân âkıdeyn ve şahitler ve mukavelat muharrirleri tarafından imza olunacaktır.

Yirmi altıncı madde: Yedinci ve on ikinci ve yirmi beşinci maddelerde muharrer usul ve kavaiden birisinin fıkdanından dolayı gayrimuteber olan yahud âkıdeynden imza olunmayan senedin nizamen bir gûna ihticaca salahiyeti olmayacaktır. Fakat sened-i mezbur âkıdeynin cümlesi tarafından mümza olduğu suretde sened-i hususi olacak ise de mukâvelât kalemince tanzim olunmuş evrak gibi itibarı olmayacak ve hilafında hareket eden mukâvelât muharriri medar-ı intibah cezasına ve tazminat i'tâsına mecbur olacaktır.

Yirmi yedinci madde: Mukâvelât muharrirleri tarafından usul ve kavaid-i nizamiyeye tatbîkan tanzim ve i'tâ olunmuş olan her bir evrak ve senedatın kâffe-yi mündericatı mehakim ve mecalis nezdinde mevsuk ve mamulün bih tutulacak ve icra-yı ahkâmı hakkında olan usul ve kavaid-i nizamiyeyi havi olduğu halde herkes için mevki-i icraya vaz olunacaktır. Ve fakat

o misillü senedat sahte veya muharref olduğu idda olunur ise yalnız ol vakt senedat-ı mezbure mündericatının icrası tehir ve talik edilecektir.

Yirmi sekizinci madde: Her bir mukâvelât muharriri kendi tarafından tanzim olunan veyahud lieclihıfz kendisine teslim kılınan evrak ve senedatın asıllarını kaleminde hıfz etmeğe mecbur olacak ve hıfz etmediği suretde muvakkaten azl olunmasına ve kendisine medar-ı intibah olmak üzere cezayı nakdi ver[il]mesine mahkûm olacaktır ve bu sened-i aslinin i'tâsı mesağ-ı nizamiyeye veyahud bir mahkemenin ilamı ahkâmına müstenid olduğu suretde zikr olunan cezadan müstesna tutulacak ise de işbu sened-i asliyi i'tâ etmezden evvel bir kıt'a suretinin istinsahıyla sened-i asliyi istirdad edinceye kadar sened-i asli makamında muteber olmak üzere kendi tarafından bilâ-imza meclise dahi tasdik etdirilecektir.

Yirmi dokuzuncu madde: Mukâvelât muharrirleri marifetiyle tanzim olunan veyahud asl-ı sened makamında muharrir teslim kılınan evrak ve senedatdan suretlerin ve icra-yı ahkâmına dair olan derkenarların i'tâsı salahiyeti evrak ve senedat-ı ineşruhayı hıfz eden mukâvelât muharririne aid olacak ve iktiza eden mahkeme-yi ibtidaiye tarafından tahriren emr verilmedikçe âkıdeyn ile veresesinden ve maslahatça cihet-i taalluku olanlardan başka kimseye suret-i i'tâsı veyahud sened mündericatının tebliği memnu olacak ve bunun hilafında hareket eden mukavelat muharriri tazminata ve mucib-ı intibah olmak üzere ceza-yı nakdiye veya muvakkaten azle mahkûm olacağı gibi Ceza Kanunname-yi Hümayunu'nun iki yüz on beşinci maddesinde muharrer ahvalden birisini mücaseret eyler ise daha ağır ceza ile cezalandırılacaktır.

Otuzuncu madde: Mukâvelât muharririnin elinde bulunan her bir sened ve evrak-ı asliye veyahud asl-ı senedin hükmünü haiz olan evrak-ı sairenin icra-yı ahkâmına dair yalnız birer icra-yı derkenarî maslahata cihet-i taallukları bulunanların her birisine verilip bu vecihle derkenar verildiği keyfiyeti asl-ı senede kayd ve işaret olunacak ve bunun hilafında hareket eden mukâvelât muharriri muvakkaten azle veyahud medar-ı intibah olmak üzere ceza-yı nakdî i'tâsına mahkûm olacaktır.

Otuz birinci madde: Yalnız mahkeme-yi ibtidaiye tarafından tahriren verilecek emir üzerine derkenarının nüsha-yı sâniyesi müstahıkkîne verilebilip bu halde mahkeme-yi mezburenin buna dair olan varakası derkenarın aslına rabt olunacak ve bunun hilafında hareket olunur ise mucib-i intibah cezası icra olunacaktır.

Otuz ikinci madde: Kâbil-i icra olunan derkenarlar usul-i muhakemeyi hukukiyede tayin ve tahdid edilecek usul ve kavaide tevfikân mehakim ilamatı gibi tanzim ve i'tâ olunacaktır.

Otuz üçüncü madde: Mukâvelât muharrirleri tarafından tanzim ve i'tâ olunacak her bir suret veyahud icra derkenarı evvelâ icab eden mahkemeyi ibtidaiye tarafından tasdik olunmak ve sâniyen mukâvelât muharririnin mühr-i resmisiyle temhir kılınmak lazım gelip bu muamelat icra olunmadığı halde medar-ı intibah için ceza-yı nakdî i'tâsına mahkûm olacak ve her bir mukâvelât muharriri isim ve şöretini ve sıfat-ı memuriyetini ve mahall-i ikametgahını havi Türki ve Rumi lisanı üzere bir mührü olacaktır.

Otuz dördüncü madde: Her bir mukâvelât muharririnin istimaline mecbur olduğu defatir evvelâ kendi tarafından tanzim olunan veya kendisine tevdi kılınan veyahud tarihleri kendi tarafından tasdik edilen evrak ve senedatın hülâsa-yı mealleri ile tarihlerinin ve âkıdeynin isim ve san'atlarının asl-ı senedata vaz olunacak müteselsil rakam üzerine kaydı için bir fihrist defterinden ve sâniyen tarihleri tasdik olunmak üzere muharrire ibraz olunacak evrak ve senedat-ı hususiyenin aynen kaydına mahsus diğer bir kıt'a defterden ibaret olacak defatir-i mezkurenin sahifeleri bittadad üzerlerine sıra numarasının vazıyla icabeden mahkemeyi ibtidaiye tarafından temhir olunacak ve hilafında hareket eden muharrir medar-ı intibah cezasına mahkûm olacaktır.

Otuz beşinci madde: Mukâvelât muharrirlerinin istifa edecekleri harç ve avaidi ayrıca tayin ve tahdid olunacaktır. Her bir mukâvelât muharriri kendi tarafından tanzim olunan her bir sened aslı veyahud vereceği her bir suret ve derkenar için mukâvelât muharrirliğine aid olmak üzere ahz ve istîfâ olunacak harç ve avaidin mikdarını evrak-ı mezkure hatimesinde kayd u işaret etmeğe mecbur ve etmediği halde mucib-i intibah olmak üzere ceza-yı nakdîye veyahud azl-i muvakkata mahkûm olacaktır. Mukâvelât muharrirliğine aid harç ve avaidi mübeyyin tarifede muharrer mikdardan ziyade harç ve avaid istîfâ olunduğu suretde dahi cezalandırılması için aleyhine ikamesi melhuz olan davadan maada hakkında yine mücazat-ı meşruha icra olunacaktır.

Otuz altıncı madde: Her bir mukâvelât muharriri nizamına tevfikân arz-ı halât ve ilamat için kendisine gönderilecek ilamatı kaleminde mahall-i mahsusuna derhal talik edecek ve hilafında hareket eder ise medar-ı intibah cezasına ve tazminat i'tâsına mahkûm olacaktır.

Otuz yedinci madde: Defatir ve bilcümle evrak-ı saire mukâvelât muharririnin kendi nezdinde hıfz olunacak ve muharrir-i mumaileyh azl olunur veya vefat ederse bir ay zarfında

tanzim olunacak sened üzerine kendi veresei tarafından halefine veyahud vekâleten ifa-yı vazife edene teslim olunacak ve mührü derhal ibtal edilecek ve bu muamelatın kaffesi müddeiumuminin vesatet ve ikdamıyla icra edilecektir.

Otuz sekizinci madde: İcab eden mahkeme-yi ibtidaiye nezdinde bulunacak müddeiumumi her istedikçe mukâvelât kaleminin defatir ve evrakını tedkik etmeye mezun olacak ve her üç ayda bir kerre bütün mukâvelât muharrirlerinin kalemlerini kemal-i dikkatla teftiş etmeye ve vazifeleri haricinde vuku bulacak muamelatlarını ba-takrir tasdik ile mensub olduğu mahkeme-yi ibtidaiye huzurunda muharrir hakkında mucib-i intibah cezasının tahdidini iddia eylemeğe mecbur olacak ve sened sirkati veya sahtekârlık veyahud diğer bir güne töhmeti zahire ihraç olunur ise aleyhine ikame yı dava dahi olunabilecektir.

Madde-i mahsusa:Girid Mehakim-i Nizamiyesi Nizamnamesinin tensip ve tasdikiyle müdedeiumumilerin nasb ve tayinine kadar bunların mukavelat muharrirleri hakkında olan vazifeleri icab eden mahkeme-yi ibtidaiye rüesası tarafından icra olunacaktır.

EK-6

MUKAVELÂT MUHARRİRLERİ NİZAMNAMESİ²⁵⁹

Düstûr 1. Tertip C:4,Shf:355 Fî 15Şa'bân, Sene 97ve Fî 22 Temmuz Sene 95M:04 Ağustos 1879

Birinci Madde:Dersaadet (İstanbul) ve vilâyâtın (vilayetlerin) her bidâyet mahkemesinin dairesi dahilinde bir mukavelât muharriri ve bunun icab-ı mahallîye göre bir veyahut daha ziyade refiki (arkadaşı) bulunur. Bir bidâyet mahkemesinin bulunduğu mahalde mukavelât muharriri bulunmaz ise, tayinine kadar reîs-i mahkeme tarafından intihâb olunan (seçilen) bidâyet mahkemesi katipleri mukavelât muharriri'nin vezâifini (görevlerini) ifa ile beraber kâffe-i hukuk ve vezâifini (haklarının ve vazifelerinin hepsi) haiz olacaklardır.

İkinci Madde: Mukavelât muharrirleri Adliye Nezareti'nden tayin olunacaklardır.

Üçüncü Madde:Evvela 25 yaşını tekmîl (tamamlayanlar) edenler,saniyen usûlüne tevfiikan (uyarak, uygun olarak) imtihan vermiş olanlar,salisen cinayet ve cünha ile mahkûm ve sû-i hâl (kötü hâl) ile müştehir (tanınmış,ünlü) olmayanlar mukavelât muharrirliği'ne tayin olunabileceklerdir.

Dördüncü Madde:Mukavelât muharrirleri'nin vazifesi evvela her gûne (türlü,çeşit,biçim, tarz) taahhüdât ve mukavelât-ı senedâtının tanzîmi ve sûretlerinin i'tâsı (ödenmesi,verilmesi) ve hariçte yazılmış olan evrak tarihlerinin tasdiki ve ihtarname ve bunun gibi evrakın lâzım gelenlere tebliği ve mehâkim ve mecâlisce sept-i defter (deftere kayda geçirme,deftere kaydetme) edilmesi icap eden emvâl ve eşyanın kayıt ve tahrîri ve işbu nizâm ile me'zûn oldukları muamelât-ı sâirenin icrası maddelerinden ibarettir.

Beşinci Madde:Mukavelât muharrirleri tarafından tasdiki hâvî olan evrak lisân-ı osmânî üzere yazılacaktır.

Altıncı Madde:Birinci madde mûcibince mukavelât muharrirleri taaddüt (çoğaldığı) eylediği halde mensup oldukları bidâyet mahkemesinin daire-i me'zûniyeti dahilinde her birinin îfa-yı vazifeye selahiyeti olacak ve bunlar daire-i me'zûniyet haricinde icrâ-yı muamelât edemeyeceklerdir. Hilaf-ı me'zûniyet icra olunan muamelât gayr-ı muteber ve keenlemyekün hükmünde tutulacak ve senetleri âdî senet ad olunacaktır ve buna cesaret eden mukavelât muharriri 25 kuruştan 250 kuruşa kadar cezâ-yı nakdî i'tâsıyla veyahut buna bedel 15 günden

²⁵⁹ Düstur, 1.Tertip , C:4, s. 355

6 aya kadar ta'dil-i memuriyet (memuriyeti durdurma,son verme) ve bununla beraber tazminat ile dahi mahkum olacaktır.

Yedinci Madde:Müracaat eden her kim olur ise olsun mukavelât muharrirleri vezâifine aid bir muamele-i resmiyyeyi îfâya mecbur olacaklardır. Îfâ-yı vazifeden imtinâ yahut umûr-u memûresince (görevli olduğu işler) te'hirât îfâ edenler (geciktirenler) hakkında altıncı maddede muharrer muamele icra olunacaktır. Yalnız kavânîn ve nizâmât ve âdâba mugâyir ahvâle dair vukûbulacak müracaatın tervîcine muvafakat etmemeye ve bununla beraber icab eden müdde-i umûmî'ye i'tâ-yı malumata mukavelât muharrirleri mecbur olacaklardır.

Sekizinci Madde:Mukavelât muharrirleri îfâ-yı vezâif esnasında tarafeyn-i âkideynin rızalarına layıkıyla malumat almaya ve bunların deruhte edecekleri mukavelât ve taahhüdâtın mâhiyet ve netâyicini bilip bilmediklerine kesb-i kanaat etmekle beraber indel-hâce âkideyni esas maslahattan haberdar eylemeye ve vicdanen îfâ-yı vazife ederek âkideynin hukuk ve menâfiini her suretle temin etmeye mecbur olacaklardır.

Dokuzuncu Madde :Her bir mukavelât muharriri vezâif-i memuriyetinden dolayı cezayı nakdî ve tazminat ile mahkum olur ise onu te'diye edbilmesi için mensup olduğu bidayet mahkemesine hîn-i memuriyetinde bir muteber kefil irâe etmeye ve imzasını ve mühr-ü zâtîsinin tatbikini mahkeme kalemine i'tâyâ mecbur olacaktır.

Onuncu Madde :Mukavelât muharrirleri bizzat âkideyn'den bulunur ise icrâ-yı vazifeye me'zûn olmadıkları gibi Usûl-ü Muhakeme Kanunu'nun tayin ettiği derecâide akraba ve taallüatlarına aid evrakı kabul ve onlara müteallik muamelâtı ifa eylemiyecekler ve bu misilli mukavelâtı mensup olduğu mahkemenin reisi tasdik edecektir.

Onbirinci Madde:Mukavelât muharrirleri marifetiyle tanzim olunacak evrak muteber olmak üzere lâakal (en azından,hiç olmazsa) iki şahit muvacehesinde bizzat mukavelât muharriri tarafından tanzim ve tahrir edilecek ve başka kimesneye tanzim ettirir ise muharrir mûmâileyh (anılan, adıgeçen) memuriyetinden azl olunarak icabına göre aleyhine sahtekârlık davası dahi ikâme olunacaktır.

Onikinci Madde:Emr-i şhadette (şahitlik işinde) muteber olan şerâitten (şartlardan) başka şahitlerin yekdiğerine (birbirine) ve mukavelât muharrirlerine yahut âkideyne (akdin her iki tarafına) ya onlardan birine cihet-i taalluk ve garâbetleri olmayacak ve muharririn vazifesini îfâ edecek olan zâtın katibi yahut hizmetkarı olmaması ve yazı bilmeleri lazım gelecektir.

Onüçüncü Madde:Mukavelât muharrirlerinin tanzim edeceği evrakın evvela mukavelât muharriri'nin isim ve şöhretiyle mahall-i ikametinin,saniyen âkideynin ve şahitlerin isim ve şöhret ve san'at ve ikametgahlarının,salisen evrakın tanzim olduğu mahal ile ve mahallin tâbi olduğu şehir ve kazanın ismi. Ve yevm-i tanzim ve tarihini hâvî olması lazım gelip bunları câmi değil ise gayrı resmî nazarıyla bakılacaktır. Bu usûlün hilâfında hareket eden mukavelât muharriri îcap eden bidayet mahkemesi tarafından cezayı nakdî vermek veya muvakkaten memuriyeti ta'dil olunmak (memuriyeti durdurma, son verme) cezasıyla mücâzât olunacak ve îcabına göre aleyhine sahtekarlık davası ikâme olunacağı gibi mutazarrır bulunanlara dahî tazminat vermekle mahkum olacaktır.

Ondördüncü Madde:Âkideynin isim ve san'atları ve ikametgahları mukavelât muharrirlerince malûm olmadığı halde bunların tayin-i şahsî için mukavelât muharriri makbûl-ü şehade (şahitliği kabul olunabilir) iki şahit celp etmeye mecbur olacak ve buna tevfiik (göre,uygun) hareket etmediği surette nihayet 200 kuruşa kadar cezayı nakdî vermekle mahkum olacaktır. Şahitlerin isim ve san'at ve mahall-i ikametleri tanzim olunacak senette tasrih edilecek ve edildiği halde madde-i sâbıkada beyan olunan mücâzât icra olunacaktır.

Onbeşinci Madde:Âkideyn bilvekele müracaat eyledikleri halde mukavelât muharriri lazım gelen vekaletnameyi tanzim edilecek senede (belge,tapu) rapt (bağlama) etmekte mecbur olup,etmediği takdirde 200 kuruş cezayı nakdî te'diyesiyle mahkum olacaktır.

Onaltıncı Madde:Mukavelât muharriri âkideynden birinin lisanını bilmediği halde şahsın merâmını tamamıyla tercüme etmeye muktedir bir tercüman celp etmeye ve tanzim olunacak senedin metninde buna dair izahat derc etmeye mecbur olacak ve hilafında hareket ettiği halde altıncı maddede beyan olunan mücâzât ile mahkum olacaktır.

Onyedinci Madde:Mukavelât muharriri marifetiyle tanzim olunacak evrak başka başka kağıt üzerine yazılacak ve tanzim olunduktan sonra âkideyn ve şahitler muvâcehesinde tamamen kıraatle senedin nihayetine kıraat olduğuna dair şerh verilecek ve hilâfında hareket eden muharrir 200 kuruş cezayı nakdî verecek ve aleyhine sahtekarlık davası dahi ikâme edilebilecektir.

Onsekizinci Madde:Mukavelât muharrirleri marifetiyle tanzim olacak evrak ve senedât mukavelât muharriri ile tarafeyn-i âkideyn ve şahitler cânibinden tahtîm veya imza olunacak ve olunmadığı takdirde tanzim olunan senet gayrı muteber olacağı misillü (gibi) muharrir altıncı maddede tayin olduğu vechile cezayı nakdî i'tâsıyla mahkum olacak tarafeyn-i

âkideyn imzalarını yazacak kadar yazı bilmedikleri yahut imzalarını yazmaya muktedir olmadıkları halde keyfiyet senedin zîrine kayıt ve işaret olunacak ve mukavelât muharriri mukavelenamenin her sahifesini temhîr etmeye mecbur olacaktır.

Ondokuzuncu Madde:Mukavelât muharrirleri marifetiyle tanzim olunacak evrak ve senedâtın satırları kelimât (kelimeler,sözcükler) ilavesi kâbil olamayacak surette tahrir olunacak ve miktar,kemiyet (nicelik) ve aded ve tarihleri ve emsâli ve mevâd (maddeler) rumûz (işaretler,semboller) ve erkâm (rakamlar) ile yazılmayıp sarîhan (açıkça) yazılacak ve satır arasında derc olunan ilaveler keenlemyekûn hükmünde olacak ve böyle ilavenin mukavele-i vâkıânın ciheti esasiyesi olan maddelere taalluku var ise bütün bütün gayrı muteber tutulacaktır.

Yirminci Madde:Evrak ve senedâta mahkûkât (kazıntı,silinti) yahut okunamıyacak derecede çizilmiş ibârât (cümleler,parağraflar) bulunması kat'iyen memnû olup satır arasında kelimât çizilmesi lazım gelir ise aslı okunacak surette çizilip,çizilen kelimât rumûz ve işareti ve erkam ile olmayıp mutlaka ibare ile senedin kenarına tahrir olunacak ve buna riayet etmediği halde mukavelât muharriri altıncı maddede muharrer ceza ile mahkum olacaktır.

Yirmibirinci Madde:Bilâicâp (gereksiz) yazılacak her bir ilave ya tebdîl olunacak (değiştirilecek) kelimât ya tashîhât yalnız senedin hâmişine (ilavesine) tergîm olunacak ve hâmişinde yer yok ise senedin mühür veya imza mahallinden aşağı tarafa yazılacak ve herhalde zîri (alt,aşağı) mukavelât muharriri ve âkideyn ve şahitler tarafından tasdik olunacak ve şu kaideye riayet olunmadığı takdirde tashîhât (düzeltme işlemi) keenlemyekûn hükmünde tutulacak ve bundan maâde (başka,bunun dışında) senedâta icra edilecek her türlü ilâvât ve tebdîlât ma'mûlün bih olmayıp bundan dolayı mukavelât muharriri altıncı maddede muharrer ceza ile mahkum olacaktır.

Yirmiikinci Madde :Mevâddı sâbıkada muharrer kavâide tevfiik olunmayan yahut âkideyn-i tarafeynden tahtîm veya imza olunmayan veya mühürlenmeyen senet nizâmen resmî addolunmayacak yani gayrı resmi addolunacaktır. Fakat o misillü senet âkideynin cümlesi tarafından mühürlü veya imzalı olmadığı surette hususî bir senet makamında tutulacaktır.

Yirmiüçüncü Madde:Mukavelât muharrirleri tarafından işbu nizamname ile tayin olunan kavâide tatbiken tanzim ve i'tâ olunmuş olan evrak ve senedâtın kâffe-i münderecâtı mehâkim ve mecâlis nezdinde mevsûk ve ma'mûlün bih tutulacaktır.

Yirmidördüncü Madde:Her bir mukavelât muharriri kendi tarafından tanzim olunan veyahut lieceli'l-hıfz kendisine teslim kılınan evrak ve senedâtın asıllarını kaleminde hıfz etmeye mecbur ve hıfz etmediği surette muvakkaten ta'dîli memuriyet ve cezayı nakdî ile mahkum olacaktır.

Yirmibeşinci Madde:Mukavelât muharrirleri marifetiyle tanzim olunan veyahut asıl senet makamında muharrire teslim kılınan evrak ve senedât suretlerinin i'tâsı selahiyeti o evrak ve senedâtı hıfz eden mukavelât muharririne aid olacak ve iktizâ eden bidayet mahkemesi tarafından tahrîren emir verilmedikçe âkideyn ile veresesinden veya alâkadarlarından başka kimseye suret i'tâsı veyahut senet müderecâtının tebliği memnû olacak ve hilâfında hareket eden muharrir tazminat ile beraber cezayı nakdî veya muvakkaten ta'dîl-i memuriyet cezasıyla mahkum olacağı gibi Ceza Kanunu'nun 215.inci maddesinde muharrer ahvalde daha ağır ceza ile mahkum olacaktır.

Yirmialtınıcı Madde:Mukavelât muharrirlerinin tanzim ve i'tâ edeceği her bir suret muharririn mühr-ü resmîsiyle temhîr olunacak ve mühürlerde muharririn isim ve şöhreti ve san'at ve memuriyeti ve mahall-i ikameti münderiç (içinde) olacak ve bu usûle riayet olunmaz ise muharrir altınıcı maddede muharrer cezayı nakdî ile mahkum olacaktır.

Yirmiyedinci Madde:Her bir mukavelât muharririnin isti'mâline mecbur olduğu defatir evvela kendi tarafından tanzim olunan veya kendisine tevdi kılınan veyahut tarihleri kendi tarafından tasdik edilen evrak ve senedâtın hülâsa-i meallerini (özet anlamlarını) ve tarihlerini ve âkideynin isim ve san'atlarını asıl senedâta vaz' (konulma,koyma) olunacak müteselsil rakam üzerine kayıt için bir fihrist defterinden, ve saniyen tarihleri tasdik olunmak üzere muharrire ibraz olunacak evrak ve senedât-ı husûsiyenin aynen (tıpkı,aynı,olduğu gibi,aynen) kaydına mahsus diğer bir defterden ibaret olacak ve bu defterin sahifeleri bit-ta'dât (sayılarak,saymakla) üzerlerine sıra numarası vaz'ıyla merbût olduğu bidayet mahkemesi tarafından temhîr olunacak ve bu usûlün hilâfında hareket eden mukavelât muharriri 1000 kuruş cezayı nakdî i'tâsıyla mahkum ve memuriyetinden dahî azlolunacaktır.

Yirmisekizinci Madde:Mukavelât muharrirlerinin istiyfa edecekleri harçların bir tarife ile tayin ve her varakadan (belge,yaprak) alınacak harç o varakada işaret ile zîri (alt,aşağı) muharrir tarafından imza olunacak ve aksi yahut tarifede muayyen miktardan ziyade harç alınır ise kanunen lazımlı gelen mücâzât hükmolunacaktır.

Yirmidokuzuncu Madde:Mukavelât muharriri nizâmına tevfikan kendisine gönderilecek i'lânâtı kalemde mahall-i mahsûsuna derhal ta'lîk edecek (asılmak,iliştirilmek,tutturulmak) ve te'hir (geciktirme,gecikme) vukûunda altıncı maddede muharrer olduğu üzere cezayı nakdî ve tazminat i'tâsıyla mahkum olacaktır.

Otuzuncu Madde:Defatir vesair bil-cümle evrak mukavelât muharririnin nezdinde hıfz olunacak ve muharrir azl olunur veya istifa veyahut vefat eder ise müdde-i umûmî vasıtasıyla kâffe-i evrak zapt ve hıfz olunarak halefine teslim kılınacaktır.

Otuzbirinci Madde:Müdde-i umûmî mukavelât muharrirlerinin defatir ve evrakını tedkik etmeye me'zûn olacak ve her üç ayda bir kere umûm mukavelât muharrirlerinin kalemlerini kemâl-i dikkatle teftiş etmeye ve vazifeleri haricinde vukûbulacak muameleleri zapt ile muharrir hakkında altıncı maddede muharrer ceza ile mahkum olunmasını iddia edecektir. Muharrirlerin senet sirkati ya sahtekarlık yahut diğer bir gûne (çeşit, türlü, biçim, nevi, tarz) töhmetleri (suç)zahire ihraç olunur ise o misillü ahvalden dolayı dahî aleyhine başkaca ikame-i dava olunacaktır.

Otuzikinci Madde:Mukavelât muharrirleri muhafaza-i hukuk için ihbar nâme ve bunun gibi evrakı tanzim edeceklerinden talep vukûunda lazım gelenlere tebliğ ettirmek vazifesini dahî haizdirler. İşbu tebliğ Usûl-ü Muhakeme Nizamnâmesi'nde ihtar pusulalarının tebliği hakkında gösterilen şerâite tevfikan icra olunur.

Otuzüçüncü Madde:Mukavelât muharrirleri tarafından tanzîm ve tasdîk olunan evrak vesaire işbu nizamnâme ahkâmına tevfik olunmadığı halde resmî itibar olunmayacaktır.

EK-7

KÂTİB-İ ÂDİL (NOTERLER) KANUN-U MUVAKKATİ

(27 zilkade 1331 - 15 teşrinievvel 1329 - 27 Ekim1913)

Birinci bap

Kâtibi adiller ile vezaifine dair olup üç faslı havidir

FASLI EVVEL

Kâtibiadillerin vazife ve salâhiyeti ve usulü intihap ve terfii ve ehliyet ve mes'uliyeti beyanındadır

Madde 1 — «Kâtibiadil» dairei mezuniyetleri dahilinde bulunan bilûmum ahalinin ve şuaabatı idarei devlet ve şirket ve cemiyet gibi eşhası maneviyenin sıfatı resmiyet ve mevsukiyet vermeğe mecbur oldukları veya vermek istedikleri her nevi evrakı re'sen tânzim ederek asıllarının nezdinde hıfzile suretlerini alâkadarana tevdi ve hariçte tanzim edilmiş evrakı tescil ve tarih ve imzalarını tasdik ve ashabi tarafından talep vukuunda evrakı mevdua ve müseccelle suretlerini ita ve her lisandan ibraz olunacak evrakı tercüme ve kendilerine teslim olunan emvali menkule ve gayrimenkuleyi idare ve emanatı muhafaza ve eşhası maneviye ile efradın talep edecekleri tebligatı ve işbu kanun ile mezun oldukları sair bilcümle muamelâtı ifa etmek vazifesile mükellef şayanı vûsuk ve itimat ve haizi vukuf ve malûmatı vicdanî ve kanunî « kâtibi umumî» dir.

Madde 2 — Her vilayet ve liva ve kaza bidayet mahkemeleri nezdinde ve onların daire-i memuriyetleri dahilinde îfâyı vazifeye selahiyettar bir katibi adil veya muavini bulunacaktır. Bidayet mahkemesi teşkil edilen nahiyeler kaza itibar olunur.

Madde 3 — Kâtibiadiller tahdidi sin hakkındaki ahkâmı kanuniyeye tâbi olmak üzere Adliye Nezareti tarafından nasbutayin olunur. Bir cinayet veya muhilli namus ve haysiyet bir cünha ile mahkûm veya işbu kanun mucibince müstelzimi azil fiilleri bilmuhakeme sabit olmadıkça veyahut bilihtiyar istifaları vukubulmadıkça lâyenazildirler.

Madde 4 — Zirde muharrer evsaf ve şeraiti haiz olanlar kâtibiadil tayin olunabilecektir.

Evvelâ - Lisanı osmaniye vâkîf Osmanlı olmak.

Saniyen - Yirmi beş yaşını ikmal ve mükellefiyeti nizamiye! askeriyesini ifa etmiş bulunmak.

Salisen - Bir cinayet veya muhilli namus ve haysiyet bir cünha ile mahkûm veya hidematı umumiyyeden mahrumiyet veya sair suretle iskatı ehliyet cezasına duçar olmuş olmamak.

Rabian - Ticaret silkinde bulunup da ilânı iflâs eylediği halde iadei itibar etmiş olmak.

Hamisen - Haysiyeti zatiye ve sıfatı resmiyeye mugayir ahvalden dolayı munfasıl olmamak.

Sadisen - Fezaili ahlâkiye ve hasaili memduha ile muttasıf olduğuna dair iffet ve ciddiyetle maruf lâekal beş zat tarafından mümzi ve mahalli mecalisi belediyesince musaddak şehadetname ibraz etmek.

Sabian - Kavanini hukukiye ve ticariyede münderiç ukut ve ahkâm ile kâtibiadil muamelâtına vukufunu bilimtihan isbat etmiş bulunmak.

Madde 5 — Kâtib-i adillğe talip olanların imtihanları madde-i sabıkada muharrer şerait ve evsafı haiz olduklarını mübin-i evrak ile tercüme-i hal varakalarını bâlâ biraz adliye nezaretine vaki olacak müracatları üzerine baş müdde-i umuminin riyeseti tahtında istinaf ve bidayet hukuk mahkemeleri reisleri ve umur-u hukukiye müdürü ve mahâmi cemiyeti reisi ile bir kâtib-i adilden müteşekkil heyet huzurunda icra olunacaktır.

Madde 6 — Kâtib-i adillerin imtihanı: Evvelen kavanin-i hukukiye ve ticariyeye dair şifahi, saniyen katib-i adil muamelatına müteâllık tahriri olacaktır.

Madde 7 — İmtihanı şayanı kabul görülenlere heyeti imtihaniyece tebeyyün edecek derececi liyakatlerine göre aliyûlâlâ ve âlâ derecelerde ehliyetname verilir ve yüz kuruş harç istifa edilir.

Madde 8 — Bilimtihan isbatı liyakat edenler ehliyetnamelerini dördüncü maddede muharrer evsaf ve şeraiti haiz olduklarına dair evrakı müsbiteleri-le birlikte Adliye Nezaretine verecekleri istida ile kâtibiadillğe tayinlerini talep edebilirler.

Madde 9 — Talipler meyanında mektebi hukuktan mezun ve elsinei müteaddideye vâkıf ve kâtibiadil refakatinde müstahdem bulunanlar hini intihapta alettertıp sairlerine tercih olunurlar.

Madde 10 — Kâtib-i adil tayin olunanlar İstanbul'da Adliye Nazırı ve taşrada en büyük mülkiye memuru huzurunda heyet-i hakimeden iki zat mevcut olduğu halde "Kâtib-i adil vazifesini ifâ da ashab-ı mesalihin tamamiyle sübût-u hüvüyet ve husûl-ü rıza ve muvafakatına kâni olmadıkça evrakını tanzim ve tasdik etmiyeceğime ve sahte ve hileli ve

hükümet-i meşrûta-i Osmaniye ve menâf-i umumiye-i aleyh için zararlı gördüğüm hiç bir varakayı kabul etmeyeceğime, kemal-i iffet ve istikamet ile alakadar onun hukuk ve menafini mütesaviyen nazar-ı dikkate alarak kavanin-i memlekete ve adl ve hakkaniyete muğayir harekette bulunmayacağıma cenab-ı(Allah) şahidim olsun vallahi billahi" cümlesi ile tahlif olunacaktır.

Madde 11 — İmtihanda ibrazı ehliyet edemiyenler bir sene mürur etmedikçe yeniden imtihana dahil olamayacaktır.

Madde 12 — Hasılatın ademi kifayesi hasebile müstakillen bir kâtibiadil tayin olunamıyan yerlerde işbu vazife mahallî encümeni adliyesinin bi-limtihan tensibi ile müstahdemini adliyeden

birine ilâveten tevdi olunabilecek ve bunlar kâtibiadil muavini unvanile ifayı vazife edecektir. Memaliki Osmaniye haricinde kâtibiadil vazifesi Osmanlı şebkenderlerine muhavvefidir.

Madde 13 — Kâtibiadil muavinleri şeraiti ehliyet ve hududu salâhiyet ve derecei mes'uliyet gibi bilcümle hususatta kâtibiadil hukuk ve vezâifini tamamile haiz olup yalnız suret ve merci imtihanları mevaddı atıye ahkâmına tâbidir.

Madde 14 — Kâtibiadil muavinliğine talip olan zatın dördüncü maddede muharrer evsaf ve şeraiti haiz olduğuna dair icap eden evrakı müsbitiye rapten mahallî encümeni adliye riyasetine vereceği istidaname üzerine encümen heyeti huzurunda tahriren imtihanı icra olunur ancak kaza kâtibiadil muavinlerinin imtihanları o kazanın merbut olduğu liva encümeni adliyesine aittir.

Madde 15 — Kâtibiadil muavinleri imtihanı şu suretle cereyan eder: Mecelle ve usulü muhakematı hukukiye ve ticareti berriye ve bahriye ve kâtibiadil kanunlarında muharrer ukut ve muamelâtın heyetin tensip edeceği üç madde üzerine sualler tertibile cevapları yazdırılacak ve iki madde üzerine mukavelename müsveddeleri kaleme aldırılacaktır, imtihanın hitamını müteakip evrakı imtihaniye müstediye imza ettirildikten sonra ledettetik iktidar ve malûmatı derecei kifayede görülürse bir kıt'a mazbata tanzim ve imtihan ve tercüme-i hal varakasile evrakı müsbiti-i saire buna raptedilerek Adliye Nezaretine lieclilirsal müddei umumiliğe teslim olunacaktır. İmtihan varakası ekseriyeti araya müstenit olduğu veyahut evrakı müsbiti mündericatının hakayika mugayereti dermeyan bulunduğu halde

muhaliif ve muarız rey veren zatın olbaptaki mütaleat ve mülâhazatı mazbata zirine tahşiye ve tahtim edilmelidir.

Madde 16 — Müddei umumiler tarafından Nezarete gönderilecek mazabıt ile melfufatı beşinci maddede sureti teşkili muharrer heyette bittetik iktidarı tebeyyün edenlerin ehliyetnameleri isra ve canibi Nezaretten memuriyetleri tasdik ve onuncu madde mucibince tahlifleri icra olunur.

Madde 17 — Kâtibiadillikler hasılatı seneviyelerine göre Adliye Nezaretince tasnif edilip her derecede münhal vukuunda madunundaki derecede bulunan taliplerden en ziyade hasılat veren terfian tayin olunur. Müsavi hasılat verenler meyanında kıdemi olanlar tercih olunur.

Madde 18 — Vezaifi mevduasından dolayı mahkûm olabileceği cezayinaktî ve tazminatı temin için kâtibiadiller buldukları yerin hasılatı seneviyesinin yüzde onu nisbetinde teminat irae edeceklerdir. Miktarı teminat kâtibiadiller için on bin ve kâtibiadil muavinleri için beş bin kuruştan dun olamaz. İraei teminat devletçe gösterilecek banka veya sair mahalle nakit veya tahvilâtı Osmaniye depozito etmek veya zatına veyahut evrakını tasdikten kanunen memnu oldukları akaribine ait emvali gayrimenkuleye haciz vaz etmektir. Teminatın evrakı müsbitesi kâtibiadilin mensup olduğu mahkeme kaleminde bilkayit hıfzolunur.

Madde 19 — Tarihi tahlifinden itibaren iki ay zarfında teminat veremiyen ve vazife esnasında

teminatına kısmen veya küliiyen halel dari olup da iki ay zarfında ikmal veya tecdidi teminat edemiyen kâtibiadil veya muavinleri müstafî addolunurlar.

Madde 20 — Kâtibiadil ve muavinleri kendilerinin doğrudan doğruya veya dolayısile alâkadar ve usul ve fûru ve birader ve hemşire ve zevcesinin ve ecîri hasının menfaattar buldukları evrakı tanzim ve tasdik ve bunları muarrif ve ehli hibre ve hakem ve şahit olarak kabul etmekten ve borsa oyunu ve muamelâtı ticariye ve sarrafiye ile iştigal ve berayı idare ve muhafıza tevdi olunan emvali kendi hesabına istirbah ve ikraz ve iltizam ve borsa mubayaacılığı ve komisyonculuk ve muhilli şeref ve haysiyet halatı itiyat ve kanunen muayyen olan miktardan fazla harç veya ücret istifa eylemekten ve ahara kefaletten ve mehakimde mehami olmaktan memnudur. Kâtibiadil ve muavinlerinin bizzat kendilerine veyahut derecatı tadat olunan akrabalarına ait evrakı mensup olduğu mahkeme reisi tasdik eder.

Madde 21 — Katib-i adillik madde-i sabıkada muharrer memnuâttan birini irtikap ve tarafeynin rızası hilafında serâhaten veya îmâen evraka bir ibare derc ve imla ve hileli ve sahte evrakı bilerek tasdik ve evrak ve defatiri tahrif ve birisinin işini diğerine ifşa ve kuyûdât suretlerini hod behod alâkadarândan gayriye îtâ eylediği ve evrak ve defatir-i ta'rifat-ı kanuniyeye tevffikan tanzim ve tasdik ve muhafaza ve hüviyet ve teradî-i alâkadarânı ve yapacakları akde kavanin-i umumiye ahkâmınca me'zun olup olmadıklarını laikıyla tahkik etmediği veyahut işbu kanunda münderic ahkâm-ı saire hilafına harekette bulunduğu mensup olduğu mahkeminin heyet-i umumiyesinde bilmuhakeme sabit oldukda mutazarrır olanların zarar ve ziyân talebi hakk-ı mahfuz kalmak üzere cürmünün derecesine göre yüz kuruşdan bin kuruşa kadar ceza-i nakdî istîfâ ve tekerrür vukuunda cezayı mezkur izaf veya azil ile mücazat olunacaktır. Kanun-u ceza mucibince daha ağır cezayı müstelzim bir fiil ve harekete cür'eti sabit olursa mücazat-ı kanuniyesi başkaca hükmolunur.

FASLI SANI

Kâtibiadilin rüfekası ve hademesi ve defatir ve dosyası ve dairesinin intizam ve inzibatı beyanındadır

Madde 22 — Muamelâtın vüs'at ve kesretine göre kâtibiadiller sürati matlubeyi temine kâfi miktarda ketebe ve hademe istihdam edeceklerdir.

Madde 23 — Bir kâtibiadil nezdine vazifei kitabetle duhul için evvelâ Osmanlı,saniyen yirmi yaşını mütecaviz,salisen hüsnü ahlâk sahibi ve kutum, rabian hüsnü hatta malik ve usulü kitabete aşına ve hamisen kavanini devlete icmalen vâkıf bulunmak şarttır. Hademenin de üç evvelki şeraitle beraber okur ve yazar olması lâzımdır.

Madde 24 — Kâtibiadiller muamelâtı umumiyeden bizzat mes'ul oldukları cihetle ketebe ve hademesini bilimtihan intihap ve tayin ederler. Maddei anifede muharrer şeraiti haiz talipler meyanında evvelâ mektebi hukuktan, saniyen mekâtibi idadiyeden mezun olanlar, salisen elsinei

ecnebiyeye vâkıf bulunanlar, rabian kâtibiadil nezdinde hizmeti sepkedenler ve hamisen mükellefiyeti nizamiye! askeriyesini ifa etmiş bulunanlar alettirip tercih edilecektir.

Madde 25 — Katib-i adil ve muavinleri aynı cesamette ve aynı şekil ve renkte çizgili ve âlâ kağıtlı ve kenarları kalın hat ile beş santimetre açık ve her sahifesi numaralı ve mahkeme

mührü ile muhattum ve kaç sahifeden ibaret olduğunu reis-i mahkeme tarafından musaddak metin ve mücelled olmak üzere dört esas defteri tutacaktır.

Madde 26 — Defatir-i mezkureden birincisi "yevmiye" defteridir. İşbu defterde her günkü muamelatın envâ-ı ve hülâsa-i ma'lî ve alâkadarânın esamisi ve ahzolunan harc resmi ile ücret-i adlin miktarı sıra numarası ile kaydolunacak ve akşam üzeri hesabat kapatılacaktır. İkincisi "emanet" defteridir. Bu deftere berayı hıfz ve idare-i teslim olunan emanet ile emval-i menkule ve gayrimenkulenin cinsi ve adedi ve evsafı ve sahibinin ismi ve şöhreti ve sanat ve mahalli ikameti ve tarih-i teslimi ve suret ve şerait idarisi ve yevmiye ve sıra numaraları kaydolunur. Üçüncüsü "ayniyat" defteridir. Bu deftere hariçde bit-tanzim katib-i adiller tarafından tasdik veyahut re'sen tanzim edilen bilimüm evrak ve senedat aynen kayıt ve yevmiye ve sıra numaraları vaz'olunacaktır. Muamelatın vüs'at ve kesretine göre tesrî'i cereyanını te'mine hâdim olmak üzere iki veya daha ziyade ayniyat defteri tutulmak caizdir. Ziraat bankaları istikrazatı için icâp eden ayniyat defteri matbu olarak banka idaresinden verilir. Dördüncüsü "kıymetli evrak" defteridir. Bu defter resmi harçlar için ahs ve istimal olunacak kıymetli evrakın cins ve adedini kayda mahsus olacaktır.

Madde 27 — Kalem tanzim muamelâtını teshil edecek evamiri umumiye ve zimmet ve muhaberat gibi defatiri muavine tutulması da kâtibi adlin vezaifi icabatındandır.

Madde 28 — Katib-i adiller re'sen tanzim edecekleri evrakı aynen defterine kaydettikten sonra asıllarını ve tercüme edilen evrakın mütercim tarafından mümzî suretlerini ve hariçte bit-tanzim tevdi olunan her nevi ihtarname ve ihbarname ve zabıtname ve sulhname ve tahkimname ve keşifname ve şehadetname ve rapor ve takrir-i şifahilerin birer nüsha-i asliyelerini mazbut ve muntazam dosyalar içinde tarih ve numara sırası ile hıfz eyleyeceklerdir.

Madde 29 — Kâtib-i adlin defatirinde hak ve silinti ve satırlar arasında çıkıntı ve okunulması müşkil kelime ve kelimeler arasında açık mahal bulunmayacak ve adetler huruf ile yazılacak ve her varaka kaydedildikten sonra nihayeti bir çizgi ile kapatılacaktır. Sehiy vukuunda ibarei sehviye okunacak surette çizilerek ve bilicap ilâvesi muktazi ibarenin mahallî rakamla işaret edilerek defterin hamışine ayrıca tahrir olunup kâtibiadil tarafından tahtim edilecektir.

Madde 30 — Her kâtibiadlin biri kendisine, diğeri ketebesine ve üçüncüsü ashabı raesäuha ve dördüncüsü hademesine mahsus olmak üzere dört odadan mürekkep ve şehrin muamelâtı nasa

merkez ve mümkün mertebe mahkemeye karip olan mahallinde bir dairesi olacak ve elakdemi fa-lakdem kaidesine tebaan rü'yeti mesalih edecektir.

Madde 31 — Kâtibiadiller emvali mevdua ile defatir ve evrak dosyalarını harik tehlikesinden emin bir mahalde hıfzedeceklerdir.

Madde 32 — Kâtibiadil dairesini bulunduğu mahallin şerefile mütenasip surette tefriş ettirecektir.

Madde 33 — Kâtibiadil ve muavinlerinin evrak ve defatirini tahtı muhafazada bulundurmak ve dairenin inzibatını temin etmek için hükümeti mahalliye tarafından lüzumuna göre bir veya müteaddit jandarma tahsis e-dilecek ve bunlar geceleri dahi kâtibiadlin dairesinde kalacaktır.

Madde 34 — İşbu kanunda münderiç mevaddın temamii tatbik ve icrasını temin için müddei umumiler dairei salâhiyetleri dahilinde bulunan kâtibiadil ve muavinlerinin defatir ve dosyalarını mesalihi nasın sürati rü'yetine halel vermeyecek surette lâekal altı ayda bir defa teftiş ve muayene edecekler ve meşhudatı vak'alarını havi raporlarını Adliye Nezaretine isra ve mugayiri usul ve kanun hal ve hareketlerinden dolayı icabına göre ihtar ve tenbih ile iktifa ve ledelhace takibatı kanuniye icra eyliyeceklerdir.

Madde 35 — Kâtibiadil ve muavinleri hastalık veya sair mazereti meşruaları zuhurile gaybubet ettiklerinde mes'uliyeti kendilerine raci olmak üzere refiklerinden birini tevkil edecek ve refik bulunmadığı surette mahkeme reisinin tensibi ile müstahdemini adliyeden biri muvakkaten bu vazifeyi ifa eyliyecektir.

Madde 36 — Kâtibiadil ve muavinlerinin istifa veya azil veya vefatı vukuunda müddei umumî vasıtasile kâffeî evrak ve emanat zapt ve hıfzolunarak halefine teslim kılınacaktır.

FASLI SALİS

Usulü tanzim ve tasdik ve tercüme ve tebliğ ve tahkik terazil tarafeyn ve talebi şühut ve tayini hüviyet beyanındadır.

Madde 37 — Kâtibiadil ve muavinlerinin tasdik veya resen tanzim edeceği ukut ve senedat tuğralı yirmi santimetre arzında ve otuz santimetro tulünde sağ tarafından beş santimetro mahalli kalın hat ile tefrik edilmiş yirmi satırlık varakalar üzerine sarih ve açık bir ibare ile yazılacaktır.

Madde 38 — Kelimelerde hak ve silinti ve satırlar arasında çıkıntı olmayacaktır. Sehih vukuunda veya sonradan bir cümle veya kelimenin tashih ve ilâvesine lüzum görüldükte ibarei sehviye okunacak derecede çizilerek tashih ve ilâve olunan ibare varakanın hamışine tahrir ve akidin ve şahitler ve kâtibiadil taraflarından imza ve tasdik edilecektir. Varakalar taaddüt ettikte herbiri kâtibiadil mührile tahtim ve yekdiğerine raptedilerek kaç varakadan ibaret olduğu şerh verilip mühürlenecektir.

Madde 39 — Kâtibiadil ve muavinlerinin isim ve şöhret ve icrayı vazife ettikleri mahallin ismi

muharrer Adliye Nezareti tarafından verilmiş resmî mühürleri bulunacaktır.

Madde 40 — Kâtibiadil ve muavinleri mührü resmileri ile imzalarının tatbik suretlerini Adliye Nezaretile mensup olduğu mahkeme riyasetine ve hükümeti mahalliyenin en büyük memuruna göndereceği gibi hükümeti mahalliyenin en büyük memurule mehakim ve mecalis ve devair ve şubası idarenin mührü resimleri tatbik suretlerini dahi celp ile dosyasında hıfzedecektir.

Madde 41 — Kâtibiadil ve muavinlerinin tanzim ve tasdik edecekleri evrak ve senedatta alâkadaranın ve şahit ve muarreflerin ve tercüman var ise onun isim ve şöhret ve san'at ve mahalli ikametleri muvazzahan ve tarihi tanzim ve tasdiki hem huruf ve hem erkam ile tahrir olunacak ve bunlar da kâtibiadil tarafından tahtim ve imze kılınacaktır.

Madde 42 — Kâtibiadil ve muavinlerinin en mühim vazifesi alâkadaranın hüviyetini biletraf tahkik ederek rızalarına vicdanen kani olmaktır. Hüviyet ve muvafakati tarafeyni lâykile tetkik etmiyerek senedat ve mukavelât ve evrakı saire tanzim ve tasdik ettikleri hükmen sabit olanlar hemen azil ile beraber işbu kanuna tevfikân duçarî mücazat olacaklardır.

Madde 43 — Kâtibiadiî ve muavinlerinin resen tanzim edecekleri evrak lâekal iki şahit huzurile alâkadaran muvacehesinde kıraat olunacak ve keyfiyeti kıraat metni senede derç ve işaret edilecektir.

Madde 44 — Kâtibiadil ve muavinleri mühür ve imzalarının tasdikini talebeden ashabı mesalih kendilerince maruf olmadığı surette sübutu hüviyetleri için iki muarref talep eder. Muarreflerin ifadatını husulü kanaate kâfi görmediği surette başkaca muarref ve delâili saire talebine salâhiyettardır ve ledelicap beyanatı ve ifadatı vakıaları hakayıkı ahvale mugayir ve

bir kimseyi ızzar kastine müstenit olmadığına dair alâkadarân ve şahit ve muarref ve tercümanı tahlif edeceklerdir.

Zeyil - (K. : 22 nisan 1340)

Madde 45 — Kâtibiadil ve muavinleri alâkadaranın lisanlarını bilmediği takdirde tercüman vasıtasile ve şühudun muvacehesinde ifadelerini istima edecek, tanzim veya tasdik olunan evrakta buna dair izahat verecektir

Madde 46 — Alâkadaran ve şühut ve muarref ve tercümanın yazısı olmadığı ve mührü bulunmadığı takdirde kâtibiadil ve muavinleri keyfiyeti tasrihan yazacakları şerhin zirini tasdik ve imza ederler,

Madde 47 — Alâkadaranın asaleten veya vekâleten hazır ve yapacakları akte kavaninî umumiye ahkâmınca salih ve mezun ve katibiadilin dairei salâhiyeti dahilinde daimî veya muvakkat ikametgâh sahibi bulunması ve şahitlerin akıl ve baliğ ve alâkadaranın hüviyetine vâkıf olması ve nisabı şe-hadetten dun ve âmâ ve dilsiz ve sağır olmaması ve alâkadaranın usul ve fûruu ve zevce veya zevci veya ecîri hası bulunmaması şarttır. Muarreflerin hüviyeti alâkadarana vâkıf ve

tercümanın yalnız akıl ve baliğ olması kâfidir.

Madde 48 — Kâtibiadil ve muavinleri kanunu esasiye muhalif mevaddı ve adabı umumiye ve asayışı memlekete münafi tabirâtı havi evrakı kabul ve tasdik etmekten memnurdurlar.

Madde 49 — Kâtibiadil ve muavinleri muamelâtı umumiyei nasın mercii tevsiki ve ashabı müracaatın emin ve mutemedi olmak itibarile birinin işini diğerine söylemekten ve kuyut ve muamelâtı her kime olursa olsun ifşa ve ashabı mesalihi bir arada kabul etmekten kat'iyen memnurdurlar

Madde 50 — Vekâleten veya vesayeten veya velâyeten veya veraseten veyahut şirket ve cemiyet gibi eşhası maneviye veya şürekâyı mes'ule namına izafeten mukavelât ve senedat ve evrakı saire tanzim ve tasdik ettirmek istiyenler sıfat ve salâhiyetlerini isbata ve o hususta vaz'ı imzaya mezun vesaike mutebere ibrazına mecburdurlar Keyfiyeti İbraz kâtibiadil ve muavinleri tarafından evrakta dercedilmekle beraber sureti ahzuhıfz olunacaktır.

Madde 51 — Kâtibiadlin dosyasında mevcut veya defterinde müseccel her nevi evrakın sureti talep vukuunda alâkadarana verilir. Alâkadara-nın gayrına itası reisi mahkemenin kararına

mütevakkıftır. Alâkadarandan meramı sahibi imza veya akitler veyahut kanunen onların makamına kaim olanlardır.

Madde 52 — Kâtibiadiî ve muavinleri dosyalarında mahfuz evrakı elden çıkaramazlar. Ancak bir mahkeme kararı üzerine evrakı mahfuzenin verilmesi lâzımgeldiği takdirde aslına mütabakati mensup oldukları mahkeme riyasetinden musaddak bir suretini hıfzetmek şartile nüshai asliyeyi muvakkaten ita edebilirler.

Madde 53 — Kâtibiadil ve muavinlerinin dairelerinde mahfuz ve müseccel olmıyan herbir varakai mübrizenin sureti talep olundukta evvelemerde varakai mezkûrenin bir sureti mübrizîne imza ettirilerek hıfzedildikten sonra sureti musaddakası verilecektir.

Madde 54 — Kâtibiadil ve muavinlerinin resen tanzim edecekleri evrakın türkçe ile muharrer olması şarttır. Elsinei saire ile yazılmış evrakın türkçeye mütercem bir sureti tescil ve hıfzolunduktan sonra muamelei tas-dikiye ifa edilir ve türkçe tanzim olunan evrakın elsinei saireye mütercem suretleri verilebilir.

Madde 55 — Bir lisandan diğer lisana tercüme olunan evrakın nüshai saniyeleri türkçe tercümesile beraber dosyada hıfzedilecektir.

Madde 56 — Tercümesine lüzum görülen evrakı bizzat kâtibiadil veya rüfekası tercüme eder ve onların bilemedikleri lisan ile muharrer evrakı o lisana vâkıf ve emin kimselere tercüme ettirir.

Madde 57 — Tebliği talep olunan her nevi evrak usulü muhakemei hukukiye kanununda gösterilen şeraite tevfikân muhataplarına tebliğ edildikten sonra alınacak mümza ilmühaber veya kabulden istinkâf vukuunda memuru tarafından tutulacak zabıt varakası nüshai asliye ile birlikte

hıfzedilerek diğer bir nüsha zirine keyfiyeti tebliğ derç ve tasdik ile sahibine iade kılınır.

Madde 58 — Kâtibiadil ve muavinlerinin haczi ihtiyatî vaz ve tebliğine salâhiyetleri olmıyacak ve bu vazife icra daireleri tarafından ifa edilecektir.

Madde 59 — Kâtibiadil ve muavinleri gerek devairi resmiye ve gerek eşhas tarafından talep vukuunda itibarı maliye müteallik tahkikatı bilicra malûmatı müstahsileyi inba edecektir.

Madde 60 — Kâtibiadil ve muavinleri dairei mezuniyetleri haricinde bulunan eşhasa ait tebligatı Memaliki Osmaniye dahilinde o mahallin kâtibi-adli ve Memaliki Osmaniye haricinde Osmanlı şebkenderleri vesatatile ifa ederler.

İkinci bap

Muamelâtı umumiyei medeniyeye dair olup üç faslı müstemildir

FASLI EVVEL

Envai muamelât beyanındadır

Madde 61 — Kâtibiadil ve muavinleri icap ve kabul ile münakit bilcümle ukut ve mukavelât ve senedatı saireyi tanzim ve tasdik ve tercüme ve tebliğ muamelâtım ifa ederler.

Madde 62 — Emvali menkulenin bey'üşıra ve icar ve isticar ve rehin ve irtihan ve iaresi gibi tasarrufatına müteallik mukavelât ve senedatı saireyi tanzim ve tasdik ederler.

Madde 63 — Alelûmum akti bey'üşıra ve icar ve iare ve îdâ ve hibe ve rehin ve havaleye müteallik senedat ve emvali gayimenkulenin kat'iiyyen veya vefaen veya muvazaaten bey'üştirasına ve ferağ ve teferruuna ve taksim ve mehayesine ve suveri saire ile tasarrufuna dair vekâletnamelerle her nevi kefaletname ve sulhname ve ibraname ve vekâletname ve tahkimname ve hüsünühal şahadetnamesi ve müzarea ve müsakat ve her nevi şirket ve cemiyet şartname ve mukavelenameleri ve temdidi müddet ve tezyit veya tenzili sermaye ve tebdili imza ve unvan ve tahvili mekân ve ikalei ukut ve feshi şirket beyannameleri ve inşaat ve iltizamat ve müdayenat ve bilcümle taahhüdata dair mukavelenameler ve emvali menkulenin rizaen taksimi zabıtnameleri ve merakibi bahriye kaptanlarının seferi bahrî raporları ve hamule ve sigorta ve istikrazı bahrî senedatının tanzim ve tasdiki ve müessesatı maliye ve ticariye ve esnaf defatirine numara vazı ile tahtım ve sah keşidesi ve tenbihname ve ihtarname ve ihbarname ve poliçe ve senedatı ticariyenin ademi kabul veya ademi tediyesine müteallik istifsarname ve protestoname ve iştikâianiühükâm muhtıraları ve sair her nevi tebligatı ifa ve kavanin ve nizamatı sairede kendilerine tevdi olunan muamelâtın ve alelûmum ilânatın icrası kâtibiadil ve muavinlerinin cümlei vezaifindedir.

Madde 64 — Gerek eşhas ve gerek devairi resmiye tarafından berayı muhafaza veya bir hakkın temini için tevdi olunacak nukut ve evrak ve emanatı saireyi kâtibi adiller ahz ve hıfzederek şerait tevdi ve iadesini mübeyyin tarizim edecekleri beyannamenin aslı dosyasında kalmak üzere bir

nüşhai musaddakasını mudia ita edeceklerdir. Mevduatı mezkûre münasip bir mahfazaya konularak sahibi ile kâtibiadil tarafından tahtim olunduktan sonra muteber bir bankada ve banka bulunmayan mahallerde kasa ve demir dolap gibi emin bir mahalde hıfzedilir.

Madde 65 — Mudiin hali hayatında bir mahkemenin kararı olmadıkça ve vefatı halinde sübutu istihkakına dair vesaike mutebere ibraz olunmadıkça vedialar şeraiti tevdi haricinde hiç kimseye verilemez.

FASLI SANİ

Senedatı resmiyenin hüküm ve kuvveti beyanındadır

Madde 66 — Kâtibiadil ve muavinleri tarafından işbu kanun ile tayin edilen şerait ve kavaide tevfiikan resen tanzim ve ita edilen evrak ve mukavelât ve senedatı saire şer'î ve nizamî bilûmum mehakim ve devairi resmiyei devletçe mevsuk ve mamulünbih olup mazmunile bilâ bey'ine amel caizdir.

Madde 67 — Hariçte bittansim kâtibiadil ve muavinlerince tasdik edilen evrak mündericatının ahkâmı kanuniyeye muvafakati mutlak olmadığından derecei mevsukiyet ve mamuliyeti yalnız tarih ve imzaya münhasır olup varakai musaddakanın mündericatı sairesine şamil olamaz.

Madde 68 — Bir taahhüt veya mukavelei mahsusa ahkâmının tehir veya ademi icrasından veya herhangi bir sebepten dolayı teati olunacak tebligat kâtibiadil veya muavinleri tarafından ifa edilmedikçe kanunen muteber olamaz.

Madde 69 — 66. madde mucibince re'sen tanzim olunan deyn senedatının vadesi hulûl etmiş ve medyunu berhayat bulunmuş olduğu surette dâinin talebiyle katib-i adil ve muavinleri tarafından sekiz gün zarfında tesviye-i deyn etmesi bir kıt'a ihtarname ile medyuna tebliğ olunur. Medyun müddet-i mezkure hitamında îfâyı deyn etmediği halde dâinin icra riyasetine tahriren vuku bulacak müracat ve talebi üzerine icra dairesi tarafından hemen medyunun haczi mecâz olan enval-i menkule ve gayrimenkulesi hacz olunacağı gibi mahkemedan sadır olan il'âm hakkında cari muamele-i müteâgabe-i tenfiziyeye dahi icra kanunu ahkamına tevfiikan îfâ olunur. Şu kadar ki senedat-ı mezkurenin münderecatı tefsire muhtac görüldüğü veya medyun dâin tarafından verilmiş veya imza edilmiş tahriri bir vesika ibrazi ile teslimat veya takas iddiasında bulunup da dâin iddiayı vaki inkar ettiği ve icra reisi keyfiyetin bilamuhakeme halli

kabil olamayacağına kani olduğu takdirde mahkeme-i aidesince hal mesele olununcaya deyin icra tehir olunur.

Madde 70 — Bir akarın icar ve isticarına mütedair mukavelename altmış altıncı madde mucibince

kâtibiadil veya muavinleri tarafından resen tanzim edilmiş olduğu halde müstecirin tesviyesine

mecbur bulunduğu bedeli icar maddei sabıka ahkâmına tevfikân tahsil ve istifa edilir.

Madde 71 - Gerek re'sen tanzim ve gerek hariçten getirilip tasdik edilen icar ve istîcar akâr

mukavelenamesinde münderic müddeti icarenin inkizasında me'curu tahliye etmediği surette

onbeş gün zarfında bir mucib-i mukavele me'curu tahliye etmesini mübeyyen müstecire bir ihtarname tebliğ olunarak müddet-i mezkure zarfında yine tahliye etmediği takdirde icra dairesi marifetiyle tahliye muamelesi îfâ edilir.

Madde 72 — İstikraz olunan meblâğa mukabil kanunu mahsusuna tevfikân emvali gayrimenkule teminat olmak üzere irae ve emvali menkule ve tahvilât ve nakit makamında tedavül eden sair senedat ashabı nezdinde hıfzolunmak veyahut bir yedi adle tevdi edilmek şartile rehnedildigini ve müstecirin mecurda bulunan eşyası bedeli icareye mukabil teminat addolunacağını mübeyyin resen tanzim veya tasdik olunmuş senedatta münderic müddetin hitamında deyin tesviye olunmamış ise dayinin icra riyasetine tahriren vukubulacak müracaatı üzerine emlâk ve eşyaya merhune yirmi dört saat zarfında icra memuru marifetile tahtı hacze alınıp altmış dokuzuncu madde mucibince bilmüzayede fûruht olunarak esmanından dayinin mütehakkak olan matlubu kendisine ve mütebakisi medyuna teslim olunur.

Madde 73 — İkinci ve otuz sekizinci ve kırk birinci ve kırk ikinci ve kırk üçüncü ve kırk beşinci ve kırk altıncı ve kırk yedinci ve kırk sekizinci ve ellinci ve altmış altıncı maddelerde ve yirminci maddenin fıkrai ulâsında beyan olunan şerait ve ahkâma tevfikân tanzim veya tasdik olunmayan evrak resmî addolunmayıp adi senet hükmünde tutulacaktır. Zirinde akidinin imzası bulunamayan çıkıntılar keenlemyekündür. Akidinin imzası bulunup da kâtibiadil veya muavinleri tarafından tasdik edilmemiş olan çıkıntılar mevsuk addolunmaz ancak gayrimusaddak çıkıntılar evrak ve senedatın musaddak olan kısmının mevsukiyelini iskat edemez. Musaddak olan senedat ile bunların mukayyet bulunduğu sicillâtın mündericatı yekdiğerine mubayin oldukta hangisi alâkadaranın imzasını muhtevi ise

ona itibar olunur. Her ikisi de imzalı olduğu takdirde hakkı takdir mahkemeye aittir. Bir varaka tasdik edilip deftere tescil edildikten sonra alâkadaranın müracaatı üzerine tadilât icra edilemez,

FASLI SALİS

Kâtibiadiller tarafından istifa olunacak harçlar hakkında olup iki kısma münkasimdir

Kısmı evvel Resmi harçlar beyanındadır

Madde 74 — Kâtibiadil ve muavinleri tarafından istifa olunacak resmî harçlar damga kanununa tevfikân ilsak olunacak damga pullarile işbu fasılda muharrer nisbet ve kıymet dairesinde

sarfedilecek rüsumu adliye pulları ve tuğralı varakai mahsusalar esmanından ibarettir.

Madde 75 — Kâtibiadil ve muavinlerinin sarf ve istimaline mahsus olan rüsumu adliye pulları on paralık ve bir ve beş ve yirmi ve elli ve yüz ve beş yüz kuruşluk eşkâl ve elvanı muhtelifede Adliye Nezareti tarafından tabettirilerek mal sandıklarında mevcut bulundurulacaktır.

Madde 76 — Kâtibiadil ve muavinlerinin her nevi muamelâtta kanunen istimaline mecbur

oldukları balâsı tuğralı ve her yaprağı bir kuruş kıymeti havi varakalar sağlam kâğıttan olmak üzere Hicaz demiryolu menfaatine tab'ettirilip mal sandıklarına tevdi edilecektir.

Madde 77 — Rüsumu adliye pulları bir daha istimali kabil olamayacak derecede tarih ve mührü resmî ile iptal olunacağı gibi damga pullarının iptali dahi damga kanunu ahkâmına tâbi olacaktır.

Madde 78 — Kıymeti muayyene veya mukadderesi bin kuruşa baliğ olan emvali menkulenin bey'üşıra ve hibe ve rehin ve irtihan ve ibda ve iaresine mütedair senedatın tasdikında her imza için beş kuruş harç alınır.

Madde 79 — Müddeti icar ne kadar olursa olsun bedeli icarın mecmuu bin kuruşa kadar olduğu halde icar ve isticar aktı ve âhara devrüşeshi hakkındaki mukavelenamelerde her imzanın tasdiki için kezalik beş kuruş ahzedilir.

Madde 80 — Sermayei naktî ve malisi bin kuruşa kadar olan şirketin teşkili ve feshi ve temdit müddeti ve tezyit sermayesi ve tadil şeraiti ve yeniden sermaye vaz'ı ve bedeli eshamın

ifası ve sermayesinin taksimi ve müdürü şirketin tayin ve tebdili ve komandit şirketlerde şürekâyı mes'ule intihabı ve teferruatı saireye müteallik mukavelename ve beyannamelerin tasdiki için her imzadan kezalik beş kuruş alınır.

Madde 81 — Bin kuruşa kadar meblâğı havi olan deyin senedatının ve temdidi vade ve tadili şeraite mütedair mukavelenamenin tasdiki için kezalik beş kuruş alınır.

Madde 82 — Müddeabihi bin kuruşa kadar olan vekâletname ve kefaletname ve itibarı malî senedatı ve ibrayıhas ve sulhname ve bin kuruşa kadar meblâğı havi bilcümle mukavelât ve senedatın tasdikında her imza için kezalik beş kuruş alınır.

Madde 83 — 78. maddeden 82. maddeye kadar tadat olunan senedat ve mukavelâtın mündericat veya kıymet ve müstenidatı bin kuruşu tecavüz ettiği surette beş bin kuruşa kadar on, on bin kuruşa kadar yirmi kuruş ahz olunur ve on binden yukarısı için binde yarım zammedilir ancak bu nisbet dairesinde istifa olunacak harcın haddi azamî beher imza için iki yüz kuruşu tecavüz etmeyecektir. Devrüşeshî icarda mütebaki müddete ve tezyidi sermayede yalnız tezyit olunan kısma ve taksimi sermayede mevcut miktara göre hesap yapılır ve temdit ve tecdidi vadede ve feshi şirkette nısıf harç alınır.

Madde 84 — Tevdi ve teslim olunan nukut ve tahvilât ve evrak ve eşya ve emval ve emlâki sairenin hifz ve idaresi için kıymetleri bin kuruşa kadar olanlardan beş ve beş bin kuruşa kadar on ve on bine kadar yirmi kuruş harç alınır ve bundan ziyadesi için binde yarım zammolunur ve müddeti tevdi ve teslim bir seneyi tecavüz ederse her sene için bidayeten alınan harcın nısıfı ahzedilir.

Madde 85 — Vekâleti umumiye ve tahkimname ve ibrayı am senedatının tasdikında her imza için

yüz kuruş ve müddeabihi mezkûr olmıyan hususî vekâletnamelerden ve meblâğı muayyeni havi olmıyan kefaletnamelerden otuz kuruş ahz olunur.

Madde 86 — Poliçe ve senedatı ticariyenin vadesinde ademi kabul veya ademi tediyesi esbabına dair istifisarname ve taharri ilmühaberi için yirmi kuruş ahz olunur.

Madde 87 — Poliçe ve senedatı ticariyenin ademi kabul veya ademi tediyesinden dolayı keşide edilecek protestoların her nüshası için bin kuruşa kadar meblâğı havi olanlardan yirmi ve beş bin kuruşa kadar otuz ve on bin kuruşa kadar kırk ve elli bin kuruşa kadar elli ve yüz

bin kuruş'a kadar altmış ve yüz binden yukarı her kaç kuruş olur ise olsun beher nüshası için yüzer kuruş ahz olunur.

Madde 88 — Bir taahhüdün ademi ifasından dolayı keşide edilecek tenbihnamelerle ihbarname ve ihtarname ve ilânname ve iştikâi anülhükkâm muhtıraları ve sair tebligatı kanuniye için her nüshadan otuz kuruş ahz olunur.

Madde 89 — Evrakı mahfuza ve müseccela veya sair bir varaka suretinin bilihraç tasdiki ve bir lisandan diğer lisana tercüme tasdiki talep o-lundukta tuğralı her varaka için beş kuruş ahzedilir. Her varaka yirmi satır ve satır on beş kelime itibar olunur.

Madde 90 — Tüccar defterlerinin tasdiki için her sahifeden ve tahmiliye senedatı tanziminde eşyanın her tonuna ve kaptan ve taife ve amele defteri tanziminde adam başına on para ahz olunur.

Madde 91 — Eşya defteri tanzimine ve bir sefinenin seyrüsefere salih olup olmadığına ve ika eylediği hasara mukabil terkine ve musademat ve haşaratı bahriyenin takdirine dair zabıtnameler ve keşifname ve şehadetname ve ehlihibre ve tabip raporları ve navul mukavelenamesi ve istikrazı bahrî kuntratosu ve sigorta senedatı ve sair bunlara mümasil evrakın tasdikında her imzadan otuz kuruş harç alınır ve kaptan ve taifenin sureti istihdamları şurutunu havi mukavelenamelerin tasdikında her imzadan on kuruş harç alınır.

Zeyil — (K. M. : 28 şubat 1329)

Kâtibiadillere ibraz olunacak hususî veya resmî herhangi bir varakanın yalnız kayıt ve tescili için beher tuğralı varakadan on kuruş harç alınır.

Madde 92 — «Ziraat Bankasile devairi resmiye tarafından zürraa ikraz ve ita olunacak akçe ve hayvanat ve eşyayı saire için icap eden deyin ve kefalet senedatının beş yüz kuruş'a kadar olanları» meccanen tasdik olunur ve ondan yukarısı için her imzadan bin kuruş'a kadar beş kuruş ve beş bin kuruş'a kadar on, on bin kuruş'a kadar yirmi ve daha yukarısı için otuz kuruş harç alınır.

Madde 93 — Aşar varidatı ve varidatı sairei emiriyenin ilzam ve ihalesinde mültezimin ve küfelâsından alınacak senedatın tasdiki için bin kuruş'a kadar on ve on bin kuruş'a kadar yirmi ve yukarısı için otuz kuruş alınır.

Madde 94 — Şirket veya şahsı manevî veyahut bilvekâle eşhası müteaddide namına vaz'olunacak imza ile ahalinin iltizamat ve istikrazat için verecekleri kefaleti müteselsile senedatındaki

müteaddit imzalar bir imza hükmündedir.

Madde 95 — İşbu kanunda musarrah olmıyan evrak ve senedattan alelîtlak imza tasdiki için her imzadan maktuan otuz kuruş alınır.

Zeyil — (K. M. : 28 şubat 1329)

Başka başka ve yekdiğerile hiçbir alâka ve münasebeti olmıyan mesaili muhtevi olarak tanzim ve tasdik olunacak evrak ve senedattan en yüksek harç istifasını müstelzim olan muamele nazarı dikkate alınarak yalnız bir harç istifa kılınacaktır şukadar ki aynı varaka üzerinde bir akti sani hükmünde bulunan ayrı bir muamele olduğu halde o muamelenin müteallik olduğu harç istifa edilecektir.

Madde 96 — Nisbî olarak istifa olunacak harçlarda bin kuruşun küsürundan beş yüze kadarı hesap edilmez beş yüzden yukarısı tam addolunur ve on paradan dun kesirler on para olarak istifa edilir.

Madde 97 — Sırf hukuku umumiyyeye müteallik mevadda müddeiumumi tarafından talep olunan evrak ve kuyut suretlerinden harç resmi alınmaz şukadar ki mütercim ve mübelliğ ücreti tesviye olunacaktır.

KISMI SANİ

Ücreti adil beyanıdır

Madde 98 — Umumun kâtibi vicdanî ve kanunisi bulunan kâtibiadil ve muavinleri hükümetçe muvazzaf olmadıkları cihetle talep olunan hizmet ve külfete mukabil ashabi mesalihten alacakları ücret ile temini maaş ederler ki buna « ücreti adil » tesmiye olunur.

Madde 99 — Kâtibiadil ve muavinleri sarf ve istihlâk edecekleri damga ve rüsümü adliye pullarını ve bir kuruş kıymetli tuğralı varakaları pul bayileri gibi devairi mahsusasından mubayaa edecek ve kendilerine damga pulları ile tuğralı varakalar için alelûsul yüzde beş ve rüsümü adliye pulları için yüzde on beş bey'iyeye verilecektir.

Madde 100 — Kâtibiadiller maiyetlerindeki ketebe ve hademenin maaşını ve dairenin kirasını ve en iyi cinsten olmak üzere istimal edecekleri kırtasiye ve mefruşat ile mahrukat ve levazımı

sairenin masarifini aldıkları ücretten tesviye ederler.

Madde 101 — Kâtibiadil ve muavinlerinin alacakları ücreti adil işbu kanunda muayyen miktardan fazla alındığı takdirde fazlası ashabına iade ve tekerrürü vukuunda yirmi birinci madde mucibince cezaları hükmedilecektir.

Madde 102 — Kâtibiadil ve muavinleri istimal edecekleri rüsümü adliye pulları kıymetinin rub'u nisbetinde «ücreti adil» alacaktır.

Madde 103 — Katib-i adil ve muavinleri re'sen tanzim veya tercüme edecekleri veya emin oldukları mütercimlere tercüme ettirecekleri senedat veya mukavelatin yazılacağı tuğralı her varaka için yirmi kuruş alacaklardır.

Madde 104 — Katib-i adil ve muavinleri bir mahale azimet ve avdetleri icap eddikde iki kilometreye kadar mesafe için kırk ve beş kilometreye kadar seksen ve beş kilometreden yukarı beher kilometre için beş kuruş ücret-i kademiye alacaklar ve bilimum tebligat-ı kanuniyenin îfâsında iki kilometre için beş ve beş kilometre için 10 ve beş kilometreden fazla her kilometre için iki kuruş hademe ücret-i kademiyesi ahz olunacaktır.

Madde 105 — Kâtibiadit ve muavinlerine tevdi ve teslim olunacak emval ve emlâkin idaresine mukabil verilecek ücreti adil emvali mezkûrenin şeraiti tevdi ve teslimini mübeyyin tanzim olunacak mukavelenamede tayin olunur.

Madde 106 — Ziraat Bankası müstakrizleri bir mahalle veya karyede sakin iseler kendilerine vukubulacak tebligatı kanuniyede herbiri için ayrı ayrı ücreti tebliğ alınmayıp umumu için yalnız bir ücret ahz olunacak ve mücavir mahallerde mukim iseler o mahallerin diğer mahalle veya kafiyeye olan budü mesafesine nazaran ücreti mezkûreye zammiyat icra edilecektir.

Madde 107 — Posta ve Telgraf ve Telefon vasıtasile vukubulacak muhaberât ücretleri ayrıca tesviye olunacaktır.

Mevaddı şetta

Madde 108 — Kâtibiadil ve muavinlerince tanzim ve tasdik ve tebliğ olunacak bilûmum evrakın tarifâtı kanunîyeye muvafık numunelerini havi Adliye Nezareti tarafından bir sekki mahsus tertibile kendilerine tevzi olunacaktır.

Madde 109 — Mukavelât muharrirlerinin sureti ifayı vezaifine ve usulü intihabına ve harçların nevi ve miktarına dair şimdiye kadar neşir ve tebliğ olunan bilcümle nizamât ve mukarrerat ve evamir ve talimat ahkâmı mefsuh ve mülğadır.

Madde 110 — Adliye nezareti işbu kanunun icrayı ahkamına memurdur.²⁶⁰

²⁶⁰ Katib-i Adl Kanun-u Muvakkatı (Osmanlıca), Cihan Matbaası, İstanbul 1338

EK- 8

MÜLGA NOTERLİK KANUNU

KANUN NO: 3456 / Kabul Tarihi: 28.06.1938 -RGT: 28.06.1938 / RG NO: 3945

Umumi Hükümler

Noterlik Açılacak Yerler

MADDE 1 - Her asliye mahkemesi nezdinde bunların kaza çevresinde noter işlerini görmeğe salâhiyetli olmak üzere bir veya birkaç noter bulunur. Bir noterlik açılmasına geliri müsait olmayan yerlerin noterlik vazifesi, Adliye Vekaletince, bağılı buldukları adliye encümeninin seçeceğı bir adliye memuruna gördürülür.

Noterlerin Taaddüdü

MADDE 2 - Gereğıne göre bir kaza çevresinde yeniden noterlik açmaya veya mevcut noterlerden birini kaldırmağa Adliye Vekaleti salâhiyetlidir.

Noterlik Dairesinin Bulunacağı Yerler

MADDE 3 - Noterlik mahkemenin bulunduğı yere yakın ve iş merkezlerinde açılır.

Birden ziyade noterlik tesisine lüzum görülen yerlerde kaza çevresi içinde olmak üzere noterlik daireleri mahkemenin bulunduğı kasabanın dışında da kurulabilir.

Yabancı Memleketlerde Noterlik İşleri

MADDE 4 - Yabancı memleketlerde noterlik işleri konsoloslar veya konsolosluk vazifesini gören memurlar tarafından ifa edilir.

Noterlikle Birleşemeyecek İşler

MADDE 5 - İlim ve hayır müesseseleri reis ve azalıkları ve kaza mercilerinin vereceği herhangi bir vazife müstesna olmak üzere maaş, ücret veya aidat mukabilinde görülen hiç bir hizmet ve vazife noterlikle birleşemez. Noterler, borsa oyunu ve ticaret işleriyle uğraşamazlar, avukatlık yapamazlar ve başkalarına kefalet edemezler.

Tatil Günleri

MADDE 6 - Noterler tatil günlerinde iş yapamazlar. Ancak vasiyetname tanzim ve tasdikiyle gecikmesinde zarar umulan akit ve işleri yapabilirler ve bu hali icabettiren sebepleri tanzim veya tasdik edecekleri kağıtta gösterirler.

BİRİNCİ BAB

BİRİNCİ BÖLÜM: Noterlerin Tayini Usulleri

Noter Olacakların Vasıf Ve Şartları

MADDE 7 - Noter olmak için:

I - Türk olmak,

II - Medeni ve siyasi haklarına sahip bulunmak,

III - Yirmi beş yaşını bitirmiş olmak,

IV - Askerlik fiili hizmetini yapmış veya hizmete elverişli olmadığı anlaşılmış bulunmak,

V - Başkasına geçer veya vazifesini yapmaya mani hastalığı bulunmamak,

VI - Yabancı ile evli olmamak,

VII - Türkiye Hukuk Fakültesinden çıkmış olmak veya Siyasal Bilgiler Okulunda veya ecnebi bir memleket hukuk fakültesinden çıkmış olup ta Türkiye hukuk fakülteleri programlarına göre eksik kalan derslerden imtihan vererek tasdikname almış olmak,

VIII - a) Şeref ve haysiyeti muhil bir suçtan mutlak surette ve kasti bir cürümden dolayı üç ay veya daha fazla hapis cezasıyla mahkum veya bu kabil suçlarla hapsi müstelzim herhangi bir cürümden dolayı ceza takibi altında bulunmamak,

b) Cezai veya inzibati bir karar neticesinde hakim veya memur veya noter olmak ehliyetini kaybetmemiş olmak,

c) Meslek şeref ve haysiyetine uymayan hallerde bulunmamış olmak,

d) Hileli ve taksirli olmayarak iflas etmiş ise iadei itibar etmiş olmak,

IX - Kumar oynamayı itiyat edinmiş veya menfaat mukabilinde kumar oynatmış yahut ahlakça halkın güvenini giderecek bir hal ile dile gelmiş olmamak

X - En aşağı beş sene hakimlik veya müddeiumumilik yahut avukatlık etmiş olmak şarttır.

Açık Noterliğin İlanı

MADDE 8 - Bir yere noter tayini icabederse keyfiyet, Adliye Vekilliğince merkezde resmi ve noterliği açık olan yerde de bir gazete ile bir ay müddetle ilan olunur. Gazete olmayan yerlerde bu ilan C. Müddeiumumiliğince münasip bir şekilde yapılır.

İmtihanla Noter Olmak

MADDE 9 - Yedinci maddenin 10 uncu bendinde sayılı şartları haiz olanlardan talip çıkmadığı takdirde mezkur maddenin diğer bentlerinde yazılı vasıfları haiz olanlar arasında yapılacak imtihan neticesinde muvaffak olanlar ve taliplerin taaddüdü halinde aralarında müsabaka yapılarak ehliyetçe en üstün görülenler tayin olunur.

İmtihan Heyeti Ve İmtihanın Yapılma Şekli

MADDE 10 - Noterlik imtihanı, hukuk işleri umum müdürünün başkanlığı altında asliye mahkemesi birinci hukuk ve ticaret daireleri başkanları, baro başkanı ve Ankara noterlerinin en kıdemlisinden mürekkep bir komisyon tarafından yapılır. İmtihanın yapılacağı gün

İmtihandan on beş gün evvel alakadarlara yazı ile bildirilir.

İmtihanın Mevzuu

MADDE 11 - İmtihanlar yazılı ve sözlü olarak yapılır.

Sözlü imtihan:

A) Medeni hukuk, ticaret hukuku ve hukuk muhakemeleri usulü,

B) Ceza hukuku ve ceza muhakemeleri usulü,

C) İdare ve amme hukuku,

D) Mali kanunlar, damga ve harç kanunlarından, talibin tatbik kabiliyetini meydana koyacak şekilde.

Yazı ile imtihan:

Noter işlerine dair verilecek mevzular üzerinde yapılır.

Ehliyetname

MADDE 12 - İmtihanda kazananlara derecelerine göre noterlik ehliyetnamesi verilir.

Açılan noterliklere, ehliyetname almış olan talipler derecelerine göre tayin olunurlar. Bu suretle ehliyetname alanlar beş sene sonuna kadar noterliğe tayin olunmadıkları takdirde ehliyetnameleri hükümden düşer ve tekrar noterliğe talip olurlarsa yeniden imtihana tabi tutulurlar.

Dil Bilmek

MADDE 13 - Ehliyetname derecelerinde müsavat halinde fransızca, ingilizce, almanca ve italyanca dillerinden birini bilmek üstünlük sebebi sayılır.

Üstünlük sebebi yoksa kura çekilir.

İmtihana Girmek

MADDE 14 - İmtihanda kazanamayanlar bir yıl geçmedikçe yeniden imtihana giremezler.

Noterin Yemini

MADDE 15 - Noter tayin olunanlar işe başlamadan evvel bağlı buldukları hukuk mahkemesinde ve yabancı illerde noter işlerini görenler bağlı oldukları elçiler önünde kendilerine verilen vazifeyi doğru yapacaklarına dair namusları üzerine and içerler. Tutulacak üç nüsha zabıt varakasının bir nüshası Adliye Vekaletine gönderilir. Diğer nüshası bağlı olduğu hukuk mahkemesi veya makam nezdinde ve bir nüshası da noterlikte saklanır.

Teminatın Miktarı

MADDE 16 - Noter tayin olunanlar işe başladıktan iki ay içinde noter dairesinin bir yıllık gayrisafi gelirinin yüzde o'nu nisbetinde para olarak teminat verirler. İlk olarak açılacak noterlikler için teminat miktarı civar kazalar varidatına göre Adliye Vekaletince takdir olunur.

Her sene gelirin artması halinde teminat da birinci fıkradaki nisbet dairesinde artırılır. Artırılması lazımgelen teminat iki ay içinde verilir. Bu maddede yazılı müddetler içinde teminat paralarını yatırmayan noterlerin mahalli C. Müddeiumumilerinin işarı üzerine Adliye Vekaletince vazifelerine nihayet verilir.

Teminatın Geri Verilmesi

MADDE 17 - Ölüm, istifa, meslekten çıkarılma ve ilga sebeplerinden biri ile veya başka bir yere tayin olunmak suretiyle vazifelerinden ayrılan noterlerin devir işi bitirilerek ilişkileri kesilmedikçe teminatları geri verilmez. En çok iki ay içinde C. Müddeiumumileri hesap ve işleri incelemeğe mecburdurlar.

Yaş Tahdidi

MADDE 18 - Noterler yaş tahdidi noktasından Askeri ve Mülki Tekaüt Kanunu hükümlerine tabidirler.

Terfi

MADDE 19 - Yedinci maddenin yedinci bendinde yazılı evsafı haiz bulunan noterler, sicil ve kıdemleri müsait olduğu takdir de istedikleri ve açık yer de bulunduğu takdirde geliri daha yüksek olan bir noterliğe tayin olunabilirler.

Vazifesinden Ayrılacak Noterlere Vekalet

MADDE 20 - Meslekten çıkarma, istifa, ölüm vesair sebeplerle açılan noterliklere yenisi tayin olununcaya kadar bu vazife safi gelirin dörtte birinden yarısına kadar verilmek üzere noterliğin bağlı bulunduğu adliye encümeni tarafından seçilecek mahalli adliye memurlarından birine gördürülür. Tevkif, işten el çektirme gibi sebeplerden dolayı noterlerin muvakkaten işlerinden ayrılmaları halinde vazifeleri, safi gelirin üçte biri verilmek suretiyle yukarıdaki fıkra mucibince seçilecek vekile gördürülür. Geri kalan miktarın üçte biri notere verilip üçte ikisi zimmeti tahakkuk ederse mahsup ve vazifeye iadeye mani olacak bir ceza ile mahkumiyeti halinde noter yardım sandığına tevdi edilmek üzere muhakeme neticesine kadar mevkuf tutulur. Hastalık, mezuniyet vesair mazeretleri sebebiyle işlerinden ayrılan noterler, mesuliyeti kendilerine ait olmak üzere memurlarından birini tevkii edebilirler. Tevki edilecek kimse bulunmazsa noterliğin bağlı olduğu mahkeme reisi veya hakim tarafından safi gelirin üçte biri verilmek üzere mahalli adliye memurlarından biri vekil seçilir. Şu kadar ki, bu suretle vazifeden ayrılma müddeti bir ayı geçecek olursa vekilin intihap ve ücreti hakkında birinci fıkra hükmü tatbik olunur.

İKİNCİ BAB

BİRİNCİ BÖLÜM: Defter, Dosya Ve Kayıtlar

Noterlerin Kullanacakları Defter

MADDE 21 - Noterler, aşağıda yazılı defterleri tutarlar:

I - Yevmiye defteri,

II - Emanet defteri,

III - Kanunun tescilini emrettiği akit ve muamelelere mahsus sicil defteri,

IV - Kıymetli evrak defteri,

V - Muvazene defteri,

VI - Nizamnamede gösterilecek yardımcı defterler.

Dairede Kalacak Kağıtların Harç Ve Resme Tabi Olmadığı

MADDE 22 - Noterlerin resen tanzim ve asılları sakladıkları mukavele ve senetlerden başka dairelerinde alıkoymaya mecbur oldukları her nevi tasdikli veya tasdiksiz mukavele, senet ve kağıtların ve yaptıkları her çeşit tebligatın dairede alıkonulacak örnekleri ve tuttukları defter ve cildbentler, kayıt ve hesaplarla tanzim ve tasdik veya tebliğ ettikleri veya sakladıkları bütün kağıtlarda muarrif, şahit, tercüman ve kendilerinin yazdıkları tasdik ve tebliğ yazıları hiç bir guna harç ve damga resmine tabi değildir.

Evrak Ve Emanetlerin Tesellüm Ve Devri

MADDE 23 - Meslekten çıkarma, istifa veya dairesi lağvolunmak suretiyle vazifesinden ayrılan noterlerle fiilen noterin mirasçıları veya mümessillerinin huzuriyle bunlara ait bütün evrak ve emanetler yapılacak bir zabıt varakası üzerine C. Müddeiumumilerinince teslim alınarak haleflerine ve lağvi halinde başka bir noter varsa ona devrolunur.

Kağıtların Korunması

MADDE 24 - Noterler dosya defter ve vesikaları yangın, su baskını ve çalınma gibi her nevi

zıya tehlikelerinden korumakla mükelleftirler.

Noterlerin Verecekleri Cetvel

MADDE 25 - Noterler her ay dairelerine gelen ve çıkan işlerin maliyet ve adedini ve aldıkları ücret, harç vesair resimlerin miktarını gösterir müfredatı bir cetvel tanzim edecek C. Müddeiumumiliklerine gönderilir.

İKİNCİ BÖLÜM: Tanzim, Tasdik Ve Tebliğ İşleri

Noter Kağıtları

MADDE 26 - Noterlerin kullanacakları kağıtların şekilleri nizamname ile tayin olunur.

Resmi Mühürler

MADDE 27 - Noter ve vekillerinin masrafları taraflarından verilmek üzere öz ve soyadı, iş gördüğü yer ve birden çok noter bulunan yerlerde sıra sayısı yazılı Adliye Vekaletince yaptırılmış resmi mühürleri bulunur.

Alakalılara Örnek Vermek

MADDE 28 - Noterlerce yapılan işlerin ve tutulan sicil ve kayıtların örnekleri ancak imza sahipleriyle diğer alakalılara ve kanunen onların yerini tutanlara verilebilir.

Bunlardan başkalarına verilmesi mahkeme kararına bağlıdır.

Kağıt Ve Defterlerin Gizliliği Ve Bunları İstemeğe Salahiyetli Makamlar

MADDE 29 - Noterler, dairelerindeki kağıt ve defterleri daireleri dışına çıkaramazlar. Ancak mahkeme veya sorgu hakimince karar verildiği takdirde bunları kendi veya memurları ile götürür veya gönderirler. Cumhuriyet Müddeiumumileriyle adliye müfettişleri de yukarıki fıkra yazılı salahiyeti haizdirler.

Saklı Veya Kayıtlı Olamayan Kağıt Örneklerinin Verilmesi Tarzı

MADDE 30 - Aslı noter dairelerinde saklı veya kütüğe geçirilmiş olmayan bir kağıt veya kayıt örneğinin tasdiki istenildiğinde bu kağıt ve kayıtların örneği aslındaki şekli muhafaza edilmek şartıyla gösterene imza ettirilir ve noter dairesinde saklanır. Verilecek örneklere diğer örneğin dairede saklandığı keyfiyeti yazılmakla beraber sahibine verilen aslına da ayrıca şerh verilerek mühürlenir. Örnek fotoğraf da olabilir. Ancak aslında bir bozukluk veya fotoğrafta görülmeyen bir şey varsa yerine işaret edilmekle beraber tasdik şerhinde de gösterilmek lazımdır. Getirilen kağıdın bir kısmının örnek veya tercümesi istenilirse o kısmı aslına işaret edilmekle beraber tasdik şerhinde de gösterilmelidir.

Başka Dile Çevrilecek Örnekler

MADDE 31 - Bir dile çevrilmeğe lüzum görülen kağıtları noter çevirir veya emniyetle tercüme edebilecek kimselere çevirtir.

Tebliğat Usulü

MADDE 32 - Tebliği istenilen her nevi kağıt Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununda yazılı hükümlere göre muhatabına tevdi edildikten sonra alınacak imzalı ilmühaber veya kabulden çekinme halinde memur tarafından tutulacak zabıt varakası asıl kağıt ile saklanarak diğer bir sureti altına tebliğ keyfiyeti yazılıp tasdik edilerek alakalılara verilir.

Noterlerin Memuriyet Daireleri Dışında Yaptıracakları Tebliğat

MADDE 33 - Noterler, memuriyetleri daireleri dışında bulunan kimselere ait tebliğatı o yerin noteri vasıtasıyla yaptırır ve yabancı illerde bulunan kimselere yapılacak tebliğ varakalarını C. Müddeiumumileri vasıtasıyla Adliye Vekaletine gönderirler.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: Noter Dairesine Gelenlerin Ehliyeti Ve Tarafların Rızalarını Öğrenme Ve Alakalılarla Şahit Ve Muarriflerin Dinlenmesi

Tarafların İsteğinin Öğrenilmesi

MADDE 34 - Noter, iş yaptıracak kimselerin hüviyet ve ehliyetini ve hakiki arzularını etraflıca ve hiç bir noktasını ihmal etmeden öğrenmekle mükelleftir. İş yaptıracak kimse sağır ve dilsiz ise arzularını yazı ile, okuyup yazmak bilmiyorsa tercüman vasıtasıyla öğrenir.

İkrar Şahidi

MADDE 35 - Noterlerin resen tanzim edecekleri senet ve mukavelelerin en az iki şahit huzurunda yapılması lazımdır. Alakalıların şahit, muarrif ve varsa tercümanlarının öz ve soyadı ve adresleri, senedin tanzim ve tasdik günleri hem rakam ve hem de yazı ile yazıldıktan sonra okunarak alakalılarla hazır olanlar tarafından imza edilir ve noterlikçe tasdik olunur.

Hüviyetlerin Tesbiti

MADDE 36 - Noterler; imza, mühür veya kullanılan işaretin tasdikini isteyen iş sahiplerinin gösterdikleri vesikalarla hüviyetleri layıkı veçhile anlaşılmadığı takdirde bir veya bir kaç muarrif isteyebilirler. Muarriflerin sözlerini kanaat husulüne kafi görmedikleri takdirde başka muarrif vesair deliller istemeğe salahiyetlidirler.

Tercümanla Dinleme

MADDE 37 - Alakalılar Türk dili bilmedikleri takdirde noterler tercüman vasıtasıyla ve şahitler önünde bunların sözlerini dinlerler ve tanzim ve tasdik olunan kağıda bu hususu yazarlar. Şahidli yapılan işlerde noter ve şahitler, şahitsiz yapılan işlerde noter lisan bilirse tercümana lüzum yoktur. Bu takdirde keyfiyetin tasdik şerhinde gösterilmesi lazımdır.

Tasdik

MADDE 38 - Alakalılarla şahit ve muarrifler ve tercümanın imza koymak bilmedikleri ve mühür ve hususi işaretleri de olmadığı takdirde sol ellerinin baş parmağı bastırılarak üzerine sahiplerinin öz ve soyadları yazılır ve noter tarafından kağıda şerh verilerek altı tasdik ve

imza olunur.

Ehliyet

MADDE 39 - Noterliklerde işlerini gördürecek alakalıların asil veya vekil olarak hazır olmaları, yapacakları akit ve işleri umum hükümlere göre yapmağa salahiyetli bulunmaları ve noterlerin memuriyet daireleri içinde ikametgah sahibi olmaları veya orada sarih bir adres göstermiş bulunmaları şarttır.

Şehit, Muarrif Ve Tercüman

MADDE 40 - Şahitlerin reşit ve mümeyyiz olmaları, alakalıların hüviyetlerini bilmeleri ve ikiden aşağı olmamaları, kör, dilsiz ve sağır bulunmamaları, alakalılarla evli, nişanlı veya aralarında nesepten veya sebepten usul ve fūruu yahut üçüncü derece dahil olmak üzere bu dereceye kadar nesepten veya sebepten civar hısımları ve ücretli adamları olmamaları şarttır.

Muarriflerin, alakalıların hüviyetlerini ve tercümanların da çevireceği lisanı doğru olarak bilmeleri lazımdır.

Tarafların Ehliyetinin Bilinmesi

MADDE 41 - Vekil, veli, vasi, kayyum, mümessil ve mirasçı sıfatıyla veya şirket ve cemiyet gibi hükmi şahıs ve mesul şerikler namına mukavele ve senet vesair kağıtlar tanzim ve tasdik ettirmek isteyenler sıfat ve salahiyetlerini ve bu hususu yapmaya izinli olduklarını bildirir vesika göstermekle mükelleftir. Vesikanın gösterildiği, kağıda yazılmakla beraber işe taalluk eden kısımlarını ve nereden hangi tarih ve numara ile verilmiş olduğunu gösteren bir örneği pulsuz ve harçsız olarak gerek sahibine verilecek ve gerek dairede saklanacak nüsha ve örneklere bağlanacaktır.

Şahit Muarrif Ve Tercüman Kabul Edilmesi

MADDE 42 - Noterler, gerek ikrar şahidi ve gerek muarriflerle tercümanı kabul etmekte ve dinlemekte hiç bir kayıt ve şekle bağlı değildirler. Noterler, icabı halinde sözlerinin

doğruluğa aykırı ve kimseyi izrar kastine müstenit olmadığına dair şahit,muarrif ve tercümana and içirir.

Fotoğrafların Yapıştırılması

MADDE 43 - Ehemmiyetli ve noterin gerekli gördüğü işlerde alakalıların fotoğrafları kağıda yapıştırılır ve üzeri mühürlenir.

ÜÇÜNCÜ BAB

BİRİNCİ BÖLÜM: Noterlerin Vazifeleri

Noterlerin Yapacağı İşler

MADDE 44 - Noterler, memuriyetleri dairesinde bulunan:

A) Hakiki veya hükmi şahısların resmiyet ve vusuk vermeğe mecbur oldukları yahut vermek istedikleri her nevi akit ve iş kağıtlarını resen tanzim ederek asıllarını saklamak ve örneklerini alakalılara vermek,

B) Ölüme bağlı tasarruflara ait senet ve mukavelelerle evlenme mukavelelerini tanzim etmek ve kütüğe geçirmek ve veren tarafından tanzim edilmiş vasiyetnameleri saklamak,

C) Tesis senetleri tanzim etmek,

D) Bu kanuna ve nizamnamesine uygun olarak dışarıda yazılıp getirilen kağıtların imzalarının veya mühür ve işaretlerinin yahut yalnız tarihlerinin tasdiki veya şekil ve halini tesbit ile ikinci bir örneğini saklamak,

E) Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunundaki delillerin tesbiti usulünün tatbiki kabil olmayan yerlerde bir şeyin veya yerin hal ve şeklini ve alakalı şahısların hüviyetini veya ifadelerini tesbit etmek,

F) Piyango, seçim ve içtimalarda bulunarak zabıt varakaları tanzim etmek,

G) Alakalılar tarafından istenildiği takdirde dairede saklı olan asıl ve örnek ve kütüklerden ve kendilerinin getirdiği kağıtlardan tasdikli örnek vermek,

H) Her dilden getirilecek kağıtları diğer dile çevirmek,

İ) Teslim olunan menkul ve gayrimenkul malları idare etmek,

J) Teslim olunan emanetleri saklamak,

L) Ticari senetlerin kabul edilmemesine veya ödenmemesine karşı protesto çekmek ve ihbarname göndermek,

M) Her türlü taahhüdlerin yapılmamasına karşı protesto çekmek,

N) Diğer kanunlarla kendilerine verilen bütün akitleri yapmak ve işleri görmek,

O) Hususi kanunlarında resmi olarak yapılmaları istenip te mercileri gösterilmemiş olan bütün akit ve mukaveleleri tanzim ve tasdik etmek vazifesiyle mükelleftirler.

Noterler, bu maddede yazılı dairelerinde yapılabilecek işyeri sahiplerinin vukubulacak müracaat ve talepleri üzerine daireleri dışında da yapabilirler. Yirminci maddenin üçüncü fıkrasına göre noterlere vekalet edecek memur da daire dışında bu işleri görmek üzere noterler tarafından gönderilebilir.

Vasiyetname Yapılması

MADDE 45 - Noterler, vasiyetçilerin açık veya kapalı olarak yazıp verdikleri vasiyetnameleri saklarlar ve buna dair bir zabıt varakası tutarlar. Gerek bu suretle tevdi edilen vasiyetnameler ve gerek noter tarafından tanzim edilen ölüme bağlı tasarruflar hakkında vasiyetçinin veya ölüme bağlı tasarruf sahibinin şahsi hallerinde vukubulacak değişikliklerden malumat verilmek üzere bunların ikametgahlarını nüfus dairelerine haber verilir. Noterler ölümün ihbarı veya ölüme ittila halinde salahiyyetli sulh hakimine verilmek üzere tevdi edilmiş vasiyetnameleri ve dairece tanzim edilmiş ölüme bağlı tasarrufların tasdikli ve pulusuz örneklerini C. Müddeiumumiliğine verirler.

Verilen Emanetleri Saklama

MADDE 46 - Noterler, hakiki veya hükmi şahıslar tarafından saklanmak veya bir hakka karşılık olmak üzere verilecek para, kağıt ve sair emanetleri saklayarak alma ve geri verme şartlarını gösterir yazacakları zabıt varakasını alakalılara imza ettirerek aslını dosyasında alıkoyar ve örneğini makbuz mukabilinde sahibine verirler. Bir örneğini de emanet kimin için verildi ise ona tebliğ ederler. Bu mevduat alakalı isterse münasip bir muhafazaya konularak sahibi ile noter tarafından mühürlendikten sonra milli bir bankada, banka bulunmıyan yerlerde demir kasa ve dolap gibi bir yerde saklanır. Kıymetsiz şeyler de noterce münasip görülecek yerde saklanabilir.

Emanetleri Verme Şekli

MADDE 47 - Emanetler, sahibinin sağlığında bir mahkeme kararı veya tarafların rıza ve muvafakatı olmadıkça ve ölümü halinde istihkakı isbat eder bir vesika gösterilmedikçe verme şartları dışında hiç kimseye verilemez.

İKİNCİ BÖLÜM: Noter Senetlerinin Hüküm Ve Kuvveti

Resen Yapılan Senetler

MADDE 48 - Noterler tarafından bu kanunda yazılı şartlar içinde resen yapılmış olan kağıt ve mukavele ve senetler sahteliği sabit oluncaya kadar kati delil teşkil eder.

İmzası Tasdik Edilen Kağıtlar

MADDE 49 - Dışarda yazılıp noterlikçe tasdik edilen kağıtların gerçeklik ve itibarı yalnız tarih ve imzaya münhasır olup tanzim olunan kağıtların mündericatına şamil olmaz.

Noterlerin Resen Tanzim Ve Tasdik Edemiyeceği Akitler

MADDE 50 - Kanunun emir veya menettiği hükümlere aykırı olmamak şartıyla borçlar kanununun akitlerin serbestisi hakkındaki hükümleri caridir. Yukarıki fıkra hükmüne muhalif olan akitlere ait senetler resen tanzim olunamayacağı gibi hariçte tanzim olunanların tarih ve imzaları da tasdik edilemez.

Tanzim Şekli

MADDE 51 - Bu kanunda yazılı şartlara ve hükümlere göre tanzim ve tasdik olunmayan kağıtlar resmi sayılmayıp adi senet hükmündedir. Alakalıların imzası bulunup da noter tarafından tasdik edilmemiş olan çıkıntılar gerçek sayılmaz. Tasdikli olan kağıtlar ve senetlerle bunların kayıtlı bulunduğu sicil arasında ayrılık olduğu takdirde alakalıların imzasını taşıyana itibar olunur. Tasdik ile tekemmül eden her nevi işlere ait kağıtlar üzerinde değişiklikler yapılamaz. Bunlar ancak ikinci bir muamele ile değiştirilebilir.

DÖRDÜNCÜ BAB: Noter İşlerinin Murakabesi Ve Noterlerin Mesuliyeti

BİRİNCİ BÖLÜM: Murakabe

Teftiş

MADDE 52 - Noter daireleri C. Müddeiumumilerinin daimi murakabesi altında olup en az senede bir defa teftiş olunur. Adliye Müfettişleri de ayrıca teftiş edebilirler.

Teftişte Göz Önünde Tutulacak Noktalar

MADDE 53 - Teftiş başlıca aşağıdaki noktalar göz önünde tutularak yapılır

A) Kanun mucibince tutulması lazım gelen defterlerin kanunun tarifi dairesinde tutulup tutulmadığı,

B) Alınan harç, ücret ve resimlerin kanuna uygun olup olmadığı ve mukabilinde pul yapıştırılıp yapıştırılmadığı,

C) Defter ve dosyaların yıl üzerine tasnif edilerek emniyet altında muntazam bir surette bulundurulup bulundurulmadığı,

D) Nizamnamede yazılı hususların yapılıp yapılmadığı.

Teftiş Raporları

MADDE 54 - C. Müddeiumumilerinin raporları Adliye Vekaletine gönderilir.

Raporlarda Adların Yazılmaması

MADDE 55 - Teftiş ve tahkik raporlarında, tahkik sebebiyle alınacak örneklerde bir muamelenin usul ve kanuna muhalefeti beyan edilirken, mübrem bir lüzum olmadıkça alakalıların isimleri zikredilmez.

İKİNCİ BÖLÜM: İnzibati Cezalar

Noterlerden Şikayet Yolu

MADDE 56 - Noterlerin yolsuz işlerinden dolayı alakalılar Adliye Vekaletine,C. Müddeiumumilerine ve Adliye Müfettişlerine yazı ile şikayet edebilirler. Adliye Vekaleti şikayet üzerine tahkikat yapılmasını C. Müddeiumumilerine veya Adliye Müfettişlerine veya tensip edeceği bir zata emreder. C. Müddeiumumileri vaki şikayet üzerine tahkikat icrasiyle adli takibatı istilzam eden hallerde doğrudan doğruya tahkikata geçerek Adliye Vekaletine malumat verirler. Adliye Müfettişleri, tahkikat neticesinde takibi müstelzim bir hal gördükleri halde evrakı C. Müddeiumumilerine tevdi ile beraber keyfiyeti vekaletine bildirirler.

İşten El Çektirme

MADDE 57 - Haklarında tahkikat yapılan noterler Adliye Vekilliği tarafından lüzum görüldüğü takdirde tahkikat neticesine kadar işten el çektirilir.

Cezai Takibatın İnzibati Muameleye Mani Olmayacağı

MADDE 58 - Cezai takibat, bu fasılda yanlı inzibati muamelelerin tatbik ve icrasına mani teşkil etmez.

İnzibati Cezalar

MADDE 59 - Vazifesini yapmakta kusuru görülen veya noterlik vakar ve haysiyetini bozan veya umumun güven ve itimadını kaybeden noterler bu hareketlerinin derece ve ehemmiyetlerine göre aşağıdaki inzibati cezalarla cezalandırılırlar

- A) İhtar,
- B) Tevbih,
- C) Bir seneyi geçmemek üzere muvakkat meslekten çıkarına,
- D) Meslekten çıkarma.

Cezayı Verecek Makam

MADDE 60 - Yukarıki maddede yazılı cezalar Adliye Vekilliğince verilir. Ancak; bunlardan ihtar ve tevbih cezaları kati olup aleyhine hiç bir mercide itiraz edilemez.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: Noterlerin Yapmaları Memnu Olan Haller Ve Mali Mesuliyet

Kanuna Aykırı İşler Yapılmaması

MADDE 61 - Noterler vazifelerinde kanun ve nizamlar hükümlerine ve umumi adaba aykırı işler yapamazlar.

İşlerin Dile Verilmemesi

MADDE 62 - Noterler kanunun emrettiği haller dışında birinin işini başkasına söyleyemezler

ve dairelerinde yapılmış olan işlerle kayıtlar hakkında kimseye ifşaatla bulunamazlar.

Noterlerin İşlerini Yapamayacağı Kimseler

MADDE 63 - Noterlerin kendilerinin ve doğrudan doğruya veya dolayısıyla alakalı usul ve furu ve kardeş ve karı ve koca ve ücretli adamlarının menfaatli oldukları kağıtları tanzim ve tasdik edemezler. Bu derecedeki akrabalarını ve adamlarını muarrif ve vukuf ehli ve şahit olarak kabul edemezler. Noterlerin yukarıda yazılı akraba ve ücretli adamlarına ait akit ve mukaveleler, varsa diğer bir noter yoksa Hukuk Mahkemesi Reis veya Hakiminin tensip edeceği Adliye memurlarından biri tarafından tanzim ve tasdik olunur.

Noterlerin Hukuki Mesuliyeti

MADDE 64 - İşlenen yolsuzluklar istihdam ettiği memurlar tarafından yapılmış olsa bile noterlerin işlerinin yapılmamasından veya hatalı ve eksik yapılmasından dolayı zarar gören alakalılara karşı mali mesuliyetleri vardır.

Cezalar

MADDE 65 - Noterler doğrudan doğruya alakalı oldukları usul ve furu, karı ve koca ve kardeş ve ücretli adamlarının menfaatli buldukları kağıtları tanzim ve tasdik ve bunları muarrif ve vukuf ehli ve şahit olarak kabul ettikleri ve borsa oyunu ve sarraflıkla ve ticaret işleriyle uğraştıkları takdirde yirmi liradan iki yüz liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılırlar. Bu maddede yazılı cezalar Asliye Mahkemesi kararıyla verilir.

BEŞİNCİ BAB: Noter Yanında Çalışanlar

Noter Memurları

MADDE 66 - Noterler, dairelerindeki işlerin çokluğu ve ehemmiyeti nisbetinde çabuk ve düzgün iş yapabilecek miktarda katip ve müstahdem çalıştırılırlar.

Memur Olabilecekler

MADDE 67 - Noter dairesinde memur olabilmek için Türk olmak, 18 yaşını bitirmiş bulunmak ve memurlar kanunundaki şartları haiz bulunmak lazımdır. Tebliğ memuriyle odacının 18 yaşını bitirmiş Türk olması tebliğ memurunun tebliğ işlerini yapabilecek kadar malumat ve ehliyeti bulunması şarttır. Hakimlikten Adliye memurluklarından ve avukatlıktan cezai veya inzibati bir kararla çıkarılmış olanlar noter dairelerinde istihdam edilemezler.

Tercümeihal Dosyası

MADDE 68 - Noter, yanında çalışan kimselerin hal tercümelerini bir deftere kayıt ve vesikaları ayrı ayrı dosyalarda saklar.

Memurların Seçilmesi

MADDE 69 - Noterler, memurlariyle müstahdemlerini kendileri seçerler.

Memurlara Verilecek İkramiye

MADDE 70 - Noter dairesinde iyi surette çalışmış olan katiplere kendilerine isnat olunamayan hastalık ve sair sebeplerden dolayı vazifelerinden çıkarılmaları halinde, sekiz yıldan on beş yıla kadar hizmeti olanlara son aldıkları aylık ücretin üç misli, on beş yıldan yirmi yıla kadar hizmeti olanlara dört misli ve yirmi yıldan yirmi beş yıla kadar hizmeti olanlara altı misli ve yirmi beş yıl ve daha fazla hizmeti olanlara da bir senelik ücretlerinin tutarı ikramiye olarak verilir. Bu hüküm noter katiplerinin ölümü halinde de caridir.

Bu madde hükmünün tatbikinden doğan ihtilaflar o yerin hukuk mahkemesi tarafından hal ve faslolunur.

ALTINCI BAB: Noterin Ücreti

Noterlerin Ücreti

MADDE 71 - Noterler gördükleri vazifeye karşılık olarak aşağıda yazılı ücretleri alırlar

I - Kullandıkları adli harç pullarından dörtte bir,

II - Resen tanzim veya tercüme edilen senet ve mukavele ve kağıtların her birinden yazı ücreti olarak kırk kuruş,

III - Noter dairelerinde yazdırılan kağıt, senet ve mukavelelerin ve noter tarafından verilen örneklerin yazıldığı kağıtların beherinden yazı ücreti olarak yirmi kuruş,

IV - Bir dilden diğer dile çevrilen veya çevriltirilen kağıtlardan işin mahiyetine göre beher sayfası için çevirme ücreti olarak en aşağı yüz, en yukarı beş yüz kuruş.

Beyiye

MADDE 72 - Noterler Hazineden aldıkları harç pulları için yüzde on beş ve damga pullarıyla kıymetli kağıtlar için de hususi kanun ve usullerle muayyen miktarda beyiye alırlar.

Yol Masrafı

MADDE 73 - Dairesi dışında iş yapmak veya mahkeme ve ya dairelerde kağıt ve defter göstermek için yerinden uzaklaşan noterlere yol masrafından başka dört yüz kuruş munzam bir ücret verilir.. Tatil günlerinde yapılacak işler için yol masrafından başka beş yüz kuruş ücret verilir. Muamele bir saatten fazla devam ettiği takdirde beher saat ve küsuru için birer lira zammolunur. Bankaya götürülecek emanetler için yüz kuruş ücret alınır. Noterler tarafından gönderilecek 44 üncü maddenin son fıkrasında yazılı vekilleri yukarıki fıkrada gösterilen ücretlerin yarısına alırlar.

Masraflar

MADDE 74 - Noterlerin vazifelerini görmek için ihtiyar edecekleri kira vesaire gibi bütün masraflar kendilerine aittir.

Tebliğ Ücretleri

MADDE 75 - Yapılacak tebliğ ve ihtarlardan alınması icap eden tebliğ ücretleri, noterlerin bağlı buldukları Adliye Encümenleri tarafından her yıl başlangıcında nakil vasıtaları ücretleri göz önünde bulundurularak tayin olunur.

İdare Olunacak Mallardan Alınacak Ücret

MADDE 76 - Noterlere teslim olunan menkul ve gayrimenkul malların idaresi mukabilinde verilecek noter ücretleri, bu malların teslim şartlarını gösterir tanzim olunacak mukavelede tayin olunur.

Bir Yerde Bulunanlara Yapılacak Tebligat Ücretleri

MADDE 77 - Kendilerine tebligat yapılacak kimseler bir mahalde oturuyorlarsa bunlara yapılacak tebligattan ayrı ayrı ücret alınmayıp hepsi için yalnız bir ücret alınır. Tebligat yapılacak kimselerin oturdukları mahaller aynı istikamette ise bu mahaller arasındaki mesafenin ücreti tebliğ ücretine zammolunur.

Muhabere Masrafları

MADDE 78 - Her türlü vasıtalarla yapılacak muhabere ücretleri, iş sahiplerine aittir.

Harç Ve Ücretin Kağıtlara Yazılması Ve Makbuz Verilmesi

MADDE 79 - Noterler, her nevi harç ve ücretin bütün müfredatını resen tanzim veya alakalıların imzalarını tasdik ettikleri ve yahut tercüme ve tebliğ edecekleri kağıtlara yazmakla beraber ayrıca bedava makbuz verirler ve birer kopyalarını dairede saklarlar.

Masrafların Taksimi

MADDE 80 - Aralarında ayrıca bir mukavele bulunmadığı takdirde ücretler taraflara yarı yarıya ve taraflar ikiden ziyade ise sayılarına göre müsavi olarak taksim olunur.

YEDİNCİ BAB: Noterlerin Mezuniyeti

Senelik İzin

MADDE 81 - Her noterin senede bir ay mezuniyet hakkı vardır. Azimet ve avdet müddeti dahil değildir. Mecburi sebepler ve makbul mazeretlere müstenit olmak şartıyla noterin bağlı olduğu mahkeme reisi veya hakim tarafından sekiz güne kadar izin verilebilir. Bu mezuniyet senede iki defadan fazla verilmiş ise fazlası senelik mezuniyete mahsup olunur.

Hastalık Halinde Verilecek İzin

MADDE 82 - Hasta noterlere, resmi hekimlerden rapor almak şartıyla hizmet müddetlerine göre aşağıdaki dereceler üzerine mezuniyet verilir

A) Hizmet müddetleri beş seneden aşağı olan noterlere üç aya kadar mezuniyet verilir. Bu müddet zarfında iyileşmedikleri hekim raporu ile sabit olduğu takdirde bu mezuniyetleri üç ay daha temdid olunur.

B) Hizmet müddeti on seneye kadar olan noterlere altı ay kadar mezuniyet verilir. İcabında altı ay daha temdid olunur.

C) Hizmet müddeti on sene ve daha ziyade olan noterlere bir seneye kadar mezuniyet verilir. Lüzumu halinde mezuniyetleri bir sene daha uzatılır.

Hastalıktan yukarıda gösterilen müddetlerden ziyade devam eden noterlerin vazifelerine nihayet verilir.

SEKİZİNCİ BAB: Noter Yardım Sandığı

Sandığın Bulunacağı Yer Ve Yardım Görecek Noterler

MADDE 83 - Ölen noterlerin mirasçılarına veya yaş tahdidi veya maluliyet suretiyle vazifelerinden ayrılanlara yardımda bulunmak üzere Ankarada bir Yardım Sandığı kurulur.

Sandığın Sermayesini Teşkil Edecek Gelirler

MADDE 84 - Sandığın sermayesini aşağıda yazılı gelirler teşkil eder

I - Devlet veya Devlete mensup müesseseler tahvilleri alınmak veya bankaya faizle yatırılmak suretiyle işletilecek olan teminat akçelerinin gelirleri,

II - Her hangi bir suretle noterlere tevdi olunan paraların bankalarca verilecek faizleri,

III - Açılan noterliklerin vekille idare edildiği müddet zarfındaki safi gelirlerinin vekile verilen miktardan artan kısmı,

IV - Noterlik vazifesini müstakil olarak yapan noterlerin aşağıda yazılı nisbetler dairesinde aylık gayrisafi gelirlerinden alınacak paralar.

Aylık gayrisafi gelirleri:

A) İki yüz liraya kadar olanlardan 50 liradan yukarısı için yüzde iki,

B) İki yüz liradan fazla olanlardan 50 liradan 200 liraya kadar yüzde iki ve fazlası için yüzde üç,

C) 500 liradan fazla olanlardan (B) bendinde yazılı miktardan fazlası için yüzde altı.

Aylık geliri 50 liraya kadar olanlardan bir şey alınmaz.

Yapılacak Yardım Nisbeti

MADDE 85 - Her sene Mayıs sonunda sandığın tahakkuk eden para yekunu mevcut noterlerin hizmet seneleri yekununa taksim edilerek harici kısmet her noterin ayrı ayrı hizmet senesiyle çoğaltılır. Bu suretle elde edilen hasılı zarp o sene içinde ölen noterlerin mirasçılarına veya yaş tahdidi yahut maluliyet suretiyle vazifelerinden ayrılanlara defaten verilir. Hizmet müddetinin hesabında bir senenin küsuru hesaba katılmaz.

Taahhütlerini Yerine Getirmeyenler

MADDE 86 - Noterler, yardım sandığına ait hisseyi her ay muntazam sandığa gönderirler. Sandığa ait üç aylık hisseyi göndermeyenlerden yüzde yirmi zam ile alınır. Tekerrürü halinde meslekten çıkarılır.

Vazifeden Ayrılacak Noterler

MADDE 87 - Meslekten maluliyet veya yaş tahdidinden gayri sebeplerle ayrılan noterlere yardım sandığı için tevdi ettikleri paraları geri verilmez.

Nizamname

MADDE 88 - Bu kanunun tatbiki ve noter yardım sandığının teşkil ve idaresi için nizamname yapılır.

Muvakkat Maddeler

Kaldırılan Kanunlar

MADDE 89 - 15 Teşrinievvel 1329 tarihli Noter Kanunu muvakkati ve bu kanuna ait 1329 tarihli irade, 22 Nisan 1340 tarih ve 509 numaralı Noter Kanununun bazı maddelerini tadil eden kanun, 28 Mayıs 1928 tarih ve 1337 numaralı harçların tezyidine dair kanun, 2 Mart 1929 tarih ve 1402 numaralı Noter Kanununun ve muaddel bazı maddelerinin tadili hakkındaki kanun, 10 Mart 1930 tarih ve 1568 numaralı kanun ilga edilmiştir.

Kanunun Meriyeti

MADDE 90 - Bu kanun 1 Eylül 1938 tarihinden itibaren meridir.

Kanunu Yürütecekler

MADDE 91 - Bu kanunun hükümlerini icraya İcra Vekilleri Heyeti memurdur.

ÖZGEÇMİŞ

1962 yılı Uşak doğumludur. İlk ve ortaokulu Uşak'ta, liseyi Kütahya'da okudu. İ.Ü.Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. Daha sonraki yıllarda M.Ü. İlahiyat Fakültesini de bitirdi. Bir süre serbest avukat olarak çalıştıktan sonra resmi kurum avukatı olarak görev yaptı. 02.03.1998 tarihinde Silvan Noteri olarak başladığı noterlik mesleğine halen Kadıköy 8.Noteri olarak devam etmektedir. Evli olup üç çocuk babasıdır.